

Бележница

ЧАСОПИС ЗА БИБЛИОТЕКАРСТВО, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ
ГОДИНА 15, 2013, БРОЈ 26

ИЗМЕЂУ СРЕДИНА ИСТОГ ЦЕНТРА

БЕЛЕЖНИЦА

Часопис за библиотекарство, књижевност и културу
Година 15, 2013, број 26

CIP запис је доступан у електронском каталогу
Народне библиотеке Србије
COBISS.SR-ID 24403471
ISSN 1451-2378 = Бележница

ИЗДАВАЧ

Народна библиотека Бор
19210 Бор
Моше Пијаде 19

За издавача

Весна Тешовић

Главни и одговорни уредник

Ана Јанковић

Телефон: 030/458-120

E-mail: nbbor@open.telekom.rs

Редакција

Слађана Ђурђековић Мирић

Јелена Радовановић Kückler

Милен Миливојевић

Бранислав Димитријевић

Драгица Радетић

Виолета Стојменовић

Горан Миленковић

Драган Стојменовић

Лектура и коректура

Виолета Стојменовић

Припрема и прелом

Александар Живуловић

Дизајн корица

Новица Станковић

Штампа

Штампарија „Терција“, Бор

Тираж

300 примерака

Табле

Бележница је илустрована избором фотографија старог центра Бора из различитих колекција Завичајног одељења, са изложбе „Између средина истог центра“, која је реализована у марту 2013. г. у Народној библиотеци Бор (аутор Драган Стојменовић), о чему је опширније речено у истоименом тексту, у рубрици „Шта се дешава“.

БЕЛЕЖНИЦА

Часопис за библиотекарство, књижевност и културу
Година 15, 2013, број 26

РЕЧ ЗАБЕЛЕЖЕНА

Ана Јанковић

ЗАШТО БИ БИБЛИОТЕКЕ КУПОВАЛЕ КЊИГЕ ОД ИЗДАВАЧА

КАДА ПОСТОЈИ ТОЛИКО КЊИЖАРА? 5

Горан Миленковић, Драгица Радетић, Весна Тешовић, Ана Јанковић

РЕАЛНИ ОДНОС ДРУШТВЕНЕ СРЕДИНЕ ПРЕМА БИБЛИОТЕЦИ,

БИБЛИОТЕКАРИМА И БИБЛИОТЕЧКОЈ ДЕЛАТНОСТИ..... 11

Драгана Миљуновић

БЕЛЕЖНИЦА КАО СИМБОЛ 19

ЖИВОТ БИБЛИОТЕКЕ

Ана Јанковић

(НЕ)АРТИКУЛИСАНА ПОЛИТИКА РАЗВОЈА КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА У СРБИЈИ 21

Бојана Вукотић

БИБЛИОТЕКЕ У БАЊАМА И ТУРИСТИЧКИМ МЕСТИМА СРБИЈЕ 23

Владимир Шекуларец

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „ДР ДУШАН РАДИЋ“ У ВРЊАЧКИМ КУЛТУРНИМ СВЕЧАНОСТИМА 32

Милица Матијевић

АУТОРСКО ПРАВО И СЛОБОДАН ПРИСТУП 38

Драгана Миљуновић

БИБЛИОТЕКА ЦЕНТРАЛНОГ ЕВРОПСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА У БУДИМПЕШТИ 44

Александар Гаталица

ЧУВАР СЕЋАЊА СРПСКОГ НАРОДА 48

Елизабета Георгиев

У СЛУЖБИ ЗАВИЧАЈНИХ АУТОРА..... 50

Љиљана Tadić

ŠKOLSKA KNJIŽNICA U NASTAVI 56

ШТА СЕ ДЕШАВА

Саопштење жирија, резултати конкурса

КОНКУРС НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ БОР ЗА НАЈБОЉУ КРАТКУ ПРИЧУ У 2012. ГОДИНИ..... 59

Бранислав Димитријевић

КАКО „ПРЕВЕСАТИ“ КЊИЖЕВНИ КОНКУРС..... 82

Маша Милорадовић

ИЗОЖБА „СРБИЈА НА КАРТИ ЕВРОПЕ И СВЕТА“ У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ БОР..... 88

Драган Стојменовић

ИЗМЕЂУ СРЕДИНА ИСТОГ ЦЕНТРА 96

КЊИГЕ, КЊИЖЕВНОСТ

Горан Миленковић

ПОРТРЕТИ 99

Бошко Протић

ЗАКАСНЕЛИ ПОЉУБАЦ ДИМИТРИЈА М. ЦОКОВИЋА 105

Димитрије М. Цоковић ОДЛОМАК ИЗ РОМАНА	108
Милен Миливојевић ИЗ КЊИГЕ: <i>КАО КРОЗ ЖИВОТ</i>	115
Френк Кермод ЗАДОВОЉСТВО И КАНОН (ПРЕВЕЛА ВИОЛЕТА СТОЈМЕНОВИЋ).....	120
Милан Мирчић „ШТО САМ ЈА ТЕБИ, КАДА НЕМАМ РИЈЕКУ“ (ПРИРЕДИЛА АНА ЈАНКОВИЋ)	133

НА НАШОЈ СТАЗИ

Драгица Радетић СМИРИВАЊЕ ДУХОВА	139
Ханс Пити Орли, Кадрија Шаиновић Лика, Драган Тешовић, Бранислав Димитријевић НУЛТИ КИЛОМЕТАР	148
Момчило Јовановић ДОКТОР ДРАГОСЛАВ МИЛОВАНОВИЋ	158

ПРИКАЗИ, ЧИТАЊА, РАСВЕТЉЕЊА

Саша Јеленковић ПОСТУПАК ДЕМИСТИФИКАЦИЈЕ ПЕСНИЧКОГ ЧИНА.....	161
Софија А. Петковић КЊИГА О РОМАНСКОМ СТАНОВНИШТВУ У ОБЛАСТИ ТИМОКА.....	175
Дубравка Ђурић МЕТОДОЛОШКИ КОСМОПОЛИТИЗАМ И СТУДИЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ.....	181
Маријана Николајевић ПОЕЗИЈА КАО ИЗБОР	186

ИЗБОР БЕЛЕЖНИЦЕ

Владимир Арсенић СЛИКЕ ЗАМРЗНУТЕ У ВРЕМЕНУ	195
Виолета Стојменовић „САМА КАО КАКТУС“	199

СТВАРИ КОЈЕ СУ ПРОШЛЕ

ЗА САДА СЕ МОЖЕ РЕЋИ ДА БИ СА НЕ МНОГО НАПОРА МОГЛО ДА НЕ БУДЕ КАО ШТО ЈЕ У ПОМЕНУТИМ НЕГАТИВНИМ СЛУЧАЈЕВИМА БИЛО.....	203
ЛЕТОПИС	209

БЕЛЕШКА

Милица Цветковић БУКИНИСТИ	215
Огњен Шестић НОЋ КЊИГЕ	219

Упутство ауторима	222
--------------------------------	-----

Реч забележена

Ана Јанковић, Народна библиотека Бор

Зашто би библиотеке куповале књиге од издавача кад постоји толико књижара?

Ово се, 26. фебруара, пред и те како заинтересованом публиком, на семинару о примени Закона о јавним набавкама у Дому синдиката у Београду, запитало један јавни делатник, запослен у Управи за јавне набавке и – веома могуће – један од твораца новог Закона о јавним набавкама.

Народна библиотека Бор је јавна библиотека и неодојиви је део укупног библиотечно-информационог система у Србији. Осим Законом о култури¹, библиотечка делатност посебно је уређена Законом о библиотечно-информационој делатности² који каже да се библиотеке оснивају ради обезбеђивања услова за остваривање права грађана на слободу изражавања и на стицање и коришћење знања.

По овим законима је и Народна библиотека Бор дужна да делује у складу са општим интересима који подразумевају да грађани имају слободан приступ информацијама, знањима и идејама садржаним у библиотечној грађи.

Да би се остварио овај сегмент рада и деловања, Народна библиотека Бор сваке године мора да принови, према важећим стандардима, око 4.500 нових књига које треба да задовоље потребе и интересовања свих корисника. Народна библиотека Бор, због тешке финансијске ситуације, у последњих 20 година није ниједном, у току једне календарске године, набавила онолико књига колико прописују стандарди.

Међутим, на рад установа културе, па и Народне библиотеке Бор, утичу и други закони. Не само закони, него – нажалост – и самовоља општинских челника.

Пре неколико година, сви смо, на овај или онај начин, били сведоци како се, мимо институција културе, у Бору креирала „културна политика“ тако што се повлађивало (не) укусу већине (народ није крив, већ онај ко му систематски „сервира“ оно што треба да слуша и гледа и узоре по којима треба да се влада) и помно следио правац појединих популарних мас-медиа, зацртан да докрајчи већ начет национални, културни и духовни идентитет грађана, па су се велика финансијска средства издвајала за тзв. бесплатне концерте. Оснивач је тада, уместо своје

¹ Закон о култури. *Службени гласник РС*, бр. 71 (2009).

² Закон о библиотечно-информационој делатности. *Службени гласник РС*, бр.52 (2011).

законом прописане обавезе да финансира материјалне и друге трошкове институција културе, изабрао да плаћа „бесплатне“ концерте естрадних „звезда“, „забаву за народ“, ненаменски, другим речима – незаконито трошећи средства издвојена за друге потребе. У критичком смислу потпуно отупела јавност није схватала откуда тај новац и зашто су ти концерти све само не бесплатни. Плаћали смо их сви, па и они који су на те концерте долазили без купљене карте, срећни што су „ућарили“ добру забаву – само то нису знали.

Последњих година то није случај, али крајем 2011. и почетком 2012. године појавио се „нови“ проблем: „саптели“ смо се о одредбе Закона о јавним набавкама³ (закон „стар“ неколико година, који се примењивао од 6. јануара 2009. и, који се, барем када је о набавци књига реч, напрасно „актуелизовао“ тек у 2012), који је библиотека, истина, дужна да спроводи (као и Музеј рударства и металургије и Центар за културу) и за набавку књига. С обзиром на то да Народна библиотека Бор (као вероватно и многе друге јавне библиотеке у Србији) нема правника, а пошто нам је у Одељењу за финансије Општине Бор недвосмислено речено да нам ниједан рачун за књиге неће бити плаћен уколико није спроведен поступак јавне набавке, обратили смо се за стручну, правну помоћ – коме другом – него опет свом оснивачу, Општини Бор. Уследили су месеци „преговора“ и убеђивања који поступак јавне набавке треба применити за куповину књига, јер је књига културно добро од пресудне важности за обављање библиотечке делатности и као таква има специфичан карактер из угла природе добара. Књиге су добра која су заштићена правима интелектуалне својине, па подлежу предметним, просторним и временским ограничењима и утичу на систем јавних набавки тако што их чине нестандартним, а конкуренцију – потпуно искључује.⁴ Борској библиотеци је, у складу са својевољним тумачењем не само Закона о јавним набавкама, већ и тоталним недостатком слуха, неразумевањем и непознавањем специфичности библиотечке делатности, наложено да овај закон примени управо онако како га је за набавку књига потпуно немогуће применити и како га у ту сврху није применила ниједна библиотека у Србији. И – док су друге јавне библиотеке у Србији несметано куповале књиге примењујући за то одговарајући члан поменутог закона, општинске службенике који су одговорни за проток новца у Општини Бор туђе успешне праксе нису занимале, неки су чак тврдили да књига није уметничко дело (?!) и да се за куповину књига управо зато треба примењивати исти поступак као да, рецимо, купујемо угаљ, кречимо, санирамо кров или реновирамо радни простор.

Много састанака, много разговора, много позива и апела, али разумевања и заштите права библиотекара на одговоран и стручан рад и корисника да добију оно што очекују и што плаћају – ниоткуда. Реч је о томе да нико ниједног тренутка није имао намеру да се огреши о

³ Закон о јавним набавкама, *Службени гласник РС*, бр. 116 (2008).

⁴ Борисав Кнежевић, „Јавне набавке у култури са посебним освртом на библиотечку делатност“, *Читалишће*, 11, 21. (2012): стр. 54.

закон, већ само жељи да се пронађе и примени одговарајући модел и састави исправна конкурсна документација.

Још 2002. године усвојен је Закон о јавним набавкама, нови амандмани уследили су 2004. године, закон је измењен 2008. године (ступио на снагу 2009), а ове године је управо усвојен нови, измењени Закон о јавним набавкама⁵, који – мимо очекивања – запосленима у култури нимало није олакшао пословање, а библиотекарима, што нас највише занима, куповину књига.

Примена Закона о јавним набавкама из 2009. године у библиотечкој делатности нагло је актуелизована крајем 2011. године, а нашој библиотеци је куповина књига била у потуности онемогућена читаве 2012. године, до Београдског сајма књига. Проблем је настао не због кривице библиотекара или недостатка новца (чак се Народна библиотека Бор на многим стручним скуповима и у статистикама и евалуацијама наводи као светли пример где локална самоуправа издваја новац за куповину књига, иако недовољан да се испоштују стандарди), већ због немогућности да се, приликом куповине књига, примени отворени поступак Закона о јавним набавкама – на чему је инсистирало Одељење за финансије Општине Бор и које није „признавало“ ниједан други поступак јавне набавке, без обзира на бројна указивања на специфичности библиотечке делатности и набавке библиотечке грађе која се купује директно од издавача, уз бројне попусте и повољности, што у отвореном поступку јавне набавке није могуће спровести у пракси. Ми смо прошлог лета, следећи дата упутства, иако смо унапред знали исход, спровели отворени поступак јавне набавке који није био успешан.

Закон о јавним набавкама предвиђа и тзв. преговарачки поступак без објављивања јавног позива и у члану 24, став 1 (говоримо о Закону из 2009) прецизира да наручилац може спроводити преговарачки поступак без објављивања јавног позива – ако због техничких, односно уметничких разлога предмета јавне набавке или из разлога повезаних са заштитом искључивих права, набавку може испунити само одређени понуђач (тачка 3). Овај поступак спроводио се у многим библиотекама у Србији.

Желећи да до предстојећег Београдског сајма 2012. године, када се планира највећа набавка, разреши овај проблем, Народна библиотека Бор обратила се и Министарству финансија за мишљење и добила одговор да је библиотека дужна да се приликом куповине књига придржава Закона о јавним набавкама, али и да може, цитирам, „у сваком конкретном случају јавне набавке одлучити који ће поступак јавне набавке спровести“. Такође, из Министарства финансија упућују и на већ поменути члан 24, став 1, тачка 3 о преговарачком поступку без

⁵ Објављен у Службеном гласнику РС бр. 124/12, ступио на снагу 6. 1. 2013, примењује се од 1. 4. 2013.

објављивања јавног позива и кажу: „Имајући у виду специфичности књиге (уметничко дело) као предмета јавне набавке, набавка књига се може реализовати у преговарачком поступку без објављивања јавног позива из члана 24, став 1, тачка 3 Закона о јавним набавкама“.

Пошто јавне набавке у области културе и библиотеке делатности у постојећем законодавству нису експлицитно обухваћне, то је дало простора да се Закон о јавним набавкама различито тумачи и примењује, а Одељењу за финансије Општине Бор да не уважи мишљење Министарства финансија. Након Београдског сајма спровели смо поступак јавне набавке мале вредности за куповину књига. Конкурсна документација имала је 51 страну, а спецификација је била резултат дводневног прекуцавања наслова и броја примерака из 31 предрачуна са Београдског сајма. Конкурсну документацију послали смо на адресе три дистрибутера (што је било једино могуће кад спроводимо овакав поступак јавне набавке, јер се књиге обично купују директно од издавача, а то је у овом случају било немогуће, пошто са применом овог поступка учешће већег броја понуђача није могуће само по себи – или је требало следити једну од идеја да за сваки појединачни наслов треба спровести јавну набавку), један је одмах одустао, други послао непотпуну документацију и уговор је склопљен са трећим дистрибутором – који је имао уредну документацију, али није имао све наслове које смо ми хтели, нити под условима које бисмо добили директно од издавача, што смо и очекивали и на шта смо упозоравали извршиоца буџета.

Резултат овако спроведеног поступка јавне набавке мале вредности за куповину књига је – ако не рачунамо огромно изгубљено време и енергију – 2.276 примерака за 1.612.920 динара. Да смо купили књиге директно од издавача, по предрачунима, било би 2.480 примерака за 1.580.280 динара. За више новца добили смо мање књига. Закон смо поштовали до последњег слова, па нам је савест свима мирна, али своју струку – нисмо, па ће савест ипак и даље бити на великим искушењима.

Остварила се замисао одговорних чиновника у Општини Бор да ће Народна библиотека Бор бити „пионир“ у спровођењу поступка јавне набавке за куповину књига у читавој Србији. „Пионир“ – да, али у накарадном и својевољном тумачењу закона и раду противно законима здравог разума.

С обзиром на то да смо обавестили заинтересовану јавност о овом проблему, посебно – библиотеку, стручну, требало је очекивати да се, пошто се знало да је нови Закон о јавним набавкама у припреми, заинтересоване стране (Министарство културе, библиотеке, издавачи, музеји, позоришта, итд., а пре свих – национална библиотечка установа, Народна библиотека Србије, Заједница матичних библиотека и Библиотекарско друштво Србије) активније укључе

че у овај процес тако што ће сугерисати измене предлога овог закона док је још био у процедури, које би уважиле специфичности свих делатности у култури. Ова акција је у потпуности изостала и нови закон је усвојен, без указивања на спорне одредбе, неприлагођене специфичностима делатности у области културе, па и библиотекарства. У исто време када се припремао овај број *Бележнице*, у току је била заједничка акција матичних библиотека да се донесе подзаконски акт којим би се библиотеке (само библиотеке?) изузеле од примене Закона о јавним набавкама. Надајмо се најбољем, али радимо као да никаквих измена неће бити јер Борисав Кнежевић из Управе за јавне набавке тврди да „треба имати у виду да се изузећа из система јавних набавки (а и других процедура) ретко уводе, јер као таква често могу да унесу нетранспарентност у читав систем“⁶. Дакле, на нама је да добро проучимо одредбе новог закона и покушамо да убедимо своје локалне самоуправе да је књига уметничко дело и да нико не покушава да изврда одредбе закона, већ да се закон примени на одговарајући начин и да се, колико год је то могуће, уваже и професионални захтеви библиотечке струке, као и здрав разум. У међувремену, након почетка примене новог Закона о јавним набавкама и бројних протеста, у медијима је пренета изјава министра културе, г. Братислава Петковића, да ће установе културе бити изузете од примене поменутог закона. Док то не буде озваничено у *Службеном гласнику*, установе неће имати другог избора но да се управљају према закону. Све остало сматраће се незаконитим пословањем.

Када је конкретно реч о куповини књига, осим библиотека, од којих већина очигледно до ове године није имала проблем са плаћањем рачуна за књиге, а није ни спроводила Закон о јавним набавкама за куповину књига, постоји још једна заинтересована страна – издавачи. Ни они се нису огласили до усвајања новог закона. Штавише, већина оних са којима смо разговарали на Београдском сајму књига нису ни знали да се овај закон примењује и на куповину књига и одмах пристао и не знајући шта их очекује, само да саставимо предрачун, а неки су чак одбили и саму помисао на то да након сајма учествују у процедури јавне набавке нити су поверовали у то да је куповина књига уз поштовање Закона о јавним набавкама једини могући начин да се и њихове књиге нађу на полицама Народне библиотеке Бор (а и свих осталих библиотека).

Зашто су у то били тако чврсто уверени – мени није познато, а претпоставкама се не треба бавити. Чињеница је да ће од ове године, не само на Београдском сајму, СВЕ библиотеке (мислим на оне које ће се определити за рад по закону) морати да купују књиге спроводећи Закон о јавним набавкама и то без покушаја да исти злоупотребе делећи јединствене набавке на партије како би испуниле вредносни лимит за примену јавних набавки мале вредности и

⁶ Нав. дело, 55.

сл., јер ће, у противном, сносити одговорност пред законом и имати много већу финансијску штету него што ју је имала Народна библиотека Бор купујући књиге од дистрибутера као посредника, а не директно од издавача.

То је страшна последица нечињења, немања одговарајуће стратегије и изостанка заједничке акције свих судеоника у области културе да се, пре доношења закона, укаже на мањкавости и потраже одговарајућа решења која би олакшала примену закона у пракси. Различита тумачења, проналажење „рупа“ у закону биће ружна прошлост, а очекивања да ће се неко ко пише законе, а не познаје специфичности пословања институција културе сâм сетити да новим одредбама боље регулише ову област, остаће само – „санак пусти“.

Време је најбољи фудбалер, као и увек.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кнежевић, Борисав, „Јавне набавке у култури с посебним освртом на библиотечку делатност“. *Читалишће* 11, 21, (2012): 49–57.
2. Управа за јавне набавке, <http://www.ujn.gov.rs/ci/propisi/zakon> (преузето 4. 4. 2013).
3. Министарство културе и информисања, „Закон о култури“, <http://www.kultura.gov.rs/zakon-o-kulturi> (преузето 4. 4. 2013).
5. Министарство културе и информисања, „Закон о библиотечко-информационој делатности“, <http://www.kultura.gov.rs/lat/node/21162> (преузето 4. 4. 2013).

Реални однос друштвене средине према библиотеци, библиотекарима и библиотечној професији

Поводом Дана библиотекара*

Четрнаестог децембра сваке године, библиотекари Србије обележавају свој дан. У систему српских „дана и празника“ затурен на прашњавом тавану стварности и неугледан и незнатан у очима културе којој служи, 14. децембар изгледа да је важан тек самим библиотекарима. Наравно, како то обично и бива, празник неће проћи без ефемерне поетизације професије, онога у нас свеприсутнога слаткастог прелива који у једном наивном и сентиментално-патетичном тону клизи преко храпавих леђа посла којим се библиотекари баве. Такође, ни без пригодница, апотеоза и културно-историјских осврта, који ће својим неживотним кликтањем фалсификовати напуклу земљу српске културе. А нарочито неће проћи без равнодушне тишине којом ће упропашћени грађани државе Србије почастити једну од тек неколико области стварности којима се колико-толико држимо у равни са светом.

Иза свега остају предрасуде о нашој професији: слика библиотекара који у тихом и топлом простору међу књигама ужива седећи и сладећи се добром литературом и који тако у потпуности одвојен од истине живота заправо с разлогом постаје нежељени трн у оку напаћеног пролетаријата, државне администрације и службених општинских салона, задужених за огорарање; слика добро плаћеног службеника који је ничим изазван имао срећу да не ради ништа, која се гради на конвенцијама да је култура, заправо, ништа; лоше ткиво друштвеног организма, које у тренуцима глади и беса треба пре свега осталог одстранити из постојања; слика у времену заустављених, прашњавих институција, које гутају огромне комаде буџетског хлеба, сањајући у плусквамперфекту и живећи у магли; слика меланхоличних и рахитичних индивида, којима је тело слепо за удобне столице, а ум за маштарије, увреде за опору стварност. Итд.

Стога смо мислили да прилику коју нам указује „Ист медија“ искористимо да кажемо пар речи ван поезије, ван пригоде и упркос и у сусрет предрасудама. Библиотекари Народне би-

* „Библиотекари славе свој дан никад уса-мљенији међу књига-ма”, <http://www.istmedia.rs/библиотекари-славе-свој-дан-никад-уса/> (24. 12. 2012)

блиотеке Бор говориће о својој професији, њеној природи и положају, о просечном радном дану библиотекара, о просечном радном дану директора једне народне библиотеке, о реалном односу друштвене средине према библиотеци, библиотекарима и библиотечној професији. Ово је прилика да се проговори о самој професији, али и о неким проблемима који је прате. О осећањима, намерама, жељама, сновима, успоменама, такође и о хладним погледима, разочарењима и ружним чињеницама који су професионална свакодневица библиотекара у Србији.

Тешко је време за библиотеке и за књиге. Никада фондови Народне библиотеке Бор нису били устројенији и разноврснији, никада није било лакше ући у каталог, никада није било толиког интензитета у издавачкој и културно-јавној делатности. Никада се више није говорило о потреби за сталним и непрекинутим целоживотним образовањем. А опет, свакодневно гледамо како усамњене књиге на полицама сањају своје читаче, а библиотекарски узалудно очекују своје кориснике, због којих на крају крајева све ово и постоји.

Наравно, постоји један свечан и величанствен тренутак којем ни време, ни одсуство интереса за читањем и сазнавањем, нити предрасуде, нити равнодушност, не могу да науде – то је час када библиотекар улази међу књиге, писма које је човечанство слало својим пријатељима. Или бар онима који то желе да буду.

Горан Миленковић, виши библиотекар,
руководилац позајмних одељења

Библиотекар некад и сад

Само су учени и угледни људи некада могли обављати посао библиотекара. Са настајањем српског библиотекарства као посебне делатности, озваничене указом кнеза Александра Карађорђевића из 1853. године, установљено је и занимање библиотекара. Дакле, 2013. године навршава се 160 година од када је звање библиотекара званично постављено на ниво високог државног чиновника. Ово место Кнез је поверио господину Филипу Николићу, првом правителственом библиотекарском. Прихватајући ову дужност, г. Филип Николић се заклетвом обавезао на верност кнезу и исправност служби. Поверени посао библиотекара је доследно и достојно извршавао, као и Ђура Даничић и Стојан Новаковић који су се после њега одговорно латили овог посла и значајно допринели развоју српског библиотекарства.

Библиотека је у то време представљала ослонац не само културног него и политичког идентитета друштва и одражавала је однос државе према култури и друштву у целини. Мада сасвим промењена у односу на некадашњу, слика наших библиотека и данас осликава однос државе и друштва према образовању, науци и култури и културном развоју уопште. Слика данашње библиотеке је огледало нашег друштва, наших читалаца и нас самих као библиотекара, огледало које, нажалост, не искривљује збиљу него је одражава у свој њеној разноврсности, разгранатости и искривљености.

Са отварањем Катедре за библиотекарство и информатику на Филолошком факултету у Београду пре двадесет две године отворена су врата академском образовању нових генерација библиотекара-информатичара. Међутим, у српским библиотекама још увек преовладава стручни кадар различитих струка и степена образовања. Професионално формирање библиотекара започињало је са запослењем у библиотеци, а професионални развој је најчешће у највећој мери зависио од самог појединца, његовог претходног знања, интелектуалне способности, опште културе, радозналости духа, одговорности, амбиције... Дакле, професионализам библиотекара још увек зависи од појединачних достигнућа у стручним, библиотечким пословима, што нажалост неретко може негативно или погрешно утицати на општу перцепију овог занимања у очима јавности.

Данас говоримо о савременој библиотеци, о њеној новој улози у комплексном дигиталном окружењу, о савременом кориснику и његовом новом интересовању и измењеном односу према књизи и читању, о савременом библиотекару и његовој (не)спремности да се прилагоди и обучи за рад у новим условима. Без обзира на то колико су данас промењени положај, улога и утицај библиотека и независно од тога да ли се библиотекар савремене библиотеке звао дигитални или информациони стручњак, чувар или менаџер знања, инфомедијатор или метадата специјалиста, основни циљ и задатак библиотекара данас остаје исти као и некада, а то је – очување и размена светске писане баштине. Библиотеке су још увек „хранионице мисли и искуства људског“, како је пре скоро век и по записао Стојан Новаковић.

Људи су одувек имали потребу да своје стечено знање и искуство пренесу долазећим генерацијама, да оставе (запишу) поруке на костима, камену, дрвету, папирусу, папиру или, данас, на бинарном систему. Кроз историју су се мењали људи, поруке, материјали, али смисао чувања и преношења сазнања о животу и свету и учења из искустава других, остао је исти.

Данас, уз омеђен простор традиционалне библиотеке, постоји отворен и несагледив веб-простор, уз штампане књиге стоје „поједине књиге које су мутирале и сада воде крхак живот електронских духова“ (Алберто Мангел), уз старовремске читаоце који по библиотеци стр-

пљиво трагају за књигом која ће их поучити, надахнути или утешити, појављују се нестрпљиви трагачи за брзом информацијом; инертне библиотекарe, споре и мирне посматрачe испраћају у пензију припадници младе, образоване генерације, активни учесници у креирању занимања библиотекара нове друштвене стварности.

Драгица Радетић, виши библиотекар,
руководилац Матичне службе

Борба непрестана

Библиотека – цивилизацијска творевина која је истовремено део националног бића и чувар културе и наслеђа нашег краја и нашег народа, али и место које повезује целокупно духовно наслеђе човечанства.

Библиотека – место у којем људи могу доживотно да уче и да се усавршавају, место у којем људи могу свакодневно да се сусрећу, размењују књиге, мисли и информације, зближавају се на најплеменитији начин, преко писане и изговорене речи.

Бићу слободна да парафразирам Ива Андрића: „важније од кућа, светије, јер су општије, од храмова, свачије и према сваком једнаке, корисне, подигнуте увек смислено на месту на ком се укрштава највећи број људских потреба (...) и не служе ничем што је тајно и зло.“

Библиотеке нас повезују са знањем највећих умова из читавог света и из читаве наше историје. Поучавају без замарања или инспиришу да дамо сопствени допринос колективном знању човечанства. Слободно можемо рећи да здравље наше цивилизације, дубина свести о темељима наше културе и брига за будућност могу да буду тестиране тиме колико се добро старамо о нашим библиотекама.

Тако посматрано – бити на челу установе која се зове библиотека изузетна је част, привилегија и одговорност.

Међутим, у условима у којима данас живимо и радимо, директор библиотеке нема ни времена, ни могућности да ужива уљуљкан у слику коју је овакав увод, надам се, изазвао у свести читалаца овог текста.

Библиотека је данас „жив организам“, који се мења и прилагођава потребама својих стварних и потенцијалних корисника поштујући одређене законске нормe и стандарде. Кључ стал-

ног раста и развоја библиотеке јесте у томе што она обезбеђује услуге и изворе, задовољавајући потребе својих корисника. Стални раст и развој библиотеке подразумева квалитетан стратешки план који се заснива на доброј процени о потребама локалне заједнице. А сваки план почиње и завршава се буџетом.

Дакле, буџет.

И то је најчешћи „камен спотицања“.

Да би било какво стратешко планирање имало смисла, оно мора имати подршку локалних власти. У свакодневици која је (већ десет година) врло турбулентна, и у којој је дошло до великих економских и естетско-етичких вредносних ломова, пред директором библиотеке је тешка мисија да нађе начине како да органи управе, носиоци политичке моћи, постану свесни потенцијала јавне библиотеке, како би више улагали у њу. Јер, ипак, као што рекох, сваки план почиње и завршава се буџетом, чија реализација треба да буде редовна (у складу са планом) и да не зависи од самовољних приоритета, тренутног расположења или личног анимозитета оних који своју личност поистовећују са функцијом.

Директор библиотеке није на челу предузетничке организације која је у стању да ствара трендове и зарађује, већ руководи установом која је ипак и свуда „издржавано лице“, тј. бригада локалне заједнице.

Међутим, иако је оснивач често доживљава тако, библиотека није установа која троши, него која чува, промовише и даје – даје баштињено знање као најзначајнији, највреднији ресурс данашњег доба и зато је свако улагање у библиотеку вишеструко оправдано.

Велико улагање у библиотеке треба да буде сразмерно очекивању и свести оснивача и финансијера да ће им средства посредно бити враћена коришћењем библиотечко-информационих ресурса. Зато ти ресурси морају бити квалитетни: актуелан и не прегломазан фонд, богата понуда услуга, добро осмишљени програми, електронска повезаност са свим типовим библиотека и, наравно, кадар који на најбољи могући начин посредује између корисника и информације, тј. знања.

А да би ресурси библиотеке били такви, улагање мора бити адекватно.

Дакле, као што рекох, буџет.

А у међувремену држаћемо се генералног стратегијског опредељења, који људе сматра главним ресурсом организације.

Знање, способност и стручност запослених услов су успешног пословања. Стручни испит није једини тест знања библиотечких радника, нити је диплома библиотекара довољна за добре стручњаке. Библиотечки радници непрекидно морају да буду упућени у све оно што про-

изводи људски дух, као и у иновације у својој струци. Запослени у библиотеци стичу знања и у областима које нису строго везане за њихову специјалност. Цене се логика, планирање, организовање, предузимљивост, креативност, контролисање, способност уверавања и успостављања добрих односа са групом, разумевање окружења у којем раде. Потпуно је извесно да само људи који имају доста знања, интересовања, креативности и имагинације могу да осигурају библиотеци дугорочан успешан рад. Лични и професионални став се преноси са појединца на тим и на читаву организацију. Само тако библиотека може активно да одређује своју будућност и да стратешки планира.

Библиотекари много тога нуде својим суграђанима. Набављамо домаћу и страну литературу, класификујемо је, чувамо и дајемо на коришћење. Организујемо предавања и књижевне вечери, доводимо актуелне писце и књижевне критичаре. Штампамо књиге, организујемо програме за децу и омладину, креативне радионице за младе и оне који то више нису, за инвалиде и оне који су другачији од нас, али који имају исте потребе као и ми. Пружамо различите врсте информација. Приближавамо различите светове и културе, да раздаљине не буду препрека у сазнавању, да информација путује кратко и буде доступна свима, без обзира на националну, полну, верску и сваку другу припадност. А све је то у служби књиге, која је незаменљива спона међу народима, културама, световима и цивилизацијама

Зато траје „борба непрестана“ да се у време транзиције и економске кризе очува достојанство професије. Нема места за индолентност и летаргију које незадрживо извиру из опште друштвене климе и растућег незадовољства. Пред сваким библиотекарском као мислећим човеком и човеком од струке стоји задатак да ради оно у шта верује и да на тај начин оправда дефиницију да је библиотека установа од општег друштвеног значаја.

То је посао и сваког директора библиотеке.

Весна Тешовић, виши библиотекар,
директор Народне библиотеке Бор

Књига на танком леду

Библиотеке постоје да би служиле људима. То је крунски део библиотечког пословања, а мало је познато да је библиотекарство једна од ретких високо стандардизованих делатности

у Србији, коју одређују и све судионике обавезују Закон о култури и Закон о библиотечно-информационој делатности.

Библиотека је код нас само формално – јавно добро. Истина је да је рад већине библиоте-ка у Србији, па и борске, оптерећен бројним проблемима. Трагично је што то нису пробле-ми који се не могу решити. Нису то увек проблеми настали услед недостатка новца (што се, наравно, дешава), нити су увек у домену утицаја библиотекара. У условима сада већ вишеде-ценијске дубоке економске (а зашто не рећи и – моралне и културне) кризе којој се засад не види крај – јасно је да култура ни приближно не представља приоритет ни оснивачу библио-теке, па ни потенцијалним корисницима библиотеке и њених услуга. Схватање и прихватање самог постојања библиотеке, гледано очима оних који не користе њене ресурсе, њене услуге, па самим тим имају сасвим искривљену и погрешну слику о улози библиотеке (о послу би-блиотекара да и не говоримо) – одавно поприма забрињавајуће, па и непријатне размере.

Дуго је владало мање-више устаљено мишљење чак и чланова библиотеке, а поготово оних који то нису, да је библиотекар особа која ради у библиотеци и разноси књиге; ако је добро расположен, библиотекар може препоручити добру књигу; радно време библиотекара про-тиче лагодно, у доколици, испуњено је испијањем гинисовских количина кафе и – ако је среће, што шаљиво рече Умберто Еко, те нема корисника-доколичара (иначе би били свако на свом радном месту) – читањем књига и новина.

Реч је, заправо, о томе да библиотекар и ТРЕБА да чита, што више, мора да познаје фонд, мора да зна шта пише у књигама које „разноси“ од полица до корисника и нараг, управо зато да би могао да пружи ваљану информацију или препоручи књигу. Са друге стране, чланови библиотеке (и они који то нису, а стицајем околности се понекад нађу у простору библио-теке) виде само оне библиотекарске који су задужени за рад са корисницима, виде само један сегмент њиховог рада док истовремено не знају ништа о њиховим другим многобројним за-дужењима која се одвијају мимо очигу јавности.

У развијеном свету и уређеним државама – бити библиотекар је – повластица, то је ува-жено и пожељно занимање. Бити члан библиотеке је нешто што се само по себи подразуме-ва. Услуге библиотеке су бесплатне за кориснике, све трошкове, без роптања и одлагања, по-крива оснивач. Библиотекари су цењени у својим срединама и није редак случај да у библи-отекама често раде и волонтери из чистог задовољства и зарад обogaћивања сопствене рад-не биографије.

У нашим оквирима – то ни изблиза није тако. Требало би много тога рећи и о сопственим грешкама које свакодневно чинимо и бити поштен и закључити да и то утиче на утисак и сли-

ку коју о себи стварамо у јавности, а самим тим изазивамо и одређену реакцију. Наш статус библиотечких радника умногоме зависи и од нас самих, од сопствене високе професионалне самосвести, самопоштовања и одговорности, од општељудских, стручних и личних вредности и идеала. Ипак – то је друга тема, не мање болна.

Зашто наши библиотекари (не само у Бору) не могу да успоставе један прихватљиви систем вредности уобичајен у културном свету? Зашто се након бројних добрих идеја и иницијатива, намера и покушаја да се граду понуди нешто више од за дух јефтине, а за општински буџет скупе естрадне забаве, брзо упада у меланхолију и одустаје? Да ли зато што је у Амфи-театру подно Дома културе неколико хиљада људи слушало Драгана Којића Кебу и будно пратило избор за принцезу Истока, док је истовремено у библиотеци др Владимир Гвозден држао предавање о српској путописној литератури пред двоје посетилаца (не рачунајући запослене)? Или зато што, осим новинара, НИКО није био заинтересован да чује најбољу кратку причу на традиционалном конкурс Народно библиотеке Бор и ко ју је написао?

Између осталог, ми смо људска бића зато што нас суштински одређује оно што вреднујемо, као и начин на који то чинимо. Нешто ценимо мање, нешто више, понешто сасвим занемарујемо, друго прецењујемо. Историја је показала, не морамо ићи далеко у прошлост, да су људи у временима кризе присиљени на избор и одлуку између различитих вредности. Кеба или Гвозден, кога изабрати – питање је сад. Оно сте што сте сами изабрали.

Ана Јанковић, виши библиотекар,
руководилац Одељења набавке и обраде књига

Мр Драгана Милуновић, Народна библиотека Србије, Београд

Бележница као симбол...¹

... културе

Зато што су у *Бележници* разумели шта је, у ствари, култура. Да она значи оплемењивање, усавршавање, остваривање хуманих вредности, да је култура стваралачки процес, али и његови резултати који имају сврху да утичу, да мењају (људе, пре свега) на боље, да подстичу на креативност, конструктивност, толеранцију, размевање, развијање вредносних судова.

... библиотекарства

Зато што је *Бележница* на библиотекарску сцену Србије ступила скромно и тихо, функционишући у једном, данас готово заборављеном маниру који носи поруку: много радимо, мало се продуцирамо. „Моћнији“ библиотекарски медији прихватили су, чини се, *Бележницу* себи раме уз раме ценећи упорност, марљивост, пробирљивост, непретенциозност, још неке од симбола високог професионализма, етике у пословању, поштовању сарадника, договора, рокова, као и туђих, данас све осетљивијих људских персоналитета.

Још и зато што се *Бележница*, полако и пажљиво, пратећи динамику развита свог унутрашњег бића, из локалног часописа за библиотекарство развила у публикацију која прати најсавременије трендове у свету, преноси их, коментарише, разумева и пласира својој све бројнијој публици.

... квалитета

Зато што у *Бележници* бирају. Јер квалитет је одређеност која разликује: добро од лошег, писмено од неписменог, информативно од застарелог, утемељено од непровереног. Својство квалитета је да се заснива на избору, селекцији која подразумева подвргавање критичком суду и процењивање.

... града

Зато што је за неке од нас, Бор већ неко време ованчан славом једне другачије културне сцене. Часопис *Бележница* и културне манифестације које ова библиотека остварује у са-

¹ Поводом представљања *Бележнице*, часописа за библиотекарство, књижевности и културу, година 14, 2012, број 24–25 (Народна библиотека Бор, 8. октобар 2012. г.)

радњи са свима другима који то завређују и којих се сете, бацили су неко друго светло на Бор. На карти Србије овај град, који већини становништва мами асоцијације на црне облаке дима и бездна рударских окана, мапиран је и као један од најважнијих центара културе. Он асоцира на енергију младих људи који раде у Библиотеци, на њихова темељна класична знања која, захваљујући креативности и духу, налазе бескрајне начине да се реализују у неким сасвим алтернативним појавним облицима који отварају нове/старе теме за размишљање/деловање код свих који за овим имају потребу.

Град Бор, као и други градови Србије, нема свест у којој га мери његова Библиотека и његов часопис популаришу као центар највиших људских вредности. Град Бор, као и други градови Србије, треба да научи да је култура база, а не надградња.

... сарадње

Зато што је *Бележница* пријатно место за сарадњу; зато што се са њеним тимом лако и лепо ради, брзо договара, отворено разговара, недвосмислено разумева; зато што се међусобно учи, размењују се информације, мисли, тумачења, идеје. Млади сарадници који своје прве мисли у електронској форми упуте на адресу борског листа, очеличе своје стручно и лично самопоздање охрабрени срдчним пријемом и љубазним опхођењем.

А на исти начин се, осим са редакцијом, сарађује и са читавом борском Библиотеком: на амбициозним и иновативним пројектима Завичајног или Дечјег одељења, на истраживачким радовима Одељења посебних фондова и периоде, на оригиналним идејама Одељења за културне програме.

Када једна појава прими својство симбола, смислене слике, утеловљења, идеје која у себи репрезентативно садржи смисао других предмета или појава, када она постане широко препознатљив еквивалент њихових значења који носи чврсту асоцијативну и сугестивну компоненту, онда је у питању несумљив доказ да се она темељно усадила у једну средину, пронашла у њој своје место и свој смисао, као и најдубље прихватање и признавање.

Бележница је у свом, историјски посматрано, кратком и трзавицама испуњеном трајању, остварила својство да буде симбол.

Живот библиотеке

Ана Јанковић, Народна библиотека Бор

(Не)артикулисана политика развоја културног туризма у Србији

(Стручни скуп у бањи Кањижи „Улога библиотека у развоју културног туризма“, 13–15. септембра 2012.)

Последњих година такозвани културни туризам често је тема конференција, стручних скупова, сајмова, емисија у медијима. Међутим, чињеница је да културна политика и стратегија развоја културе, па и културног туризма нису дефинисане ни на државном, а посебно не на нивоу локалних самоуправа, мада и овде, као и у другим областима људског делања има лепих примера. Па и тада, реч је углавном о покушајима да се култура, па и пратеће манифестације организују неплански и стихијски што резултира тиме да су многе добро замишљене идеје остале кратког даха или уопште – без реализације. Сама синтагма „културни туризам“ треба да укаже на сарадњу између институција културе и туристичких организација. У пракси тога нема, нема тимског рада, нема заједничких пројеката јер се култура и туризам тешко споразумевају и немају сталне и добро координиране односе нити заједничку дугорочну и добро осмишљену стратегију.

Лош пример је однос и локалне самоуправе и културних и туристичких организација, ресорних министарстава, али и приватног сектора, према културној баштини у Брестовачкој бањи код Бора где се налази бањски комплекс чији су градитељи челници династија Обреновића и Карађорђевића, и који је пре више година приватизиран и где, практично, ниједан од поменутих субјеката више нема, али и не налази, сопствени, а камоли заједнички и још мање – општи интерес.

Општи интерес, а то је – културна понуда, културни туризам, културно-туристички производ намењен туристима и тржишту, потпуно је занемарен и обесмишљен непостојањем јасних правно-имовинских односа и уопште – жеље за сарадњом за заједничко добро.

Међутим, има и добрих примера.

О добрим примерима, као и о начинима да се несугласице између ресора културе и туризма превазиђу и пронађе заједнички језик и интерес, говорило се средином септембра у бањи

Кањижи, у оквиру стручног скупа „Улога библиотека у развоју културног туризма“, који су организовале Народна библиотека „Јован Поповић“ из Кикинде, Библиотека „Јожеф Атила“ из Кањиже, уз подршку Народне библиотеке Србије и Туристичке организације Општине Кањиже. На скупу је било речи о појму и потенцијалу културног туризма (Жељко Вучковић, Педагошки факултет у Сомбору); о активном и добро информисаном грађанству, а самим тим и о улози библиотека, музеја и архива у информисању и о услугама које ове установе могу да понуде јавности у том смислу (Јасмина Нинков, Библиотека Града Београда); о садашњем стању, потребама и могућностима развоја библиотечке делатности и отварања библиотека у туристичким центрима у Србији (Бојана Вукотић, Народна библиотека Србије); о богатству културно-историјског наслеђа Срема (Весна Петровић, Библиотека „Глигорије Возаровић“ из Сремске Митровице); конкретно о добрим примерима сарадње културе и туризма у Врњачкој Бањи и Трстенику, о богатој културној делатности библиотека „Др Душан Радић“ и „Јефимија“ (Владимир Шекуларац, Народна библиотека Србије) и о културним програмима Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ (Вера Петровић).

Бојана Вукотић, Народна библиотека Србије, Београд

Библиотеке у бањама и туристичким местима Србије

Слободно време је нужан услов за читање књига. Под слободним временом подразумева се време које остаје после професионалних радних обавеза, а ослобођено је од породичних, друштвених и других обавеза. За активност читања потребно је да постоји такозвано чисто слободно време или доколица. Овакво слободно време најпотпуније се може обезбедити на годишњем одмору када је потенцијални читалац одморан, испаван, на чистом ваздуху, миран и ослобођен свих свакодневних брига и обавеза.

Према званичним подацима о туристичком промету у Републици Србији, које редовно објављује Републички завод за статистику (РЗС), у периоду јануар–јул 2012. године остварено је укупно 3.799.217 ноћења¹. Према подацима РЗС-а, 37,66% домаћих туриста посетило је бањска места, 35,00% планинска места, 16,06% остала туристичка места, 8,59% главне административне центре и 2,69% остала места. Страни туристи најчешће су посећивали главне административне центре (58,46%), а 21,83% остала туристичка места, 9,59% планинска места, 7,60% бањска места и 2,53% остала места.

За домаће туристе, дакле, најатрактивније су биле бање. Најпосећеније бање од стране домаћих туриста, према подацима РЗС-а за прву половину 2012. године биле су: Врњачка Бања (246.548 ноћења), Сокобања (174.452), Нишка Бања (114.562) и Бања Ковиљача (78.929). Посећеност планинских места у првој половини 2012. (РЗС): Златибор (259.059 ноћења), Копаоник (193.610), Тара (146.562), Дивчибаре (88.500). Од осталих туристичких места у првој половини 2012, према подацима РЗС-а, најпосећенији је био Београд (195.621 ноћење).

¹ Туристичка организација Србије, „Туристички промет у Републици Србији у периоду јануар–јул 2012. године“, Туристичка организација Србије, <http://www.srbija.travel/turisticki-promet-u-republici-srbiji-u-periodu-januar-jul-2012-godine/> (преузето 3. 9. 2012).

Библиотеке у бањама и осталим туристичким местима

Бање

Организација библиотеке делатности у бањама Србије постоји у три вида: 1) самосталне општинске библиотеке (Врњачка Бања и Сокобања) 2) услуге најближе општинске библиотеке

ке (општинске библиотеке у Кањижи, Љигу, Бујановцу, Младеновцу и Апатину) и 3) огранци (Врдник, Бања Ковиљача, Палић, Врањска бања, Матарушка бања и Рибарска бања).

У Врњачкој Бањи, поред Библиотеке „Др Душан Радић“, постоје још пет културних установа: Културни центар, Завичајни музеј Замак културе, Биоскоп, Културно-уметничко друштво „Абрашевић“ и Културно-уметничко друштво „Извор“. Библиотека „Др Душан Радић“ је основана 1996. године и обавља библиотечко-информациону делатност као самостална установа у простору од 420 m² у прелепој Вили Мишић. Библиотека има организована следећа одељења: Позајмно, Научно, Дечје и Завичајно, има 2 читаонице и 90 читалачких места. У Библиотеци ради 8 библиотечких радника (3 са високом и 5 са средњом стручном спремом). Библиотека има фонд од 42.071 књиге у слободном приступу, 23 наслова часописа и 16 наслова новина, 11 старих и ретких књига, а од некњижне грађе претежно фотографије (1098 фотографија). У току 2011. године за ову библиотеку набављено је 1.796 књига (стандард за општину ове величине је 3.500) и то претежно поклоном (73,5%). Библиотека је претплаћена на 6 наслова новина и 5 часописа и ревија. Радно време Библиотеке је шест дана у недељи од 7.30 до 20.00 (летње) и од 7.30 до 19.00 сати (зимско). Библиотека је у току 2011. године учланила 1.181 члана (859 мештана, 273 госта и 49 ђака-првака). Висина чланарине је била за мештане 400, за бањске госте 50 динара, а за ђаке-прваке бесплатна. У току 2011. године дато је на коришћење 38.585 књига, 23 свеске часописа и 123 примерка новина. Годишњи обрт књижног фонда је 0,92.

У Библиотеци се примећује пад броја бањских гостију јер је драстично смањен просечан број дана боравка по госту, па се бањски гости мање и „уписују“ у Библиотеку. Они који користе услуге Библиотеке највише читају белетристику и периодичну штампу, а има интересовања и за завичајни фонд.

Библиотека је завршила дигитализацију разгледница на којима је приказана Врњачка Бања – дигитализовани материјал се чува у Завичајном одељењу и биће доступан преко сајта Библиотеке који је у припреми. Библиотека има добру сарадњу са Културним центром, са којим организује књижевне вечери, трибине, предавања (2011. године одржано је 18 књижевних вечери, предавања и трибина). Културне манифестације Библиотеке „Др Душан Радић“ Врњачка Бања организују се у време бањске туристичке сезоне.

Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Сокобањи ради у средини у којој постоји још шест институција културе: Завичајни музеј, Биоскоп, Аmaterско позориште, Галерија, Књижевни клуб и Културно-уметничко друштво „Соко“. Бањска читаоница је отворена 16. фе-

бруара 1869. године и из историјских извора сазнајемо да је редовно набављала 15 листова које је чувала у својој књижници. Данас Библиотека у Сокобањи ради у око 200 m² простора и запошљава 6 стручних библиотечких радника (3 са високом, 2 са вишом и 1 са средњом школском спремом). Библиотека има 12 читалачких места у позајмном и још 12 у Дечјем одељењу. Књижни фонд Библиотеке броји 43.920 јединица. Набавка за 2011. годину износила је 1.440 књига (стандард за ову општину је 2.000), претежно поклоном (74%). Претплаћена је на 6 наслова дневне, недељне и друге штампе. У току 2011. године уписано је 1.359 корисника којих највише има у време летњег периода. На коришћење је 2011. године издато 10.479 књига, 123 свеске часописа и 9.077 бројева новина. Обрт књижног фонда је 0,24. За чланове Библиотеке обезбеђено је бесплатно коришћење интернета. Редовно се приређују тематске изложбе књига, стална изложба радова Сликарске колоније, књижевне вечери, промоције књига. Библиотека, између осталог, успешно сарађује и са Организацијом за туризам, културу и спорт.

Нишка Бања нема општинску јавну библиотеку. *Закон о библиотечко-информационој делатности* (члан 14, став 1) прописује: „Јединица локалне самоуправе обавезна је да оснује јавну библиотеку као установу и да обезбеди све потребне услове за њен рад“. Нишка Бања је градска општина са 14.819 становника (према попису 2011. године), а међу насељима која јој припадају има и 2 насеља са више од 1.000 становника у којима би, према стандардима, требало организовати стационирани библиотечки огранак. Према *Закону о територијалној организацији Републике Србије*² градска општина је део територије града и не сматра се јединицом локалне самоуправе, тако да обавеза оснивања самосталне општинске библиотеке не важи за Нишку Бању, али би библиотечко-информациону делатност у овој општини требало организовати као огранак нишке Народне библиотеке „Стеван Сремац“.

И поред тога што у Нишкој Бањи не постоји библиотека, па ни огранак библиотеке, на сајту који рекламира Бању као туристичко место, пише да Нишка Бања има библиотеку (вероватно се мисли на школску библиотеку), културни центар, галерију и летњу позорницу³.

У Бањи Ковиљачи постоји огранак Библиотеке Вуковог завичаја из Лознице. Просторије у власништву Библиотеке (38 m²) у ствари су адаптирани стамбени простор у једном солитеру. У просторије библиотеке улази се искључиво уз употребу интерфона, што, вероватно, додатно одбија неодлучне потенцијалне читаоце и чланове библиотеке. Око 8.000 књига у овој библиотеци налази се у слободном приступу. Библиотека ради у једној смени.

² „Закон о територијалној организацији Републике Србије“, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 129/07, 29. децембар 2007.

³ Пансион Радоњић, „О Нишкој Бањи“, Пансион Радоњић, <http://www.niskabanjasmestaj.rs/O-Niskoj-Banji.aspx> (преузето 13. 9. 2012).

О необавештености грађана Бање Ковиљаче да им је на располагању јавна библиотека писала је и штампа: „Када смо у Бањи Ковиљачи тражили кућу књиге, од једне мештанке и две средњошколке добили смо исти одговор: *Ми немамо библиотеку, има је само у Лозници*. То не чуди јер многи житељи Ковиљаче не знају да овде уопште постоји библиотека. Не види се са улице, смештена је у стану и има заједнички улаз са зградом на којој се улазна врата аутоматски закључавају па библиотекар треба да их откључава сваком читаоцу који се претходно јави преко интерфона. Изнад улаза је избледели, неуочљиви натпис – „Библиотека”, која иначе нема телефон. Располаже са око седам хиљада књига, а лане је имала 68 чланова. Отворена је сваким радним даном, а дневно издаје од две до три књиге.“ (*Полијшка*, 7. јануар 2009)⁴

И овде туристичка организација рекламира бању помињући библиотеку: на сајту Специјалне болнице у Бањи Ковиљачи пише: „Гостима и пацијентима Специјалне болнице за рехабилитацију „Бања Ковиљача“ на располагању су: галерија вредних уметничких дела, богата библиотека, интерни радио и телевизија, биоскоп, фризерско-козметички салон, као и широка лепеза културно-забавних садржаја: поетске вечери, монодраме, концерти озбиљне и инструменталне музике, вечери фолклора, промоције књига, драмске представе...”⁵

У бањи Палић постоји Библиотека Палић која је огранак Градске библиотеке Суботица. Библиотека је смештена у старој вили која је уједно и споменик културе. Налази се на главном путу, поред поште и водоторња. Библиотека Палић ради у простору од 160 m², у 4 просторије и има читаоницу са 70 читалачких места. Библиотека Палић има фонд од 18.148 књига (на мађарском, српском/хрватском и енглеском језику) у слободном приступу, неколико наслова часописа и дневне штампе. У њој ради један библиотечки радник свакога дана у једној смени. Библиотека Палић је 2011. године учланила 280 чланова, издала на коришћење 3.025 књига, 20 свезака часописа и 1.490 бројева новина, организовала преко 20 изложби и књижевних сусрета. Годишњи обрт фонда је 0,17.

Библиотека у Матарушкој бањи је огранак Народне библиотеке „Стефан Првовенчани“ Краљево. Власник простора је Завод за специјализовану рехабилитацију „Агенс“ Матарушка бања, а у овом објекту су, поред огранка краљевачке библиотеке, смештени и Висока пословна школа, обданиште и Здравствена станица. За рад библиотечког огранка 2006. године је реновиран простор од 20 m², једна просторија која је истовремено позајмно одељење и за децу и за одрасле. Библиотека има фонд од 3.689 књига, који чине претежно школска лектира и бележница. За 2011. годину набављена је 171 књига, редовно се набављају два дневна и један

⁴ Панчевачко читалиште, „Премало библиотека у Вуковом заводу“, Градска библиотека Панчево, http://www.citaliste.com/index.php?option=com_content&task=view&id=510&Itemid=148 (преузето 11. 9. 2012).

⁵ Краљевска бања, „Култура здравог живота“, Специјална болница за рехабилитацију Бања Ковиљача, <http://www.banjakoviljaca.rs/kultura.htm> (преузето 11. 9. 2012).

Живот библиотеке _____

недељни лист. У овом огранку је запослен један стручни библиотечки радник, а радно време огранка је од 7.00 до 15.00 сати. У току 2011. године Библиотека је имала 835 уписана корисника и 5.472 позајмљене књиге. Годишњи обрт фонда је 1,48.

У Рибарској Бањи постоји Библиотека Специјалне болнице Рибарска Бања, која је огранак крушевачке Народне библиотеке, поново отворен 2005. године Просторије библиотеке налазе се поред Пријемне службе Болнице – на уочљивом месту, у приземљу и доступна је и пацијентима који се отежано крећу. Библиотека Специјалне болнице Рибарска бања смештена је у 2 просторије од по 30 m² и има малу читаоницу. Фонд Библиотеке броји 4.335 књига, а књиге добија углавном поклоном. У библиотеци се доста користи периодика: *Вечерње новости*, *Вива*, *Лиса*, *Сеоске новине*, *Еликсир*, *Туристичка џурма*. Огласна табла на улазу Библиотеке пружа информације о најчитанијим књигама и актуелним догађајима. Библиотека има сталну мини-изложбу нових наслова. Највећи број корисника Библиотеке су пацијенти Болнице. У току 2011. године Библиотека је учланила 837 корисника и дала на коришћење 3.275 књига, 937 свезака часописа и 1.077 бројева новина. Годишњи обрт књижног фонда је 0,75.

У Врањској Бањи је библиотечко-информациона делатност организована у огранку Народне библиотеке „Бора Станковић“ Врање. Од септембра 2007. године овај огранак ради у лепој, светлој просторији у центру бање, величине 65 m². Библиотечку делатност обављају 2 стручна библиотечка радника. Библиотека има књижни фонд од 7.982 књиге. У току 2011. године учлањено је 97 корисника и дато на коришћење 2.345 књига и 1.367 бројева новина. Годишњи обрт књижног фонда је 0,29.

Према информацијама у штампи (дневни лист *Курир*, 23. 8. 2012) „на вратима библиотеке у Врањској Бањи, истуреном одељењу библиотеке „Бора Станковић“ из Врања, већ десет месеци стоји катанац“⁶. Библиотека је затворена јер јој је искључена електрична струја због неких неизмирених рачуна.

У Бањи Врдник постоји Библиотека „Милица Стојадиновић Српкиња“, која је огранак Српске читаонице у Иригу. Ради свакодневно у једној смени, има једног стручног библиотечког радника и фонд од 10.115 књига, а 2011. године имала је 195 уписаних корисника и дала на коришћење 3.480 књига. Годишњи обрт књижног фонда је 0,34.

⁶ Агенција Танјуг, „Библиотека у Врањској Бањи месецима закатанчена“, *Курир*, 23.08.2012, <http://www.kurir-info.rs/biblioteka-uvranjskoj-banji-mesecima-zakatancena-clanak-377422> (преузето 12.09.2012)

Планине

Од свих планина у Србији регистрованих као туристичка места (Фрушка гора, Златибор, Дивчибаре, Голија, Копаоник, Мокра гора, Тара, Рајац, Рудник, Црни врх, Гоч, Стара планина и комплекс Власина) једино на Руднику постоји библиотека. То је најстарији огранак Библиотеке „Браћа Настасијевић“ Горњи Милановац. Од 1921. до 1930. године радила је као народна књижница и читаоница. Обновљена је после Другог светског рата. Ова библиотека има фонд од 10.290 књига и један наслов новина. Има једног запосленог библиотечког радника и ради сваког радног дана. У току 2011. године учланила је 121 корисника и дала на читање 1.811 књига и 36 бројева периодике. Годишњи обрт књижног фонда је 0,17.

Језера

У туристичку понуду Туристичке организације Србије уврштена су следећа језера: Сребрно, Власинско, Борско, Бованско, Палићко, Гружанско и Пелије. Језера у Србији немају у оквиру туристичке понуде никакав вид библиотечких услуга, изузев Палића који је већ помешан као бања, али се у туристичким понудама убраја и у језера.

Остала туристичка места

У остала туристичка места спадају и Голубац и Национални парк „Ђерап“. За ово подручје Библиотека Центра за културу Кладово организовала је рад библиобуса – донација Департамента Вандеја у Француској.

Одмор на селу – етно села

Међу селима која се баве туризмом библиотечке услуге доступне су само у Брђанима где ради најмлађе издвојено одељење Библиотеке „Браћа Настасијевић“ Горњи Милановац. Ова библиотека отворена је 19. априла 2005. године, има фонд од 4.728 књига, једног стручног радника и ради 3 пута седмично. У току 2011. године учлањено је 47 корисника и дато на коришћење 169 књига и 32 броја новина. Годишњи обрт књига у овој библиотеци је 0,03.

Могућности развоја библиотека у бањама и туристичким местима

Према *IFLA/UNESCO смерницама* јавне библиотеке треба да буду подједнако доступне свим припадницима заједнице, да пружају услуге које ће задовољавати потребе образовања, информисања, као и за разоноду и слободно време, да буду средиште културног и уметничког развоја заједнице.

Специфични услови живота у туристичким местима намећу и посебну концепцију библиотеке. Посетиоци ових библиотека имају преобиље слободног времена. Чак и они који иначе слабо читају на одмору пожелеле књигу или сусрет са писцем.

Посебности у раду ових библиотека огледају се како у другачијем програмирању рада, тако и у другачијем опремању радног амбијента, начину организације рада и популаризације књиге.

Организација библиотечке делатности у туристичким местима може се остварити као: 1) општинска јавна библиотека 2) стационарани библиотечки огранак 3) пункт 4) покретни фонд или 5) покретна библиотека. Библиотека може да сарађује и са другим институцијама, да буде смештена, на пример, у просторијама хотела.

Библиотека у хотелу треба да буде смештена на најпогоднијем месту, тако да је сваки гост лако запази. Оваква библиотека треба да има и адекватну опрему у складу са потребама читалаца који су уједно и гости хотела. На улазу у библиотеку треба да буде видно истакнуто обавештење да је библиотека намењена гостима хотела и радно време библиотеке, а ради информисања корисника треба да има сталну мини-изложбу нових књига. И у хотелској библиотеци треба да буде запослен стручни библиотечки радник, а не хотелско особље коме ће то бити успутно задужење.

Приликом организовања библиотеке у хотелу треба направити прецизан договор између хотела и матичне библиотеке о томе ко шта обезбеђује: простор, опрему, средства за редовну годишњу набавку књига, стручног радника (односно његов лични доходак).

Када се организује рад библиотеке у хотелу треба настојати да библиотека не буде само реклама и декорација хотела. И ова библиотека, као и свака друга јавна библиотека, треба да доноси своје програме рада и да се ангажује на пропаганди свога рада. Библиотека у хотелу треба да буде салон књиге – пријатан простор за дружење, читање и разговор. По могућности то би требало да буде луксузно уређен простор са одабраним фондом књига искључиво у слободном приступу. Поред класичне библиотечке опреме и у овим библиотекама неопходно је обезбедити адекватну електронску опрему: телефон, факс, рачунар, Интернет конекцију, скенер.

Специфичне услуге које би оваква библиотека пружала биле би и информације везане за туризам, културно-историјске споменике у околини, литература из области популарне медицине (на пример везано за болести које се лече у бањи), а у фонду би требало да се нађе и страна књига. У читаоници треба да буде на располагању дневна и остала штампа и водећи страни дневни и недељни листови и могућност читања електронских интернет издања.

Посебан је значај завичајне збирке, нарочито некњижне грађе, а велике могућности пружају и нове технологије које омогућавају дигитализацију старих разгледница, фотографија,

прес клипинга. Библиотеке у туристичким местима могле би да развију и своју издавачку делатност везану за теме завичаја.

Позајмна служба може се организовати као пунктoви по хотелима, приручне библиотеке уз рецепцију, у саставу хотелских салона, као саставни део садржаја сваке хотелске собе.

Читаоница треба да „изађе“ напоље – на терасу, у парк, под кестен или сунцобран. Књижевне вечери и остале манифестације библиотекâ треба да изађу на отворене локације: на шеталишта, тргове, поред реке, у парк.

Могућности развоја библиотекâ у туристичким местима могу се оријентисати и на теме везане за оближња археолошка налазишта, средњовековне манастире, средњовековну архитектуру и остале историјске споменике, необичне географске појаве (пећине, клисуре и остале појаве – на пример Ђавоља варош), разне културне и друге манифестације (Врњачка Бања, на пример, има 8 разних културних манифестација у које се укључује својим програмима и библиотека).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Беланијан, Владимир. „Радник и одмор с књигом“. *Библиотекар* год. 25, бр. 3/4 (1973): 259–262.
2. Dragičević Šešić, Milena. „Turističke potrebe kao kulturne potrebe“. *Kultura* br. 60/61 (1983): 150–173.
3. Đukić Dojčinović, Vesna. *Kulturni turizam*. Београд: Clio, 2005.
4. *IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека*. Београд: Народна библиотека Србије: Библиотека града Београда, 2005.
5. Радовановић, Голуб. *Бањска читаоница*. Сокобања: Народна библиотека „Стеван Сремац“, 1999.
6. Ристић, Станка. „Терапеутска моћ књиге: библиотека као садржај бањске туристичке понуде“. *Савремена библиотека* год. 18, бр. 23 (2006), стр. 53–54.
7. Руђинчанин, Бошко. „Програмска концепција бањске библиотеке“. У *Библиотекарство на крају века*, 2. 11–13. Београд: Библиотекарско друштво Србије, 1997.
8. Tosić, Violeta; Sanja Lazarević. „The role of libraries in the development of cultural tourism with special emphasis to the Biblioteca Alexandrina in Egypt“. *UTMS Journal of Economics*, Vol. 1, No. 2 (2010), 107–114.

9. Туристичка организација Србије, „Туристички промет у Републици Србији у периоду јануар-јул 2012. године“, Туристичка организација Србије, <http://www.srbija.travel/turisticki-promet-u-republici-srbiji-u-periodu-januar-jul-2012-godine/> (преузето 3. 9. 2012).
10. Whitman, John R., Libraries and Tourism. Dostupno na: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.phpURL_ID=13678&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
11. Краљевска бања, „Култура здравог живота“, Специјална болница за рехабилитацију Бања Ковиљача, <http://www.banjakoviljaca.rs/kultura.htm> (преузето 11. 9. 2012).
12. Агенција Танјуг, „Библиотека у Врањској Бањи месецима закатанчена“, *Курир*, 23. 8. 2012, <http://www.kurir-info.rs/biblioteka-u-vranjskoj-banji-mesecima-zakatancena-clanak-377422> (преузето 12.09.2012).
13. Пансион Радоњић, „О Нишкој Бањи“, Пансион Радоњић, <http://www.niskabanjasmestaj.rs/O-Niskoj-Banji.aspx> (преузето 13. 9. 2012).
14. Панчевачко читалиште, „Премало библиотека у Вуковом завичају“, Градска библиотека Панчево, http://www.citaliste.com/index.php?option=com_content&task=view&id=510&Itemid=148 (преузето 11. 9.2012).

Владимир Шекуларац, Народна библиотека Србије, Београд

Народна библиотека „Др Душан Радић“ у Врњачким културним свечаностима

Врњачке културне свечаности, комплексна културна манифестација поливалентног типа, одржава се у Врњачкој Бањи током туристичке сезоне, од јуна до октобра, већ четири деценије. Од устанављивања манифестације Народна библиотека „Др Душан Радић“ организује програме из домена своје делатности и релевантно учествује у континуираним развоју културе у Врњачкој Бањи.

Да су прваци Врњачке Бање развој туризма и културе разумевали као неодојиву целину, налазимо већ у првим документима који су настали крајем 19. века. Године 1872, само четири године после формирања „Основателног фундаторског друштва кисело-вруће воде у Врњцима“ 1968. године, у меморандуму начелнику Санитетског одељења предаже се, поред оснивања поште, телефона, војне болнице, полиције, кнежевог конака, хотела и кур-салона и по дизање позоришта.

Две деценије касније, паралелно са установљавањем туристичких и здравствених институција и друштава, настају прва жаришта културних активности у Врњачкој Бањи. У новоизграђеној вили „Белимарковић“ организују се концерти озбиљне музике, балови и кермеси, новине се читају у читаоници и базару у „Шуцином павиљону“, књижевни салон и клавирски концерти одвијају се у кући песника Милорада Митровића, а позоришне представе се дају у „Народној гостионици“.

Дворац „Белимарковић“ отада до данашњих дана представља и симболични и стварни континуитет у развоју културе у Врњачкој Бањи.

Иницијални импулс развоју савременог културног развоја представља 1968. година када је у Врњачкој Бањи обележавана стогодишњица туризма и лечења.

Приликом праћења развојне линије Врњачких културних свечаности уочава се, пре свега, поштовања вредна упорност и доследност са којом су савремени културни посленици Врњачке Бање истрајавали при реализацији концепције чије су темељне одреднице формулисане већ на првој Скупштини Заједнице културе општине Врњачка Бања почетком 1970. године. Анализирајући дотадашње културне акције и иницијативе и могућности даљег развоја култу-

ре у Врњачкој Бањи, културни посленици и делегати Заједнице определили су се за оживљавање замрлих манифестација „Врњачка јесен“ и „Парк скулптура“, за увођење у функцију развоја културе дворца „Белимарковић“, обезбеђење просторних услова за развој библиотекарства, отварање „Врњачке позоришне сцене“, установљавање књижевне манифестације „Меморијал др Душана Радића“, за трибину нових књига и оснивање сликарске колоније. На редовној Скупштини Заједнице културе, у јулу исте године, наведени садржаји манифестације допуњени су издавачком делатношћу, заштитом споменика културе, заштитом природе, музејском и архивском делатношћу, одабраним филмским програмом, музичким програмима и програмима у области аматеризма.

Јединствено и начелно опредељење за програме који имају шири културни значај и домет, уграђено у саме темеље данашње манифестације и већ тада недвосмислено и јасно исказано у програмским документима, показало је током развоја ове манифестације своје пуно и потпуно оправдање.

Већ исте, 1970. године обновљена „Врњачка јесен“ обухвата бијенале, изложбу радова ликовних уметника Србије, сусрете са књижевницима Србије, музичке концерте и позоришне представе, а уметници и извођачи су из целе тадашње Југославије: Београда, Крушевца, Марибора, Тузле и Љубљане.

Узимајући у обзир специфичне околности у којима се одвија развој културе у Врњачкој Бањи (интегрисане туристичке, здравствене, рекреативне, спортске и културне потребе гостију и становника Бање, присуство великог броја потенцијалних корисника културних активности различитог образовног и културног профила управо током летњих месеци, када су културне активности у градским центрима у осеци или су готово замрле, присутност слободног времена код бањских гостију као и могућности градског амбијента да се у слободном простору изводе различити програми), културни посленици Врњачке Бање опредељују се тих година да културне активности буду концентрисане у летњој сезони, да се истраје на опредељењу да квалитет програма буде циљ и услов за његово трајање, те да Врњачка Бања, у настојању да формира језгро своје културне моћи, успостави што тешњу сарадњу са центрима културе Србије и Југославије и тиме континуирано потврђује своје присуство у токовима савременог културног развоја.

Док се формира и развија идеја о потреби установљавања манифестације у Врњачкој Бањи, новоформиране *Врњачке новине* пружају пун допринос афирмацији и реализованих програма и развоју концепције. У саветовањима, трибинама и јавним расправама које се организују на тему развоја културе у Врњачкој Бањи, учествују најугледнији културни радници и уметници

из целе Србије који учествују како у развоју концепције тако и у реализацији програма, што постаје и опстаје као обележје ширег културног контекста у коме се и данас одвија и развија манифестација. Већ је тада у културној јавности Србије присутно мишљење да се у Врњачкој Бањи реализују програми од ширег културног интереса.

Наредне, 1971. године, уз постојеће, формирају се нове компоненте будућих Врњачких културних свечаности: јулски позоришни дани, променадни коцрти, југословенско-немачка хорска недеља, назире се и концепција рада Замка културе као поливалентног културног жаришта и одређује се жељени обим манифестације на педесет програма у сезони. Следеће 1972. године реализују се две акције које значајно богате будућу манифестацију: излази први број часописа за књижевност, уметност и културу *Замак културе* и установљава се „Меморијал др Душана Радића“.

Исте године јасно се експлицира став културне јавности у Врњачкој Бањи да манифестација за Бању значи израз могућности средине да буде присутна у општим стваралачким токовима савремене културе Србије.

У уводном документу који најављује прве „Врњачке културне свечаности“ 1973. године уобличава се концепција чије су основне компоненте већ присутне и потврђене у дотадашњој пракси: неопходност да се установи одређен и разрађен програм културних акција за време сезоне намењен бањским гостима, тежња да се конституише и устаали квалитетна културна манифестација која би значила пуну афирмацију Бање у републичким и федералним оквирима, инсистирање на врхунском квалитету и провереним вредностима, што иде укорак са све пристнијим схватањем да туристички центри постају жаришта културног развоја.

Компоненте првих свечаности одржаних од 20. јуна до 15. октобра остале су до данашњих дана, уз поједине значајне допуне и трансформације, окосница манифестације: ревија филмова са ФЕСТА-а, променадни концерти, позоришне представе, филмске премијере, хорски сусрети, ликовне изложбе, камерни концерти, Бијенале југословенске скулптуре у пленеру, књижевни програми (митинг поезије, сусрети писаца Србије и Западног поморавља) и часопис *Замак културе*. Исте се године крајем октобра организује Симпозијум Форма и простор на коме учествују архитекти сликари, вајари и историчари. Друге Врњачке културне свечаности одржане 1974. године проширене су Програмом синтезе, филмским фестивалом „Југословенски филм у акцији“ из којег ће се касније развити фестивал филмског сценарија и у издавачкој делатности првом *Књигом о синџези*.

После осеке у обиму програма 1975. и 1976. године, манифестација 1977. године добија пуни замаха, када се реализује више од 50 програма. Новине у програму су инострани фол-

кларни ансамбли, ревија Кинотекиних филмова и манифестација од значаја на нивоу федерације: Филмски фестивал „Југословенски играни филм у акцији“. У сезонама 1978. и 1979. године манифестација се реализује у већ утврђеним оквирима, уз мања програмска освежења, а 1980. године Бања је домаћин манифестације „Исељеничка недеља“, која се те године одржава у региону Краљево. Врњачке културне свечаности се 1980, 1981. и 1982. године реализују у знаку обима и квалитета садржаја у готово свим програмским областима, а 1983. година је значајан датум у развоју манифестације – у дворцу „Белимарковић“ отвара се нова организациона јединица Културног центра, Замак културе, као јединствени центар у коме се зачињу уметничка галерија, музеј, клуб књижевности и уметности, музичка, вајарска, сликарска, филмска и тв школа, драмски студио, књижевни клуб и радионица „Синтезе“. У наредним годинама Замак културе ће се установити као значајна програмска, организациона и просторна компонента манифестације и остаће то до данашњих дана.

Тринаесте по реду Врњачке културне свечаности одржане 1985. године достигле су, у већ утврђеним програмским оквирима, обим од преко сто програма.

У Замку културе реализоване су изложбе: „Слике Саве Шумановића“, „Организација и наоружање војске у Првом српском устанку“, „Пејзаж у српском сликарству од 1900. до 1941. године“, затим Вајарски симпозијум, вајарска радионица, школа графике, камерни концерти и драмски колажи. Исте године организован је позоришни програм и филмски програм у коме доминира Девети фестивал филмског сценарија, који прати симпозијум на тему „Комерцијални филм“ и округли сто током трајања фестивала. У области књижевности реализују се Митинг поезије, Књижевни портрети и Књижевни сусрети, а у области историје уметности – три предавања. Одржавају се и променадни концерти, југословенско-немачка хорска недеља и шести симпозијум о „Синтези“. Уз изложбени програм у Замку културе, реализују се и изложбе у другим просторима: изложба фото-документационог материјала „Ослобођење Србије“, изложба „Мексичко зидно сликарство“, изложба швајцарског уметника Адофа Апије и изложба студената завршне године Ликовне академије у Београду, „Перспективе“. У области издавачке делатности излази из штампе нови број часописа *Замак културе* и четврта *Књижа о Синтези*, зборник радова са симпозијума о „Синтези“ на тему „Хумани простор и удружени рад“.

Врњачке културне свечаности су већ ових година израсле у релевантно жариште културног развоја републике, па и ондашње федерације.

Године које су следиле до времена власничке трансформације за Врњачке културне свечаности значиле су период континуираног и стабилног развоја.

У последњој деценији двадесетог века, као деценији дубоке кризе како државне тако и привредне, културне и сваке друге, није дошло до знатног опадања културних активности као у другим срединама у којима је доминантни облик привреде била индустрија, као у суседном Трстенику, рецимо. Безмало све компоненте Врњачких културних свечаности у овом, за Републику Србију тешком времену, очувале су континуитет.

У првој деценији 21. века Врњачке културне свечаности, упоредо са растом броја гостију Бање, настављају свој континуирани развој и убедљиво присуство у културном животу Републике Србије. Године 2005. у Врњачкој Бањи се оснива нова туристичка манифестација, „Врњачки карневал“, те се и Бања уписује у листу карневалских градова Европе.

Савремене традиционалне манифестације настале у крилу Врњачких културних свечаности потврдиле су се током четири деценије и златно су наслеђе даљег развоја културе у Врњачкој Бањи и Србији: Фестивал филмског сценарија, Књижевно лето (низ облика књижевних програма), Позоришни дани српског театра (ревијални програм позоришних представа Србије), Вечери класике (концерти класичне музике, низ музичких школа и академија), Фестивал ликовног стваралаштва Србије, Променадни програми, Распевано пролеће (музички фестивал младих певача) и Кад липе цветају (међународни фестивал фолклора).

Народна библиотека „Др Душан Радић“ је у време оснивања Врњачких културних свечаности, 1973. године, деловала као организациона јединица Центра за културу, који је био правни наследник и настављач делатности Установе за унапређење посете, пропаганду и приредбе, основане 13. маја 1957. године. Смештена у згради бањског купатила у неадекватном и, за њен развој изразито недовољном простору, библиотека је тек у елементарном обиму остваривала основне функције једне јавне библиотеке. Изливање воде оштетило је знатан део њеног фонда што је проблем неадекватног простора за њен рад учинило ургентним.

Година 1980. је година за памћење у историји Библиотеке јер се те године за њен даљи рад обезбеђује приземље виле „Ленка“ у најужем центру Врњачке Бање, на Променади. У новом простору организују се основна одељења јавне библиотеке: одељење за рад са одраслим корисницима са читаоницом периодике и одељење за децу, формирају се референсна збирка и завичајна збирка, у читаоници се организују књижевни програми и библиотека доживљава истински препород. Библиотеци, која је до тада заостајала за развојем других компоненти културног развоја Бање, пресељењем у нови простор омогућен је даљи рад и развој у стандардним просторним условима и динамиком која је сагласна развоју културног живота Врњачке Бање.

Године 1996. библиотека, до тада организациона јединица Центра за културу, одлуком Скупштине општине Врњачка Бања постаје, у складу са новим законодавством у библиоте-

карству, самостална јавна установа: Народна библиотека „Др Душан Радић“. У годинама које следе после осамостаљивања, Библиотека, поред основне библиотечко-информационе делатности, редовно организује богат књижевни програм и промишљену издавачку делатност, било као самостални издавач било као суиздавач вредних публикација које представљају значајан допринос проучавању прошлости Врњачке Бање и околине.

Традиција издавачке делатности у Врњачкој Бањи траје од прве књиге Павла Мутавџића *О Бањи врњачкој, у Срезу Трсиничком, Окрују Крушевачком* објављене 1884. године.

Модерно време издавачке делатности у Врњачкој Бањи више је него убедљиво обележио часопис *Замак културе* који је излазио у периоду од 1972. до 1980. године и истоимена едиција од 36 књига издатих као посебна издања часописа. Часопис *Замак културе* и истоимена едиција имали су своје релевантно место у ондашњој издавачкој делатности Републике.

У богатој савременој издавачкој продукцији која броји укупно око сто књига у издању више релевантних издавача у Врњачкој Бањи, Народна библиотека од 1988. године негује своју едицију „Fons Romanus“ у којој је објављено скоро тридесет књига о Бањи и књига аутора из Бање. Поред ове издавачке целине, Библиотека издаје и едицију „Fons scientiae“.

Ново поглавље у развоју Народне библиотеке „Др Душан Радић“ почиње 2008. године, другом годином за памћење у њеној историји, када је за њен даљи развој обезбеђен и други ниво виле „Ленка“. У двоструко увећаном простору, Библиотека организује деље одељење са читаоницом, референсну збирку са читаоницом, завичајну збирку у посебној просторији и побољшан радни простор за обраду грађе. Народна библиотека „Др Душан Радић“, која се у међувремену развила у релевантну установу библиотечко-информационе делатности Републике, изнова сустиже висок ниво развоја других компоненти Врњачких културних свечаности.

Ове, 2013. године, Врњачке културне свечаности бележе традицију од четири деценије континуираног и релевантног присуства у културном животу Врњачке Бање и Републике Србије. Народна библиотека „Др Душан Радић“ том развоју значајно доприноси како на плану библиотечко-информационе делатности, тако и на плану организације редовних књижевних програма и богате издавачке делатности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Руђинчанин, Бошко и Огњен Топаловић, ур. *Врњачка Бања на почетку 21. века*. Врњачка Бања: Народна библиотека „Др Душан Радић“; Културни центар, 2008.

Милица Матијевић, Библиотека „Димитрије Туцовић“, Лазаревац

Ауторско право и слободан приступ

¹ <http://www.zis.gov.rs/prava-is/ауторско-право-и-сродна-права/најчешћа-питања.37.html> (преузето) 10. 8. 2012.

² *Шта је интелектуална својина?* Ур. Емина Куленовић Грујић. Београд: Завод за интелектуалну својину, (2009): стр. 2, <http://www.zis.gov.rs/електронска-издања.316.html> (преузето 10. 8. 2012).

³ Универзална декларација о људским правима, http://www.poverenik.org.rs/images/stories/Dokumentacija/54_ldok.pdf (преузето 10. 8. 2012).

⁴ Шта је интелектуална својина уредник и остало, стр 2, <http://www.zis.gov.rs/електронска-издања.316.html> (преузето 10. 8. 2012).

Ауторско право обухвата права стваралаца књижевних, научних и уметничких дела и дела из других области стваралаштва.¹ Део су ширег концепта интелектуалне својине, а у правној регулативи појављују се у 16. веку, са појавом штампарије, као правна акта за заштиту интереса штампара. Касније, током 18. века, када долази до освајања грађанских права и слобода, ауторска права утемељују се у континенталној правној традицији.

Ипак, тек у 20. веку, када настаје теоријски концепт друштва знања, интелектуална својина добија значајно место у свим националним правним системима, као и у важним међународним документима. У новим околностима, када се, захваљујући развоју технологије, књижевна и друга ауторска дела могу релативно јефтино и лако умножавати и преносити, законска регулатива била је очекиван одговор на хиперпродукцију.

Са друге стране, процеси заштите ауторских права знатно се усложњавају и изискују нову правну регулативу, а више него икада позива се на етичност приликом коришћења информација.

Интелектуална својина односи се на стваралаштво ума: проналаске, књижевна и уметничка дела и симболе, имена и слике који се користе у трговини.²

У правном смислу, третира се као и сва друга власничка права, на основу којих ствараоци остварују корист од свог рада. Права интелектуалне својине загарантована су *Универзалном декларацијом о људским правима* Уједињених нација, у којој у члану 27 стоји да свако има право на заштиту моралних и материјалних интереса који проистичу из сваког научног, књижевног или уметничког дела чији је он творац³.

Интелектуална својина је широк појам који укључује:

- индустријску својину (патенти, проналасци, жигови, индустријски дизајн и географске ознаке) и
- ауторско право (књижевна дела као што су романи, поезија и драме, филмови, музичка дела, уметничка дела као што су цртежи, слике, фотографије и скулптуре и архитектонски дизајн).⁴

Ауторско право као аспект интелектуалне својине јесте корпус закона који писцима, уметницима и другим ствараоцима признају заштиту њихових књижевних и уметничких креација, које се обично називају „делима“⁵.

Мада је први закон у области ауторског права донет 1709. године у Француској, тек у 20. веку ова проблематика постала је нарочито важна због развоја технологије, који је омогућио масовно умножавање ауторских дела.

У светлу нових технологија, важно је поменути *Миленијумски закон о заштити ауторских њрава над дигиталним садржајима (Digital Millennium Copyright Act)*, донет у Конгресу САД-а 1998. Овај закон штити ауторе који сматрају да су објављивањем дела на интернету повређена власничка права.⁶

У Краљевини Југославији први *Закон о заштити ауторског њрава* донет је 1929. године⁷, а до данас је више пута био ревидиран ради усклађивања са сродним европским документима.⁸ Важећи *Закон о ауторском и сродним њравима*⁹ чији је текст усклађен са стандардима Европске уније¹⁰ донет је 2009. године.

Међу важним документима ЕУ који служе као модел за националне стандардизације налазе се „Смернице“. Овај документ значајан је и због чињенице да одсликава нове трендове у издаваштву и библиотекарству, те њима прилагођава регулативу.

Према смерницама, библиотеке, универзитети, архиви и документациони центри, више немају право да без посебних уговора и накнаде:

- приказују на екранима заштићене дигиталне медије
- дозволе корисницима да у својим просторијама користе заштићене дигиталне медије у приватне или наставне сврхе, да их претражују или преслушавају
- дозволе корисницима да у својим просторијама направе дигиталне копије у приватне и наставне сврхе
- омогуће екстерним корисницима приступ електронским медијима
- направе дигиталне копије неког дела због осигурања фонда или архивирања
- заштићене дигиталне медије пошаљу помоћу ftp-а или имејлом некој другој библиотеци, институцији или појединцу.¹¹

Ове смернице, према свим европским библиотечким удружењима, озбиљно нарушавају принцип слободног приступа информацијама за који се библиотекари залажу. Радна група Института за библиотекарство Немачке изразила је свој став према оваквом виду ограничења слободе приступа у документу који је упутила немачким члановима Европског парламента.

⁵ Шта је интелектуална својина уредник и остало, стр 18, <http://www.zis.gov.rs/електронска-издања.316.html> (преузето 10. 8. 2012).

⁶ Претраживач Google и сајт You Tube добар су пример како се овај закон имплементира. Наиме, сви спорни садржаји у смислу повреде ауторског права, након што се на њих укаже, уклањају се са ових сајтова.

⁷ Александра Вранеш, *Од рукописа до библиотеке* (Београд: Филолошки факултет, 2006), 28.

⁸ Године 1930. приступљено је Берлинској ревизији из 1908, затим је усвојен римски текст из 1928, а 1951. године усвојена је бриселска верзија. Рестриктиван револуционарни закон проглашен је 1946, а нови закон донет је 1957. Овај текст закона мењан је 1968, 1978, и 1998. (према Вранеш, 28).

⁹ <http://www.pks.rs/Portals/0/privredaSrbije/udiovizuelni/ZAKONOAutorskimSrodnimPravima.pdf>

¹⁰ У Извештају Европске комисије о напретку Србије за 2010. годину у посебном делу истиче се значајан напредак у области интелектуалне својине. Извештај истиче значај донетог Закона који је у складу са европским стандардима, али и потребу за бољом применом законских одредаби.

¹¹ Добрила Бегенишић, „Ауторска права у области електронских информација“, *Гласник Народне библиотеке Србије*, год. 1, бр. 1 (1999): 239–240.

¹² Александра Вранеш, *Од рукописа до библиотеке* (Београд: Филолошки факултет, 2006), 30–31.

¹³ Александра Вранеш, *Од рукописа до библиотеке* (Београд: Филолошки факултет, 2006), 28.

Добрила Бегенишић у 12 тачака наводи ставове изнете у овом документу, међу којима и да у информационом друштву слободан приступ информацијама добија посебан значај, као и да се у данашњој, дигиталној ери не сме дати примат комерцијалним вредностима у односу на опште легитимне интересе.

Разматрајући овај однос, Александра Вранеш поlemiше о улози библиотека у савременом друштву, постављајући питање да ли се спречавањем фотокопирања и штампања, преснимавања, скенирања појединих деоница заиста постиже заштита ауторских права, или се истраживачима само успорава прикупљање података које морају преписивати на начин како су то чинили корисници библиотека и архива пре педесетак година, када им благодети данашњег технолошког развоја нису биле на услузи¹².

Када се у контексту библиотечке делатности разматра проблем заштите ауторског права, поред поменуте законске регулативе, једнако је важан однос читалаца и библиотекара према ауторском делу.

Читалац треба да поштује интелектуалну својину аутора тако што ће:

1. истраживати примарност идеје;
2. тачно и објективно је пласирати зависно од контекста у коме је настала, а не у складу са сопственим тренутним потребама;
3. цитирати наводе из коришћеног текста уз комплетну прегледну библиографску белешку.¹³

Задужења библиотекара треба да обухвате:

- упознавање са законском регулативом која се односи на ову област;
- примену општих обавезујућих прописа у библиотекама;
- усклађивање интерних правила коришћења грађе у библиотекама-целинама са постојећим законом;
- васпитавање свести читаоца, нарочито млађег истраживача о поштовању ауторског права.¹⁴

Све ове улоге библиотекари имају деценијама уназад, али се и оне, имајући у виду нагли и перманентни развој информациони технологија, и концепт ауторског права, мењају и усложњавају. На новонастале околности од пресудног су утицаја појава и развој електронског издаваштва, као и дигитализација.

Традиционално, ауторско право познаје две крајности:

- сва права задржана (*all rights reserved*) – принцип традиционалног власништва који подразумева потпуну заштиту ауторства;

– ниједно право задржано – *public domain* – принцип подразумева потпуни приступ делу, без заштите права.

Први принцип одсликава потребу да се аутор потпуно заштити и може водити у цензуру. Подразумева потпуну заштиту ауторских права и ослања се на законску регулативу.

Принцип „ниједно право задржано“ одсликава другу крајност појаве, принцип за који се залажу библиотекарски у настојању да испуне своју мисију и корисницима обезбеде неопходне информације. Овај принцип не штити ауторе већ, напротив, може бити злоупотребљен.

Као средње решење између две крајности креирана је *Creative Commons*¹⁵ лиценца (CC) која се, по узору на поменуте принципе, схвата као „нека права задржана“ и омогућује ауторима да сами одреде на који начин и у којој мери ће заштити своја права.

CC је нови систем уграђен у постојеће законе о заштити ауторских права који дозвољава дељење ауторских права са другима и дозвољава коришћење свих садржаја са интернета: музике, слика, филмова, текстова који су обележени CC лиценцама¹⁶. Смисао ове лиценце је да обезбеди правно валидан и јасан текст ауторима који желе да заштите своја права и да истовремено дозволе свим људима који имају приступ интернету да се упознају са њиховим делима и да их користе у некомерцијалне сврхе.¹⁷

Лиценца је данас широко заступљена у читавом свету захваљујући, пре свега, могућности да по први пут аутор сам одређује ниво заштите дела, као и због чињенице да је лиценца бесплатна и доступна на великом броју светских језика. Треба имати у виду да закон аутоматски штити ауторско дело доступно широј јавности без обзира на чињеницу да аутор жели да подели своје дело, те CC лиценца у том смислу решава ове недостатке закона.

Постоје 4 основне лиценце¹⁸ које чине CC систем лиценци, а свака од њих има препознатљив симбол:

1.	Ауторство (eng. Attribution)		Ауторство подразумева дозволу коришћења материјала уз обавезу навођења изворног аутора. Овај вид заштите је основни и користи се самостално или у комбинацији са неким другим.
2.	Некомерцијална употреба (eng. Noncommercial)		Ова лиценца дозвољава употребу ауторског дела у сврхе које нису комерцијалне.

¹⁴ Исто.

¹⁵ У српском језику не постоји адекватан термин, тако да се користи у изворном енглеском облику.

¹⁶ http://www.creativecommons.org/rs/sta_je_creativecommons (преузето 11. 8. 2012).

¹⁷ Стела Филипи Матутиновић, Стела, „Електронски извори информација у науци – значај, врсте, доступност, процена вредности“, http://www.unilib.bg.ac.rs/edukacija/Tekst_za_kurs_za_doktorante_2011.pdf (преузето 10. 8. 2012).

¹⁸ <http://www.creativecommons.org/rs/licence> (преузето 11. 8. 2012).

3.	Без прерада (eng. No Derivatives)		Лиценца <i>Без прерада</i> дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, али без прераде самог дела.
4.	Делити под истим условима (eng. Share Alike)		Ова лиценца дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, али само ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом.

Ова 4 принципа заштите јављају се у 6 комбинација, чинећи тако 6 СС лиценци које се у датом редоследу крећу од најшире до најограниченије слободе коришћења ауторског дела:

- ауторство (CC-BY)¹⁹
- ауторство – делити под истим условима (CC-BY-SA)
- ауторство – без прераде (CC-BY-ND)
- ауторство – некомерцијално (CC-BY-NC)
- ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC-BY-NC-SA)
- ауторство – некомерцијално – без прераде (CC-BY-NC-ND)

Уз општи симбол за *Creative Commons*, комбинација симбола за одабране видове заштите упућује на лиценцу за коју се корисник определио.

На слици²⁰ је приказана лиценца *Creative Commons* ауторство – некомерцијално – без прерада, која се налази у заглављу рада лиценцираног на овај начин. У заглављу је и линк ка комплетном тексту поменуте лиценце.

Овакв принцип заштите чини се прихватљивим у информационом друштву које ће карактерисати све бржа и по обиму већа размена информација. У оваквим околностима главни проблем биће проналажење и селекција информација, а заштита ауторског права на традиционалан начин могла би бити само препрека у „ефектном коришћењу информација“²¹. Стога је важно да принцип слободног приступа за који се библиотекари залажу као противтежа цензури у већој мери буде промовисан и прихваћен. СС у том смислу мири ове супротности у довољној мери да приступ електронским садржајима буде омогућен, а да притом аутори не сматрају своја права угроженим.

¹⁹ У загради су енглеске скраћенице: СС је ознака за *Creative Commons*, BY за ауторство, SA за лиценцу делити под истим условима, ND за лиценцу без прераде, а NC за некомерцијалну употребу.

²⁰ Текст др Степе Филипи Матутиновић је узет за пример СС лиценцираног ауторског текста.

²¹ Информациона писменост дефинише се као способност за проналажење, евалуирање и ефектно коришћење информација.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бегенишић, Добрила. „Ауторска права у области електронских информација“, *Гласник Народне библиотеке Србије* год. 1, бр. 1 (1999): 239–243.
2. Вранеш, Александра. *Од рукописа до библиотеке*. Београд: Филолошки факултет, 2006.
3. Завод за интелектуалну својину Републике Србије, <http://www.zis.gov.rs/права-ис/ауторско-право-и-сродна-права/најчешћа-питања.37.html> (преузето 10. 8. 2012).
4. Закон о ауторском и сродним правима, <http://www.pks.rs/Portals/o/privredaSrbije/audiovizuelni/ZAKONOAutorskimSrodnimPravima.pdf> (преузето 10. 8. 2012).
5. Извештај Европске комисије о напретку Србије за 2010. годину, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/Izvestaji/izestaj_o_napretku_srbije_2010_sa_%20aneksom.pdf (преузето 10. 8. 2012).
6. Универзална декларација о људским правима, http://www.poverenik.org.rs/images/stories/Dokumentacija/54_Idok.pdf (преузето 10. 8. 2012).
7. Филипи Магутиновић, Стела. „Електронски извори информација у науци – значај, врсте, доступност, процена вредности“, http://www.unilib.bg.ac.rs/edukacija/Tekst_za_kurs_za_doktorante_2011.pdf (преузето 10. 8. 2012).
8. *Шта је интелектуална својина?* Ур. Емина Куленовић Грујић. Београд: Завод за интелектуалну својину, 2009, <http://www.zis.gov.rs/електронска-издања.316.html> (преузето 10. 8. 2012).
9. *Creative Commons* лиценца, http://www.creativecommons.org.rs/sta_je_creativecommons (преузето 11. 8. 2012).

Мр Драгана Милуновић, Народна библиотека Србије, Београд

Библиотека Централног европског универзитета у Будимпешти

Библиотека Централног европског универзитета (Central European University – CEU) у Будимпешти основана је 1992. године као организациона јединица Универзитета. Након што је неколико пута пресељавана, смештена је у самом средишту универзитетског комплекса који се налази у строгом центру Будимпеште одакле је лако доступна студентима. Зграда у којој је смештена библиотека зидана је наменски за њене потребе и завршена је 1995. године, да би две године касније била и дозидана додатним просторијама. Слободни приступ фондovima и сервисима Библиотеке омогућен је у око 1.600 квадратних метара, где је студентима на располагању 170 корисничких места. Простор за рад библиотечног особља заузима још око 500 квадратних метара.

Први програм за електронско вођење библиотеке у коме је започето електронско пословање ове библиотеке био је тзв. „Тинлиб“ из 1993. године који је, међутим, девет година касније, 2002, замењен софтверском платформом под називом „Миленијум“, која омогућава напредно претраживање каталога и онлајн извора библиотеке на даљину.

Библиотека CEU се током година развила и у свим другим аспектима библиотечног пословања и данас представља средње развијену универзитетску библиотеку која нуди огромну колекцију извора различитих типова у области друштвених и хуманистичких наука, пре свега на енглеском језику. Набавна политика библиотеке усмерена је ка издањима која ће је учинити водећим центром за истраживачки рад у области развоја цивилног друштва, чиме ће такође допринети и практичном отварању друштава Централне и Источне Европе. Теме публикација од значаја за ове циљеве подразумевају упоредно, уставно и пословно право, историју, друштвено окружење, демократију, политички и културни плурализам, толеранцију, питања националних и етничких проблема, као и студије рода. Занимљив је податак да је сваки други од наслова којима располаже библиотека јединствен у Мађарској. Због тога је број директних корисника-истраживача, као и међубиблиотечких позајмица у експоненцијалном порасту. У том смислу, Библиотека је постала једна од водећих истраживачких институција у области социолошке, економске и политичке транзиције у региону. Како кажу у библиотеци, на ње-

ним полицама, стојећи једни до других, политички непријатељи постају пријатељи и та порука представља уједно и разлог постојања ове библиотеке: сви проблеми и неразумевања могу бити решавани ширењем и повећавањем знања о њима, анализама и преговорима.

Библиотека тренутно располаже са око 200.000 докумената различитих врста, укључујући око 150.000 монографских публикација, око 1.500 наслова серијских публикација, великим бројем CD ROM-ова, онлајн електронских извора и сл.

Основни задатак ове библиотеке је да опслужује потребе студената и наставника Централног европског универзитета, али она је такође отворена и према потребама шире академске заједнице.

Поред међубiblioteчке размене, библиотека грађу прикупља углавном захваљујући бројним и вредним донацијама. Међу дародавцима су, поред значајних фондација, институти и међународне организације које се бавима областима друштвених и хуманистичких наука попут Фридрих Еберт фондације, Фондус фондације, и сл., затим истакнути појединци, професори, истраживачи, врло често и сами полазници курсева Централног европског универзитета. Библиотека радо прима све адекватне донације, али задржава право да одбије поклоне који представљају дупликате, тематски неодговарајућу или застарелу грађу, грађу у лошем стању, појединачне томове вишетомних дела, памфлете, као и популарне часописе.

Библиотека нуди линкове за веб-странице, портале, интегрисане електронске каталоге и електронске изворе других библиотека широм Мађарске и света. Могућности претраживања подељене су на неколико секција и то према географским параметрима: 1. Мађарска, 2. Западна Европа, Америка и Аустралија, Централна и Источна Европа 4. Библиотеке широм света.

У библиотеци је запослено 16 стручних радника, каталогизатора, систем-инжењера, библиотекара на пословима набавке, међубiblioteчке позајмице, одржавања база података, пружања информационих услуга корисницима и др.

Професори и студенти Централног европског универзитета имају аутоматско право коришћења грађе и услуга библиотеке. Њихова обавеза је да се региструју на корисничком пулту како би били упознати са правилима коришћења кроз виртуелну туру кроз библиотеку. Студентско право на чланство истиче крајем сваке академске године, осим ако не постоји посебан захтев за коришћењем услуга библиотеке и током лета. Такође, право коришћења услуга библиотеке у самој библиотеци имају и бивши студенти CEU уз посебне „алумни“ чланске картице, али како би остварили и право на позајмицу грађе, неопходно је да приложи писмо препоруке које сведочи о истраживању које спроводе и за чију реализацију им је грађа потребна. Гости CEU или ОСИ имају право коришћења библиотеке уз препоруку одељења-домаћи-

на на коме гостују. Такође, добродошли су и сви спољни академски корисници са универзитета широм света. Како би постали чланови библиотеке довољно је да приложе писмо препоруке којим остварују право на бесплатно коришћење услуга у библиотеци (али не и њеног позајмљивања на коришћење) са изузетком трошкова израде чланске карте у вредности од 260 форинти.

Библиотечка правила подразумевају поштовање низа процедура. На пример, строго је забрањено уношење торби или капута, хране и пића у библиотеку, наношење штете библиотечној грађи и другом инвентару, изношење грађе без претходне регистрације материјала за изношење на корисничком пулту, употреба мобилних телефона у читаоничком простору, уношење других штампаних материјала у библиотеку без њиховог претходног пријављивања на корисничком пулту. При уласку у библиотеку раднику обезбеђења обавезно је показати чланску карту библиотеке или ИД картицу СЕУ.

Право на позајмицу грађе ван библиотеке имају само професори и студенти СЕУ. Период позајмице је различит и може износити 30 дана, 7 дана или чак 90 дана (семестарска позајмица), позајмица током читаве академске године, као и позајмица током једне ноћи која подразумева издавање грађе један сат пре затварања библиотеке и њено враћање првог сата по отварању првог наредног дана. Број јединица које се могу позајмити одједном варира у зависности од корисничке групе. Тако професори и друго наставно особље могу позајмити и до 30 јединица одједном, студенти до 15, докторанти до 20, а друго особље СЕУ до 5 јединица грађе. Привилегије позајмице се суспендују уколико члан има нераздужених јединица грађе код себе.

Врсте грађе које се издају на коришћење ван библиотеке су референсни материјали, тезе брањене на СЕУ, периодика, некњижна грађа. Књиге које се позајмљују претходно морају бити резервисане, а рокови позајмљивања грађе могу се продужити три пута.

Библиотека је отворена сваким даном укључујући и недељу, али доступност у броју сати током дана варира у зависности од збирке на коју се односи.

Електронски каталог библиотеке нуди могућности тематског претраживања грађе и извора према областима које се изучавају на СЕУ: бизнис, економија, студије, рода историја, јеврејске студије, студије права, јавна политика, социологија и социјална антропологија, политичке науке, средњовековне студије, математика и примењене науке.

Доступна је обука за претраживање база података, како СЕУ библиотеке тако и других онлајн електронских извора.

Збирке које нуди библиотека су:

Збирка грађе у области средњовековне историје, која се састоји од изворних текстова, превода средњовековних текстова, литературе у области средњовековне историје Централне и Источне Европе, литературе у области међусобног утицаја Византије и Запада. Ова збирка доступна је од понедељка до петка од 9,00 до 19,00 сати.

Збирка грађе на руском језику, која се састоји од преко 6.500 наслова и, после збирке на енглеском језику, представља најбројнију колекцију. Састоји се од публикација на руском језику, које се односе на области знања које се изучавају на СЕУ. Посебан нагласак стављен је на сакупљање оне грађе која је својевремено била забрањена у Совјетском Савезу. Велики је број оних које су штампане у западним земљама у веома малим тиражима или оних које су остале необјављене све донедавно. Поред њих, ту су и најзначајнији наслови штампани у Русији у последњих 15 година, а све заједно ову збирку чини јединственом.

Збирка докторских, магистарских и мастер теза, која се састоји од радова одбрањених на СЕУ. Копирајт задржава аутор и само уз његову сагласност могу се копирати делови или целина или се теза може издавати путем међубiblioteчке позајмице. Све тезе претраживе су онлајн, преко посебног линка, и разврстане су према научним областима.

Збирка литературе у области права састоји се од око 15.000 наслова монографских, око 250 наслова серијских публикација, око 70.000 микрофиш картица, али и друге грађе као што је некњижна грађа, наставни материјали или радни материјали.

Збирка радних материјала је у непрекидном порасту и тренутно броји преко 10.000 докумената овог типа, у које спадају есеји као и различити делови истраживања. Највећи део ове збирка смештен је у читаоници у кутијама сређеним алфабетским редоследом према називу институције која је спровела истраживање, а унутар ове поделе према редном броју документа.

Збирка периодике садржи око 1.900 наслова периодике од чега чак 900 текућих који представљају најважније и најугледније носиоце информација у областима које изучава СЕУ. Најновији наслови, за последње три године, лако су доступни и смештени у самој читаоници. Такође, сви наслови лако су претраживи кроз базу података библиотеке, а многи наслови доступни су и у електронској форми.

Мултимедијална библиотека обезбеђује приступ многобројним различитим видео и аудио изворима претраживим преко ОРАС-а. На располагању су две DVD радне станице, четири видео радне станице, пет рачунара за приступ мултимедијалним садржајима. Колекције су доступне на разним језицима, пре свега енглеском, француском, немачком, мађарском и руском. Ова збирка континуирано се шири.

Александар Гаталица, управитељ Фондације Народне библиотеке Србије

Чувар сећања српског народа

Фондацију Народне библиотеке основали су угледни уметници, филолози и библиотекари, забринути за стање у којем се налазе многи сегменти рада најзначајније библиотечке установе у Србији и региону. Народна библиотека Србије није само библиотека, већ и централна конзерваторска лабораторија Србије за чување старих рукописа и књига, као и чувар сећања укупног српског народа. Све ово угрожено је данас, у 21. веку. Многе књиге захтевају далеко прецизније уређаје за чување, централни депо Библиотеке је пун и само куповина нових компактних полица може обезбедити нов простор за смештање књига, грађе и периодике.

Пред Фондацијом Народне библиотеке налазе се зато многи задаци, а пре свих удруживање напора са матичном установом која ју је основала, у циљу проналажења начина да се обезбеди простор за чување нових издања која ће следећих година и деценија долазити у овај архив, који не сме заборавити ниједну књигу и ниједан часопис, ниједно издање, само зато што нема где да га смести.

Много од неопходних инструмената за комплетирање микробиолошке лабораторије још недостаје овој књишкој клиници да би се осетљива рукописна, картографска и периодична грађа сачувала од пропадања и чак потпуног уништења. У том циљу Фондација Народне библиотеке Србије отворена је према свим донаторима који би желели да помогну српску књигу, српски језик и укупно памћење овог народа, као и све који говоре и пишу српским језиком.

Фондација Народне библиотеке Србије почиње велике маркетиншке и донаторске активности са циљем да ове године прикупи средства за недостајуће инструменте за Одељење за конзервацију, као и барем три компактне полице које би обезбедиле простор за смештај књига – за још неколико година. Средства која буду уплаћивана на рачун Фондације Народне библиотеке Србије, непосредно ће, захваљујући постојећој законској регулативи, уз мање пратећих трошкова, стизати управо тамо где су потребна, а толико тога још има да се доврши и побољша.

Народна библиотека Србије обновљена је 2012. године и њени корисници данас могу уживати у једном од најсавременијих читаоничких простора у Европи. Због кризе и ограничених средстава, готово ништа, међутим, није уложено у магацине, архиве, пратеће службе и

Живот библиотеке _____

одељења за чување и бригу о књизи. Није претерано казати да је последњи час да појединци и институције у Србији и у дијаспори, свесни своје друштвено одговорне улоге, ступе на сцену и кроз Фондацију Народне библиотеке Србије помогну да Народна библиотека Србије учини савременим простор на Врачарском платоу, али и да се врати у своју постојбину – на Косанчићев венац.

Повратак на ово историјско и страдално место посебно је поглавље у будућем раду Фондације Народне библиотеке. Много препрека стајало је и стоји на путу остварења сна генерација српских писаца, њихових читалаца и српских библиотекара. Средишње место Косанчићевог венца зато и данас стоји празно, срушено и тамно као и пре седамдесет две године. Овај гроб књиге мора постати музеј књиге. Народна библиотека Србије и њена Фондација тамо могу и треба да се врате.

Помогните Фондацију Народне библиотеке Србије, јер тиме улажете и у прошлост својих предака и у будућност својих потомака.

Елизабета Георгиев, Народна библиотека „Детко Петров“, Димитровград

У служби завичајних аутора

Издавачка делатност библиотеке у Димитровграду

*Човек који чита требало би да буде индиферентно жив.
Књига би требало да буде вайрена лојши у његовој руци.*

Езра Паунд

Мисија јавне библиотеке, као јавног сервиса, јесте да увек буде на услузи својим корисницима, без обзира на то којој категорији становништва, у културном, друштвеном и у економском смислу, они припадају. Традиционални тип библиотека полако се губи и у ери нових технологија оне се прилагођавају новоствореним условима. Нове, савремене библиотеке постају информациони центри, изграђени на новим достигнућима науке, који су корисницима добар помагач у процесу доживотног учења, али и стваралаштва. Свака библиотека свој статус у средини града на основу својих делатности и тежње да корисницима увек пружа најбоље услуге, које, ослањајући се на своје ресурсе, може и да оствари. За лидерску улогу на пољу културе у својим срединама библиотеке већ поседују темељне предуслове. Наравно, основа је основна библиотечка делатност – поседовање фондова разноврсне библиотечке грађе, кадрова који савесно раде свој посао и који се труде да разумеју нову улогу библиотеке као информационих центара и библиотекара као информатора. Све знање сконцентрисано на полицама са књигама, и у данашње време у електронском облику, библиотеке нуде својим корисницима, не заустављајући се само на томе, већ прекрајајући ту своју основну делатност увођењем нових услуга као што је издаваштво. Све већи број библиотека настоји да открије „благо свога завичаја“, тако што улажу у издавачку делатност, чији је циљ, првенствено, да прикаже фондове библиотеке и да презентује она дела која афирмишу завичај и његове културне вредности. Солидном издавачком делатношћу на два језика, српском и бугарском, може да се похвали и Народна библиотека „Детко Петров“, која је од 1996. године до данас издала 46 наслова завичајних аутора. Основ издаваштва у Цариброду¹ датира још у XIX веку, али експанзију доживљава после осамостаљења библиотеке, која постаје једина издавачка кућа у граду.

Историја развоја издаваштва у Димитровграду (Цариброду): 1889–1996.

Књига, као ватрена лопта, по Паундовим речима, веома рано је заживела у Цариброду, варошици која је, због свог георгафског положаја, често мењала државу у којој се налази и која

¹ Старо име Димитровграда

је у XIX веку за кратко време веома брзо доживела успон у привредном, економском и у културном смислу. Када је реч о култури, свакако треба истаћи развој позоришта које је настало осамдесетих година с циљем да се од средстава скупљених од представа купе књиге за библиотеку. Званична историја каже да је библиотека у Димитровграду (Цариброду) основана давне 1898. године на иницијативу глумачког друштва. Неки подаци говоре да је читалиште у тадашњем Цариброду постојало и раније, што свакако само иде на руку развијене свести тадашње локалне интелигенције која је и под турским ропством излаз налазила у писаној речи. То се се манифестовало и раном појавом штампе, непосредно по ослобођењу ових крајева од Турака.

Потреба за постојањем новина и часописа у Цариброду јавила се веома рано. Свесна снаге писане речи, царибродска интелигенција покренула је неколико занимљивих периодичних издања која су непосредни сведок историјског, политичког, образовног и културног развоја града. До Првог светског рата у Цариброду, у различитим периодима, са различитим временом излажења, излазила су четири периодична издања: часописи *Домашен учитељ* (1889) и *Клојоттар* (1919), недељници *Цариброд* (1901–1902) и *Нишава* (1909–1915). Сва ова периодична издања, а посебно занимљиви, информативни чланци које можемо пронаћи на страницама *Нишаве*, говоре о израженом нивоу културног и образовног развоја Цариброда крајем XIX и почетком XX века.

1. Часопис *Домашен учитељ*

Домашен учитељ је научно-књижевни часопис чији први број излази јануара месеца 1889. године. Уредник часописа био је Д. Д. Бачваров, а његови сарадници Ив. Ст. Визирев и М. М. Часопис је излазио у Цариброду, а штампан је у Софији. Веома амбициозно концептиран, часопис се састојао из следећих рубрика: правна рубрика, животно-економска рубрика, народне умотворине, географска рубрика, археолошко-историјска рубрика, књижевно-литерарна рубрика, библиографска рубрика и разно. И поред тога што је уредник имао вољу и план да часопис издаје дуже време и што се у часопису бавио актуелним темама од политичких, преко образовних до тема из културе, изашла су само три броја часописа (последњи број је мартовски). Главни разлог гашења листа је недостатак финансија. Ипак, *Домашен учитељ* је од великог значаја за културну историју Цариброда. Само десетак година после ослобођења од Турака припремити и издавати часопис таквог формата је велики успех и само говори о брзим културним променама у граду.

2. Новине Цариброд

Цариброд је недељник Народно-либералне партије у Цариброду, чији је први број, од укупно седамнаест, изашао 29. септембра 1901. године. Уредници су били К. Тотев и Христо Илиев. Садржаји прилога опредељују ове новине као типично политичко издање, које је спорадично пратило и културно-просветне, социјалне и друге проблеме Цариброда и околине. Последњи број новина изашао је 24. марта 1902. године.

3. Новине Нишава

Први број недељника *Нишава* излази 6. септембра 1909. године. Уредник новина био је Михаил Хациев, веома способан и амбициозан човек. У првом броју објављен је чланак под насловом „Наш циљ“. То је својеврсни програм *Нишаве* где између осталог стоји: [...], *Нишава* неће припадати ниједној партији, биће слободна и независна новина. Добро ће хвалити, непоштено и лоше бичевати, без разлике ко то врши[...] На време ће презентовати вести из града и околине и странице новина ће бити слободне за сваког ко хоће да буде од користи својим суграђанима[...]“² Редакција *Нишаве* се труди да испуни своја обећања и да, пратећи најмодерније захтеве тадашње слободне и независне штампе, на најадекватнији начин информисе своје читаоце. На страницама овог недељника могу се наћи занимљиви чланци и вести које говоре о прошлости и начину живота у Цариброду тога доба, рекламе, огласи и слично. *Нишава* излази без престанка сваке недеље до 12. септембра 1912. године, када због Балканског рата, годину и три месеца престаје да излази. Први следећи број после ове паузе је пред читаоцима 22. новембра 1913. године. *Нишава* је редовна све до 5. септембра 1915. године, када због Првог светског рата престаје да излази.

4. Часопис Клојоџар

Клојоџар је недељни часопис за хумор, сатиру и друштвени живот чији први број излази 1. јуна 1919. године. Часопис је штампан у штампарији „Съгласие“ у Софији,³ а његов уредник је био Милчо Каролеев. Чланови редакције били су Александар Димитров, Стефан Барон, Аспарух Еленков и Илиев. Поред сталних рубрика, као што су „Ситнице“, „Шопска логика“, „Царибродска антологија“, у часопису су публиковане хумористичне песме и приче, епиграми, фелтони, анегдоте, карикатуре, које је лично цртао уредник Каролеев. Осим хумора, у рубрици „Сериозен одел“⁴ објављиване су и песме аутора из Цариброда. Часопис је неутралан и политички неангажован, али врло често на страницама су се могле наћи политичке сатире. Последњи, осми, број часописа излази 27. јула 1919. године.

² „Нашата цел“, *Нишава* бр. 1 (1909): 1.

³ Богдан Николов, *Царибродски културно-просветен лејоџис*: 1878–1920 (Софија: Агенција за българите в чужбина, 1994), 50.

⁴ „Озбиљан део“ (буг.).

Становништво мале варошице на граници двеју земаља и те како је свесно значаја културе за даљи напредак и развој средине. Године 1909. у штампарији „Минов и Хаџиев“ у Цариброду, штампана је књига *Стихови и ѝроза* аутора Христа Гоцева.⁵ То је прва штампана књига у Цариброду и с правом се сматра почетком издавачке делатности коју ће девет деценија касније наставити Библиотека.

Велики значај за културни живот у граду имала је управо шампарија „Минев и Хаџиев“ у којој је поред горепоменуте књиге, *Стихови и ѝроза* Христа Гоцева, штампан и недељник *Нишава* у коме се веома лепо описује живот у Цариброду на почетку XX века. О овој штампарији говори Илија Ковачев, бивши књиџар и помоћник Георгија Минова⁶.

Штампарију је Георги Минов донео из Америке негде између 1909. и 1910. године. Он је био власник штампарије, а издавач и главни уредник издања био је извесни Михаил Хаџиев, родом из села Филиповци код Трна. Он није имао велико образовање, али је захваљујући вештини и културном нивоу, оправдао свој квалитетан рад. У штампарији су радили два штампаре – брат Михаила Хаџиева, Кирил Хаџиев и извесни Борис Киров. Поред тога што се бавио штампарством Георги Минов отвара и књиџару у којој, осим књига и канцеларијског материјала, продаје и школски прибор и слике. После Првог светског рата о судбини ових штампарских радника се мало зна, осим да се Кирил Хаџиев преселио у град Лом. Интересантно је истаћи да Михаил Хаџиев 1914. године напушта штампарски посао и издавачку делатност и постаје начелник округа Цариброд. Штампарија је око 1917. године продата негде у Бугарској.

У Периоду између два светска рата, осим листа *Глас нашег истака* или *Наш истаок*⁷ који је преко уредништва и администрације везан за Цариброд, ништа значајније се није дешавало на пољу издаваштва и стваралаштва.

Период после Другог светског рата био је резервисан за лист *Глас Буџара*, касније *Брајтсѝво* и развој издавачке делатности на бугарском језику у оквиру Новинско-издавачке установе „Братство“, али седиште тих гласила већим делом њихове историје било је у Нишу. Ствараци из Димитровграда једино су на страницама часописа за културу, литературу и уметност *Мосѝ* и на страницама дечјег часописа *Друѝарче* имали прилику да објављују своја дела на матерњем бугарском језику. Аутори који су писали на српском трудили су се да своје стваралаштво презентују у књижевној периодици у већим градовима Србије, а амбициознији своја самостална књижевна дела штампали су код издавача ван Димитровграда. Јавила се потреба да они који стварају могу у свом граду да пронађу издавача којем ће понудити свој рукопис и који ће квалитетно и стручно урадити свој посао. Жеља за књигом и стваралаштвом завичај-

⁵ Књига је малог формата, 15x10 cm, и има 27 страна.

⁶ „Старата печатница в Димитровград“, *Брајтсѝво*, бр. 387 (1969): 7.

⁷ Лист је излазио у периоду од 1932. до 1934.

них аутора и представљање њиховог аутентичног стваралачког печата, породила је потребу да се подстакне идеја о покретању издавачке делатности у Библиотеци. После издавања Библиотеке из Центра за културу било је логично да управо она развије ту делатност. Већ на почетку самосталног рада увидело се да град заиста има потребу за постојањем издавача, те да постоји доста заинтересованих Димитровграђана који своје књижевно-уметничке и научне радове нуде Библиотеци на оцену ради штампања. Из тог односа библиотека-аутор развила се и сама издавачка делатност.

Издавачка делатност Библиотеке „Детко Петров“

Крајем 1996. године штампана је прва књига у издању Народне библиотеке Димитровград. Реч је о књизи дејчјих радова ученика Основне школе „Моша Пијаде“ *Како ли је њо песник бийи*. Показало се да су и у овом случају деца, као најбројнији чланови Библиотеке, „кривци“ за покретање још једне делатности ове установе. Она ће у каснијем периоду донети Библиотеци доста тога лепог и оригиналног, пре свега кроз активности Песничке радионице.

Од 1996. до 2011. године Библиотека је издала 46⁸ наслова различитог штива – књижевна дела, хронике села, монографије, уџбеничку литературу. Аутори тих књига су људи из Димитровграда или пореклом из града, мада живе у другим срединама. Ова услуга показала се веома добром и за Библиотеку и за ширу заједницу. Локални аутори су добили шансу да оно што стварају репрезентују кроз добро оформљене и лепо урађене књиге. Важно је истаћи да сву припрему, лектуру и коректуру раде људи из Библиотеке, уз спорадично ангажовање стручњака са стране. Велики рад, знање и одрицање је потребно за ту делатност. Поред основних библиотечких послова, издаваштво и припрема књига је додатно оптерећење, али уз сарадњу са ауторима, уз ентузијазам и добру вољу све се постиже. Успех је када светло угледа једна књига, коју Библиотека у највећем делу добија у „дроњцима“, па је после оформљује.

Значај издавачке делатности као једне од услуга Библиотеке још је већи, ако се има у виду да се књиге које се издају у Библиотеци штампају и на српском и на бугарском језику. Тиме се задовољавају потребе локалних аутора који стварају на језику мањине, односно на матерњем језику, да то своје право остваре код једног од два⁹ издавача у држави који издају публикације на бугарском.

Као што смо већ рекли, за петнаест година издавачке делатности, у изузетно скромним условима, Библиотека „Детко Петров“ је издала 46 публикација. Реч је о књигама за децу и одрасле на српском и на бугарском језику.

⁸ Библиографију издања Библиотеке можете наћи на сајту www.nbdimitrovgrad.rs

⁹ Други издавач је НИУ „Братство“ из Ниша, који је последњих година у тешкој материјалној ситуацији и стопира на издавачка делатност.

„Шетајући“ бескрајним простором интернета наишла сам на речи нашег прослављеног писца Радована Белог Марковића¹⁰ које су ме натерале да се замислим и да као библиотекар осетим понос што живим с књигом, а по природи посла и радим на њеном стварању: „Читања ће бити све док на овом свету не утрне и последња лампа. Без књиге је поглед у понор управљен, а обескњижени човек је самом себи окренуо леђа. Библиотеке, стога, морају бити вазда отворене и крцате књигама, како бисмо живели у срећи и миру“. Лепо је знати да су библиотеке „гнезда среће“ у којима свако може пронаћи свој мир и драго ми је што у потрази за тим миром, кроз нашу издавачку делатност, омогућавамо локалним ауторима да још више увећају своју срећу и пренесу је на своје суграђане, поштоваоце књиге.

¹⁰ <http://revija.kolubara.info/sh/jano9/tekst/1864/>

ЛИТЕРАТУРА:

1. Георгиев, Елизабета. *111 година књије: Библиотека у Димитровграду 1898–2009*. Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2011.
2. Вранеш, Александра, Љиљана Марковић, уред. *Лидерство у библиотекама : сјона науке, културе и привреде : зборник радова са међународној научној скупштини одржаној у Београду од 19. до 21. октобра 2006*. Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије, 2007.
3. Угричић, Сретен, гл.уред. *Библиотеке услуге* : Београд : Заједница матичних библиотека Србије; Суботица: Градска библиотека, 2008.
4. Николов, Богдан. *Хронологија на њо-важни събития в Димитровградско*. Ниш : Братство, 1963
5. Николов, Богдан. *Царибродски културно-просветен лейоис : 1878–1920 г*. Софија : Агенција за българите в чужбина, 1994.

Mr. sc. Ljiljana Tadić, Deseta osnovna škola Bijela, Brčko distrikt, BiH

Školska knjižnica u nastavi

Nije rijedak primjer s kojim se suvremeni knjiški i knjižničarski znanstveno-obrazovni kadar terminološki ali i praktično susreće: knjižnica kao prostor „odlaganja knjiga i pozajmljivanja samo i jedino lektire“, mjesto dopune nastavne norme a ide se čak i do neprofesionalnosti, ironičnosti i laičkoga tumačenja: dosadan posao, umirovljenički. Za ambiciozno uposlenog knjižničara ovakav torzo promatranja ove teme prvenstveno je i profesionalno oglašavanje, te takav knjižničar, uz začepljene uši i pogleda uprtog u svoje ciljeve opravdanja postojanja i uloge knjižnice u životu svakog čovjeka, prevazilazi navedene činjenice, te mu iste postaju rutina na koju se on, naravno, uvijek može ležerno nasmijati. Naime, „otvorenost i interaktivnost“ knjižnice može poprimiti drukčije epitete: postati ambijent korisnog i ugodnog glede intelektualno-umnog ali i emotivnog izgrađivanja osobnosti svakog čovjeka i njegove pozicioniranosti u širem kontekstualno-društvenom miljeu.

U ovom radu naglasak je prvenstveno na školskoj knjižnici te će izvorišno uporište, kao i cilj rada, biti obrazlaganje, argumentiranje i iniciranje integracije osnovnoškolske knjižnice u nastavi koja frontalnom dijaloškom koordinacijom uspostavlja komunikaciju sa školskim okruženjem, s lokalnom zajednicom i s vlasti: mladi u društvu, odgojno-obrazovni proces, osjećaj povezanosti s knjigom, printanom i digitalnom. Knjiga/knjižnica uvijek može „u nastavu“, misli se ne samo na sate književnosti nego i na ostalu knjižnu građu i nastavne predmete: leksikoni, rječnici stranih jezika, prijevodi, enciklopedije, matematički leksikoni, atlasi, referentna zbirka, zavičajna, časopisna djelatnost, medijske prezentacije... Izradom panoa, referata, predavanjem učeničkim odjelima i nastavnicima može se prezentirati fond kojim knjižnica raspolaže, te na taj način učenik, pored internetske baze podataka, može, s obzirom na svoj uzrast, pronaći određenu građu koja mu je potrebna. Interdisciplinarni dijalog i ogledni sati koje razredni i predmetni nastavnici mogu realizirati nude odgovore raznovrsnim upitnim situacijama i znatiželji učenika: tradicionalnost, etično-moralna i egzistencijalna kauzalno-posljednična ambivalentnost života u društvu, obiteljski zakon, poznavanje određenih pravilnika, bonton, povijesne vrjednote, jezik, kultura i običaji, religija i sl. Motiviranost kod učenika može biti inicirana otvorenim duetnim raspravama, kvizovima, debatama u kojima će učenici, putem anketnog istraživanja i suradnjom (intervjui, razgovori) s profesionalnim osobama (liječnici, psiholozi, političari i sl.) u vidu projektne i

istraživačke nastave a pod koordinacijom svojih nastavnika biti upoznati ali i sudjelovati u aktualnim društvenim zbivanjima. Time se učeniku ostavlja mogućnost samostalnog donošenja odluka, formiranja stavova. No, učenik prije svega treba egzaktno i humanistički sagledati svijet i okolinu oko sebe, užu, širu, kao i „humanizam“ u svakom egzistencijalnom modulu u kojem se nađe. Opće obrazovanje dakako da upućuje i na humanističko obrazovanje, ne samo na znanstveno-odgojne smjernice.

„Stvarni humanizam označava potpunu emancipaciju čovjeka, očovječenje čovjeka kao socijalnog i djelatnog bića, bića prakse, stalnu borbu za stvaranje zbiljskih uvjeta (za humanizaciju) života u društvu i svakog pojedinca u svakoj društvenoj zajednici. U tom smislu sve (za razvoj čovjeka) bitne vrijednosti koje čovjek sam stvara, koje ga postvaruju, koje mu omogućavaju razvoj i koje ga vode sve većoj emancipaciji – potpunoj humanizaciji, mogu s pedagoškog aspekta biti shvaćene samo kao humanističke vrijednosti, kao sadržaji odgoja, obrazovanja i izobrazbe – osposobljavanja svakog čovjeka.“¹ Svijet literature (i knjižnice) uveliko može doprinijeti pedagoškoj izgradnji ličnosti, naravno pored roditelja i stručnog nastavnog kadra. „Moralna svijest, međutim, ne nastaje sama od sebe. Za formiranje moralne svijesti potrebne su moralne vrijednosne informacije i iskustvo (spoznaja o dobrom i lošem kao općim individualnim i društveno vrijednosnim kategorijama). Moralna svijest i moralnost uopće, koliko god bili društveno uvjetovani, prije svega su osobna karakteristika – vrijednosni sustav pojedinca.“²

U određenim, stručno procijenjenim situacijama, nastavnik treba razlučiti kada učeniku „nametnuti“ stav koji (ni)je ispravan, a kada ga bodriti da je na pravome putu. „Previše moralisanja od strane nastavnika znak je da on nema puno povjerenja u svoje učenike i da je uvijek najbolje da rade onako kako nastavnik kaže. Na taj način, *utwlvivanjem* pravila u svijest učenika, oni nisu u mogućnosti da iskažu svoje sposobnosti, da o mnogim pojavama formiraju svoje stavove i mišljenja, da sami prosuđuju i na taj način izgrađuju lični sistem vrijednosti.“³

Knjižni fond se može bogatiti i internim školskim materijalom: CD-ovi na kojima su pohranjene fotografije s određenih aktivnosti u školi (priredbe povodom blagdana i praznika) te se mogu primijeniti kao „edukativno-prezentacijski dekor“ za obilježavanje Dana škole na projektnom platnu na vidnom mjestu za sve goste i posjetitelje škole. Fotografije se mogu iskoristiti i kao Aneks ljetopisu. Svi referati, istraživački radovi učenika, izrada kreativnih radova, te novina na engleskom i njemačkom jeziku ne bi trebali završiti u kantama za smeće ili kontejnerima nakon nekoliko školskih ili kalendarskih godina. Školska knjižnica, stoga, nije kuća nerada, prašine i polica na kojima čuče ili su polijegale kojekakve knjige. Udahnuti

¹ Josip Milat, *Pedagogija – teorija osposobljavanja* (Zagreb: Škoslka knjiga, 2005), 83.

² Ibidem, strana 123.

³ Ibrahim Osmić, *Komunikacije i interakcije u nastavnom procesu: sukob ili saradnja* (Tuzla: Grin, 2002), 85

im može život ruka učenika ili nastavnika te primjena znanja iz knjiga kao prijenos budućim generacijama.

LITERATURA:

1. Osmić, Ibrahim. *Komunikacije i interakcije u nastavnom procesu: sukob ili saradnja*. Tuzla: Grin, 2002.
2. Milat, Josip. *Pedagogija – teorija osposobljavanja*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Шта се дешава

Шта се дешава _____

Конкурс Народне библиотеке Бор за најбољу кратку причу у 2012. години

Три награђене приче и девет у ужем избору

САОПШТЕЊЕ ЖИРИЈА

У периоду од 9. јула до 15. септембра, колико је трајао конкурс, укупно је пристигло 387 радова.

Жири је процењивао 274 приче које су у потпуности одговарале условима конкурса.

Жири је, након више кругова гласања, свој избор сузио на 12 прича које чине ужи избор.

У ужем избору су следеће приче, без вредносног редоследа, поређане према томе како су пристизале преко форме за пријаву:

1. „Убиство у селу Бели Макови“, шифра „брана72“ (Милан Мицић, Војвода Степа)
2. „Жуте тачке“, шифра „поп90“ (Дејан Поповић, Подгорица, Црна Гора)
3. „Испод тепиха“, шифра „свог1069“ (Димитрије Буквић, Београд)
4. „Зло пролеће“, шифра „медија59“ (Дејан Крецуљ, Београд)
5. „Сонда“, шифра „подморница33“ (Бојан Брукнер, Београд)
6. „Ђавоља посла“, шифра „ђаво65“ (Саша Стојановић, Лесковац)
7. „Кројење на теркије“, шифра „апатрид61“ (Нада Душанић, Сомбор)
8. „Ми, катарзе“, шифра „катарза42“ (Желимир Периш, Задар, Хрватска)
9. „Курва“, шифра „балетанка79“ (Драгана Ранђеловић, Јагодина)
10. „Бог изјављује саучешће деди Миловану“, шифра „катедра111“ (Бојан Марјановић, Ужице)
11. „Утеха“, шифра „гупо0“ (Петар Јосифљевић, Србобран)
12. „Вечност за сат“, шифра „оги76“ (Огњен Шестић, Београд)

На конференцији за штампу, одржаној 18. октобра 2012. године у Народној библиотеци Бор, жири у саставу Мирко Демић (председник), Весна Тешовић и Ана Јанковић (чланови), саопштио је своју коначну одлуку и имена аутора који су добили награде за најбољу кратку причу 2012. године.

Жири је изразио велико задовољство бројем и квалитетом пристиглих прича, што је захтевало да се о причама разговара и размишља у више кругова, па је од 274 приче (колико је укуп-

но разматрано), сачињен шири избор од 76 прича, где су сврстане све приче које су добиле барем један глас; потом је тај избор сведен на 22, па на 12 прича.

Према пропозицијама конкурса, награђују се три приче које су добиле највише гласова од свих чланова жирија:

Прва награда – „Сонда“ (Бојан Брукнер, Београд)

Друга награда – „Ђавоља посла“ (Саша Стојановић, Лесковац)

Трећа награда – „Бог изјављује саучешће деди Миловану“ (Бојан Марјановић, Ужице)

Број пристиглих радова указује на то да је Конкурс Народне библиотеке Бор познат и признат у региону, а ауторима је стало да се одмере са бројном конкуренцијом. Кратка приповедачка форма је искушење и за проверене мајсторе пера. Члановима жирија представљало је изазов да у мору пристиглих радова издвоје оне који су успелији од осталих, док је коначна одлука резултат збира три читалачка искуства и сензибилитета. Жири, такође, истиче да је на овогодишњи конкурс пристигао немали број радова који су елементарно неписмени и алкаво написани. Свеједно, током жирирања издвојило се двадесетак успешних прича које се разликују како тематски, начином обраде и иновативношћу поступка. Жири се нада да ће добитницима награда значити успех на овом Конкурсу, као и онима који су ушли у најужи избор, а онима који овога пута нису били у фокусу бити подстрек за нова и успешна прегнућа, нагласио је г. Мирко Демић, председник жирија.

Бојан Брукнер

СОНДА

Постоје места у која не залазе срећни људи. Као да су резервисана за оне друге. Таква места се обично налазе на прикладно несрећним локацијама. Клуб „Сонда“ налазио се у слабо осветљеном пасажу у који људи искључиво сврате да изврше нужду. Тек понеко од њих би се, са полуоткопчаним шлицом, одлучио да сиђе низ уске степенице и уђе у мрачан локал да би наручио себи још једно пиће. Увек још то једно.

Шта се дешава _____

– Пиво – рекао је и сео на расклиману барску столицу.

Подигао је поглед тек када се хладна флаша нашала пред њим. Девојка која ју је донела, стајала је са друге стране шанка и гледала негде тамо иза њега. Тамо одакле је допирао звук. Отпио је дугачак, равнодушни гутаљ и сâм се окренуо у том правцу. На малој бини налазио се бледи момак са акустичном гитаром. Свирао је. И певао. Сасвим сам. У клубу се налазило само њих троје. Песма је у први мах била неслушљива. Спора, тужна песма, пуна промуклих фалшова и невешто захваћених акорда. Али била је искрена. То је одмах препознао. Девојка за шанком није. Могао је то да види у њеном презривом погледу упртом ка бини. Једва је чекала да момак заврши своју бесмислену тачку, а она своју бесмислену смену.

– Знаш, има томе већ двадесет година... – рекао је као за себе – када су неки ликови који истражују океане налетели на један чудан звук у тим својим истраживањима. Врло чудан.

Девојка за шанком га је погледала.

– Испрва нису знали шта је. Мислили су да је у питању нека руска подморница, или неки неоткривени облик живота у океану. Ипак, тај звук који су чули, по свему је лично на песму китова. По свему осим по једној ствари: имао је потпуно погрешну фреквенцију. Људи који знају понешто о китовима, знају и то да китови својим песмама заправо комуницирају. Мужјаци и женке се тако дозивају у сезони парења, на тај начин воде један другог приликом миграција у топлије воде, тако се поздрављају и упозоравају. Проблем са нашим китом је што његову песму ниједан други кит није могао да чује. Видиш, китови, као и људи, чују звуке само из одређеног опсега. Овај кит, из непознатог разлога, певао је сувише високо, на фреквенцији која се уопште не налази у том опсегу.

Заменила му је пикслу. Морала је нешто да уради.

– Већ двадесет година научници га прате. Он се креће путањама другачијим од свих осталих китова. Ниједан једини пут није сусрео припадника своје врсте. Замисли... читав живот није пронашао никог ни најмање сличног себи. Никог ко га разуме. Што се њега тиче, он је на овом свету апсолутно и непоправљиво сам.

Натегато је флашу и није је спустио док није била празна. Извадио је новчаницу, ставио је на шанк и устао.

– Али знаш шта је задивљујуће у свему томе? Кит никада није престао да пева. Двадесет година он сваког дана дозива и тражи неког свог. Неког ко ће га неким чудом чути.

Бледи момак је завршио своју песму. Он је завршио своју причу. Пијаним корацима је ишао испред локала, откопчао шлиц и пишао по зиду. Унутра је девојка бледом момку давала пиће на рачун куће. Бледи момак никада раније није добио пиће на рачун куће нити га је де-

војка икада раније неком дала. Погледао је у зид испред себе. На њему је стенси́л графитом било исцртано новорођенче са крилима, луком и стрелом.

Зар је моуће да ме и даље шако замишљају?, помислио је и отресао последње капи урина.

□□□

Бојан Брукнер је аутор романа *Хашиши клуб* (Admiral books, 2011). Пише сталну колумну у часопису *Водич кроз животи*; објављивао је и у часописима *Sound'n'Music* и *X Frka*. Кратке приче објављује на свом блогу „Из пера једног Брукнера“. Добио је награду спонзора за сценарио на Десетом међународном салону стрипа.

Саша Стојановић

ЂАВОЉА ПОСЛА

Звоњава телефона пробудила је уснулог јунака ове приче, који беше немало изненађен савршеним редом у стану; кутије су биле на месту, а рачунар се поносно шепурио у ћошку; уместо отвореног текста – коме се крај синоћ није назирао – стајало је обавештење да је документ већ послат. Тај коперникански обрт није спречио писца да подигне слушалицу, одакле је допро избезумљен позив да се „нацрта у уредничкој канцеларији“. Шта ли сам згрешио – извођач књижевних радова помисли док је буљио у екран који је сада потпуно престао да светли. Ето ти сад стварносна проза – продра се на компјутер – па се сликај! А лепо сам могао да и даље пишем кратке приказе за дуге вечеринке и нежне критике за грубе катрене! – додаде као за себе, стављајући новопкупљени плејер у џеп док је ступао на улицу. Зебра па острво, семафор и жардињере и већ је био на улазу у „храм књиге“; тако су бар оронурој згради тепали преостали упосленици. Свесни да Белзевуб нит оре нит копа, али понекад уме да се позабави лепом књижевношћу.

Међутим, колико год ход уз степенице издавачеве „*via dolorosa*“ беше мучан – ноге теже од олова и тако то – аутора је много више изненадио дочек:

– Знао сам да ниси сав свој, али...– повика наручилац књижевних послова опасно се приближавајући свом пулену – ... ко би могао да претпостави?

Шта се дешава _____

– Допустите да објасним – наратор је покушавао да спаси шта се спасти може, иако је тазе справица баш у том тренутку завибрирала и зазујала и засветлела као као Сатаном оседлана.

– Ви бар знате за моје ниске страсти и високи притисак; пошто шетњом покушавам да затомим једно и друго, ушао сам у радњу са рачунарском опремом и...

– Не занима ме где си ушао, важно је шта је произошло! Каква величанствена идеја – сада више није крио одушевљење уредник, стежући жртву у медвеђи загрљај – од једне баналности направити такву причу...

– У ствари, суштина је у сведености израза – већ је и аутор почео да схвата да Црнобог није увек тако црн, покушавајући да уз помоћ свих десет прстију – тако често рабљених у идиотској флоскули о поштенем раду – иза леђа угаси плејер који није престајао да се оглашава на све могуће начине.

– Ко би рекао – одговори домаћин привидно заинтересован и искрено уплашен од могућности даље пишчеве елаборације – па ипак, радује ме...

– Баш као и вечитом људском нагону за усавршавањем – писац се није дао прекинути у прилици која му се пружа сада и ко зна када више у животу – зашто бежати од плодова ума новог века који нам живот чине тако удобним?

– ... Рекох, радује ме спремност да се, упркос гласинама о окошталости твог стила и ригидности у изражавању, мењаш набоље – беше радостан увек незадовољни чиновник док је домаћу ракију сипао у чаше, и после куцања са саговорником, садржај своје наискап стресао у грло – не дај времену да нас олако гази, исписниче!

– Праву причу треба само стрпљиво чекати – свечано изјави приповедач тражећи начин да некако угуши апарат који је постао неподношљив, пре него што га је бацио под сто и свој темперамент употребио за коначно уништење справе, ударајући ногом по екрану на сваку наглашену реч – че-ка-ти и че-ка-ти и...

– Морам да ти верујем – одахну уредник кад је видео да књижевник више не лупа сумануто ђоном о излизани тепих испод кога је бубрио влажан паркет – посебно зато што је крајње време да кренемо; чак је и Луцифер однео шалу.

– Није тачно... – покуша будући лауреат да испроба своју вештину убеђивања.

– Време! – куцкајући на сат газда на тренутак прекину полемичара.

– ... Није тачно да Ђаво сâм дође по своје... – прозбори сада писац смиренијим гласом, свестан да не може баш свако да препозна право значење сентенце – ... тај не долази непозван.

ooo

Саша Стојановић (1965) живи и ради у Лесковцу. Аутор је три романа: *Крвоследници* (2003), *Manchester City Blues* (2006), *Var* (Београд, „Филип Вишњић“ 2008. и „Албатрос плус“ 2009. године; „Залихица“, Сарајево 2012; 2010. године преведен на чешки језик), збирке приповедака *Тачке ѿојљења* („Албатрос плус“, 2011) и књиге *Свежњеви и сужњеви*, збирке колумни објављених у листу *Данас* (Фестивал књижевности „Think Tank Town“, Лесковац и „Службени гласник“, Београд, 2012). Више пута награђиван на конкурсима за кратку причу („Милутин Ускоковић“, „Улазница“, „Лаза Лазаревић“, итд.). Објављивао је у часописима *Кораџи*, *Улазница*, *Поља*, *Градина*, *ТФТ* (*Театар*, филм, телевизија), *Међај*, *Наши ѿрај*, *Литерарни оѿисак*, *Наше стварање*; *Живои*, *Одјек* и *Нови израз* (Сарајево); *Мосји*, (Мостар), *Зарез* (Загреб), *Tvář* и *Literární noviny* (Prag). Уредник је часописа *Think Tank* и директор Фестивала књижевности „Think Tank Town“. Члан чешког ПЕН клуба.

Бојан Марјановић

БОГ ИЗЈАВЉУЈЕ САУЧЕШЋЕ ДЕДИ МИЛОВАНУ

Несносно је топло. На нашој тераси је овако свако поподне. Сунце шиба у беле, пластичне столице. Мислим да ћу ослепети. Још сам у овој црној хаљини. Али не могу више да седим унутра. Од када сам стигла из Београда, кућа нам је препуна људи. Дефиљују из собе у собу, мрмљају и носе послужавнике.

– Е, а одлично је печење, лепо се одваја од костију, не мораш да глабаш – рече малопре мој ујак.

– Мхм-мхм – стриц мрмља пуних уста.

Иако се месо лепо одваја, глође неку кост као изгладнели пас.

Бабина сестра ме прогања. Затекне ме у кухињи:

– Јој, како си порасла, права студенткиња.

Па се сретнемо у ходнику:

Шта се дешава _____

– Како ја, душо, волим твоју бабу!

Седне поред мене у дневном боравку:

– А и мене је твоја бака волела!

Из неког сулудог разлога, бабина сестра има потребу да ми на свака два минута стави руку на образ и каже *бака ње је волела, мноџо ње је волела*.

Грми. Целог лета киша готово да није ни пала. Наслоњена сам на врата од терасе. У висини моје главе залепљена је умрлица. Поред црног крста пише бабино име. Ставили су умрлицу и на улазна врата од куће. Само, на тој умрлици нема фотографије. Одлепила се или шта већ. Али, овде је све на месту. И ова фотографија. Кажу да личимо. Ја имам мало већи нос. Очи су нам исте. Баба је стварно била лепа када је била млада. Зашто ли је отац одабрао баш ову фотку? Питаћу га. Или можда ипак нећу. Нервозан је ових дана. Чини ми се, не толико због смрти, колико због сахране и пропратних ритуала. Све мора да буде савршено. Иначе, шта би свет помислио? Да нам је лакнуло? Баба је већ дуго била болесна. Трудимо се, али нисмо репрезентативна ожалашћена породица. Бабина сестра најбоље глуми. Али, четрдесет дана жалости биће довољно чак и за њу.

– Јеси добро ти? – чујем изненада очев глас. Стоји на вратима. Крај њега је бабина сестра.

– Јесам, јесам.

– Хоћеш да ти донесем парче печења? – пита ме. Мој отац тако схвата љубав. Оне које највише волиш треба превасходно да нахраниш.

– Не могу сад, нисам гладна – кажем. Отац вади цигарету.

– Узми парче, дивно је, ја сам сад два појела – ускаче бабина сестра.

– Узећу после – кажем и окрећем се оцу – е, тата, а што она умрлица испред куће нема фотку?

Отац се намршти: – Има, како нема.

– Нема, као да се одлепила. Или ју је неко одлепио – тријумфално му саопштавам да сам пронашла рупу у систему савршене сахране.

Баци упаљену цигарету на бетон: – Сад ћу да му јебем милу мајку – скочих за њим, али ме бабина сестра загри.

– Пусти, мила, све је у реду.

Грми. Чујем оца како јури низ степенице.

– Онај блесави Милован, знаш га.

Чујем некакав лом.

– Знам, онај мутави комшија што стално свира хармонику. Живи преко пута.

Чују се некакви ударци. Можда по вратима.

– Он тако, ма, глупо је то, али као нешто он. Ма, пусти га, лудак – смеје се бабина сестра.

– Остави ми мртву мајку на миру да те не бих убио, болеснику један! – чујем очев глас.

– Ма, дете, не оптерећуј се тим. Магор коњ, па као заљубљен. Пусти будалу – смеје се и даље бабина сестра. Велики прстен ми се заби у образ. – Бака те је волела, сунце. Иста си ми она.

Седим на тераси. Отац се није враћао. Заузет је, слутим. Покупила сам цигарету коју је бацо, уредно угасила и бацила у канту за смеће. Тишину прекида звук хармонике. Раштимована је. Па се проломи крештав глас: – Сликуу тфоју јубиим, фапћем тфоје име, ветав нофи речии, не зафоравиии мееее! Комшија Милован. Као да плаче. Не рачунајући бабину сестру, први пут чујем да данас неко плаче. Узимам телефон.

– Добар дан, када има ујутру први аутобус за Београд? У 6? Хвала.

Коначно почиње киша.

□□□

Бојан Марјановић је рођен у Ужицу, где је завршио гимназију. Сада студира новинарство на Факултету политичких наука у Београду. У дневном листу *Данас* редовно објављује приказе књига, као и интервјуе и репортаже из области књижевности. Стални сарадник *Е-новина*, члан редакције часописа *Текстура*. Приче, песме и есеје објављивао у часописима/зборницима *Улазница 2011* (Зрењанин, конкурсни број, друга награда за поезију), *Рукописи 32* (Панчево), *The Split Mind* (Сплит), *Авантираг* (Сомбор) и *Pitchwise 2012* (Сарајево). Један је од аутора књиге *Просјор за мокрој йса* (збирка кратких прича за младе, КЦ Град, Београд). Активно учествује у организацији књижевног фестивала *На йола йуџа* (Ужице).

Бојан Марјановић је овогодишњи добитник Награде „Лаза К. Лазаревић“ шабачког Културног центра за најбољу приповетку.

≈≈≈

Милан Мицић

УБИСТВО У СЕЛУ БЕЛИ МАКОВИ

Лешек Паничек, власник путујућег позоришта „В. Тел“ запазио је, у пролеће 1938. године, приликом пустоловног путовања друмовима источне Пољске и играња позоришних комада у

Шта се дешава _____

мало познатим селима и чудним варошицама, непредвиђено и кобно, а морално неприхватљиво излежавање декора које је њему као власнику трошкова поменутог позоришта смањивало снагу надимања, а појачавало осећање блиске и ознојене катастрофе.

Позоришни декор ленчарио је приликом позоришних представа на сеоским трговима, а испред дебелих и грубих сеоских цркава, и није се више кретао онако брзо саобразно гестикалацији и мимици двојици глумаца који су тог пролећа на овој малој турнеји надахнуто играли Шекспира.

Одбијање декора да се повуче са сцене после представе „Ромео и Јулија“ у селу Бели Макови, код Бобрујска, и осећање мучнине огргача једног од глумаца учвршћивало је Л. Паничека у уверењу да се овде дефинитивно ради о побуни. Позоришни декор остао је на сцени и наставио да се излежава и следећег дана, и наредног дана, и оног другог дана, и свих других дана, сигурно добијајући болест сунцобрана забележену први пут претходног лета на Балтику.

Л. Паничек и два глумца обучена у отмен изглед и страх, после случаја у селу Бели Макови, упутили су се друмовима на запад. Годину и по дана касније, средином септембра 1939. године, совјетске трупе, у наступајућем походу, ушле су у село и затекле на сеоском тргу уснули позоришни декор са којег су муве узлетале кратким скоком уназад. Совјетски капетан Михаил Квачадзе, који је на сеоски трг дошао на тенку из правца једне сасвим несвесне улице, застао је пред успаваним позоришним декором и разочаран што он не емитује ни онај пристојни минимум покретљивости, наредио својој јединици да бесомучно отвори ватру.

(Његови војници први пут су се тада у рату сусрели лицем у лице са једним страшним ратним догађајем и свако од њих који није одмах повукао обарач заслужио је упадљиво опасан прекор свог капетана.)

(Совјетски солдати после учињеног чина, у упадљиво раскопчаним униформама и разбарушеном косом, долазили су да се фотографишу поред убијеног позоришног декора.)

Капетан М. Квачадзе, недељама после учињеног злочина у селу Бели Макови замишљено је ћутао и непрекидно се у себи чудило што је позоришни декор био тако уснуо и тако непокретан. Од дана свог рођења, а то је био двадесет и осми дан месеца јуна 1914. године, М. Квачадзе куда год је ишао сусретао је зграде које су се кретале, и фабрике, и градске тргове и дрвеће, и крчме, и столове у њима, и флаше и тањире, и носеве на лицима угледних крчмара.

Сви су се кретали, само су облаци на небу стално били исти, прободени чиодама и малко нахерени...

ooo

По жељи аутора, радна биографија и библиографија нису објављени.

Дејан Поповић

ЖУТЕ ТАЧКЕ

- Стално примјећујем неке чудне жуте тачке пред очима.
- Кад легнете и затворите очи?
- И тада. Али и кад сам будан. Кад гледам у зид, на примјер.
- Па, зашто гледате у зид?
- Не гледам у зид.
- Не? Па сад сте рекли да гледате у зид.
- Рекао сам „на примјер“, не гледам стварно у зид. Нисам луд.
- Чудно. С обзиром на то гдје се налазите.
- Нисам луд. Само видим жуте тачке. Мале жуте тачке. Има их на хиљаде. Свуда су. Готово да ништа друго и не видим осим њих у појединим тренуцима.
- Аааа, па то Вам је од гледања у Сунце. Немојте да гледате у Сунце.
- Ко је гледао у Сунце?
- Па, Ви.
- А кад сам то гледао у Сунце?
- Па, не знам ја, Ви сте гледали, нисам ја.
- Нисам ни ја.
- Не? Онда имамо проблем. Ви, човјече видите жуте тачке пред очима.
- Ја? Стварно?
- Па, да. Зато сте и дошли?
- Јесте, да. Сјећам се. Видим жуте тачке пред очима. Зашто?
- Не знам. Нисам сигуран.
- Па, ко ће знати ако не Ви?
- Не знам.
- Знате ли ишта?
- Знам. Само то да видите жуте тачке пред очима.
- А зашто видим жуте тачке?

Шта се дешава _____

– Ах, па то је барем лако. То је зато што гледате у сијалицу. Видите, она емитује свјетлост, и та свјетлост је обично жуте боје и Ви док гледате у њу – Ваше зјенице се скупљају, а кад одмакнете поглед шире се, и у моменту између ширења и скупљања зјеница, Ваше ретине се ломе, крхке су, и због тога видите жуте тачке. Ви у ствари видите мале жуте сијалице пред очима. Ха-ха.

– Сијалица? Ко би икад погодио.

– Да, то је врло ријетка болест. Срећни сте па смо је открили на вријеме. Колико дуго сте гледали у сијалицу?

– Па... Нисам уопште.

– Не? Па како сад не? Зар нисте рекли да сте гледали у сијалицу?

– Не. То сте Ви рекли. Ја сам се само зачудио да то може тако.

– Па, може. Вама се десило. Гледали сте у сијалицу и сад видите жуте тачке.

– Да... Али ја нисам гледао у сијалицу.

– Небитно. Ви видите жуте тачке.

– Знам. Зашто?

– Па... Ако није од Сунца ни од сијалице... Онда је тумор.

– Тумор?

– Да. Тумор на мозгу. Вјероватно метастазирао. Операција не долази у обзир. У Вашем стању, појава жутих тачки и свега, остало Вам је још можда три недеље живота. У најбољем случају.

– Три недеље? Само? Због жутих тачки?

– Да... Три недеље. Жуте тачке су зезнута болест.

– Сијалицу кажете? А јел' битна јачина сијалице? Јер, јесам гледао, али само у ону од бо вати.

– Значи, ипак сте гледали у сијалицу?

– Па јесам. Волим да гледам сијалице. И сунце. Али у соби немам сијалицу, а ни прозоре, па гледам у зид. И онда видим жуте тачке. Шта ми је?

– И сада видите жуте тачке? Док причате са мном?

– Да, видим их и сад. Саткани сте од њих. Шта ми је, докторе, шта ми је?

– Ништа, не брините. Сестра ће Вас вратити у собу. Нажалост, морамо опет да Вас вежемо.

– Оооо, не... Зашто?

– Због Вас, добри мој човјече, због вас. Нико не може да уништи себе у себи као ти тебе у теби. Капираш?

– Јел' зато видим жуте тачке?

– Тако је. Управо тако.

ooo

Аутор није доставио радну биографију и библиографију.

Димитрије Буквић

ИСПОД ТЕПИХА

... болесна је, на антибиотицима, опет претерује, купујем јој поморанџе, ко и обично, добар дан, баш сте љубазни, ал' су тврде, са зеленим печатима, далеко је Грчка, шта, бре, седамсто четрдесет, лопуже, аха, грама, не динара, океј, плаћам, застој на улици, зраче фарови у обе траке, гужва на станици, грчке наранџе и ја чекамо, чекамо, чекамо, најзад бус, стоко, шта се лакташ, пусти да уђем, силазите на следећој, шта те заболе, еј бре, поцепа ми јакну, где ово, мајмуне, човече, испадам, асфалт, седеф промиче под ђоновима, цакли се узбрдица, још мало, сокаци без адресе, најзад познато беспуће, крај света, зграда без броја и облика, јеботе, где живиш, девојко, да ли сам заборавио, наранџе се ритају, разбежале би се ко Грци пред дуговима, стискаам, не дам, цветају зелени печати у кеси, грчка посла, аха, то је тај улаз, мрак, сло-мљено стакло, жице из зида, разбијени сандучићи, српска посла, разбацани леци, јефтин ма-никир, гласајте за нас, енглески за два дана, хаустор, лифт, рупа уместо дугмета, ишарана ка-бина, спрат, који беше, а, да, пети, кратка возња ка небу, шкрипе метална врата, стан, звоно, где си, шта има, пуштам воће у њене шаке, баш си златан, упадај, соба мирише, ко некад, ко увек, цакум-пакум сређена, црвена и црна, дугачка и уска, хоћеш кафу, чај, коњак, кекс, дај све, прича о њему, води је на вечере, не заборавља кевин рођендан ни Осми март, пун је ко брод, из Грчке увози поморанџе, узми још кекса, ма јок, дај још један коњак, доста, не претеруј, нисам стидљив, бестидан сам, а музика, питам, пушта ствар, ону нашу, знам је напамет, знам и сценарио, давно написан, креће представа, певам, увек исто, устаје кад почне со-лажа, ритам нас ломи, извија се, опијена, опет тај поглед, тајновит ко смрт, ућуткује ме је-зиком, скида мајицу, младеж изнад пупка, обара ме на патос, или ја њу, кучка, дева Марија, дроља, богиња Венера, љубав, шта год, гасимо пљуће, лежемо, жмуримо, тонемо у сатен, у

Шта се дешава _____

сан, свиће, а ми, будни и блудни, у ћошку града сваштоједа, у цакум-пакум собичку, сунчеви зраци на црвеним тапетима, на црном намештају, устаје, шминка се, жури да се види са њим, еј, не заклапа, опет труби о њему, опет вечере, памти кевин рођендан и Осми март, ма заболе ме баш, знаааш, у повратку из купатила, на моје знаааш запиње ногом, саплиће се о тепих, задиже штиклом ћошак, провирује ћубре, чепови, згужване пакле, гомиле кора од грчких наранџи, прошлост ко депонија, цакум-пакум наслагана, мук, гледамо се, ћутање прекида звоно, одлази до врата, враћа се, млатара рукама, то је он, откуд он, шапуће у паници, сакриј се, видеће нас кроз шпијунку, подиже задигнут тепих, само тихо, за мнош, завлачи се испод, крећем за њом, ето нас заједно у прошлости, покривамо се, хвата се за главу, јаооо, па данас је Осми март, нечујно каже, звоно дрнда, други, пети, седми пут, кратко, дуго, дуже, одјекује по соби, најзад тишина, остајемо под тепихом, она, ја и ћубре, честитам јој празник, и све је некако на свом месту, цакум-пакум...

□□□

Димитрије Буквић, рођен 1985. у Београду, где и данас живи. Социолог, новинар и писац кратких прича. Прозу објављивао у регионалним зборницима у издању „Алме“ из Београда и баљалучке „Бесједе“, као и у часописима *Трећи џирџи* (Београд), *Акић* (Ваљево) и *Свјетло рије-чи* (Сарајево). За дневни лист *Полићки* пише репортаже и козерије из градског живота, а за портал balkaninsight.com Балканске истраживачке мреже (БИРН) пише о проблемима културне политике у Србији. На конкурс за младе писце „Станислав Препрек“ у Новом Саду освојио 2011. године треће место. Учествовао је 2012. на манифестацији „Реч у простору“, на којој су у београдском СКЦ-у представљена књижевна остварења младих аутора из бивше Југославије. Приводи крају прву збирку кратких прича.

Дејан Крецуљ

ЗЛО ПРОЛЕЋЕ

Касно пролеће. Или је већ лето? Подневна врела тишина. Миришу траве. Под ногама пече жарени камен *Via Militarisa*. Десно, у даљини, преко трске у мочвари, у пламеној оморини

тамни се на хоризонту шума кроз коју вијуга Данубијус, све до Виминацијума и даље. Позади непомично стражаре брда над Сингидунумом. Застао је, ослонио се на пилум и замислио се.

Шта ћу ја овде, и цела моја центурија? Зашто су нас послали овде? Како је дуго ово вре-ло подне и још дуже поподне. Колико стадија ћу још прећи док стражарим по несносној врелини и пазим на ово море таласаве трске? Зашто? На аквили стоји одговор. За Сенат и народ римски. Стварно? Да ли је баш тако? Ћутке одмахну руком. Шта ли она сада ради? Када бих могао само да је додирнем, пољубим... О богови, па шта ја имам са овим варварима и њиховом побуном?

Из траве се зачу зрикавац. Ни дашка ветра. Мук. Само време.

Касно пролеће. Или је већ лето? Подневна врела тишина. Миришу траве. Под ногама пече ужарени камен пута што води ка викенд насељу. Десно, у даљини, преко бескрајних поља кукуруза и жита, у пламеној оморини тамни се на хоризонту шума кроз коју вијуга Дунав заплу-скујући порушене мостове, све до Костолца и даље. Ваљда неће ноћас бомбардовати електрану. Позади непомично стражари Авала над Београдом. Од јуче више нема силуете торња на њој. Рафинерија гори. Застао је, погледао у противваздушне топове и замислио се.

Шта ћу ја овде, и цела моја батерија? Зашто? Како је дуго ово врело подне и још дуже поподне. Колико ћу још дана стражарити по несносној врелини? Колико још ваздушних опасности и бесаних ноћи? Зашто? За кога и због кога? Ћутке одмахну руком. Шта ли она сада ради? Када бих могао само да је додирнем, пољубим... О Боже, па шта ја имам са свим овим?

Из траве се зачу зрикавац. Ни дашка ветра. Мук. Само време.

Касно пролеће. Или је већ лето? Подневна врела тишина. Миришу траве. Под ногама пече ужарени камен напуштеног пута који је некад негде водио. Десно, у даљини, у пламеној оморини тамни се на хоризонту шума кроз коју вијуга нека велика река. Не зна јој име. Није ни важно. Позади непомично стражаре брда у друштву са силуетом неког великог града. Застао је, погледао дисплеј и замислио се.

Шта ћу ја овде? Шта ћемо сви ми овде, далеко од куће? За кога и због кога? Како је дуго ово врело подне и још дуже поподне. Колико ћу још прећи док стражарим по несносној врелини и обилазим ове гупе сензоре? Забога људи, зашто? И чему све то? Ћутке одмахну руком. Шта

Шта се дешава _____

ли она сада ради? Када бих могао само да је додирнем, пољубим... Хтеде да притисне дугме комуникатора и крикне: Доста!

Из траве се зачу зрикавац. Ни дашка ветра. Мук. Само време.

На Дан сећања, Anno Domini...

ooo

Дејан Крецуљ, рођен 16. јула 1959. године у Панчеву. Основну школу и гимназију завршио у Ковину, а потом основне и мастер студије на Физичком факултету Универзитета у Београду. Живи у Београду, а три деценије ради у ковинској основној школи на месту наставника и уредника у Сектору за односе са јавношћу. Коаутор више уџбеника и методских прилога. У педагошкој литератури две деценије редовни сарадник више стручних ревија, часописа и зборника. Дугогодишњи сарадник локалних медија и образовног програма РТВ. Пише кратке приче, углавном за децу.

Нада Душанић

КРОЈЕЊЕ НА ТЕРКИЈЕ

*I think in English*¹. Тачније, присиљавам себе да мислим на енглеском. Дисциплина је прво правило Западног света. Нема болећивости према себи и стварима које ти се дешавају, само стегни зубе и гурај напред.

Сањам на српском. И плачем на српском, такође, али то се дешава врло ретко.

Сећам се у бојама. Ни српски ни енглески, ништа језик, само боје. *Una was green. Sky was blue*². Рибе имају крљушт посребрену и танку попут опне новогодишњих кугли за кићење јелке. И данас памтим онај шум ломности, ону чудесну крхкост коју сам осетио под прстима када се једна од њих здробила од мог додира. Зато немам жељу да спустим руку у Уну и дотакнем неку од сребрних риба. Лепше ми је да их гледам.

Камен на обали је углачан, бео и чист, окупан кишом и осушен сунцем. Влаги траве зелене, дуге и уске, повијене при врховима. Лишће на дрвећу је сличне нијансе, али са много више топлог жутила, јер кроз њега продиру сунчеви зраци.

¹ Мислим на енглеском.

² Уна је била зелена.
Небо плаво.

Кров на кући је црвен. Греде црне. Нагореле.

Те куће више нема. Нема ни оне земље кроз коју је текла Уна. Постоје неке друге две земље, али то је друга прича. Нико од мојих одавно није у њој.

Више нисам сигуран које успомене су моје а које успомене мога оца. И оца његовог оца. Небитно. Трудим се да сачувам све у бази података архивираној на једином сигурном месту: у мојој глави. И нећу дозволити да их било ко инфицира ђубретом које се лиферује са свих страна. Кад се вирус увуче у софтвер, он више не функционише на ваљан начин.

Али онај осећај пецкања који се повремено јавља не могу угасити одлуком.

– Да ли њих нешто пече, мама?

– Не, срећо, печалба је македонска реч за одлазак на рад у страну земљу.

Када ми успе да дозовем присуство гласа моје мајке у слух, буде ми лакше. Али и даље мислим да је те младиће из македонског филма, који су кретали у печалбу са својим испијеним, мршавим и тамним лицима и поцепаним торбама, нешто пекло.

Question:

– Колику површину може да омеђи једна говеђа кожа?

Одговор (*wrong*):

– Онолику колика је и кожа.

Одговор (*right*):

– Зависи од тога да ли је у комаду или је исечена на теркије од пола сантиметра за опшивање шлага.

То дјед мога дједа Богдан није знао, па су и њему други искројили судбину, баш као и мени. Кад му је поп затражио малено парче земље да подигне црквицу, тек толико колико омеђи једна говеђа кожа, поверовао му је и пристао. Мислио је да се подразумева да је кожа у комаду. Могућност накнадне обмане није узео у обзир. Манипулација никад није била начин размишљања чланова моје породице. Зато сам од толико њих и остао још само ја. Сам као пас.

Заправо, можда и нисам сасвим сам. Софтвер у мојој глави складишти мноштво фајлова са сликама. Има један који посебно мрзим, али отварам га кад год сам у искушењу да подигнем слушку и резервишем авионску карту за повратак. Да ме подсети откуда ја овде и зашто сам отишао оног пролећа у трећој по реду од нултих година.

На тој слици је осмех. Победоносни осмех на лицу убице премијера иако су му руке сапете лисицама. Ништа кајање, страх, грижа савести, *nothing human*³. *Just smile of winner*⁴, са нескри-

³ ништа људско.

⁴ Само осмех победника.

Шта се дешава _____

венотом нотом злурадости. Зато што зна да је успео у својој намери. Нанео је такву неповратну штету која се никад и ни на који начин не може исправити. А што се његове будућности тиче, то и није неки проблем. У земљи у којој политичари ословљавају убице и криминалце са „господине“, он не види разлог за бригу.

Желим да погледам неку лепшу слику да ме орасположи, али не могу. *I'm tired. So tired. Serbia is beautiful country*⁵. Прелепа. Мислим, за сећање и сањање.

*Not for living*⁶.

□□□

Нада Душанић, писац и сликар из Сомбора, објавила је: књиге приповедака *Приче у боји* („Народна књига“, 2003) и *Боје шамних свећлосији* („Народна књига – Алфа“, 2005); романе *Кућа са друје сиране* („Народна књига – Алфа“, 2007), и *Свој срећно иронијен* („Народна књига – Алфа“, 2010); есеј „Кућа пуна слика“ (*Балкански књижевни гласник*, 2008). За свој књижевни рад освојила је награде: „Улазница“ (2008), „Шумадијске метафоре“ (2010), „Стеван Сремац“ за хумористичко-сатиричну причу на конкурс „Бал у Елемиру“ (2011), „Стеван Сремац“ (2012), 1. награду на међународном конкурс за најбољу кратку причу „Изван коридора – Вранац“ на фестивалу „Одакле зовем“ (Подгорица, 2012). Приче је објављивала у зборницима изабраних радова *Алма* (2010), *Милутиин Ускоковић* (2010), *Андра Гавриловић* (2010).

Želimir Periš

MI, KATARZE

Prvo se počesljamo i zakopčamo košulje. Onda izademo u glavnu salu. Tamo nas čekaju gospođe. Danas izgledate divno, gospođo Radovšić. Gospođo Milić, Vaši su kolači nešto najfinije što smo ove godine jeli. Gospođo Udlag, hoćete li nam ponovo onako lijepo pjevati? Oh, kakva divna djeca, odgovaraju nam gospođe.

Onda nas maze po glavama u smjeru u kojem smo počesljani. Mi se smiješimo i zahvalno jedemo kolače. Pitamo ih hoće li nas voditi kući. One kažu da ne mogu, da smo tako divna djeca, ali da ne mogu. Ponekad maramicom u kutu oka brišu sitne suze kojima nas žale.

⁵ Уморан сам. Јако уморан. Србија је дивна земља.

⁶ Није за живљење.

Kad odu, diktiramo jedni drugima brojeve njihovih kreditnih kartica. Ništa ne zapisujemo, sve pamtimo. Pokazujemo jedni drugima upaljače i sitniš iz njihovih torbica. Potom gledamo crtane filmove. Pred večeru na zvučnicima sviraju „Veseli medvjedići“. Pjevamo i mašemo rukama po sadržaju pjesme. Za večeru jedemo sendviče sa sirom i salamom. Kriške salame skrivamo u džepove. Poslije večere dijelimo jednu čokoladu. Pola kockice po glavi. Potom peremo zube i kupamo se. Jedni drugima ribamo leđa. Pred spavanje nam čitaju priče. Priče o djeci koja otkriju skriveno blago ili pobjede čudovište i spasu kraljevstvo. Kad nam ugase svijetlo, prepričavamo iste priče. Ubacujemo nove likove i izmišljamo im tajne moći.

Kad padne noć, pravimo se da spavamo. Sat kasnije u tišini skidamo rasklimane rešetke s prozora, spuštamo se niz krov i odlazimo u grad. Komadima salame mamimo ulične mačke. Upaljačima im palimo repove i smijemo se njihovom bijegu. Pijancu dajemo sitniš da nam kupi vino. Iz smeća izvlačimo pornografske časopise i proučavamo likove na fotografijama. Pijemo vino i izmišljamo im tajne moći.

Sporrednim ulicama dolazimo do noćnog kluba. Iz mraka gledamo ljude koji se svađaju pred njim. Gledamo mladića koji radi sklekove na cesti i djevojku koja povraća iza smeća. Pamtimo fraze koje nabilđani sportaš izgovara djevojci koja puši pred ulazom. Mirujemo i šutimo dok pijana djevojka u štiklama ulazi u našu ulicu. Kad prolazi pokraj nas, sakrijemo se za kontejner. Onda tiho hodamo za njom. Dublje u mraku joj podmetnemo nogu i smijemo se njenom padu. Rugamo se njenim psovkaama i guramo je dok pokušava ustati. Ponavljamo fraze nabilđanog sportaša. Trgamo joj iskidanu haljinu i udaramo cipelama. Nad njom glumimo slike iz časopisa. Postajemo likovi iz naših priča. Izvodimo svoje tajne moći.

Pred zoru se vraćamo u dom. Penjemo se na krov, vraćamo rasklimane rešetke na prozore i uvlačimo se u krevete. Sanjamo se s tajnim moćima.

Budi nas glazba iz zvučnika. Ustajemo i mašemo rukama po sadržaju „Veselih medvjedića“. Peremo zube i brišemo krv. Za doručak jedemo maslac i pekmez. Poslije doručka se susrećemo sa socijalnom radnicom. Danas Vam je divna frizura, gospođo Juršić. Vaš je muž sigurno vrlo sretan čovjek. Pitamo je hoće li nas voditi kući. Ona kaže da ne može, da smo tako divna djeca, ali da ne može. Ponekad maramicom u kutu oka briše sitne suze kojima nas žali.

□□□

Želimir Periš, rođen 1975. Živi i radi u Zadru. Objavio više priča i jednu dramu u *Zarezu*, *Vijencu*, *Plimi*, *Zadarskom listu* i *Zadarskoj smotri*, te u elektroničkim časopisima i portalima *Knjigomat*, *Libartes*, *Proza Online*, *Najbolje knjige*, *Morsko prase*, *Lupiga*. Objavljene su mu priče u zbornicima

Trenutak proze („Znanje“, 2010), *Baton* (Zenica, 2012), *Prostor za mokrog psa* („Kulturni front“, Beograd, 2012), *PitchWise 2012* (Fondacija CURE, Sarajevo, 2012). За приче је добио награде: „Sfera“ (2012), „Kratki Fest Mostar“ (2011), „Lapis Histrie“ (2012). Vodi radionice kreativnog pisanja „OtPis“ u Zadru i Centru za kreativno pisanje u Zagrebu.

Драгана Ранђеловић

КУРВА

Запалила сам цигарету. Прогутала пљувачку. Сваки пут када крене жеља, тада балим. Не стидим се своје жеље. Она ми ради посао. Ја је негујем. Моје је благо. То је тренутак када се предајем. Облачим мрежасте чарапе и високе штикле, усне мажем црвеним кармином, очи плавом сенком. Желим да буде нападно, да ме виде. Желим да мисле да виде све. Желим да размишљају, измишљају, замишљају... Желим да не виде шта заиста желим.

Хладна сам према свом послу. Док не крене. Не размишљам шта ме чека. Не могу ни да замислим. Најчешће се препустим и дозволим да крене. И иде брже од мисли, не могу да зауставим кад крене. Тада ми нико не треба. Гасим цигарету. Постаје досадно. Хладно ми је. Покушавам да загрејем ноге и тело, да загрејем мисли. Чини се да пролазе поред мене, без узбуђења.

Пред очима ми нова муштерија. Осећам узбуђење. Игра ми сваки мишић. Покушавам да проникнем у поглед, али он се не да. Не могу прочитати шта жели. Хладно улазим у ауто. Хладна сам и безвољна. И он ћути. Кокетирам, мазим се, дирам се. Заигра му мишић око усана. Облизујем се. Осећам да се препушта. И ја почињем да се грејем. Озбиљан и тих, не показује шта жели да му пружим.

Зато пружам све. Осећам немир и брзо дисање. Крв ми навире у вене. Не устручавам се. Не љубимо се у уста, али дајем му душу. Ја, која дајем. Гола сам и сама. Могу ме растргнути или загрлити. Али ја не марим. Довољно ми је да мари Он. Он, који узима. Улазим у улогу, за мене нема назад. Не видим више ништа око себе. Ја сам тело које није тело, ја сам ум који води срце, ја сам разум, без осећања, ја сам само осећања. И прија ми. Прија ми полетање и прија ми што знам да ће бити још боље. Препуштам се. Више га не видим. Не занима ме његов лик. Да ли му прија? Није ми важно. Прија мени. Неће ме нико зауставити.

Бојим се. Да ли је пут добар? Да ли осећа што осећам и ја? Оклевам. Можда је све ово што радим грешка. Можда је све ово лаж. Ћутим о томе. Препуштам се поново, али бојим се. Он не осећа да се бојим. Његова жеља јача је од мога страха. И ја се поново препуштам. Играм у ритму уживања и уживљавам се у свој страх. Више ме ништа не може зауставити. Идем ка самом врху.

Страх и задовољство су помешани. Расте узбуђеност и кривица. Више ме ништа не може зауставити. Ја играм у ритму уживања и свог страха. Ја се бојим, али га прихватам. Ја сам јака, ја могу све, ја ћу бити на врху. Убрзавам ритам и он дише брже. Желим да траје, желим да пустим да овако буде сваки дан. Ја сам јака. Ја идем на сам врх. Ја лебдим, ја горим, ја вриштиииииииим! И он, такође.

Одази. Уморна, палим цигарету. Смирујем се. Смејем се ономе што је било. У мислима промиче сваки тренутак. Желим да осетим поново врх. Желим поново да га освајам. Желим да га желим. Гласно издахнем. То је мој посао. Успон и пад и мисао о њему. Сада полако нестаје. Жеља, страх, нада ... уживање. Хладна сам према послу. Безвољна сам. Празна сам. И нова сам. Већ видим да долази нови. И као да нисам ништа пружила до сад, ја морам дати себе, поново. Ја, која дајем. И поново то желим.

Гутам пљувачку. Палим нову цигарету. Преда мном је бели папир. Време је за нову причу. Он ће бити задовољан. Он, који чита.

ooo

Рођена 1979. године у Ћуприји. Објављивала поезију за децу у часопису *Гороцвеић*, кратке приче у онлајн часописима, стручне текстове. Прича „Милена“ чека објављивање у зборнику *Како сам убио љубав* у издању *Траблмејкера*. Ради као професор српског језика и књижевности у Деспотовцу.

~ ~ ~

Петар Јосифљевић

УТЕХА

Вратио се кући уморан. На послу је опет једва истрпео свог шефа и некако прошао кроз цео дан. И поред тога, на крају радног времена му је речено да су га отпустили. Требало је да долази на посао још само наредних недељу дана.

Шта се дешава _____

Закаснио је на аутобус на путу до куће. Падала је киша. Вратио се пешке. Аутомобил је пројурио улицом, на само стотинак метара од његове куће и попрскао га водом. Био је мокар до голе коже.

Све то није било битно сада. Вратио се кући, где га је она чекала, све је било уреду.

Лице су ме озарило кад ју је угледао, и сместа ју је загрлио. Дрхтала је у његовом наручју. Осећао се много боље само тиме што је знао да она постоји, и да га сваки дан чека да се врати кући. Било му је жао што ју је остављао саму, али тако је просто морало да буде. Сада када више нема посао... можда ће моћи да нађе неки други. Неки који ће радити од куће, да не би морао да је оставља саму. Мрзео је самоћу, и био је сигуран да се и она тако осећа.

Вечерали су, а после тога су гледали филм, лежећи заједно на каучу. Није му заправо било битно ни шта је јео, нити који је филм гледао, само му је било битно да је то радио с њом, а не сам.

Заспао је заједно с њом, држећи је у наручју. Откад је она била ту, није имао проблема да заспи. Раније би лежао сам у кревету, у мраку, сатима. Сада више није био сам.

Пробудио се рано ујутро. Она је још спавала, и није имао срца да је буди. Могао је да закасни на посао, ионако га више није имао, тако да није било битно да стигне на време. Остао је да спава још неколико сати.

Када се поново пробудио, она је већ била будна.

Проверио је све конопце којима је била везана, као и крпу која јој је била у устима. Извадио ју је и заменио другом, чистом, а затим затегао чворове – не прејако, не толико да јој се конопци усецају у кожу, да јој наносе бол, само довољно чврсто да се не одвеже. Није могао да је пусти да оде, није знао како би наставио да живи без ње.

Положио ју је на под ормана. Погледао ју је још једном, желећи да остане ту са њом, да не мора да је остави саму, али требало му је још тих неколико дневница, да би могао да издржава и себе и њу. Морао је да уради то, због ње, због њих двоје. Није могао поново да остане сам.

Затворио је и закључао врата ормана и отишао, остављајући је саму у мраку.

ooo

Аутор није доставио радну биографију и библиографију.

Огњен Шестић

ВЕЧНОСТ ЗА САТ

Господин Петровић је и тог јутра устао тачно у 6:00, као усталом и сваког у последњих 46 година. Више од свега на свету господин Петровић је волео – прецизност. Никада нигде није закаснио, али није ни стизао прерано. Једноставно, био је од оних прецизних људи и од свих других очекивао је исто. Једном је тако пред светом наградио оца Теодора који је непун минут закаснио да почне са опелом покојне супруге господина Петровића. Већина познаника је мислила да је господин Петровић сироту жену у гроб и отерао управо том својом болесном прецизношћу.

Покојна госпођа Петровић је сваког јутра, док је била жива, морала да устане тачно у 5:25, како би до 6:00, када је господин Петровић устајао, као усталом и сваког јутра у последњих 40 година, већ припремила доручак и кафу. Доручак се састојао од два јајета кувана тачно 4 минута, две кришке хлеба премазане танким слојем крем сира и *Полийишке*. Она додуше није била за јело, али је била душевна храна господина Петровића.

У ваздуху је био тежак, густ и растегљив воњ кашњења, али господин Петровић није приметио ништа неубичајено када је, тачно у 6:22 изашао из улаза старе предратне зграде у којој је живео већ 52 године. Тачно у 6:26 господин Петровић је био испред киоска на коме је сваког јутра, од како је госпођа Петровић умрла, а има томе већ 6 година, сам себи куповао *Полийику*. На његово огромно изненађење, киоск је био затворен. Госпођа Јовановић, која је радила у киоску, такође никада није каснила. Сваког јутра у 6:25 већ је увелико било отворено. „Мора да јој се догодило нешто страшно“, помислио је господин Петровић, „ниједном није закаснила за 6 година.“ Уплашен, не знајући шта да ради до 6:35, када се сваког јутра од како је госпођа Петровић умрла, а има томе већ 6 година, појављивао на вратима пекаре у којој је куповао хлеб, господин Петровић почео је нервозно да шетка око киоска. Један круг, па још један. Тек 6:28. Требало је убити још неколико минута. Још један круг, па још један, па још један. Благо му се завртело у глави. Погледао је на свој џепни сат који га у последњих 27 година ниједном није изневерио. 6:30. Довољно времена за још пар кругова. На половини трећег, тачно у 6:32, док је вадио сат из џепа, господина Петровића је нешто проболо у грудима и он

Шта се дешава _____

се скљокао на асфалт, гротескно, као џак јабука кад испадне из камиона код пијаце, пар улица ниже. Минут касније, наишла је госпођа Јовановић, која је 32 минута раније доживела лакши удес, и угледала га како лежи у несвести. Када се мало прибрала, отворила је киоск и са фиксног телефона позвала хитну помоћ. Ни она, као ни господин Петровић, није веровала у мобилне телефоне и друге компликоване направе модерног доба.

Господин Петровић је задихан трчао мрачним тунелом са чијег је краја, издалека допирало светло. Иако је успут прошао поред многих познатих лица, није имао времена ни за кога. Ни коме се није јављао. Бојао се да ће закаснити. Машио се за свој сат, али њега није било у џепу. „Цела вечност без сата? Страшно!“

□□□

Огњен Шестић (Београд, 1976), уз још тројицу афористичара новог таласа (П. Рашула, Д. Ђорђевић, Д. Андрејић) коаутор је зборника *Четири јахача србокалијсе* („Сиграф“, Крушевац, 2013). Сарадник је Клуба уметника „Бина“ (КУБ) из Новог Сада. Своје афоризме представио је на изложби „Paregirl“ (Бањалука). Пише за интернет портале „Надлану“, „Amitz E. Dulniker“, „Тарзанија“. „Шта жене желе“, „Moodiranje“, итд.

Бранислав Димитријевић, Бор

Како „превеслати“ књижевни конкурс или *De asini umbra disceptare*

Просечан књижевни конкурс...

... У Србији изгледа отприлике овако: организатор састави жири, обично од филолога, гледајући да председник буде неко познатије име, поставе се услови, утврде награде и напише позив (који се објави у медијима), на који пристигне од неколико десетина до неколико стотина прича (песама, афоризама, или чега већ, али ћу у даљем тексту говорити о причама, да не бих превише компликовао), при чему, изазивајући оправдани гнев жирија, углавном девет од десет не би добиле ни двојку на писменом задатку у основној школи. Затим се направи ужи избор, при чему се чланови жирија увек размимоиђу (некад мало, а некад, богами, и мало више), те поделе награде – прва, друга и трећа, па се то онда објави у истим оним медијима. Након тога настаје хајка незадовољних конгестаната (а незадовољни су *сви* који нису добили награде или макар ушли у ужи избор, при чему је *пошћуно* задовољан само првонаграђени аутор), ламентирање над нестручношћу или необјективношћу жирија, непоштовањем услова, клановским и личним утицајима и везама, поткупљеношћу... Чланови жирија се заричу да никад више неће да учествују у том незахвалном послу, учесници такође, сви бесни... А онда се прашина слегне, страсти смире, прође неко време, накупи се годинница, па опет се снова! Гледајући са стране, све то изгледа потпуноно ирационално, неважно и узалудно.

Међутим, када се добро размисли...

... Колико год то неприродно, ма готово *ипротивприродно* изгледало, конкурси су потребан и, рекао бих, неопходан састојак нашег књижевног света. Неприродно, јер сама суштина књижевних, као и свих других уметничких дела онемогуђује њихово прецизно и неупитно вредносно дијагностификовање, мерење и упоређивање. Није то скакање увис, па да сваки гледалац – о судијама да и не говоримо – тачно зна да је онај са прескочених 229 бољи од оног са 227 центиметара, да је при истом резултату бољи онај такмичар који је то остварио из мање покушаја; да сваки такмичар има у длаку исте услове и да судија може да утиче на ре-

Шта се дешава _____

зултат само ако у себи некоме мантра „еши беши да погреши“, а другом држи палчеве. Књижевно дело у себи садржи идеју и њену реализацију које директно зависе од ауторове вештине, талента, знања, образовања, искуства, сензибилитета и, приликом њиховог процењивања и упоредног вредновања, од *истих њихових особина чланова жирија*, којима треба још додати и стручност и објективност као најважније. Резултат таквог стања ствари је да је готово немогуће пронаћи три процењивача, колико год били врхунски у свим потребним особинама, а који би од, на пример, триста прича оабрали истих пет као најбоље у идентичном редоследу. Такође је ретко, али се ипак дешава да сваки од то троје процењивача изабере по пет различитих прича. Лако је одвојити добру причу од лоше, али добру од оне мало боље није нимало и тога би ваљда сви требало да буду свесни. *Айсолујина објективносћ је немоћна!* Па, због чега се, ипак, књижевни конкурси одржавају?

Управо због тога!...

... Јер, уколико чак и најстручнији, најпоштенији, најобразованији могу да се не сложе или не буду потпуно сигурни приликом процене неког књижевног дела, како да то учини сам аутор, често недовољно стручан и, по дефиницији, *поштено субјективан*? Велика већина нас који пишемо сматра да то чини добро (зашто бисмо иначе писали?), обично (много) боље него што је то по мишљењу других. И за такво сопствено уверење потребна нам је потврда. А куд ћеш боље потврде од (очекивано позитивне) процене трочланог стручног жирија? Вратимо се на тренутак на, већ споменути, скок увис: када би писање било тако мерљиво, свако од нас би скочио за пробу у сопственом дворишту преко летве на душек и *измерио* колико може: пола метра, метар и двадесет, скоро два... Конкурса не би било, нарочито не у оваквом облику. Постојала би такмичења, као што постоје у атлетици, на која *буду позвани* они који доказано могу да скоче онолико колико је минимално потребно. Све да нас неко и позове неким чудом на такав митинг, нико нормалан не би отишао тамо свестан да не може да досегне ни до пола очекиваног и да једино може да се обрука. Замислите такмичење у скоку увис где се пријавило пет стотина такмичара, од којих четристо седамдесет не може да прескочи ни пола метра, још двадесетак се вине на метар и по, а тек њих десетак – који би на правом атлетском митингу једини и учествовали – постижу резултат који није срамотан. Учешће на књижевним конкурсима је, дакле, условљење *искреним уверењем аутора* да може, ако не до награде, а оно барем до неког ужег избора и објављивања у зборнику, часопису или слично. Језиком лаке атлетике – да скаче, ако не 230 центиметара, а оно свакако довољно близу да буде примећен и запажен.

Али – авај, постоји и нешто што се зове реалност!!!

А реалност је (знали смо то од самог почетка) да се на конкурсима додељују најчешће три награде, још десетак радова уђе у ужи избор, и то је све. Сви остали учесници сурово су спуштени на земљу! И не само они: и ови који се нађу у ужем избору често сматрају да су завредили награду, они са другом и трећом би прву!!! Љутих, понижених и увређених колико год хоћеш, задовољан само један, у идеалном случају тек десетак писаца. Постоји, свакако, један број контестаната који ће признати себи да су одабрани радови били бољи, да овога пута нису имали среће, да је потребно да више раде на себи и свом писању или да је најбоље да напосто одустану... Већина, ипак, спремно скаче на квалитет награђених прича и проналази им хиљаду и једну ману (понекад и сасвим оправдано), критикује стручност и објективност чланова жирија (ма, бива и то понекад), открива у каквом су (пријатељском, родбинском, финансијском, пословном, уметничком...) односу са добитницима награда, открива формалне и суштинске недостатке поступка... Па да, ништа чудно – ако је толико тога субјективно, зашто би баш они од којих се то најмање очекује, били објективни и филозофски смирени? И, када прође први талас негодовања, која је њихова реакција? Одустајање? Ха!!! Ма, ни случајно! Хајде, постоји нешто мало и таквих, али већина напосто креће на нови конкурс. Јер, било да је у питању новчана награда (признаћете да десетак или више хиљада динара за једну причу или песму звучи врло примамљиво, нарочито ако вам је струја пред искључењем), глад за славом (ко је нема, или није обратио пажњу на ту појаву код других, зачудио би се њеној силини), или напосто потреба за самопотврђивањем (*барем њо* би требало сви да разумемо), мотива не достаје. Неко се од њих труди да овога пута напише нешто боље, а неко... хм... размисли мало и крене у операцију звану

„Превеславање“ жирија!!!

Јер, „жири је лош, жири је зао и нема појма!“ говоре они и себи и другима, истомешљенике је оваквим поводом лако пронаћи. „Треба их преварити, надмудрити, присилити или умилити им се, треба себи створити боље услове него што их имају други учесници“, додају спремно и за то налазе још много других оправдања, јер лако је пронаћи оправдање за сопствену неподопштину: „То сви раде, зашто бих само ја био поштен? Зар је ико икада успео, а да није себе на неки начин погурао? Треба мислити на себе, јер ко ће други...“. И спремно, бодро, ликјујући (а ипак криомице), крећу у акцију чији је циљ награда, а дозвољено је свако средство. Ако те не увате.

Шта се дешава _____

Дакле, „превеславање“ се може одвијати на више начина:

1. Слањем сопствених, већ објављених радова

Један од основних услова сваког конкурса је да послата прича не сме бити раније објављена и то је, такође, и један од чешћих предмета манипулација учесника, при чему постоји више варијанти. Овоме прибегавају обично искуснији писци који имају свест о томе које су им приче боље или су о томе већ добили некакву потврду. Претпоставка је да је у мору објављених књига, часописа, конкурса, зборника, сајтова или блогова, немогуће прочитати нити запамтити иоле значајан број прича, те да их чланови жирија напросто неће ухватити. Стога је честа појава да се већ објављена прича пошаље на конкурс, а много ређа да аутор у томе буде ухваћен. Нешто блажа варијанта је да се иста прича шаље на више конкурса истовремено. Разрађена варијанта је да иста прича иде (понекад годинама) од конкурса до конкурса и (чак!) осваја награде, понекад уз ситне измене – промени се наслов, пар почетних и завршних речевица...

2. Слањем већег броја радова од дозвољеног

Ограничење у броју послатих прича, најчешће на једну, тек понекад на две или три, такође је уобичајен услов свих конкурса. То, ипак, не спречава неке ауторе да пошаљу више прича у различитим ковертама или са различитих имејл-адреса и није реткост да такав покушај и успе. Основа за овакву превару је та да, када се на конкурс пријави много радова, комисија отвара шифре само за оне који су ушли у ужи избор за награде. Превара обично бива откривена тек уколико аутор уђе у ужи избор са две или више прича.

Разрађена варијанта је да се приче шаљу под именом родбине или пријатеља. Добитник награде се појављује тек накнадно, да покупи награду, када се – понекад – за све сазна, али је прекасно за реаговање. Мотив и код ове и код претходне преваре је превасходно новац. Аутори крше правила конкурса, али своју књижевничку част чувају (барем у својим очима), јер су до награде дошли ипак захваљујући сопственим причама и њиховом квалитету.

3. Слањем туђих прича

Подразумевајући је, наравно, услов да аутор на конкурс шаље своју ауторску причу, али, и ту се дешава свашта. Најједноставније је преписати причу неког другог, не тако познатог аутора, из књиге или часописа, у последње време са књижевних блогова, а неретко баш ону која

је већ освојила награду на неком другом конкурс. Дешава се да преварант ни ту не буде ухањен. А и ако буде, обично му није битно, јер се ту по правилу ради о људима који иначе и не пишу, или то чине веома лоше и тога су, мање или више, свесни.

Посебно фрустрирани аутори, бесни на сваки могући жири, прибегавају разрађеној варијанти: они шаљу мање познате приче познатих аутора (понекад и нобеловаца). Уколико добију награду, без зазора узму новац; уколико је не добију, пуних уста свима причају колико је жири нестручан или поткупљен јер, ето, чак ни Сингеру (Селинџеру, Хемингвеју, Киплингу...) не би дали награду!

Постоји и могућност (кажу да је било случајева, мада ја нисам сазнао до сада за неки конкретан) превођења добрих страних писаца и слања таквих прича. Награде на конкурсима су, по правилу, веће од преводилачких хонорара, до којих се, колики год били, иначе, веома тешко долази.

4. Слањем дужих радова

Овај покушај стицања предности над другим учесницима, понекад и напосто грешка или производ неразумевања правила, дешава се када жири постави непрецизне услове у погледу дужине приче, везујући се за број страница. Док се писање одвијало на писаћим машинама, „превеславање“ се везивало за ширину маргина, док је са појавом компјутера, и великих могућности везаних за величину фонта, густину прореда, размак слова, ширину маргина и слично, постало могуће на једну страницу напаковати без већих проблема две, а уз мало труда и три или четири. Проширења до једне трећине странице је прилично тешко приметити, уколико нисте посебно верзирани. Дешава се често да такви покушаји не буду санкционисани, уколико нису претерани.

5. Прилагођавањем жирију

Стални учесници конкурса, ловци на награде, прате рад разних жирија, нарочито оних личности које се често појављују као чланови и председници, било на једном или више конкурса, и покушавају (и понекад успевају) да ухвате њихов укус и да му се прилагоде. Анализом довољног броја конкурса, релативно лако се открива да неки чести чланови жирија воле приче у којима се ништа не догађа, други воле приче апсурда, трећи националне теме, четврти историјске... Дакле, циљ је написати такву причу и тако подилазити субјективном укусу чланова жирија. Ово не претставља кршење услова конкурса, али свакако спада у покушаје да се стекне предност у односу на друге учеснике.

Шта се дешава _____

6. Утицањем на чланове жирија

Деловање на чланове жирија може бити и другачије – директније: посредним (или непосредним) обећањима пијанке, вечере (веровали или не, али догађа се), поделе новца, узвраћања истом или сличном књижевном или некњижевом услугом... Овакви покушаји су предмет гнушања највећег броја и писаца и чланова жирија, али се дешавају. Да ли успевају... ко то зна? Чуо сам многе приче, али никада нисам сазнао ни за један конкретан и непосредан доказ.

Сигуран сам да постоје и случајеви којих се нисам сетио или нисам чуо за њих, *иресивуиничка машинија је ненадмашна*, али и ово је сасвим довољно да се просечном човеку, био он писац или не, дигне коса на глави.

И шта ту жири може да уради?

Ништа посебно: Да буде стручан и образован. Да чита што више. Да прати часописе и друге конкурсе. Да буде максимално објективан, трудећи се да при процењивању што више води рачуна о објективним квалитетима приче, а што мање о подударању са сопственим укусима и ставовима. Да обезбеди да сваки учесник има исте услове. Да састави пропозиције конкурса које ће оставити што мање могућности за њихово изврдавање. Да не обраћа пажњу на рођаке и пријатеље. Да се задовољи хонораром и не тражи преко тога никакве друге користи. И да буде свестан да ће, колико год се трудио, вероватно бити на неки начин „превеслан“. Критика му, подразумева се, не гине ни у ком случају.

Зашто, на крају, ИПАК – конкурси?

Зашто, заиста, када знамо све ово? Да ће многи покушати да преваре жири, и да ће неки од њих и успети; да ће понекад понеки члан жирија свесно и намерно бити необјективан; да резултат рада савршеног жирија којег нико није успео да „превесла“ опет не гарантује апсолутно неспорно вредновање; да ће огромна већина прича бити иритантно неквалитетна; да ће скоро сви учесници конкурса – са обе стране – бити мање или више незадовољни... Зашто?

Зато што су конкурси, на крају, ипак најбржи пут за, макар приближно, вредновање нечијег писања. Зато што су то, ваљда, једини тренуци славе, које већина писаца може да доживи. Зато што је то један од ретких начина за већину писаца да зараде неки новац својим уметничким писањем. Зато што су, на крају, једини озбиљан повод да се узбуркају страсти, да се подигне прашина у овом малом, скрајнутом и пониженом свету књижевности који *ипак* вреди бар мало више од тога.

Маша Милорадовић, Народна библиотека Србије, Београд

Изложба „Србија на карти Европе и света“ у Народној библиотеци Бор,

Народна библиотека Бор обележила је ове године два значајна датума – Дан библиотеке, Св. Саву, и Дан државности, Сретење, повезујући их гостујућом изложбом „Србија на карти Европе и света“. Ово је већ треће гостовање ове репрезентативне изложбе коју је организовала, под покровитељством Владе Републике Србије, Народна библиотека Србије. Свечано отварање оригиналне поставке, поводом обележавања националног празника Сретење – Дана државности Србије, одржано је 14. фебруара 2012. године. За ту прилику у галеријском простору Народне библиотеке Србије изграђен је велики компас, у коме су презентоване раритетне карте и атласи из Картографске збирке.

После изузетног интересовања у Београду, изложба је свој живот наставила гостовањима у Шапцу и Чачку. То су биле прилике да ову раритетну грађу први пут види и публика ван Београда. У Библиотеци шабачкој, карте и атласи били су изложени у октобру 2012. године, у склопу свечаности поводом обележавања 165 година Библиотеке шабачке. Следеће гостовање изложбе било је у Народном музеју у Чачку од децембра 2012. до јануара 2013. године.

Богату и вредну картографску збирку Народне библиотеке Србије чини око 35.000 листова карата, атласа и рељефа који се чувају у Одељењу посебних фондова. Картографску грађу представљену на овој изложби чине карте и атласи које покривају територију данашње Републике Србије, без обзира на порекло аутора, састављача, државу и времена издања. Избор је сачињен тако да посетиоцу пружа могућност да прати начин картографског приказивања територије Србије од најстаријег експоната из Картографске збирке на коме се појављује топоним *Србија*, немачког дрвореза са краја 16. века, па до савремене физичко-географске карте Републике Србије из 2007. године.

Не треба посебно истицати да је, због свог изузетног положаја на Балканском полуострву, на раскршћу путева југоисточне Европе и у граничном појасу утицајних сфера великих сила, територија данашње Србије имала посебан стратешки значај. Стога је била присутна као

Шта се дешава _____

објект проучавања и картирања код већине европских картографа. Крајем 16. и почетком 17. века, географска знања о Балкану су се заснивала на извештајима путописаца, ограничених знања и на картографским делима италијанских и аустријских картографа. Почетак 17. века у историји картографије познат је као доба „великих атласа“ у којем доминира Холандија са својим најзначајнијим картографима као што је Герард Меркатор, творац нове картографске пројекције. Најатрактивнији и највреднији експонат је *Atlas minor Gerardi Mercatoris* из 1631. године. Јужнословенске земље у њему су представљене на два картама: *Von den Ländern Vlachia, Servia, Bulgaria vnd Romania* и *Sclavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatiae parte*, које прате текстуални прилози. Меркатор је заступљен и са још једном картом - *Wallachia, Servia, Bvlgaria, Romania*, која је издата 1610. године, после Меркаторове смрти у Амстердаму. На самом крају 17. века настала је бакрорезна карта Карловачког мира из 1699. године, а још један значајан историјски догађај, Пожаревачки мир, приказан је на богатој барокној ручно бојеној бакрорезној карти из 1720. године М. Зојтера.

У 18. веку картографија се озбиљно развија, карте се појављују у различитим графичким облицима, а почиње и тематско картирање. Међу изложеним картама, може се видети и бакрорезна карта *Neu Geographisch Vorgestelltes Ungarisches Kriegs-Theatrum in Servien und dem Banat Temeswar* из 1717. године, Јохана Хомана, једног од најпознатијих и најплоднијих немачких картографа 18. века. Његове привилегије царског картографа наследио је његов син, а касније је издавање карата, као што је бакрорез *Regni Serviae pars*, настављено под фирмом „Хоманови наследници“ (*Homannianis Heredibus*).

Карте аустријских картографа по квалитету и квантитету знатно премашују карте осталих европских картографа. Таква улога аустријских картографа је, уз степен развоја њихове картографије, последица велике политичке заинтересованости Аустрије за српске земље. Чувени аустријски картографи (Волфганг Лазијус, Георг Матеус Визер, Мартин Штир и други) јесу, поред територија које су биле саставни део Хабзбуршке монархије, на карте уносили и веће делове суседних територија под турском влашћу, што се види и на њиховим мапама. Мартин Штир је, као инжењер у служби аустријске војске, израдио бакрорезну карту Угарске са суседним областима на 12 листова бакрореза, први пут објављену у Бечу 1664. године. Пажњу привлачи хералдички занимљив детаљ из доњег десног угла – глава дивље свиње.

Срби и Србија били су објект картографског приказивања страних картографа све до 19. века. Први српски географски атлас Павла Соларића, који прати његово *Ново љражданско земљописаније* из 1804. године, издато је у Венецији у штампарији Пана Теодосија. Од четрдесетих година 19. века упоредо са развојем културних, научних и војних установа развијала су се у Ср-

бији географска истраживања, као и картографска делатност. И у овом периоду српске земље ће и даље бити приказиване у оквирима Хабзбуршке монархије и Отоманског царства, али ће све више бити и самосталних карата српских картографа. Србија следи процесе који су већ били завршени у већини европских држава, где су државне власти, преко војних институција, извршиле премеравање и картирање својих територија. Географско одељење Генералштаба формирано је 1876. године са задатком да изради карту Србије у што већем размеру. Иако са минималним кадром, Географско одељење је тада почело да врши први топографски премер целе тадашње Краљевине Србије.

Развој српске картографије на правој научној основи почиње повратком Јована Цвијића у Србију, после завршеног доктората, као и његовог постављења за професора географије на Великој школи 1893. године. Цвијић формира читаву плејаду географа који су израдили велики број прегледних карата, школских зидних карата и атласа, карата уз текстове у разним географским делима. (В. Карић, Ј. Драгашевић, М. Јорговић, Ј. Бешлић, М. Убавчић и др.). Развоју картографије допринео је и Географски завод на Великој школи основан 1894. године, а његови чланови били су управо и најпознатији картографи. Својим оригиналним радовима, у последњој четвртини века, Србија се укључила у европску картографију.

Ауторке изложбе, др Оливера Стефановић и Маша Милорадовић, библиотекари Одељења посебних фондова Народне библиотеке Србије, покушале су, представљањем тек малог дела богатог картографског фонда Народне библиотеке Србије, да пруже увид у историјски развој картирања територије данашње Републике Србије, али и да скрену пажњу на картографски материјал, не само због његовог документарног значаја, већ и као извор за нова историографска, топономастичка, хералдичка и друга читања и изучавања. Стручни консултант био је др Мирослав Перишић. Сарадници у реализацији изложбе и изради каталога су др Дејан Вукићевић и мр Драган Пурешић, а графичка дизајнерка Ана Хумљан. Ауторка оригиналне поставке у Народној библиотеци Србије била је Ана Швабић, у сарадњи са Студијом „Антипод”.

Каталог изложених карата и атласа

1.

Кр I 81

New Griechenlandt mit anstossenden Ländern : andern wie es zu vnsern zeiten beschriben ist. – [1:3.500.000]. – [S. l. : s. n., 1580?]. – 1 geogr. karta : drvorez ; 31 x 36 cm na listu 34 x 41 cm.

Шта се дешава _____

2.

Кр II 401

Walachia, Servia, Bvlgaria, Romania / per Gerardum Mercatorem, Guiljelmus Blaeu excudebat. – [1:2.150.000]. – [Amsterdami : s. n., 1610]. – 1 bakrorez, 4 str. : ručno obojen ; 61 x 59 cm.

3.

AI 2

Atlas minor Gerardi Mercatoris : a I. Hondio plurimis aeneis Tabulis auctus et illustratus: denuo recognit, additisque novis delineationibus emendatus. – Amsterodami : ex officina Ioannis Ianssonii, [1631]. – 1 atlas (598 str.) : ručno obojen ; 19 x 24 cm.

4.

Кр I 40

Landkarten des Königreichs Ungarn : und dennen andern angräntzeten Königreichen, Fürstenthümen und Landschafften... / Martin Stier kay. ober Ingenier delineavit. Mauritius Lang sculpsit. – Razmera neodređena. – Viena: [s. n.], 1664. – 1 geogr. karta (12 listova) : bakrorez ; 33 x 37 cm na listu.

5.

Кр II 300

Il Regno della Servia detta altrimenti Rascia / descritte da Giacomo Cantelli da Vignola. – [1:470.000]. – Roma : Gio. Giacomo de Rossi, 1689. – 1 bakrorez ; 38 x 53 cm.

6.

Кр II 336

Mappa della Transilvania e Provintie : contigue nella quale si uedano li confini dell'Ongaria e il Campamenti fatti dal Armate Cesaree / Stephano Welzer de Corona fecit ; Joh. Conrad Predschneider sculp. – 1:520.000. – Norimberg : [s. n.], 1689–1699. – 1 geogr. karta : bakrorez ; 82 x 55 cm.

7.

Кр I 32

Mappa der zu Carlovitz : geschlossen und hernach durch zwey gevollmachtigte Commissarios vollzogenen so in dem früh – Jahr 1699. angefangen und nach verfließung 26 Monaten vollendet

worden. – [1:2.000.000]. – [Nürnberg] : Chr. Weigel, [1699?]. – 1 geogr. karta : bakrorez ; 30 x 37 cm na listu 37 x 45 cm.

8.

Кр II 449

A New Generall Map of the Seat of War from Vpper Hungary to the Isle of Candia : With Exact Prospects of Napoli di Romania, Modon & Navarin, in the Morea, and the Bridge of Essecke [before it was Burnt]. – [1:5.000.000]. – London : Philip Lea, [1699?]. – 1 geogr. karta : bakrorez ; 40 x 52 cm na listu 55 x 55 cm.

9.

Кр II 434

Neu Geographisch Vorgestelltes Ungarisches Kriegs-Theatrum in Servien und dem Banat Temeswar / in Kupfer gewiesen werden von Ioh. Bapt. Homann. Cum Privilegio S.C.M. – [1:440.000]. – Nürnberg, 1717. – 1 : bakrorez : ručno obojen ; 62 x 52 cm.

10.

Кр II 468

Iustissimæ Causæ Heroica Virtute propugnatae gloriosiss: Triumphi Præmium sive Accurata delineatio Provinciarum et Urbium, quæ duabus celeberrimis Expeditionibus Iusto Domino ac Victori restituta et Pace Passarowiziensi : Ao 1718 d. 21. Iulii à debellatis Turc. / Opera et Sumtibus M. Seütterii. –

[1:580.000]. – Augustae Vindelic[orum], [1720]. – 1 geogr. karta : bakrorez, ručno obojen ; 63 x 51 cm.

11.

Кр II 326

Carte Ancienne et Moderne des Different's Etats et Pais situez au Long du Danube, pour servir a L'intelligence de l'Histoire. – [Paris : s. n., 1720?]. – 1 geogr. karta : bakrorez ; 25 x 34 cm.

Шта се дешава _____

12.

Кр I 117

Hungaria Regnum cum Adjacentibus Pars. – Razmera neodredena. – [S. l. : s. n., 1733?]. – 1 geogr. karta : bakrorez ; 17 x 21 cm na listu 20 x 24 cm.

13.

Кр II 462

Fluviorum in Europa principis Danubii cum Adiaceniibus Regnis nec non totius Graeciae et Archipelagi Novissima Tabula / authore Joh. Baptista Homanno. – [1:4.200.000]. – Norimbergae, [1745]. – 1 geogr. karta : bakrorez, ručno obojen ; 62 x 53 cm.

14.

Кр II 476

Regni Serviae pars. – [1:835.000]. – Norimbergae : Homannianis Heredibus, [1750?]. – 1 geogr. karta : bakrorez ; 63 x 57 cm.

15.

Кр II 351

Carte militaire et itineraire on Royaume de Servie / Etienne Olivier Comte de Wallis. – Vienne : J. H. Löschenkohl, 1788. – 1 bakrorez ; 108 x 51 cm.

16.

Кр II 429

Neueste Karte der Koenigreiche Bosnien Servien Croatien und Slavonien : Samt den angränzenden Provinzen. Nach den besten Originalzeichnungen Charten, und Beschreibungen / Carl Schütz ; gestochen von C. Schütz und F. Müller. – [1:1.100.000]. – Wien : Artaria Companie, 1788. – 1 geogr. karta : bakrorez ; 74 x 53 cm.

17.

Кр I 103

Das Koenigreich Serwien / J. Albrecht sc. – [1:1.440.000]. – [Wien : s. n., 1791?]. – 1 geogr. karta : bakrorez ; 21 x 29 cm na listu 23 x 30 cm.

18.

А I 6

Атласъ часть I Европа. – [Б. м. : б. и., 17??]. – 1 атлас ([2] стр., [21] лист.) : илуминиране геогр. карте ; 21 x 14 cm.

19.

А I 420

Пѣшій землеписникъ / П[авла] Соларича ; при Иоанну Антоніи Зыліани, Мѣдорезцу. – У Венеції : [код Теодосија], 1804. – 1 атлас ([2] листа, XXXVII табли) : ручно обојено ; 23 x 30 cm.

20.

Кр I 54

Karte von Serbien / verbessert von Fedor Possart ; E. Winckelmann lith. – [1:1.200.000]. - [S. l. : s. n., 1820?]. – 1 geogr. karta : u boji ; 30 x 31 cm.

21.

Кр III 474/1

Carte de la principauté de Serbie : composée d'après les sources les plus récentes par Jean Bugarsky / F. Weizs lith. – [1:340.000]. – Belgrad : [s. n.], 1845. – 1 geogr. karta : u boji ; 99 x 73 cm.

22.

Кр III 802

Carte de la principauté de Serbie : et des provinces limitrophes / dressée par Axence Ćirkoff. – 1:662.760. – St. Pétersbourg, 1848 : [s. n.]. – 1 geogr. karta : ručno obojena ; 96 x 70 cm, presavijena na 25 x 17 cm.

23.

Кр I 58

Карта Краљевине Србије / удесио Бешлић. – 1:1.500.000. - [Београд : б. и., 1890?]. – 1 геогр. карта : у боји ; 33 x 47 cm.

Шта се дешава _____

24.

Кр II 387

Карта Краљевине Србије. – 1:800.000. – Београд : Књижара Мите Стајића, [1890?] (Берлин : Лит. Л. Краац). – 1 геогр. карта : у боји ; 40 x 37 cm.

25.

А II 3

Атлас Краљевине Србије и српских земаља : за IV разред основних школа / од Д. Ј. Дерока. – Београд : Издање и штампа државне штампарије Краљевине Србије, 1911. – 1 атлас ([9] стр.) : геогр. карте у боји ; 25 x 32 cm.

26.

Кр II 572

Карта Србије и Црне Горе / од Ј. Цвијића. – 3. прегледно и поправљено изд. – 1:750.000. – Београд : Књижарница Геце Кона, 1911 (Берн : Валтер Брендел). – 1 геогр. карта : у боји ; 57 x 60 cm.

27.

Кр II 573

Нова карта Српских краљевина / С. П. Бошковић. – 1:1.000.000. – Београд : [Књижара С. Б. Цвијановића, 1914?]. – 1 геогр. карта : у бојама ; 62 x 70 cm.

28.

Кр I 322

Народна Република Србија. – 1:1.800.000. – [Б. м. : б. и., 1955]. – 1 геогр. карта : у бојама ; 25 x 34 cm.

29.

Кр II 1792

Србија : физичко-географска карта / уредник Горан Јовановић. – 3. изд. – 1:1.210.000. – Београд : Intersistem-kartografija, 2007 (Београд : Бранмил). – 1 геогр. карта : у боји ; 30 x 45 cm.

Драган Стојменовић, Народна библиотека Бор

Између средина истог центра

О изложби фотографија старог центра Бора
и избору фотографија за овај број *Бележнице*

Након проналаска руде, продаје концесија, оснивања Француског друштва Борских рудника, почетка експлоатације првих рудних тела, покретања производње бакра и формирања Старе колоније и насеља у којем су се настанили француски колонисти и радници, која је имала своју класну, производну, социјалну, етничку и просторну структуру, насеље се даље ширило ка југу. После Првог светског рата, односно двадесетих година XX века, Француско друштво Борских рудника организује нове истражне радове и покреће производњу бакра. Прилив радника и досељеника је све већи. Мештани села Бора се све чешће селе према југу. Од 1923. г. учвршћују се позиције истакнутих предузимача, мештана села Бора, појачава се њихова иницијатива у даљој изградњи колоније на основу ширих друштвених и јавних интереса. Већ 1924. г. планира се и проширивање радничке колоније на платоу десне обале Борског потока. Нова колонија гради се изнад Борског потока тек после 1928. г. Тада се граде значајне зграде на том простору: нова општина и француски магацин ексклузивне робе 1928, Соколски дом 1930, школа „Александар Први Карађорђевић Ујединитељ“ 1937... Период од 1928. до почетка Другог светског рата памти се као најзначајнији за саму производњу бакра, али и формирање борске вароши.

Друштвене и економске промене започеле су процес мењања односа човека према себи, простору и времену. У том смислу процес не подразумева нужно и прогрес, него хронолошки или дијахрони след догађаја или односа, који су подложни најразличитијим интерпретацијама које не морају да доведу до закључка или решења, већ могу да проблематизују тему која отвара питања и омогућава њено сагледавање са више страна. Тематизација одређеног простора омогућава фокусирање на процесе у оквиру одређене средине који су у тим временским периодима и контекстима имали посебне карактеристике и значења, која се могу различито тумачити. Управо се у средишту тих промена одвијао живот, једнако као и данас... Покушај сагледавања садржаја, који је између животног простора и системске урбанизације, сећања и савремености, остаје недоречен или стратешки замагљен идеологијом или тржишном логицом, реалним потребама или политикама репрезентације.

Шта се дешава _____

Простор који је уоквирен изложбом обухвата једну целину: од рампе (садашња раскрсница улица Ђорђа Вајферта и Шистекове са кружним током, на којем је одскоро споменик Петру Радовановићу), Трга ослобођења, Градске пијаци, потока (потез од кривине Улице Ђуре Ђаковића, парка код зграде Општине Бор, Занатског центра, градског парка, аутобуске и железничке станице), платоа Дома културе и дела Нове колоније до Месне заједнице Старо селиште (Улица Албанске споменице – „Чачански солитери“). Период који можемо пратити кроз фотографску грађу је од тридесетих година XX века до 2009. г. Савремено стање тематизовано је кроз неколико трибина, дигиталних пројекција, јавних вођења кроз изложбу и интеракцијом са завичајним књижевницима, са циљем да се документују сећања, ставови и размишљања одабраних стручних лица, уметника, суграђана и најшире јавности. Овом изложбом о Борској вароши или Старом центру, тематском селекцијом из различитих колекција, покушали смо да илуструјемо промене користећи фотографску грађу Завичајног одељења. Фотографије су пратиле текст и мапа Драгољуба Ђуровића Ђуше, који се чувају на Завичајном одељењу. Сама реконструкција и интерпретација укључивале су и друге релевантне изворе за поједине случајеве и временске периоде, забележена сећања суграђана који памте поменуते просторе и активну расправу о савременим променама и тенденцијама трансформисања тог простора.

Фотографије су скениране у оквиру пројекта „Дигитализација некњижне грађе, културне и јаве делатности Завичајног одељења Народне библиотеке Бор“. Изложене фотографије чуваће се као посебан тематски албум и целина, а одабране су због слабе попућености фонда фотографијама на папиру које као мотив имају поменути простор, али и на основу актуелности саме теме – таласи трансформација Старог центра, као и тежња ка што опсежнијем разумевању таквих процеса. Изложене фотографије су из фотодокументације РТБ-а Бор, колекције Француског друштва Борских рудника и приватних колекција Мирослава Радуловића, Љубомира Маркова, Радмиле Лежајић, Андре Драгашановића, Мирослава Јовановића. Аутори фотографија су: Ђуро Коловратар, Драгољуб Митић, Бајрам Салијевић, Љубомир Марков, Андре Драгашановић, Марк Ноземан, Мирослав Јовановић и непознати аутори. Изложене су и репродукције разгледница из фонда Завичајног одељења. Током изложбе реализована су три „јавна вођења“ која су поверена Момчилу Јовановићу, Ђури Реху и Андри Драгашановићу. Организоване су и две трибине са темама „Заштита културних добара и амбијенталних целина“ (учеснице: Слађана Ђурђекановић, Неда Ђорђевић, Ана Стефановић) и „Симболички редослед и распоред: пропорција, култура сећања, род и град (учесници Јелена Милетић, Милан Стошић, Деана Јовановић). Горан Миленковић је за ову прилику уредио један сегмент рубрике „На нашој стази“ са поезијом инспирисаном старим центром Бора. Излож-

ба је реализована у оквиру пројекта „Дигитализација некњижне грађе, културне и јавне делатности Народне библиотеке Бор“, под покровитељством Министарства културе и информисања Републике Србије и Општине Бор.

Књиге, књижевност

Горан Миленковић, Народна библиотека Бор

Портрети из библиотеке. 1

(*Apocalittici e integrati*; *Амок*; *Sus domesticus*; *Милева*; *Војна*; *Antibrassai*)

Apocalittici e integrati

Пре двадесетак година, као студент често сам долазио у читаоницу градске библиотеке. Читаоница је била пријатно и тихо место, подастрто топлим стазама, са масивним ормарима који су излазили из зидова и носили књиге ка средини просторије. (Данас топлине, полица и књига нема, читаоница је голи простор туберкулозне боје, са жутим праисторијским завесима на прозорима.) У читаоници сам једнога дана први пут видео високог, укоченог, збуњеног мушкарца средњих година, са главом у облику мадагаскарске апонге. Руке је увек држао у цеповима олињалог голденрод сакоа. Касније сам, као библиотекар-почетник, пажљивије могао да га посматрам. Долазио је свакога дана. Најрадије је користио мале приручне читаонице које су се налазиле међу полицама. Узимао је велике томове енциклопедија и нарочито речнике: латински, немачки, италијански, арапски, француски. Речнике је узимао наизменично, свакога дана други, следећи вероватно неки свој интимни ритам. Читао је редом и пажљиво, држећи листове као да су од најнежније златне паучине – низове одредница, одредничка образложења, морфолошке и семантичке податке. Данас немачки речник, сутра арапски. Сатима лагано подижући странице и погледом пратећи надолазећу типографску шару, као да је у њој очекивао да нађе, са утемељеном извесношћу, разрешење неке тајне или одговор на неки основни проблем. *Jour, jouissance, jouisseur; Haltbarkeit, Halte, Halten... Haltst, Haltung; patera, paterculus, paternus, patesco, patibilis...* Можда је памтио сваку појединачну одредницу сматрајући да је то једини сврховити начин да се обнови свет који ће нестати. Ван библиотеке виђао сам га често како замишљено лута по парку, како пажљиво прескаче баре и смрзнута брдашца блата. Био је увек сам и увек је ћутао. Јављао сам му се, видећи стално изненађење што му се неко обраћа, што га примећује. Једном сам му, на улици, поклонио књигу прича. Захвалио ми се тако што је четрдесетак пута нервозно и неразговорно изговорио једну исту реченицу захвалности. Стајао сам и гледао његово црвено узнемирено лице.

Амок

Јунак Цвајгове (Stefan Zweig) новеле описује малајско лудило, познатије под именом *амок*. Низак, тих, ни по чему посебан, неприметан, човек седи за столом локалне крчме, негде на улици. Пије лагано своје пиће. Изненада устаје, вади нож и трчи. Право, без скретања, заобилажења, само право. Бесомучно трчи и удара ножем све што му се нађе на путу. Људи проносе глас: „Амок, амок...!“ Човек трчи километрима, удара ножем, пена му избија, очи исколачене. Само напред, само напред. Стаће када се потпуно изнури, пробудиће се и ничега се неће сећати. Или ће га неко убити. Трећега нема. Порекло овог лудила, за које нема видљивог разлога, неки виде у култури. Лудило је створено отварањем, испољавањем слободе. Потпомогнуто ужасном, влажном и топлим малајском климом.

Човек, пун старачких пега, мирно чита новине за столом у библиотеци. Изненада устане, одгурне новине (падну на под) и крене да се вере уз степенице. (Брзином која је, у његовом случају, иначе немогућа.) Фркће, урличе и прети, псује, позива се, у климаксу, на литературу живота, опомиње на нека имена актуелнога привредно-политичког фронта, говори у црном футуру и у епском жару зазива слике освете и уништења. Коначно, крешчендо стваралачког беса постиже у канцеларији директора. Госпођа управница седи и гледа га како шпарта од једног до другог краја скромне просторије, са рукама на задњици. Глава спуштена, чело намрштено, усне стиснуте. Друг ждронца по пренапрегнутим живцима изнурене управнице – ствара нову расподелу радника по одељењима. Ликови другога и другарица библиотекара добијају карактеристике. Свака карактеристика повлачи заслужену казну коју би другарица управница требало да спроведе у дело. Но, другарица управница, слушајући га с љутим варницима у очима, изненада залепи другу грађанину пар непријатних карактеристика у лице, подигне руку, покаже прстом на врата.

Кад се освети и право из Малајскога архипелага к чистоме разуму дође, друг подофицир Пришибејев са запрепашћењем схвати. И сад му је јасно да се свет изменио и да се у њему никако више не може живети. Обузимају га мрачне и суморне мисли. Али кад је изашао из суднице и видео сељаке како се гурају и о нечем разговарају, по навици, коју више не може да савлада, заузима став „мирно“ и виче промуклим, срдитим гласом: „Народе, разлаз! Не скупљај се! Кући!“

Sus domesticus

Још увек живо памтим његов став, покрете лица и руку. Стајао је, пијан, крај накривљене столице и тромо изговарао неколико мутних и небитних реченица. Бочним делом колена ударио је у наслон, то није, онако утрнуо, приметио, па је седало остало да лебди у ваздуху. У руци је држао своју књигу, као жезло. Повремено се смејући, раздраган црним вином и отежао од

меса и масноћа. Тога дана није ни стигао до библиотеке. Покупио је неку своју љубавницу и одвео је у бању, у собу. Тамо је полно општио са својом здепастом другарицом. Похвалиће се доцније. Потом, док су га чекали, јавио се и тражио ручак. Није дошао сам. Концепт сусрета са књижевницима био је мегаломански. Испоставило се да нису дошли због књижевности и људи који воле књижевност, него да би у познатој локалној штампарији пропратили штампање својих књига. Са изузетком једног пристојног господина, критичара, халапљиво су, када су завршили свој прави посао, гутали храну и заливали је густим тамним вином. После су се тетурали по улици и смејали неким својим шалама, најчешће интерним еротским анегдотама.

Могу да вратим сенке, време, таласе топлог мајског ваздуха, који су долазили са улице. Они оштро уоквирују његово подбуло, масно, задовољно лице, његове металне очи, његов ниподаштавајући глас, из којег је излазио отворени презир према граду и људима који су немо посматрали представу пред собом. Било је то материјализовано средиште српске културе нашег времена: моћ коју су индустријалци, политичари, председници општина, партијски службеници, управници, естрадни радници у тренду, вође месних канцеларија, руководиоци, директори, лауреати, официри, професори, управници универзитетских департмана и сеоских задруга добијали, имала је своју устаљену форму у бесомучном свакодневном иживљавању у јелу и пићу (опционо и у сексу). У јагњећим печењима, пљескавицама са кајмаком, у винима, палачинкама. У духовитим или жестокиим претећим конверзацијама са конобарима. У тапшању и балављењу са газдама. У врелом роштиљу, љутим паприкама, егзотичним сиревима, преливима од печурака. У гужењу, лизању и дрпању. У краткотрајним конспиративним запоседањима хотелских соба са огледалима на стропу. Срећа је срећа и величина је величина само ако могу да се опипају и да се виде.

Уста су му била сува, чуло се како се од непца тешко одлепљује његов поцрнели језик. Био је изгужван, али самоуверен. Клизило је његово самољубље низ тектонику бора, пролазило кроз лавиринт његових образа и упадало водотресно у спору јаловину речи. Чело му је било бело, а образи црвени, као да вином није још попунио читаву панораму својег лика. Једна полуразвезана пертла на ципели, његове руке од зноја, од тела средовечне жене која је остављена у шумарку бање да чека. Његова бала која се с времена на време видела у архитектури сала над усном. Његова криптодепресивна мисао. Његова рука, умртвљена, у пози школског лењира. И његов слузави паралелопипедни нос.

Милева

Милева је оглашавала свој улазак у библиотеку непријатним уњкавим баритоном. Њен глас уништавао је тишину, а садржај мисли коју је изражавао – стрпљење и благост библиотекара.

Њено опоро хајнрихшлимановско лудило било је асоцијативно и напредовало је. Прво би раширила фотографије, у професионалним форматима, по читаоничким столовима. Фину гомили белешки. Огромну хрпу копија. Потом би распалила жестоку паљбу по академским круговима, културним правоугаоницима, државним службеницима и управници локалног музеја. Када манична мисао коначно пређе у област књига, почињало је безумно кретање и лутање. Од основа кућа (најмање неколико седмица проучавања) прелазила је на медитерански опсег фауне (неколико седмица проучавања), са биља је прелазила на дрвну индустрију (неколико седмица проучавања), са индустрије на филозофију капитала, са капитала на социологију града, са града на бедеме, са бедема на таве и храну, са хране на средњоевропску шуму, са ње на рало. Онда је месецима ишло тумачење рала. Рало је било позитивно исцеђено, мада без икаквог смисла и без икаквог логичког резултата. Рало је било сликано. Рало је било у књигама, које су копиране. Рало је заузимало читаву читаоницу. Читава библиотека била је преорана дрвеним и металним ралима, неолитским и борђошким ралима, ралима са колечкама, терзијанским ралима, распаднутим ралима са ојцама, ћуркама, шпицама, навлакама и браницима. Библиотекари су прескакали пајанте и споне, лупали челима о полице и ружно клели научноистраживачки рад хајнрихшлимановске провенијенције. Непресушна уљкавост, подупрта универзалним правима човечанства на сазнање и учење, лебдела је данима по угловима библиотеке, окрзана о тела часније заборављених рала, шлеских капија, ендемских биљака, историјских ревизија. Грдила је уздуж и попреко, објашњавала, претила, описивала, оптуживала и прозивала. Милева је, претпостављате, у свему томе кружењу по универзуму попримала обиме неограничености, неопозивости и само је једно, њена људска несавршеност, могла самој себи да одузме потпуну моћ – када се Шлиман наљутио на испразну сенку служења знању, одузео је себи право да долази. Касније сам Милеву затицао како таксистима прича ужасе боравка у библиотеци, те како је управница библиотеке жестока и неумољива љубитељка ватрене воде. Ову оптерећујућу нонсенсну причу могла је да досегне само приповест о ценама лубеница у драхмама (опис сваке лубенице, покрети руку и савијање леђа, одговарајућа цена, боја неба, неприлике на путу и жеђ, изглед мршаваг брадатог продавца, били су укључени). Али, то ћемо отварање славине маничног туризирања по мозгу библиотекара овде прескочити.

Војна

На самом почетку рата 1999. године, у библиотеци су, по директивама партијских вођа и општинских власти, организоване сесије у којима су учествовали градски уметници и културни радници – песници, афористичари, сликари, издавачи, музичари, библиотекари, кри-

тичари, антологичари, диригенти, новинари. Док су из библиотеке избациване књиге Гинтера Граса, а читав завичајни фонд пресељаван у депо, песници и остали су долазили, узнемирени и патетични, да својим речима, досеткама, виртуелним инаћењем и јакшићевским претњама помогну одбрану земље.

Једног ружног потмулог дана гледао сам неке од њих, гротескно пијане, како зачињу родољубиву песму. Меланхолична сесија била је завршена, остале су групице. Седели су крај зида, наслоњени на бели сточић, са флашом и чашицама у отвореним прилазу. Полузатворених очију, четворица су певала. Али, њихова црвена лица била су пуна задовољства. Деловали су као људи који у потпуности испуњавају свој архетипски задатак, који су свесни те чињенице и који у тој чињеници уживају. Будући из генерације која је рођена за време или после светског рата, заветни родољубни камен у њих убацили су кроз причу – кроз књижевне текстове, филмове, кроз идеолошки канон, кроз слике и анегдоте. Сада су испуњавали ту парадигму из патриотских наратива, несвесни и недотакнути ратом, страхом и ужасима. Дрхтавим рукама хватали су чашице, пуне лошег вињака. Очи су им сузиле. Поправљали су гласове, сами себи или уз савете других, збијали их у једну мелодију. Заборављене делове текста поносно је изговарао, значајно дижући руке, час један, час други занесени певач. Збијали су се, још увек обучени у тешке зимске џемпере, као да желе да заиста постану једно – један лик, једно домољубно, самоостварено биће, које из приче улази у стварност, да би се у причу и вратило. Људи су гинули, војници су гинули, куће су рушене, мостови су рушени, индустрија је уништана. А они су, апсолутно срећни, у тешком даху алкохолног заборава, насмејани, занесени и полетни, испуњавали оно за шта су их спремали читавог живота. Као да су неки шраф или нека ременица пронашли коначно свој родни механизам. Док се земља тетурала као полудели морибунди, док су се људи повлачили, стрепели и плакали, они су били чисто и насмејано полетни, бодри, пуни неке топле агресивне енергије, покретни као младе учитељице, надахнути и дивно заузети.

Antibrassai

Међународна конференција библиотекара одржава се у престоници. Бугарска делегација показује се, између осталог, и као група фотографа манијака. Предвођени су професором библиотекарства, срдчним човеком пријатне и веселе спољашности, који је, изгледа, родоначелник и *spiritus movens* тог фотографског лудила. Десетине хиљада фотографија. Фотографи/сниматељи, неоптерећени етикецијом скупа, тишином сесија, нервозним погледима конференсијеа и учесника. Прескакања седишта, савијања, стењања и извињавања. Смејање, уз-

викивање, додавање апарата, подешавања бленде, наслањања руке на седиште, шкљоцање без престанка. Хватање добрих углова. Па прегледање уснимљеног на дисплејима. Коментаришање. Фотографије са конференцијских заседања, са бучних распричаних пауза, из хола хотела, фотографије неиспражњених контејнера београдских, фотографије загрљених баба у парку, фотографије углова националне библиотеке, микрофона у националној библиотеци, пијанина, фотографије фотографија изложених на паноима, фотографије библиотечког бара, степеништа, фотографије парка гледано из библиотеке и библиотеке гледано из парка, фотографије црква, улична архитектура, фотографије београдске хип-хоп младежи, монденских излога, витрина у пекарама, фотографије у тоалету (групне), фотографије у тоалету (појединачне), фотографије испијања кафа и сокова, фотографије значајних и мање значајних званица, фотографије храма, улице, семафорске фотографије, фотографије са врућим ћевапима, са осмехнутим конобарима, фотографије са у сваком тренутку искеженом Американком, са пијаним дедом у парку, са девојком на ролерима и разбијеном флашом међу цвећем, фотографија пуне чаше шприцера, а накнадно и полуиспијене чаше, па и празне чаше у којој је некада био хладни шприцер, фотографије у аутобусу, оних који причају и оних који спавају, па после тога оних који причају након што су славали, фотографија организаторке која дели колаче, и фотографија празних картонских тањира. То нису људи, то су одушевљене мрачне коморе.

Ноћ је. Туристички бродич испловљава са Земунског кеја, лагано пролази крај Великог ратног острва, креће уз Саву. Мрак је на броду, виде се лепо светла града. Младе студенткиње носе на послужавницима чаше са пивом. Благ жамор, који нестаје у шуму воде. Пријатан дискретан призор дорђолских светала. Изненада, из црне тмине мрака над водом, флеш фото-апарата боде ме у мозак. Не знам где сам пар минута, трљам очи, и сви око мене исто, чујемо само задовољне гласове Бугара. Изгледа да је добро са оне стране тражила. Све светли и сија, све трепери под очним капцима. Помишљам: овако мора да изгледа смрт.

Бошко Протић, Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац

Закаснели њољубац Димитрија Цоковића

Када станете пред полицу са књигама у библиотеци или књижари, не можете се отети утиску да данас постоје, углавном, две врсте књига – оне које читаоца вређају својим надменим паметовањем и убраженом изображеношћу, и оне који га, опет, још горе омаловажавају снисходљивим подилажењем. Обичном човеку и обичном читаоцу у њему, преостаје само да крене у понављање читалачког пута кроз алеју класика или да ризикује са делом анонимног аутора.

Зашто неки људи читају? Зашто редовно купују књиге, или одлазе у библиотеке, док већина савременика сасвим удобно живи, а да ниједну књигу у животу нису прочитали нити осетили потребу за таквим искуством? Какав је то порив у човеку који се развије у – зависност од књиге и читања?

Одговор, до кога сам давно дошао, објашњавајући пријатељима зашто волим да читам је: зато што тако „вири“ у туђе животе, судбине, осећам емоције, радост, страст, тугу... које ми судбином нису одређене – а постоје у световима неких других људи! Знаш да звучи и превише једноставно и превише војајерски (а сасвим лаички упрошћено) но, и сада у великој мери, тврдим да је то разлог зашто читам. Редак је човек који има тако богату судбину да може лично да осети и све боје и све нијансе, све укусе и мирисе живота. Чини ми се да је читање добар начин да се то надокнади. Писци су ти који ме воде или кроз чињеничне слаломе, или ми неопажено украду део света, уграде се у њега и трају надаље заједно са мном. Ови први су ми вежба за ум а ови други – храна душевна.

Никада није било лакше штампати књигу: државна цензура повукла се у илегалу, технологија упростила процес, дигитална штампа појефтинила... И шта имамо као последицу? Ослобођену аждају квазиинтелектуализовања која сипа ватру по сваком ко покуша да пред читаоца донесе искрен и емоцијом набијен текст. На другој страни цвета бизнис кичерски заслађених и ушарењених свешчица у којима познате личности продају своју интиму (по нереално високој цени).

У таквом окружењу, у таквом времену и на таквој књижевној сцени појављује се Димитрије Цоковић. Да ли сте чули за њега? Вероватно нисте. Како бисте и чули за приповедача и романописца који се није окренуо високом мудровању ни егзибиционистичком приказивању сопствене ерудиције, човеку који није капитализовао голицаве тајне професије којом се деценија-

ма успешно бавио, већ урадио нешто најприродније на свету – писао о оном што најбоље зна – о себи, животу, личним драмама и трагедијама, борби, радости и на крају – о победи.

Димитрије Цоковић крши „правило прво“ српског текстописца наших дана: ни у једном тренутку се не лађа ироније и цинизма (иако би за то имао пуно оправдање). Уместо те, тако популарне горчине, његова приповест се одмотава лако и питко, неочекивано кратком реченицом и сведеном дужином поглавља те читаоцу пружа данас ретку слику света у коме тиха и мирна снага истрајава у борби са трпљењем а побеђује – љубављу.

Димитријево писање није срачунато на то да задиви читаоца собом, ни као јунаком романа ни као писцем – већ да пробуди емоцију. Ону емоцију која нам измиче и која нас напушта, ону у чије постојање престајемо да верујемо (а тако нам је потребна када се суочавамо са мучком, патњом, болом... да бисмо наставили даље).

Цоковић нас ставља и пред дилему: шта је важније – савршени књижевни поступак и процедура конструкције или моћ да се створи емоционални набој. Има ли право творац књижевног дела, у другој деценији трећег миленијума а у позном животном добу, да се обрати души читаоца? Превазиђен поступак? Свакако! Ризична одлука? Свакако! Но има људи, па и међу онима који пишу, који су спремни да прихвате ризик и осуду, и да кроз упрошћену фактографију, сваком разумљиву, говоре о свету емоција који желе да поделе са другим човеком – читаоцем.

Судбина књиге никада није извесна. Догоди се да и пре него што се појави пред читаоцем, буде овенчана хвалоспевом оних који су у њу имали увид, а неке друге заглаве се на полицима библиотека и тек после неког времена „пробуде“ и јурну у живот на длановима читалаца. Цоковићев *Закаснили љубац* лагано осваја своје место. Без умрежености аутора у књижевне кланове и удружења, без помпезног маркетинга, без медијске кампање, овај роман је доживео и друго издање. Нажалост скривен, боље рећи, неоткривен од шире јавности, он и даље чека својих „пет минута“.

Чиме је то Димитрије Цоковић заслужио моју пажњу? Када узмем у руке нов наслов, дајем „кредит“ аутору: првих двадесетак страница. У том обиму се нас двојица (писац и ја) разумемо или не разумемо, допадамо један другом или не, проналазимо или не. За разлику од компетентних и висококвалификованих просудилаца књижевних дела, немам обавезу да се бавим ичим што не заслужује моју пажњу, не одговара мом сентимету, и не припада оној књижевности коју волим. Ствар једноставно функционише: ако ме „улови“ и веже пажњу – идем до краја! Ако не, поштено кажем – ово ми се није допало, нисам прочитао!

Димитрије Цоковић је имао чиме да ме заинтересује на тим првим „тест“ страницама. Његово приповедање иде течно и глатко, не завитлава ме цитатима, не тера да будем фрустриран

што не препознајем асоцијације и изворе, не бави се „завлачењем“ читаоца ни у једном тренутку.

Осећај који се брзо ствара, кад се уђе у читање *Закасленој њољубица* али и *Душе и њексимиша* (збирке приповедака истог аутора) је да пре свега, имате посла са – поштеним човеком. Пред собом имате текст аутора који неће покушати да вас лаже ни блефира. Он прича о свету преломљеном кроз призму сопственог искуства, јасно одвајајући добро од зла. Куриозитет представља чињеница да се, говорећи о врло интимним и болним стварима свог детињства и одрастања, Цоковић дискретно одређује за своју истину, али не осуђује никог. Његов јунак Мића (а то је сâм Димитрије), носи огромну моралну снагу. Он се суочава са истином, трпи рез њене оштрице и убој сечива директно у душу, али горчину само констатује без покушаја да читаоца насилно њоме зарази. Читајући, у неким тренуцима нестварно трагичну повест једног живота, нисам могао а да се не запитам – како је то неким људима мала неправда довољно добар изговор за зла која касније чине, а неки други, попут Димитрија, имају снагу да све то претрпе и наставе живот очврсли, и јачи и бољи?

У Бору сам био два пута у животу. Једном, пре пар година, у борској библиотеци – на представљању издавачке делатности крагујевачке библиотеке, други пут – само у мислима – читајући Цоковићеву књигу. Не знам шта ће Борани и Борчани имати да кажу поводом фактографије времена које *Закаслени њољубац* бележи, али мени, који нисам чак ни заинтересован за ту врсту детаља, слика Бора, пре, за време и непосредно после Другог светског рата, изгледа маестрално урађена. Кратким потезима, увођењем мноштва епизодних ликова, свакодневних ситуација и призора, Цоковић је у мене уселио живу слику Бора тог времена.

Док на једној линији имамо ненаметљиву а сугестивну слику окружења у родном селу, у Бору, у Београду... на другој је тек сеновито назначена (а нигде експлицитно исписана) –вечна глад за љубављу, пажњом, нежношћу... Живописна и кристално јасна атмосфера а нежан, разливен акварел унутар главног јунака Миће, чине да Цоковићево приповедање добија димензију неупитне веродостојности.

Неочекивано, из равнотеже у којој и најтеже ствари протичу мирно и тихо, Цоковић нас уводи у холивудски нестварну сцену: сусрет мајке и сина, раздвојених паклом рата. Закаслени пољубац мајке и детета се догађа под будним оком источнонемачке обавештајне службе, а обостране емоције су неприродно а логично суспрегнуте. Драматика односа мајке и сина, преко чијих рамена, у том тренутку, вире обавештајне службе, злоупотребљавајући оно најсветије зград прибављања профаних информација, представља кулминацију романа, као и разјешњење његовог, помало двосмисленог, наслова. Читаоцу кога је Димитрије већ претходно уверио

у своје списатељско поштење, не пада на памет да посумња да је ова сцена измишљена. Остаје нем пред амбисом трагедије једне породице, и уплашен пред чињеницом да су у нашем свету и такве ствари биле могуће (а могуће су, нажалост, и данас). Тај амбис је прекорачио управо онај коме је било намењено да у њему оконча своју судбину – Мића. У једном кораку се дохватио оне друге стране, на којој су га сачекали и топлина породичног дома, и љубав супруге, радост родитељства, посао који је све до пензије обављао савесно и успешно.

У епилогу Цоковић разрешава судбине ликова чији животи испуњавају странице романа и још једном збуњује читаоца јер – о ближњима, који су му чинили и добро и зло, он говори истим тоном, без сувишне горчине и без потребе да буде пресудитељ (иако на то има пуно право).

Закаснели љубац не спада у ангажовану, а још мање у трендовску литературу. Он једноставно носи животну снагу Димитрија Цоковића: моћ да се на животним раскрсницама одабере правац који води ка Поштењу и Добру. Овај роман је, заправо, написао Живот, а Димитрије га је вредно и вешто забележио да га понуди другим људима, који попут мене „вире“ у туђа искуства и тако вирећи преузимају вредности које враћају и учвршћују веру у људе.

□□□

Одломак из романа

Сунце је својим црвенилом најављивало свој излазак када су стигли надомак излазне капије. Испод једне високе стене, Миле застаде и поче очима да нешто претражује. Тргу се, погледа око себе да их неко не гледа, потом скину капу са главе и прекрсти се. Испред његових ногу, на глаткој каменој плочи, јасно се оцртавала једна повећа тамна мрља.

– Шта је то? – упита Мића оца видевши како гледа у ту тамну мрљу, са капом у руци.

– Крв, сине. Крв једног заробљеног Италијана. Побегло је са радног места и вероватно хтео у партизане. Овде на овој литици изнад нас, сустигли су га Немци и док се он спремао да ско-

Димитрије М. Цоковић рођен је у Зајечару 1935. године. У Бору је, као дечак, провео Други светски рат. Ту је завршио нижу гимназију и исте године отишао у војну школу у Београду. Чин потпоручника добио је 1955. године. Пензионисан је као потпуковник 1990. године.

Роман *Закаснели љубац* објављен је 2006. године, а 2011. године уследило је и друго издање.

Димитрије М. Цоковић је објавио и књигу прича *О души и њексимийи* (2010).

Данас живи у Крагујевцу.

чи, погодили га. Пао је овде код наших ногу, ту искрварио и умро. Пуно је кише падало од тада, али крв се и даље види. Не може вода лако да спере људску крв. Данима се о овом шапуће у радионици. Радници из Слатине улазе на ову капију и кад год прођу поред овог места, застану и прекрсте се, нико не сме да упали свећу, боје се да неко можда скривен посматра. Никоме о овоме реч да ниси рекао! – заповеди строго.

Мића се узнемири. Присетио се последњег сусрета са Ђованијем. Тада је први и последњи пут само поменуо партизане. Нешто му хладно простуја кроз тело. Од тад га више није видео.

– Знаш ли, тата, како се звао тај Италијан? – упита узнемирено.

– Не знам, сине, како се звао, али је био човек и има мајку, која га још увек чека да се врати.

Мића се колебао да ли да исприча оцу своју тајну о познанству са Ђованијем, ипак је у последњем тренутку одустао плашећи се како ће да реагује. По повратку из села кући, Миле опет застаде испод литице и прекрсти се, а Мића испусти један мали пољски цветић.

Живот је и даље ишао својим током. Миле је свакодневно одлазио на посао, деца у школу. Амерички авиони су и даље надлетали град на путу према Румунији, док су их Немци сачекивали и испраћали топовским канонадама и стотинама црних ружа на небу.

Сирена је језиво завијала најављујући узбуну, али људи су на то већ оуглади, ишли су за својим послом. Само понекад у школи, када се огласи сирена, учитељи би слали децу кући:

– Идите право кући. Не трчите, имате доста времена – довикивали су, док су деца бежала на све стране.

Мића је стајао на степеницама у недоумици, на коју страну да крене. Да ли кући где га нико не очекује или код баке која му је била ближе? Она би му се једина и обрадовала. Али нешто га мучи, о чему већ данима размишља, а никоме не може да каже: зарекао се да више неће да иде код баке. Никоме није рекао за ту своју одлуку, али отац је то приметио, само није знао разлог. Разлог је био његово велико разочарање у човека кога је толико волео и веровао му. Није то било дечје дурење, иако је имао само осам година, давно више није био право дете. Живот га је натерао да мисли као одрастао, да осећа као зрео човек. Нажалост, сви су мислили да је још сувише мали и да мало шта разуме. Тако је мислио и његов дека Павле. Мића је ипак желео само да буде дете. То поподне био је пресрећан јер му је отац дозволио да преспава ноћ са деком. Весео, скочио је деки на леђа док је он савијен нешто радио. Изненађен, укорио га је због тога, али Мића није схватио то толико озбиљно. Раздраган, опет је то поновио. Тада се дека стварно наљутио и изнервиран његовим несташлуком, тихо прошапутао као за себе:

– Туђе говно.

Вероватно није мислио тако или је мислио да је Мића сувише мали да би схватио значење тих речи. Можда тог тренутка ни сам није био свестан значења тих речи. Међутим, Мића их је добро чуо и сасвим схватио! Био је то изненадни шамар који га је дубоко заболоо. Без извињења, без иједне речи, само је склизнуо са декиних рамена и сео на сандучић за дрва поред шпорета. На лицу му се још увек видео раздраган дечији осмех који је све више постајао болан грч, а очи му се напуниле сузама. Бака га је зачуђено погледала и упитала:

– Шта ти је?

Није ништа одговорио. Седео је ћутећи, још увек не верујући у оно што је чуо. Знао је да му Павле није деда по крви, али исто тако је и веровао да га је волео и прихватио као најрође-нијег. Уздао се у њега и његову љубав. Зашто је одједном „туђе говно“? Нека је и говно, али зашто туђе? Зашто не његово? Волео га је Мића свим својим срцем, јер једина рука која би га помиловала, кад му је било тешко, била је његова, једине благе утешне речи, које су му упућиване, биле су његове. Од оца, веома ретко. Није имао времена за то, а бака је спроводила своју дисциплину. Мајку није видео више од године, а туђе руке нису му топле као што су њене некада биле. Декине су их замениле и највише га грејале. Разочаран и тужан отишао је са одлуком да више не дође, осим ако мора.

На врху степеништа Мића и даље стоји док сирена завија а учитељ га пожурuje. Мора брзо да донесе одлуку куда ће. Стрча низ степенице, па уместо према кући, потрча десно према Бор селу. Истрча уз мањи брежуљак и сав задихан стаде испред логорске капије. Чуо је да му мајка ради у том логору.

Из стражаре изађе немачки војник и лагано му приђе:

– Was wollen Sie? – упита га строго.

– Тражим мајку – одговори му Мића задихано, иако није знао тачно шта га пита.

Војник одмахну главом да га не разуме. Ухвати га за рамена и окрену на супротну страну показујући му рукама да се удаљи. Мића се поново врати и понови:

– Тражим мајку, она је ту у логору! – показа руком унутар логора.

Стражар га и даље не разуме и сада већ љутито и строго покушава да га отера, али се он упорно враћа и кроз сузе понавља:

– Хоћу мајку, знам да је ту. Зовите је!

Стражар спазу једну од жена која је излазила из оближње баракe и рече јој нешто показујући на Мићу.

Жена приђе ближе и упита:

– Шта тражиш, мали?

- Тражим мајку! – узврати он.
- Зашто је тражиш овде?
- Овде ради – одговори, још увек шмркћући.
- Како ти се зове мајка?
- Јована!
- Јована!? – понови зачуђено жена. Изађе на капију, ухвати Мићу за руку и поведе га унутра добацујући нешто стражару на немачком.
- На десетак метара од улазне капије, преко пута ниске бараке, налазила се зграда на спрат. Жена га доведе до испод једног прозора и викну:
 - Шефице!
- На прозору се појави Јована.
- Овај шврћа каже да је Ваш син.
- Јована нестале са прозора и брзо се затим појави на улазним вратима. Зграби га за руку и без речи поведе на спрат. Уведе га у једну од соба у којој није било никог. Тек тада га чврсто загрли и поче да љуби говорећи:
 - Порастао си, али и омршавио. Дуго те нисам видела. Јеси ли ме се зажелео? Гладан си сигурно?
 - Јесам – одговори Мића помало збуњен оваквим дочеком.
- Јована отвори врата и рече нешто. Убрзо затим уђе жена у белом мантилу и унесе тањир. На њему су била два парчета белог хлеба дебело намазана путером, преко тога мармелада.
 - Седи ту и једи – рече доводећи га до стола.
- Мића зграби парче хлеба и поче халапљиво да гута. Чинило му се да никада у животу ништа лепше и слађе није јео. Скоро је и заборавио да уопште тако нешто и постоји.
 - Не једи тако брзо, задавићеш се! Хоћеш још? – упита га мајка.
 - Хоћу – одговори пуним устима.
- Јована позва поново жену у мантилу и ова убрзо донесе још два парчета хлеба и топао чај. Мића попи мало чаја, па настави да једе без иједне речи.
 - Мајка га помилова по коси и сажаливо погледа.
 - Баш си био гладан. Дају ли ти кући нешто да једеш?
 - Дају мало. Немају шта.
 - Откуд си знао да дођеш овде?
 - Чуо сам од оца где радиш.
 - Је ли ти он рекао да дођеш или си ти то сам?

– Он не зна да сам овде. Нико не зна.
 – Мораћеш да останеш овде до краја узбуне, онда пожури кући.
 – Нећу кући... Побегло сам од куће – рече гледајући у патос.
 – Иди код бабе!
 – Нећу ни код баке. Тата ми не да да останем тамо. Каже: „Где су остала деца, ту ћеш и ти“
 – мало застаде предомишљајући се да ли да каже, а онда шапћући настави – љут сам и на деку, рекао ми је да сам туђе говно.

Мајка, као да није чула шта је рекао, настави:

– Па ти знаш да не можеш овде да останеш. Ово је логор. Овде су само логораши и војници.

– Има и тета, видео сам – упорно ће Мића.

– Мораш и у школу! – диже глас Јована.

– Нећу ни у школу, тамо ће да ме ухвате. Нећу одавде нигде да идем – подиже глас Мића и поче да плаче.

– Добро, не плачи, смири се, чекај да се договоримо. Хоћеш ли у село код деда Јована?

– Нећу, хоћу да останем са тобом – плачући је и даље викао Мића!

– Престани да вичеш и плачеш, чуће нас Немци. Видећемо... Али док си овде из собе не смеш да изађеш и да се не чујеш, као да те нема. Хоћеш ли тако?

– Хоћу – одговори шмркћући.

Дани су му пролазили споро. Сем хране у изобиљу, све друго постајало је сваким даном све непријатније. Јована, кад год би излазила из собе, закључавала је врата и он је остајао сам зурећи кроз завесу на прозору у колону логораша у ритама коју је повремено спроводило неколико наоружаних војника и у разрована брда која су се црвенела у даљини. Најчешће сам преко целог дана, све је теже подносио ово заточеништво. Са оне стране врата, до касно у ноћ, чуо би се жамор неразговорног разговора, некада гласан смех, некада вика и бука која је одзвањала у великој сали. Била је то просторија у којој су се окупљали немачки војници и официри и често остајали до дубоко у ноћ. Повремено му се причинјавало да чује неки плач или јаук, који је допирао из даљине. Пред саму зору настало би мало затишје, онда би га опет пробудила лупњава и разни гласови. Преко ноћи, док је лежао поред мајке, кроз отворен прозор чуо је корак стражара, разговор или рапортирање при смени страже. Повремено би зашкрипала рампала коју је стражар подизао да пропусти неко возило или колону логораша. Сваке ноћи будио се на звук авиона који су прелетали Бор. Изненада би зајаукале сирене, рефлектори осветлили небо, а канонаде топова проломиле се кроз ноћ.

Једног дана затражио је Мића од мајке да га пусти да мало изађе:

– Хоћу напоље, не могу више. Као да сам у затвору – викао је.

– Не можеш, рекла сам ти, договорили смо се. А и где ћеш овакав. Зар ниси имао неко боље одело и ципеле да обучеш и обујеш их кад идеш у школу? Погледај, рукави ти до лаката, панталоне све у крпама, а ципеле дрвене. Стрпи се још неки дан.

Сутрадан је дошао у собу човек у логорашком оделу. На леђима је белом бојом имао нацртану јеврејску звезду. Мали, сувоњав, скоро грбав, пришао му је са сантиметром у руци. Док му је узимао меру дрхтавом руком, уместо речи упућивао му је само смерни осмех. По завршеном послу уз мали наклон удаљио се без речи.

После два дана, донео је сашивено одело и ципеле са кожним ђоном. Одело је било сашивено од дебеле чоје, помало круто, са јако упадљивом, широком као шака, црвеном пругом око струка, што је указивало да је сашивено од вуненог војничког ћебета.

– Дај ми то старо одело да га спалим – рече ми мајка – ако те неко нешто пита, реци да ти је то отац сашио.

Због новог одела и ципела био је Мића пресрећан, али већ сутрадан је опет осетио ону исту усамљеност, несигурност, некакав страх. По неколико пута у току дана, док је био сам у соби, неко би покушао да отвори врата која су била закључана. Он би се притајио и све док бат корака не би ишчезао, задржавао дах. Бринула је мајка колико год је могла да је сит и обучен, али није хтела или знала да му пружи ону нежност коју деца толико прижељкују. По природи је била груба. Речи су јој биле оштре, разговор љутит, нервозан, као да се свађа, а поглед прек. И она сама као да је била свесна тих својих особина. Трудила се колико год је могла да буде другачија, али у томе није успевала.

Већ је било прошло скоро месец дана како је Мића побегао од куће. За то време нико га није потражио. Никоме није рекао куда ће и једино су могли да претпостављају да је у логору код мајке. Замисли се. Чак ни отац нема да ме потражи. Значи није му ни стало до мене. Можда је и љут? Нисам смео да побегнем, а да не оставим поруку. Назад више не могу, а овде ми постаје неподношљиво. И до када ћу овако да се кријем? Тако је размишљао данима затворен у соби, седећи на кревету поред прозора.

Једног дана врата су се нагло отворила, Јована их више није закључавала и на вратима се појави немачки официр. Био је то Макс. Закорачио је у собу, а онда видевши Мићу без речи изашао и затворио врата. Мало потом појавио се заједно са Јованом. Није био насмејан као обично и изгледао је много старији него што га је Мића памтио. Руке су му биле умотане дебелим завојима, тако да се са муком служио њима. За њим је ушло још неколико официра. Јо-

вана му прихвати шапку и поможе да скине блузу. Мићу као да нико није примећивао. Нико се није ни изненадио када су га затекли у соби. Очигледно је било да су, иако није излазио из собе, знали да је ту. Из разговора, у коме је Макс са умотаним рукама показивао на лет авиона и своје руке, Мића схватио да је преживео бомбардовање воза. Убрзо сви, сем Јоване, салутирајући удаљише се. Мића је седео на ивици кревета не знајући ни сам шта да уради. Повремено је испод ока бацао поглед на Макса, који се нешто жучно препирао са Јованом. На крају она се окрену према Мићи и рече:

– Иди напоље да се играш!

Мића је погледа мрко. После толико дана, захваљујући само том надменом Шваби, мајка му је дозволила да изађе из собе. Био је љут, јер у њеном гласу није препознао одобравање него наређивање. То га је подсетило на време док су још били заједно, када би Макс долазио по веш. То је и био разлог због кога се тукао са децом. Сада опет чује те исте речи, тај исти тон, види тај поглед који му је одједном постао одвратан и мрзак. Послушао га је и изашао без речи. Сишао је степеницама до улаза и ту сео. Присетио се речи оца Милорада о праштању и милосрђу. Сада су му биле толико далеке и стране. Оно мало љубави што је тињало у његовом срцу према мајци, за трен је нестало. Захвалност, јер му је мајка, и мржња, која се у њему тог тренутка разбудила, помешале су се у његовој глави и потпуно га збуниле. Више није знао ни шта да мисли, ни шта да ради.

Када су га позвали поново у собу, на вратима је рекао љутито:

– Хоћу у село код деде!

– Јавила сам деди још пре десет дана да дође по тебе. Стрпи се мало – рече му мајка.

Од тог дана излазио је из собе кад је хтео. Кад год би Макс дошао у собу, он је напуштао и не чекајући да га истерају. Шетао је између зграда и барака, разговарао са стражарима. Некада долазио до бодљикаве жице иза које се нешто чудно дешавало. Видео је како између барака пролазе људске сподобе, босе и у дроњцима. Једном се нашао ту када је један логораш излетео на врата бараке и пао потрбушке. Кад би га неко од логорског особља видео, одмах би му наредио да се удаљи од жице. Више га мајка није крила, напротив, скоро свако вече изводила га је на терасу, где се приказивао неки филм. Около су седеле гомиле војника и официра који су повремено скакали са столица и громогласним аплаузом и виком пропраћали сцене филма. Увек су то били ратни филмови, о победоносном наступању немачке војске, са дугим колонама руских заробљеника, како босоноги у ритам ходају по снегу и мразу. Након више од месец дана, са капије су јавили Јовани да је тражи нека жена. Била је то Бона, њена маћеха, која је дошла да води Мићу у село.

Димитрије М. Цокковић

Милен Миливојевић, Бор

Из књиге *Као кроз живој*

НАСЛОВ

(сам
на престолу
крупан
шепури се на корицама
мамим на насловљено
глумим загонетку

носим собом
целу садржину
без које ме
не би било
из које сам
израстао до памћења
и урастао
у сећање

мој родитељ
чије име
и по мени
можеш препознати
једини зна
да ли сам се родио
пре или после
моје скоро близнакиње
садржине
која живи понекад
и без мене

неизостављивог

и теби су дали име
одмах по рођењу
или можда
пре рођења
на теби је
да га стекнеш
пре смрти)

КОРИЦЕ

(посредујемо
у љубави
на први поглед

чије око
не заустави руку на нас
тај неће знати
чега се лишио

битне смо и реткима
који унапред знају
шта хоће

нови нас читалац
тражи недирнуте
а књизи не смета

да будемо похабане
она подједнако воли
 све људе
 чије смо руке
 миловале)

ПОСВЕТА

(обзнањена свету
у целом тиражу
у књизи сам
 онолико
 колико у њој
 има писца
у коме сам

само ја знам
 коме се
и у којој мери
писац мноме одужио
и коме немерљиво
 више значим
него књига мени

друкчија сам
руком писана
и намењена
само теби

и ти си посвећен
 некоме
макар он то
једва примећивао)

МОТО

(и кад нисам пишчев
одабран сам
да будем његов

ако ме знаш
изворно
сад видиш
и чега још
могу бити
извор

покренуо сам
овог писца
и заједно смо те
увели у књигу

и с мојим
и с овим писцем
и без њих
могу те водити
и кроз живот)

ooo

(вршимо дужност
песминог наслова
до кога није
ни песнику ни теби
ако спутава песму
која може и без њега
није она роман

тек понегде

на крају књиге
у списку наслова
замени нас
први стих

а песма
нема замене
она те води
до главе
до љубави
до звезда
и с насловом
и с нама
и сама

изоставе понекад
и тебе
макар ти било стало
да те буде
баш тада
и баш ту)

ВЕЛИКО СЛОВО

(дајући му
праву меру
величам
већ велико

улазим у око
да ме виде
ум
и срце

додирујем
душу
да се не смањим

а има ме
и у књизи
и у животу
у именима
и реченицама
чијим мањкавостима
не могу помоћи)

РЕЧЕНИЦА

(ако те дотакне
понеки догађај
одушеви
понеки лик
сложиш се
с понеком мишљу
будеш задовољан
књигом
знам
да сам ти се придружила

и кад сам прва
нисам сама
до мене су те довеле
друге
а неке друге
одвешће те од мене
да ни ти више

не будеш сам)

□□□

(не мораш да се зауставиш
али ме немој превидети

ако некуда журиш
згодно је да код мене
направиш паузу у читању

нисам обичан
нови ред
већ ознака
за крупнији
заокрет

олакшавам ти пробијање
кроз непрегледни
густиш књиге

толико сам необавезна
да ме могу заменити
и бројеви
или већа белина
између одељака
или чак нова страница

нисам неопходна
али је неопходно оно што означавам
као што и време не може
без људи међаша)

МАРГИНА

(без мене би
слова са странце
поиспадала

ово на мени
оловком
одговор је читаоца
и није маргинално
ако до писца
и не стигне

новом читаоцу
дража сам
као и љубав
неисписана

лепша је страница
са мнош
подсећам на живот
који лепшим
и пунијим
могу чинити
људи
чисти
и увек некако
по страни)

САВИЈЕН ЛИСТ

(нисам ја био овакав
то ми горњи крајњи угао
или доњи
савије неко
ко не уме крукчије
да обележи где је стао
или где му је нешто важно
као да ће само он
да ме чита

прочитај ово гласно
ако има ко да те чује

мене ђаци називају ушима
ако ме случајно лактовима
или неком другом непажњом
или намерно
савију

тако и људи често
намерно или случајно
видљивим или невидљивим
рањавањем буду обележени
или их неко
чак и више
него ово мене
присили
да се савију)

Френк Кермод

Задовољство, промена и канон

(наставка из претходног броја¹)

2. ПРОМЕНА

Велика статуа Генерала ди Пуи
 Стајаше непомична, док су суседни катафалци
 Одбијали становнике њеног отменог Трга...

Никада не беше, нити би могло бити, таквог
 Човека. Адвокати нису веровали, доктори

Рекоше да пун духа, тај чувени урес,
 колико и саксија за геранијуме, Генерал,
 сам Трг ди Пуи, у ствари, припада

Нашим заосталијим стањима свести.
 Ништа се није било десило, јер се ништа није било променило.
 Али је Генерал ипак био безначајна ствар на крају.²

Има оних који би генерала Воласа Стивенса сматрали алегоријом канона, оних познатих по томе што су канон описивали као скуп застарелих трошних споменика. Међутим, статуа се у овој песми не труни: ништа се није десило, величанственост статуе је једноставно монументална и непокретна, ништа се није променило изузев укуса или става интелигенције. Међутим, тај став производи оно што песник на другом месту назива „један једини текст, гранитна монотонија“, и то је довољно да се статуа одбаци као ирелевантан, чак презрен прежитак, без моћи да измами нашу пажњу. Она надживљава своје људско суседство и вероватно је због тога још гора. Нико о њој не говори као о уметничком делу, јер би то захтевало по-

¹ Први део овог текста, извор и биографска белешка у: *Бележница*, год. 14, бр. 24–25 (2012), стр. 141–151.

² Трећа песма другог дела аутопоетичке и метапоетичке поеме *Белешке у вези са узвишеном фикцијом* (*Notes Toward a Supreme Fiction* (1942)) америчког модернистичког песника Воласа Стивенса, „Мора се мењати“ (*It must change*). Кермод је у наводу испустио другу, трећу, четврту и први стих пете терцине. (Прим. прев.)

себну форму пажње, и традицију пажње, ма колико разноврсна она била, која је овде прекинута. Без те форме пажње, Генерал је безвредан предмет. Текстови се такође морају мењати; или, пре, ми морамо изабрати да им подаримо благослов промене, јер ће их само то спасити једине друге могуће судбине, судбине да на крају буду безвредни предмети. Недостатак тог благослова чини да коњичка статуа, као и сви други уметнички предмети, припадају заосталим стањима ума. Иста би судбина могла чекати и *Пакао* или *Анџонија и Клеопатра* ако би наш дух изменио своје склоности. Има знакова да би неки волели да се то деси, док други, пак, понекад успевају да преусмере пажњу ка делима која су негде, током историје, изгубила привлачност.

Историја рецепције нас обавештава да су чак и Данте, Ботичели и Караваџо, чак и Бах и Монтеверди, били заборављани током других периода, док се дискурс није променио и они били оживљени. Неки се надају да ће се и даље имати шта новог рећи о њима, да ће ови дивови наставити да живе мењајући се, да неће умрети због недостатка промене. У ствари, изван универзитета ова група је можда још увек повећа, сигурна да без обзира на то што „мора се мењати“, дело, ипак, може, мењајући се, да и даље пружа задовољство.

Једна од консеквенци каноничности је та да без обзира на то да ли се канон формира теолошком наредбом, педагошким ауторитетом или пуким случајем, сваки његов члан заиста постоји само у друштву других; један члан подржава или квалификује другог, тако да колико добија од животодајних пажњи коментара, толико сваки од њих напредује и захваљујући близини свих осталих: на изврстан начин, сви постају део једне веће књиге и сви се у том процесу мењају. У том смислу, треба да са Фридрихом Шлајермахером инсистирамо на томе да се интерпретативни чиновни односе на целине, а не на делове. Књига која јесте део неког канона разликује се од онога што би била ван њега. То је на очигледан начин истина када је у питању Библија, чије су унутрашње везе трасиране, измишљане и објашњаване вишевековним коментарима. Изостављене из канона, књиге могу у потпуности нестати, као јеванђеља која нису ушла у Библију. *Песма над њесмама* је могла нестати јер је замало била искључена из јеврејске Библије, али је у добар час спасена и сачувана и за хришћанску Библију, да би постала извориште многобројних томова касније поезије и коментара. Или, како је то један коментатор Библије рекао, да ја *Књига пророкованикова* била искључена из хебрејске Библије, као што је могло да се деси, и да је, после готово два миленијума заборављања, искрсла међу свицима из Мртвог мора, то би била једна друга књига, иако су два текста виртуално идентична. Још је очигледније да хришћански Стари Завет није исто што и јеврејска Библија иако у суштини јесте, јер су га хришћански коментатори трансформисали у светлости Новог Завета, новог уговора,

новог савеза који је обезбедио драстично ретроспективно преисписивање које није захтевало никакву текстуалну промену.

Све ово ојачава претпоставку по којој у каноничности постоји елеменат случаја, и многи примери сведоче о њеној истинитости. Ми сами стварамо каноне помно се бавећи текстовима и контекстима, али међу тим текстовима могу се наћи и неки којима одлучујемо да се не бавимо и коју ту остају по инерцији. Нека дела, пак, могла би претендовати на то да се сматрају каноничним, а да то, ипак, није случај. Многи су аутори спашени од заборављања, али мора да има много и оних који нису били те среће. Тек неколико Софоклових драма спасили су александријски граматичари; Томас Трахерн, заборављен скоро три века, појавио се у лондонским књижницама и стекао углед захваљујући обнови интересовања за поезију с почетка 17. века, која је била у замаху у време када је откривен. Нема никаквог интринзичног средства за чување и заштиту, али неко мора да је у неком тренутку мислио да је то добро; и тако је почела историја успеха тог дела. Тај неко не мора бити професионални учењак, и врло често и није; поновно откриће Ботичелија изазвали су убедљиви аматери (и оно је често било засновано на сликама које уопште нису Ботичелијеве). Међутим, када се једном врате, дела се одржавају живим кроз општење са њима које, на крају, подржава озбиљан научни рад.

Поновно проналажење заборављене музике, несумњиво стимулисано открићем компакт диска, непрестано се одвија. Такви проналазци уносе промену у начине на које публика разуме дело и комплементарне промене у начинима његовог извођења. Пре неки дан, пажњу ми је привукао нови снимак Хендлове опере *Риналдо*. Давне 1940, писао сам о тој опери у никада објављеној дисертацији о Ерону Хилу, песнику, управнику позоришта, предузетнику, пријатељу романописца Семјуела Ричардсона, нежељеном пријатељу песника Александра Поупа. Хил је навео Хендла да напише ову, прву од многих његових опера на енглеском. Сам Хил је скицирао либрето, који је врло брзо неки Ђакомо Роси превео на италијански. Како је Хендл из Италије донео много музике каква се у Лондону до тада никада није чула, због чега је било могуће опет је употребити, сарадници су све то за кратко време скрпили. Сценографија је била комично разрађена и илузионистичка, уз значајно коришћење машинерије; водећа улога је додељена тада чувеном кастрату, Николинију, што је са становишта неких савременика било бесмислено. Резултат свега тога био је очигледно још хаотичнији него пратеће околности и новина жанра, али је опера ипак постигла успех, упркос сардоничној белешци Џозефа Едисона:

„Опери се може дозволити да буде екстравагантна необуздана када је декорација у питању јер је њен план да угоди чулима и да одржи нехатну пажњу публике. Здрав разум, ипак, захте-

ва да се на сцени и у избору машинерије не појављује ништа што изгледа детињасто и апсурдно.“ (Сиккџејтор, б. з. 1711)

Едисону се нису свидели прави врапци, замишљени као становници картонског гаја на сцени, који су летели по позоришту гасећи свеће, док је њихов пој имитирало „друштво флажолета“. По Едисону и другима, није имало шта да се каже о италијанској опери, са њеним досадним заплетима, бесмисленим конвенцијама, не-еглеским језиком и не-енглеском музиком. На зграђавање здравог разума, *Риналдо* је, ипак, успео да привуче огромни публику. Па ипак је пред нашим очима и ушима *Риналдо* нестало на неколико векова; сетили би га се само када се наводи извор за арију *lascia ch'io pianga* [„пусти ме да плачем“ (Прим. прев)]. Пре шездесет година било је скоро незамисливо да ћу ја или било ко други чути, а камоли видети, ту оперу. Данас се, са мало среће, може видети на сцени, а може се и бирати између две интегралне верзије на CD-у. Сцена током које флажолет и његови пратиоци имитирају песму птица, упркос Едисону, јесте предмет посебног дивљења. Причу није могуће запамтити, али се она данас третира као нешто што даје простора за импресивну, снажно пријатну музику, оне врсте какву смо, на нашу штету, игнорисали вековима – музику које уопште не личи на Хендла који је привлачио пажњу наших дедова свечаном озбиљношћу *Месије* и *Израела у Еџипћу*.

Како можемо да објаснимо ову промену? Имамо модерну сродност са бароком, имамо научнике који га разумеју и певаче и музичаре који знају како да изводе дела барока; можемо да прихватимо херојске и патетичне гестове, дуге речитативе, и *da capo* арије³. Наша мапа музичке историје је прерађена; открили смо како да слушамо такву музику, што је вештина различита од оне коју захтева слушање Моцарта или Вердија, или Вагнера. Енергија ове промене је већа податљивост наших појмова; ништа се није десило са операма, сем што су почеле да се разумевају под сопственим условима задовољавања. Више нису безвредни предмети као Генерал. Учинили смо ту музику модерном чином историјског разумевања; променили смо је и ослободили њену снагу пружања задовољства. Тако се канон шири; наравно, повлачење пажње га по истом обрасцу може сузити.

Промене у канону очигледно рефлектују промене у нама самима и у нашој култури. Он је регистар начина на које се наше историјско само-разумевање уобличава и преиначава. На најједноставнијем нивоу, знамо како се наше разумевање старих текстова разликује од разумевања наших претходника, или чак од разумевања оних савременика са којима се не слажемо због генерацијских размимоилажења или супротстављених политичких претпоставки. Можемо да свој увид у овај проблем припишемо уопштеној надмоћи нашег разумевања, али

³ *da capo aria* је музички термин којим се означава тип арије врло учестао у барокним операма и ораторијама, а који подразумева да је трећи део арије идентичан првом, односно, понављање првог дела троделне композиције. (Прим. прев.)

је управо такав став онај за који смо склони да кажемо да осећамо хитну потребу да га доведемо у питање, ако хоћемо да се ослободимо историјски укорењених предрасуда које су основни ослонац нашег убеђења да смо историјски привилеговани.

Питања ове врсте прво су се показала битним у области религије. Сви познају Шлајермахеров слоган: „Задатак је да се текст прво разуме онако како га је разумео његов аутор а онда и боље.“ Да би се такво разумевање постигло, препоручивало се да се проучава „језик који је био заједнички аутору и првобитној публици.“⁴ Труд који се захтева је филолошки, али је његова амбиција утопијска; каснији истраживачи су осетили потребу да у тај однос укључе и истраживачеву личну историјску ситуацију. Како то Џералд Брин каже у својој изванредној књизи, морамо да поставимо „питање о томе шта се дешава [...] када покушавамо да нешто разуме-мо.“⁵ Тренутак интерпретирања сада је фиксиран у садашњости. Нагласак се још једном помера, на историјски контекст интерпретатора, њихове моћи и жеље и моћи и жеље њихових заједница; тако видимо себе у позицији Гадамера, који је могао да каже да „*verstehen*⁶ се састоји мање у познавању значења текста по себи него у познавању тога како ми стојимо у односу на њега у ситуацији у којој се налазимо.“⁷ Из тога следи, како напомиње, да ми разумемо различито ако уопште разумемо; све интерпретације које једноставно понављају неку ранију биле би погрешне. И то је још један начин на који се канон мења.

Пред-разумевања су важна тема. Она, наравно, варирају. Гадамер их назива „предубеђењима“. „Херменеутички увежбан ум мора бити, од почетка, осетљив на квалитет новине текста. Међутим, та врста осетљивости не укључује ни „неутралност“ према предмету, ни брисање сопства, већ свесно усвајање сопствених пред-смислова и предубеђења. Важно је бити свестан сопствених предрасуда, како би текст могао да се представи у свој својој новости и како би, на тај начин, био у могућности да тврди своју истину насупротив нечијим пред-смисловима.“⁸ Наравно да није лако бити свестан својих прерасуда, али је обећана награда изузетна: новост. И још једном: чињеница је да је наш посао да створимо ту новост. Начин на који то чинимо, може се описати као „присвајајући“, што би значило да ми морамо да урадимо нешто драстично неком канонском тексту да би смо га начинили нашим, учинили модерним.⁹ Он се мора натерати да одговори на наше предрасуде; а ове су, пак, нужно повезане са предрасудама наше заједнице, чак и када су реакција на њих.

Не могу ићи у детаље врло интересантних аргумената који су се развили у вези са овим питањима. Неки „шлајермахеријанци“ теже обитавању у изворним језицима и заједницама и томе да сваки елемент сместе независно и са историјском прецизношћу. Други, као и ја, при-

⁴ Нав. према: G. L. Bruns, *Hermeneutics Ancient and Modern* (Yale University Press, 1992), p. 293.

⁵ *Ibid.*, p. 8.

⁶ Немачка лексема *verstehen* дословно значи разумети, али се у контексту немачке хуманистике, а одатле и англофоне, користи да означи посебан начин разумевања – разумевање духовних творевина (за разлику од научног објашњења), разумевање са учествовањем, емпатичко разумевање, итд. – различити филозофи, социолози ..., од Дилтаја и Вебера, до Хабермаса, Гадамера и Апела, дали су различите теорије разумевања. (Прим. прева.)

⁷ *Ibid.*, p. 10.

стају уз став Бревара Чајлдса, по којем је канон, посматран из неке друге историјске тачке гледишта, читав из једног дела, па се не сме одлучно делити на независне компоненте, као што то модерни „шлајермахеријанци“ желе.¹⁰

Предубеђења се мењају као и све друго, и никада се не држе непоколебљиво чврсто, јер су, на очигледне начине, под утицајем различитих нивоа заједништва и пристајања уз доктрине. Шта више, као што смо и сами свесни, чланови једне исте институције могу се држати врло различитих погледа, могу имати врло разнолика предубеђења, од који ни једно можда није од значаја за ширу публику. У међувремену, канони замењују једни друге, бивају осуђивани или подвргавани новим коментарима. У сваком од ових случајева, они се мењају.

Сада ћу се позабавити извором промене који ме тренутно највише интересује. Из историје књижевне критике сасвим је јасно да постоји уочљива сагласност о томе о чему је уопште вредно говорити, са наклоношћу или не. Одређене теме стичу јасно одређење: модернизам, нпр. и уопштено слагање да извесна дела која се са њим повезују јесу вредна интензивних проучавања, било да су она оправдавајућа или оспоравајућа. Модернизам је сада потонуо у прошлост, па су нове теме, општим договором, изашле у први план. Питање о томе како до ових промена долази је несумњиво значајно, али ћу ја, уместо о томе, говорити о једном личнијем елементу у нашим одговорима, реакцијама на појединачне песме или делове песама које неко може да има или да њима буде савладан, а који обезбеђују задовољство и ужас.

Већина људи којима је стало до књижевности имају у својим главама такве песме или делове песама. Тешко је (иако не сасвим немогуће) поверовати да би ико желео да свој радни век проведе на катедрама за књижевност а да нема таквих резерви. Међутим, питање је у којој мери се приватна искуства таквих песама могу комуницирати. Мислим да је Метју Арнолд изумео свој чувени пробни камен са нејасном намером да од таквих приватних искустава створи један скуп цивилизованих књижевних норми прихватљив за образовану публику. Осврћући се на пасус из „Проучавања поезије“ који их излаже, човек не може а да не види колико се Арнолд удаљио од циља који је сам прокламовао: „имати увек на уму речи и изразе великих мајстора, и примењивати их као пробни камен на другу поезију.“ Могли бисмо очекивати да у његовом избору наиђемо на сведочанство о неком прошлом стадијуму наше културе; имајући на уму чињеницу и нужност промене, човек би тешко могао да очекује да пасуси које је издвојио имају вечно важење. Међутим, вредно је запажања и још увек релевантно то што је Арнолду за његов циљ био довољан само понеки стих ту и тамо, понекад чак и само део стиха. Ту су Зевсово обраћање Пелејевим коњима из седамнаесте књиге *Илијаде*, и Ахилејево обраћање При-

⁸ *Truth and Method* (Sheed and Ward, 1975), p. 238. Српско-хрватски преводи: Hans Georg Gadamer, *Istina i metoda : osnovi filozofske hermeneutike*, prevod Slobodan Novakov, Sarajevo, "Veselin Masleša", 1978. и Hans-Georg Gadamer, *Istina i metod : osnovi filozofske hermeneutike*, preveo Božidar Zec, Beograd, Fedon, 2011.

⁹ Bruns, *Hermeneutics Ancient and Modern*, p. 76 дискутује став Бревара Шилда, који настаје на темељу Старог Завета, а по којем присвајајуће разумевање јесте средство подвргавања текста процесу „актуализације“, како овај не би остао „укотвљен у прошлости“ (*Introduction to the Old Testament as Scripture* {Westminster Press, 1979}).

¹⁰ Приказао сам полемику између Чајлдса и Џејмса Бара, главног заговорника историзма, у текст „Расправа о канонима“ у зборнику Библија и наративна традиција (Introduction to the Old Testament as Scripture {Westminster Press, 1979}) где сам, такође, покушао да истражим релевантност ове расправе за проблем секуларних канона.

¹¹ Кермод алудира на монолог краља Хенрија из Шекспирове драме Хенрик Четврти, други део (трећи чин, прва сцена); навод је дат према преводу Живојина Симића и Симе Пандуровића из: В. Шекспир, *Сабрана дела*, Службени лист СРЈ, Досије, Београд, 1995, стр. 648. Стих је део краљевог обраћања сну, који своје благодати излава на бродског дечака, а ускраћује краљу, завршно са: „Онда срећни нишчи, почивајте! / Јер немирно спава крунисана глшава.“ (Прим. њев.)

јаму из двадесет четврте књиге. Ту су и три извода из Дантеа и Шекспиров бродски дечак „на вртоглавој, високој катарци“¹¹, заједно са Хамлетовим „Одреци се блаженства који час“¹² и неким финим одломцима из *Изјубљеној раја*. „Ако смо темељно прожети њихвом снагом“, каже Арнолд, „открићемо да смо стекли осећај који нам омогућава да, без обзира на то која је поезија пред нама, осетимо у којем степену је у њој присутан или недостајући поетички квалитет.“

Можда ћемо се сложити да су Арнолдови избори заиста добри примерици поезије, а да тиме ипак не тврдимо како они за нас имају исту снагу коју су, очигледно, имали за Арнолда. А није лако разумети ту снагу. Он каже да су ови стихови истинити и озбиљни – на то се своде његова објашњења. Међутим, звучи као пуко трабуњање тако нешто рећи за Уголинијево: *Io non piangeva; si dentro impietra* (Пакао, XXXIII, 49) „Нисам плакао; изнутра сам се претворио у камен“¹³ – што је можда служило као подсетник на следеће речи, *piangevan elli* – деца су плакала и питала га шта се дешава, он није плакао и није одговарао. Арнолд памти, и очекује да сви образовани људи заједно са њим упамте, судбину ове деце и бол садржану у ономе што следи: *Lo pianto stesso il pianger non lascia*¹⁴, плач који пречи плач, сузе које су кренуле унатраг да муче оног који плаче. Укратко, смисао овога одломка је да призове окружење патоса и све јачег и јачег, али и неискупљивог бола.

Беатричине речи упућене Вергилију у другом певању *Пакла* свакако да остављају утисак: *la vostra miseria non mi tange* делује, барем кад се извуче из контекста, као својеврсна блистава окрнутост: таквом ме је Бог створио у својој милости да ме ваша несрећа не дотиче¹⁵. Несрећа или недаћа о којој је реч није лично Вергилијева или Дантеова, већ тог места до којег се Беатриче спустила да би им помогла; ипак, сама по себи, ова опаска као да супротставља њихову страхоту њеној срећи. Данте је, ипак, поседовао дозу теолошке немилосрдности; на врата Пакла уписује поруку по којој је њихов творац – врховни творац, божанска моћ, *la somma Sapienza e il primo amore* [„врховна Мудрост и првотна љубав“ (Прим. њев)]: творац тог места вечне патње не само да је мудар него је и милостив. Има нечег од ове тобож-божанске индиферентности у блиставој неосетљивости Беатриче. Контраст између рајске смирености и људске беде изгледа да је дирнуо Арнолда.

Штавише, изгледа да препуштање, или макар прихватање патње јесте једна од карактеристика Арнолдовог пробног камена. Пелејеви коњи оплакују смрт Пријама, који је некад био способан за радост. Милтонов Сатана је дрзак, али и измучен. Цереру је потрага за ћерком „стајала толиког бола“. Сви ови одломци деле квалитет туробности или стоицизма; Беатриче је ту јер њена изузетост из бола наглашава положај свих других. Тешко је видети како би нека велика заједница читалаца открила исти интензитет интересовања у овим одломцима. Они

су суштински приватни. Сви говоре нешто о жалости; задовољство које пружају произилази из њихове болности. Већ је примећено да хомерски пробни каменови долазе искључиво из *Илијаде* и да чак и нису нешто посебно карактеристични за тај еп у целини: али, „силе које су се комешале испод површине Арноldовог живота нашле су свој одјек у тројанској бици, у атлетским и величанственим фигурама које се крећу ка смрти.“¹⁶ Арнолд је више волео Хомера *Илијаде* него Хомера *Одисеје*, са њеном разуђенијом и романтичнијом причом и њеним коначним повратком кући. Она није обезбеђивала никакав пробни камен.

Дакле, чини се да одломци-пробни каменови, имајући идиосинкратичне конотације задовољства и бола за самог Арнолда, не могу, за сва времена и заувек, носити шире културно значење које он тврди да носе. Ако је у ово уопште укључена нека култура, онда то мора да је култура викторијанске професорске класе, и то нарочито оне образоване на Рагбију и Оксфорду.

Т. С. Елиот, нешто најближе Арнолду што је наредни век могао да прибере, и онај који је сажалевао савремену ситуацију културе, имао је своје личне пробне каменове, иако их није тако називао и мада их није експлицитно препоручивао за општу употребу. Па ипак, иако су они, сваки на свој начин, крајње лични, имали су у књижевним круговима успех вероватно већи од Арноldових. Један од очигледних разлога за то је то што им је недостајала Арноldова снажна етичка обојеност, што су као целина неочекиванији и то што су, у време излагања, били мање познати. Елиотов утицај је што се овог, као и других питања тиче, избледео, не најмање због тога што се начини изучавања који су сада у моди мало интересују за искуство поезије, за које се више не мисли да је академски, па чак ни културно, много релевантно.

Ипак, за некога ко студира поезију Елиотов пробни камен је вредан тренутка пажње. Омиљени извор је опет Данте, али један другачији Данте. За нас је Шекспир извор толиких познатих цитата да понекад тешко да можемо да се сетимо како су они повезани са њим; Данте сличан статус фамилијарности има у Италији, сем што се чини да су људи свеснији места чувених стихова у односу на спев као целину. [...] ¹⁷

Од свих одломака из Дантеа, Елиоту су највише значили они који говоре о заводљивости, руинираности, проклетству и мукама Чистилишта. За Елиота они нису били само етичке смернице, иако је био загрејан за њихово конотирање дрског греха (о чему је расправљао у свом есеју о Бодлеру) и неизбежне казне; за њега је део моћи Дантеовог обраћања сигурно лежао у извесној теолошкој или моралној немилосрдности. Парадоксалност тога да су љубав и мудрост наложили вечно мучење и да је Беатриче дивно неосетљива на бол живих пружали су му свирепу задовољство.

¹² Стих је с краја *Хамлета* (пети чин, друга сцена) и део је *Хамлетове* молбе Хорацију да повест данског краљевина пронесе. Овде је дат у преводу Александра Саше Петровића из: В. Шекспир, *Нав. дело*, стр. 1370. (Прим. прев.)

¹³ У преводу Коље Мићевића, овај стих гласи: „Не плаках, ал’ ме обамрло ст свлада“ Данте Алигијери, *Комедија*, преорке-страција, предговор, коментари и именици: Коља Мићевић; цртежи: Владимир Величковић, Рад, Београд, 2007, стр. 311. У преводу Драгана Мраовића, који је дословнији: „У срцу сам се скаменио, али нисам плакао“. Данте Алигијери, *Божанска комедија*, ЦИД, Подгорица, 1996, стр. 170. Епизода о којој Кермод овде расправља говори о сусрету са пизанским грофом Уголином којег су некадашњи савезници у издаји затворили у кулу, заједно са двојицом синова и двојицом унука, где су сви умрли од глади. Стога Уголино у Паклу непрестано глође лобању. (*Прим. њев.*)

Елиот се нарочито интересовао за нешто што бисмо могли назвати ужасом од чулности, па су његови омиљени стихови из Дантеа често они који су тиме обележени. Корисно је подсетити се шта је рекао о читаочевом препуштању поезији: „Не критикује се ни један аутор којем се нисте у потпуности предали. [...] Рачуна се чак и заводљив тренутак; морате се предати, затим повратити, а трећи моменат је онај када имате шта да кажете, пре но што у потпуности заборавите и предају и повратак сопства. Наравно да поново задобијено сопство никада није идентично сопству које се пре тога предало.“¹⁸ Ово препуштање је, веровао је, средишњи елеменат искуства поезије. Сви ће се сетити стихова из *Пустие земље*: „Пријатељу мој, крв ми потреса срце / Ужасна смелост тренутног предавања / Коју ни век разборитости не може опозвати / Тако, и само тако ми смо постојали.“¹⁹ А можемо се подсетити и ових стихове из *Освештаникове стратегије* које је Елиот учинио познатим и често их цитирао:

Да ли свилена буба троши свој невесели труд
На тебе? За тебе да ли се отвара?
Да ли се имања продају да се очувају титуле
За бедну предност једног очаравајућег минута?

Виндичело се обраћа лобањи своје љубавнице. Ови чувени стихови нису били чувени све док Елиот није рекао да то треба да буду. Наводим по тексту Р. А. Фоакса (Лондон, 1966). Нема разлога да се не верује у исправност лигатуре „очаравајући минут“, али је Елиот више волео „заводљиви“, што је пронашао у једном старијем издању (Ц. А. Сајмондс, 1888). Иако нетачно, „заводљив“ је снажније читање, могли бисмо рећи модерније, више бодлеровско. Елиот га је учинио својим, а „заводљиви“ уводи у сексуалну фигуру управо онај елеменат губитка и ужаса о којем сам говорио. Читав Виндичеов говор је спој ужаса и својеврсног кићеног гађења. Чак је и свилена буба отворена, потрошена. А језик је упркос томе изузетан: на пример, необична употреба речи „кривотворити“ и „профинити“, коју је Елиот имао на уму када је још једном указао на исти одломак у студији о Месинџеру²¹, говорећи о „тим непрестаним незнатним преиначењима језика, о речима увек изнова сапостављеним у необичне и изненадне комбинације, о значењима непрестано *eingeschaltet* [прикљученим, пребаченим, укљученим (*Прим. њев.*)] у значења која сведоче о изразитој развијености чула, о развоју енглеског језика какав можда више никада нисмо постигли. [...] Чувство је постало реч и реч је била чувство.“²² Стихови показују велику блискост чулне и поетске *jouissance* [насладе], па у замени речи „очаравајући“ речју „заводљиви“ имамо такву промену, осавремењавање, читавог одломка која

укључује и једно мрачније, декадентније поимање снаге поезије. Овде је позно деветнаестовековна обнова интересовања за јакобинске драматичаре учинила могућим не само њихово укључивање у канон већ и њихово повезивање са сличним елементима код Бодлера и других француских песника који су задобили Елиотову оданост.

У једном каснијем есеју Елиот је одлучио да су „цинизам, одвратност и гнусоба човечанства, које се у толикој мери изражавају у *Освећениковој трагедији*, несавршени онолико колико премашују свој објекат. Њихови објективни еквиваленти су ликови који изгледају као пука привиђења пројектована из песникових кошмара, из некаквог ужаса с оне стране речи.“²³ Међутим, тај екцес је био од суштинског значаја за успех комада. У том се есеју Елиот мучи да оправда свој став по којем је Тарнерова²⁴ незрелост, ипак, могла да створи комад који не би могао да превазиђе нико, изузев Шекспира и Марлоуа, комад који изражава „снажну и јединствену и застрашујућу визију живота [...] на коју зрели мушкарци и жене могу да реагују“ (р. 189). Није безначајно ни то што он узгред алутира и на један други, слабији комад, приписан Тарнеру, *Трагедија айеисте*, издвајајући стих „Потрошити нашу суштину на тренутно задовољство“ – стих са истом темом као и онај о свиленој буби из познатије трагедије (р. 188).

Овакво повезивање узвишене поезије и чулног задовољства, ужаса који то задовољство прати и гађења које је његова последица, понавља се и у другим есејима о јакобинским драматичарима. Месинџер има „мајсторске конструкције“ али је анемичан. С обзиром на то да му недостаје „нервни систем“ упоредив са Мидлтоновим, Тарнеровим или Фордовим²⁵ (р. 211), с њим започиње период поезије током којег се сензибилитет разлаже, „период Милтона“, који карактерише „опадане чувства“ (р. 210). Милтон се није препустио том споју задовољства и ужаса, тако снажном код Тарнера или Мидлтона. Стихови у којима Де Флорес из *Преврћљивца*²⁶ одбија молбу Беатриче-Џоане – „Можеш ли да излијеш Судбину из њене предодређене намене? Тада можеш да излијеш и мене“ (3, 4, 162–163) јесу стихови на које би Шекспир и Софокле могли бити поносни²⁷, али може бити и да је нечасност ситуације која се одиграла појачала њихову драж. Елиот овај комад сматра „вечном трагедијом, трајном колико и *Егвији*²⁸ или *Анџоније и Клеопајира*“,²⁹ а у питању је прича о ружном заводнику обдареном језиком чија је чулна моћ апсолутна.

Свакако је значајно то што је Елиот, желећи да подупре своје виђење Мидлтона као великог песника, изабрао завршни говор Беатриче-Џоане, који садржи ове чудесне стихове: „Ја сам од крви која ти је пуштена / зарад бољег здравља“ (V, iii, 150–151). Међутим, Елиот погрешно наводи ове стихове: „Од твоје сам крви“, што је слабије, шта више, неодбрањиво, јер се губи идеја о пуштању крви и у бесмислицу претвара њен захтев да „је нехајно баце у земљу; / Нек је

¹⁴ У преводу Коље Мићевића: „Плач не да плакат“. Кермод даље алутира на: „бол ком очи праве брану моћну / враћа се тамо где настаје туга.“ (Данте Алигијери, *Комедија*, стр. 313.) Данте, наиме, замишља девети круг пакла, Кокит, као леден, толико да се и сузе следе, па грешници овде не могу чак ни да плачу. (Прим. њев.)

¹⁵ Наведени стих је део терцине која у преводу Коље Мићевића гласи: „Овакву, Бог ме, у милости, здао, да страх ме није од овога плама, нити ваш удес дотиче ме зао.“ (Данте Алигијери, *Комедија*, стр. 37) (Прим. њев.)

¹⁶ Warren D. Anderson, *Matthew Arnold and the Classical Tradition* (University of Michigan Press, 1965), р. 90.

¹⁷ Кермод препричава анегдоту из Палерма.

¹⁸ Писмо Стивену Спендеру (9. 5. 1935), наведено у: Spender, “Remembering Eliot,” in T. S. Eliot: *The Man and His Work*, ed. Allen Tate (Delacorte, 1966), pp. 55–56.

- ¹⁹ Стихови у преводу Јована Христића, Т. С. Елиот, *Песме*, пр. Ј. Христић, СКЗ, Београд, 1998, стр. 68. (Прим. њрев.)
- ²⁰ *Vindice* (итал.) – осветник (Прим. њрев.)
- ²¹ Филип Месинџер (1583–1640) – енглески драмски писац, Шекспиров савременик.
- ²² *Selected Essays* (Faber, 1934), pp. 209–10.
- ²³ *Ibid.*, pp. 189–90.
- ²⁴ Сирил Тарнер (Cyril Tourneur (1575–1626)) – енглески драмски писац и песник. *Освећничкова џраједгија*, о којој се у тексту говори, приписују се и њему и другом јакобинском драматичару, Томасу Мидлтону (Thomas Middleton (1580–1627)) (Прим. њрев.)
- ²⁵ Џон Форд (John Ford (око 1586 – око 1639)) – још један песник и драмски писац из периода Џејмса Првог. (Прим. њрев.)

заједничка клоака отме угледу.“ Он, дакле, фигуру своди на пуку изјаву о крвној вези. Погрешан цитат, укључујући и обесмишљавање, указује на то да заводљивост ових стихова није заиста у њиховом директном значењу. Елиот је често погрешно наводио стихове којима се дивео. Када је та иста последња сцена у питању, он невероватно мења Де Флоресове речи „Волео сам ову жену упркос њеном срцу“ у „Волео сам ову жену упркос *свом* срцу“ (I, 165; подвукао Ф. К). Комад који је толико ценио претрпео је на тај начин несвесну емендацију.

Мој циљ је, наравно, да илуструјем процес препуштања и инкорпорирања који ове измене сугеришу. Текст се мења како се читалац мења. Није претерано рећи да су промене повезане са оргазмичким потенцијалом стихова који наводе на препуштање. Ови су аутори морали да поседују, учињени су таквима да поседују, нешто од егземпларне модерности Бодлера, који је рекао да јединствено и надмоћно задовољство љубави лежи у извесности чињења зла. „Он је, у најмању руку, био способан да разуме да је чулни чин као зло достојанственији, мање досадан, него када је само природан, весело аутоматизам модерног света.“³⁰

Тако је Елиот уздигао Мидлтона и Тарнера до модерности, што је био суштински корак на путу њиховог очувања. Одломци који су успели да наведу на препуштање су малобројни, и разлучени од других који би могли деловати као да имају неких претензија на то да буду укључени у овај лични канон. Елиот је волео да своје дивљење према Шекспиру комбинује са неколико ограничавајућих судова: није тако добар техничар као Вебстер, понекада је слаб ако се упорди са Дантеом. Може се употребити да се Милтон или Тенисон ућуткају, али, речено Хемингвејевим речима, не може да иде у корак са Дантеом. У есеју о Дантеу из 1929, Елиот пореди фигуру старог кројача који пиље у своју иглу (Пакао, XV³¹), којој су се подједнако дивили и Арнолд и Јејтс, са реакцијом Октавија пред мртвим телом Клеопатре: „Као да спава и да жељу има / Да моћном мрежом своје љупкости / Улови и привуче себи неког / Другог Антонија.“³² (V, ii, 345–346)

Сви признају заводљив сјај овим стиховима, али Елиот каже да Дантеова метафора покушава да вас наведе да „видите одређеније“, док Шекспирова, иако мање одређена, ономе што видите додаје и подсећање на Клеопатрину засеђујућу лепоту која мења свет. Рекао бих да му нешто измиче када тврди да Данте, за разлику од Шекспира, уочава „рационалну нужност“. Ако погледате читав Октавијев говор, видећете да он почиње неким опсервацијама које су готово клиничке – на Клеопатрином телу нема „спољних отока“ који би указивали на тровање; чувеним стиховима када се цитирају издвојени, недостаје сјајан моменат изненађења које настаје када се дијагностичко трагање за симптомима повуче пред удивљењем. Дакле, Елиот своје препуштање спроводи на прилично обазрив начин. Међутим, он се на исти Октавијев

говор враћа и у есеју о Месинцеру, па и у својим предавањима, овога пута поредећи га са Дантеовим стиховима о Брунету Латинију („К’о тај што побеђује, не што губи“ [*Комедија*, стр. 154 (*Прим. њерев.*)]); опет Шекспировим стиховима, иако показују „слику у потпуности уткану у тканину мисли“ недостаје „рационалне нужности“ Дантеових стихова.³³

Елиот је желео да Данте увек буде бољи, али је јасно да су се оба ова одломка укоренила у његову имагинацију, и вредно је помена и то што се оба тичу казне и бола. И Брунето и Клеопатра су грешници и губитници великог формата, а ипак, обоје делују као да су у нечему победили. Можемо се подсетити још једног сјајног момента из Шекспировог комада, када Клеопатра, опет „голема чаробница“ и „пун дан света овог“, поздравља Антонија: „Господару / Над свим господарима! О, ти, / Бескрајна неустрашивости! Зар се / Неуловљен и с осмехом из светске големе клопке враћаш?“ (4,8, 17–19) [Шекспир, *Нав. дело*, стр. 1515 (*Прим. њерев.*)] – стихови којима се већина нас препушта, као што В. Х. Одн нерадо признаје када ове стихове назива „чудесним“, признајући да то чудо произилази из бљеска ликовања у сенци пораза и губитка.

Моралиста Одн каже да је Клеопатрина „моћна мрежа љупкости“ сам свет, и да на овај или онај начин „све нас улови и привуче“ упркос томе што љупкост је клопка.³⁴ Одн уводи религију, Елиот – историју. Они су се подали и повратили и покушавају да промисле оно што ће рећи о томе. Колриџ је пронашао израз „срећан подухват“ да њиме означи те узвишене тренутке, али је и боље од иког објаснио мрежу одзива која укључује подавање, повратак сопству и коментар. Често оно што успео да кажемо не бива ништа више до израз одушевења, који је од мале користи ако не подстакне одговарајуће подавање и код наших слушалаца; иако могу бити досадни, они то могу да учине, да постану део разговора који спречава да се овакви стихови на крају претметну у безвредне.

Кружио сам око својих тема, око задовољства, промене и канона. Не изнећењује чињеница да одломци о којима сам дискутовао често у себи имају нечег перверзног; они морају да придонесе шоку; они искачу из свог контекста, разбијају га, и изазивају ужитак помешан са нелагодом. Они често, а можда и увек, пркосе „рационалној неопходности“, макар само у најочигледнијем смислу; Клеопатра је енормно заводљива, али да би се та чињеница илустровала по последњи пут није било никакве рационалне неопходности за Октавијевим изненадним дивљењем.

Може бити да је, како је то Елиот веровао, од суштинске важности за добру поезију да треба, макар спорадично, да поседује један готово прозаичан квалитет, лишен позива на емоционално препуштање, којему није циљ да постиже епифаније, једну за другом. Мора бити

²⁶ *Преврљиваца* је драма, први пут изведена 1622, а чији су аутори већ спомињани Томас Мидлтон и Вилијам Роули (William Rowley (око 1585–1626)) (*Прим. њерев.*)

²⁷ *Ibid.*, p. 164.

²⁸ Елиот мисли на Софоклове трагедије *Цар Едип*, односно *Господар Едип* (у новом преводу; вид. Софокле *Господар Едип*; *Едип на Колону*, прпевао са грчког, увод и напомене написао Александар Гаталица, Београд, Српска књижевна задруга, 2011) и *Едип на Колону*. (*Прим. њерев.*)

²⁹ *Ibid.*, p. 163.

³⁰ *Ibid.*, p. 391.

³¹ У преводу Коље Мићевића, стихови на које Кермод упућује гласе: „пиљеше у нас, с тако пуно труда, / као што стари кројач с иглом чини.“ Д. Алигијери, *Комедија*, стр. 150. У преводу Мраовића: „и у нас су оне [душе] зуриле нетремице / као кројач стари када конач у иглу да ујене је рад.“ Д. Алигијери, *Божанствена комедија*, стр. 79. (*Прим. њерев.*)

³² Стихови из *Анијонија* и *Клеопатре* у преводу Боривоја Неђића и Велимира Живојиновића, према: В. Шекспир, *Нав. дело*, стр. 1531. (Прим. њев.)

³³ *The Varieties of Metaphysical Poetry*, ed. R. Schuchard (Faber and Faber, 1993), p. 123. Можда се боља паралела може наћи при крају Хорацијеве оде „Тријум Рима после победе код Акција“ (*nunc est bibendum...* [Сада треба пити... у преводу Младена С. Атанасијевића; Квинт Хорације Флак, *Целокупна дела I : Оде I – IV, Ејоде*, Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац, 2005, стр. 64–65]) где Клеопатра, чији је пораз повод за победничку оду, умире *vultu sereno*, „ведра лица“.

³⁴ A. Kirsch, *W. H. Auden: Lectures on Shakespeare* (Princeton University Press, 2000), pp. 238–42.

plaisir [задовољства] које зависи од континуитета, поетских и социјалних – али само на темељу њих, *jouissance* [наслада] постаје могућа. Октавије Цезар, прозаична фигура, испитује тело, а затим изриче изванредан позив на подавање, у задовољству и ужасу. То је, у крајњој линији, образац искуства познат из свакодневног живота, испрекиданог тренуцима који се од обичног тока ствари разликују и који заузимају неки надвремени простор у нашим умовима, као канон успомена истовремено и пријатних и ужасавајућих. Оне коегзистирају са рационалним нужностима али се јасно од њих разликују, као што се велика поезија разликује од прозе која је окружује. Оно битно, у зависности од склоности свакога од нас, може бит врло мало, стих или два. Можда се може упоредити са оним комадићем жутог зида на Вермеровој слици *Полед на Делфи* који је Прустовог Бергота довео до коначне и потпуне предаје. Међутим, читава слика је постојала, сталожен поглед на Делфт који садржи и тај комадић, али је слика морала пре тога да буде учињена лепом уз помоћ упућеног знања оних који су је посматрали. Пруст је већ био младић када су људи почели да се, после више од два века занемаривања, озбиљно интересују за Вермерове слике. Оне су почеле да пружају задовољство, а Берготу и неку врсту насладе (у ствари, могло би се рећи да он умире од задовољства), али, пре тога је упућено мњење морало да измени сликарски канон. Тако је са Хопкинсом и другима; појединци, који са другима деле извесну моћ, мењају канон тако да се овај уклопи у модерност. Сваки канон се мења, а промене обнављају залихе како задовољства, тако и његовог моћног деривата, ужаса.

С енглеског превела Виолета Стојменовић

„Што сам сада теби, када немам ријеку?“

Избор из поезије Милана Мирића: сећање на песника

Приредила: Ана Јанковић

ЧАМАЦ НА КУПИ

Љетовала ди у туђем чамцу на Купи.

Можда си хтјела отпловити са мном
низ
ријеку.

То нисам могао дознати.

Зато сам
у ријечи
утопио
чамац.

И пустио нек се вода шири.

ПЈЕШЧАНИ САТ

Гледао сам галеба на небу,
између зјенице и сунца.

У међувремену,
завршило се љето.

Направио сам пјешчани сат

на длану
и однио га у луку.

АЛБУМ ЗА СЛИКЕ

На једној страни мог албума
за слике Ти си
са птицама под стрехом робне куће.

На трг падају кише,
двije-три рекламе у кадру и
ништа више.

ЖИВА ПЈЕСМА

Кад умрем,
а то је већ било с плавом женом
под брезом,
испред њене куће,

теби ћу опет писати
стихове –
зелене и жуте, као лишће живе.

СКИЦА ЗА БАЛАДУ О ПТИЦИ

Прохладно је.

Зелени црвена лијеска у башти.
Прелијећу врапци мокра дворишта.

Држим у наручју црну мачку.
Прећу жутих очију у мртвој природи
и опирем се слутњи за судбину птице
у пјесми
коју ћу можда написати.

Кад живим, као да не живим.
Онда је добро.
(*оџац Григорије*)

Биће боље.
(*Милан Мирић*)

ГОСПОЋИЦИ МАЈИ М.

Сјећам се једног различка.
Са три цвијета. Плава.
Расто је крај попине погачице.

Кад сам ја био пасја трава!
Ницали су цвијетови из пачјег
гнијезда.
Цвало је жуто ивањско цвијеће.

Од звијезда.
И кандилица, иза божјег дрвца.

Расли су милогледи и бијела рада.

Ноћну је стражу чувала хајдучка
трава.

Сад, у башти. Увече. Кад јаве се
црвци, испод твога ладолежа.
Сјетим се понекад. У неком пласту.

Оног различка. Са три плава цвијета.

ОНА РИЈЕКА

Мораш пустити ријеку да
тече. Бринути,
да је неко не скрене.

Да је нитко не прегради.

Мораш пустити ријеку да
тече.
Сањати на њој обале Еридана.

Видјећеш одраз свог чамца
у води.

Чути
како се она одазива теби.

ЖАО МИ ЈЕ РИЈЕКЕ

Жао ми је ријеке, жалобно
туже вивци...

Нисмо нас двоје за ништа
кривци. Ти си моја чаша воде
што жеђ ми јутрос гаси.

Ја сам твој стари чамац,
који неће
из свог вида да се спаси.

Прође још једна ноћна смјена.
Учећи наук васионе.

Моја је душа храбра.

Ти мрзиш. Ти волиш. Ти се бојиш.

СТАНИЦА БОР

Рано је недељно послијеподне.
С Јеленом сједим у станичном
ресторану. У црвеном фраку келнер
нам служи кафу.

Јелена и ја не путујемо никуд.
Причамо о Злоту.

Увијам да у дим цигарете, она у
шарену машину.

ИГРА

Неко је нацртао школицу на
тротоару испод кестена.
Неко је кредом написао: Волим те.

Пожелих одиграти игру.
Циглица на седмици! Ја. На почетку.

МАЛА НОЋНА МУЗИКА

Тимок. Купа.
Иду скупа.

Срце лупа!

Тимок. Купа.
Дунав. Море.

И до зоре,
воде шапат.

Буди наду.
Туга мине.

БОРСКИ НОКТУРНО

Буже ме брезе
по малим
двориштима.

Једноставно тугом.
Кишом на листовима.

РУДНИК

Рудник личи на прстење.

На вјенчаницу. Удовицу.
Гајеве храстове на руци.
На јеку.
На псовку!

На свој оквир у „Бресту“
на зиду (у причи).

У петак када је најдубљи
дан
у
руднику...

И на мене помало личи.

□□□

Чудесно спасење ти си.
Чардак душе.
Ни на небу,
Ни на земљи.

(Милан Мирић, *Љубљана 1947 – Бор 2013*)

Милан Мирић, песник, птица-селица која је од Љубљане и Петриње, ношена „Олујом“, за кратко огрејана у Пећи, да би се 1998. обрела у Бору, тј. Бањском пољу, и пронашла гнездо у коме ће се свити и из кога ће певати о својим завичајима (јер имао их је више), о својој снажној, стално пулсирајућој чежњи, о својој усамљености и богатој емотивној испуњености.

Зато је о Милану Мирићу најбоље Миланом говорити.

*Рођен у Љубљани. Штевилко. Мокши.
(ту је друг Тито, бог му душу прости)
Мокши у Крању. Мушки у Белој Цркви.
То ми је била прва црква у животу...*

Од Сремских Карловаца. До П е т р и њ е.

*Два пута био у Трсту. Мој тата једном.
Тенком!*

*Кад је Трест био наш.
И псовали ме целог живота: Ти бог матер
Влах.*

Из њихове Лијепе Наше морао сам у мање
наше
Л и ј е п е н а ш е...

Наши су ме звали У ј к о! Ко рођени род.

Од чамца на Купи, до Ситнице, ријеке
прелазио.

Метохије пусте. Видио Проклетије.
Постао Шиттар.

Сада сам опет Влах. Нема Проклетија...
Има Црни врх.

„Прилог уз аутобиографију“,
из збирке *Ошискивање даље*)

И у животу и у поезији био је

ВИСОКО ОСАМЉЕНО ДРВО

Гледам.

Високо осамљено
дрво.

Док сунце сија.

Такав предјео.
У себи.

Имам и ја.

Обећавао је и себи и другима

ЈЕДНОМ ЋУ БИТИ БОР

Једном ћу бити бор.
Нараићу до својих звјезданих
винограда. И зрелог неба у
ријеци.

Можда ћу тако лакше поћи
кући.

Да опет будем чамац на Купи

Међутим има један, само формом прозни,
медаљон који је Милан Мирић често стављао
на крај својих поетских књига. Гласи:

Подно Жупић брда стрмо се уздизала
ливада. Горе. Према кестеновом шумарку и
виноградима. На њој којих четири, пет
метара

даље од цесте: Осовљена врата.

Нова храстова врата. С ону страну
зажутио

маслачак. Ја сам то звао, моје с у н ц е.
Е тада бих ја силазио с цесте и пролазио
кроз та

врата на прву борбену линију.

Зашто сам то чинио, ни сам не знам.

Временом туда је пролазила моја стазица...

*Једнога дана неко је врата скинуо и ја
се ни сам могао врати ти кући.*

**(„Прича на крају о почетку“
из збирке *Надомак ријечи*)**

Прича наоко једноставна, вишеслојна, богата. На разне начине тумачена симболика врата кроз која пролази лирски субјект, овога пута, Милановим физичким проласком не треба да буде предмет тумачења.

Тако смо упознали Милана, човека-поету, различитог али увек препознатљивог.

У књигама као и у животу: скромног, тихог, сведеног, али језгровитог, снажног, дубоког.

Упознали га на *Сџаници Бор*, као *Трачкој коњаника* или *Босонојој у Бањском њољу*. Упознајемо га док се *Ошискује даље*, а увек *Надомак ријечи*.

Ако „на почетку беше Реч“, и на крају животног пута, после Милана остаће речи (и још много тога поред речи).

Весна Тешовић

Објавио књиге :

Прсиен од њјеска (песме, 1984. и 1989)

Проклејџје (песме, 1996)

Умножен у ојдегалима (песме, 1996)

Свјетлосџи црној дуда (песме, 1997)

Град на нишану (приче, 1997)

Фуџошке и друје џриче (1999)

Сџаница Бор (песме, 1999)

Круј Црне ријеке (песме, 2000)

Трачки коњаник (песме, 2001)

Босоној у Бањском њољу (песме, 2002)

Ошискивање даље (песме, 2003)

Надомак ријечи: „Боја воде“ и још неке џјесме (2004)

Неће вода још (песме, 2006)

Пејсаж са секвојом (роман, 2012)

У антологијама и зборницима:

Чудесни кладенац: Антилоџија срџској џеснишџива од Барање до Боке Коџорске, уредник Здравко Крстановић, Српско културно друштво „Зора“, Београд, 2002.

Антилоџија срџској џјеснишџива, уредник Небојша Деветак, Српско културно друштво „Просвјета“, Загреб, 2002.

Зборник срџске књижевносџи. књ. 6, уредник Светозар Марков, Савез Срба у Румунији, Темишвар, 2007.

Награде:

– „Браћа Настасијевић“ (2. награда, 2000), „Борско културно лето“ (1. награда за љубавну поезију, 2003), „Григорије Божовић“ (1. награда, 2004), „Браћа Миџић“ (2012)

На нашој стази

Драгица Радетић, Народна библиотека Бор

Смиривање духова

Двор кнеза Александра Карађорђевића у Брестовачкој бањи

Александар Карађорђевић, син вожда Карађорђа, вратио се из дугогодишње емиграције¹ у родну Србију крајем 1839. године. О његовом повратку није могло бити помена све док је Милош Обреновић био кнез. Али, када је дошло до промене владара у Кнежевини Србији, одмах након што је Милошев други син Михаило Обреновић примио берат на кнежевско достојанство, Александар Карађорђевић је жељно дочекао да ступи на тло земље у којој је рођен и у којој је његов покојни отац био врховни вожд.

Карађорђевићев син Александар није имао лак живот у избеглиштву у коме је провео двадесет шест година. Живео је са мајком, бившом кнегињом Јеленом, женом и троје деце, без иметка, без финансијске помоћи и значајних европских веза, без нарочитог образовања и без политичких амбиција. Са своје тридесет и три године једва је дочекао дан повратка у отаџбину којој својим доласком није могао ништа више дати осим славног породичног имена. Тада је још увек било живо не само сећање на Карађорђа као великог народног вођу, него су били живи и његови саборци и војводе из првог ослободилачког устанка. То је управо био разлог што је немали број утицајних српских политичара видео у сину Карађорђа кандидата за кнежевски престо и пре него што је он приспео у Србију.

У то време је у Србији на снази био Устав донет 1838. године, иза кога су стајали уставобранитељи као прва организована политичка партија у процесу стварања нововековне српске државе. Нове, реформаторске идеје, идеје правде и законитости, пристизале су у Србију „из прека“ захваљујући младим генерацијама образованих Срба из Аустрије, које су противници политичких реформи погрдно звали „немачкари“. Упркос отпору Милошеве деспотске власти, нове политичке идеје о нужности ограничења кнежевске власти и заштите приватног живота и иметка грађана, незаушастиво су захватале Србију и као неминовност најављивале крај Милошеве владавине.

После абдикације Милоша, а затим и Михаила Обреновића, 1842. године уставобранитељи су на власт довели Александра Карађорђевића. Постављен је за кнеза Србије, изборног владара са ограниченом влашћу, подељену са Државним саветом, кога су чинили народни прваци и

¹ Са својом ужом и широм породицом у изгнанству је био од 1813, од своје седме године, најпре у Аустрији, а затим, под покровитељством руског цара, у српској избегличкој колонији у Хотину (Бесарабија).

највиши представници администрације. Доба његове владавине у историји је забележено као „доба уставобранитеља“. Историјски значај овог режима био је установљавање новог уређења суда и управе, стварање професионалног чиновничког кадра због чега је било неопходно отворати нове школе и друге просветне установе. Наставило се са стварањем темељних услова националне културе и изградњом просветног система, са чиме се започело још у Милошево доба; тада је преуређено и организовано основно школовање, основана су прва читалишта и библиотека у Београду као зачетак будуће Народне библиотеке (1832), отворена је прва гимназија у Крагујевцу (1835), Богословија је започела рад (1836), као и прва војна академија (1837), основан је Београдски лицеј (1838), створено Друштво српске словесности, претеча Академије наука (1842)... Са настанком ових услова започело је доба систематског просвећивања у Србији.

Колико је кнез Александар Карађорђевић, иако сам недовољно образован, био свестан потребе школовања и „воспитанија“, још више је томе придавала значај његова супруга Персида, родом из куће угледних и образованих Ненадовића из Бранковине код Ваљева, кћерка уставничког војводе Јеврема Ненадовића (1793–1867), односно унука господара Јакова Ненадовића (1765–1836). Мада је кнежев уставни положај био такав да није обезбеђивао права његових потомака на престо, кнежевски пар Карађорђевића до краја владавине није одустајао од намере да оствари право владарске породице са наследним кнежевским достојанством, које је пре њих имао Милош Обреновић. Остварење овог права добило је на важности са рођењем кнежевића Петра 1844. године, који је био пето од укупно десеторо деце које су имали кнез Александар и кнегиња Персида. Образовање кнежевске деце сматрано је обавезом и саставним делом неопходних припрема за наслеђивање кнежевог престола, од кога се није одустајало, а што се много касније и обистинило у случају њиховог сина Петра, будућег краља Србије (1903–1921).

По препоруци Илије Гарашанина, најзнаменитијег министра у уставобранитељској влади, аутора чувеног *Начертанија*, и Дубровчанина Матије Бана, књижевника и дипломате, и Фрање Заха, чешког официра и правника по струци, образовање кнежевске деце поверено је најбољим учитељима из иностранства као што су др Мина Волфова, васпитач и педагог и др Виљем Габлер, историчар и лингвиста из Чешке и Људевит Подгорски, доктор права из Словачке.

Не само у погледу образовања своје деце, кнежевска породица је настојала да и њихов двор има све карактеристике европских владарских кућа, од унутрашњег уређења двора по „бечкој мустри“, отмене и богате српске ношње и фризура, јеловника, послуге, ађутаната, двор-

ских лекара и учитеља, до западњачких обичаја и протокола. Кнежев двор на Теразијама, нарочито заслугом кнегиње Персида, све је више постајао центар културног и политичког живота Србије. Кнегиња Персида је од септембра до јуна приређивала веома посећена уметничка посела на која су долазили осим министара и државних саветника и књижевници, путописци, уметници, сликари, конзули, официри...

У летњем периоду, када није било посела, кнежевска породица је време проводила или у конаку у Топчидеру или је путовала на одмор у Сокобању, Буковичку или Брестовачку бању. Карактеристично је за све кнежеве конаке, и у Београду и у унутрашњости, да су били у државном власништву. Кнез је у сопственом власништву имао једино конак у родној Тополи, где је иначе најрадије боравио.

У Брестовачкој бањи код Бора кнез је за своју породицу направио летњиковац за одмор и уживање, назван Кнежев двор. Двоспратна зграда је грађена у стилу романске архитектуре, једноставних линија, чврстих зидова од опеке и камена дебљине од 55 до 60 центиметара, са балконом на спрату опасаним гвозденим оградом и отвореним тремом са супротне стране. У приземљу је био простран хол са собама, оставом и великим каменим степеницама које су водиле на спрат. На спрату се налазило шест соба, од којих је највећа имала излаз на балкон. Иако складног изгледа, зграда је деловала моћно захваљујући не само снажној конструкцији него и брежуљкастом узвишењу на коме се налазила и одакле је доминирала простором.

За градњу овог летњиковца, изградњу пратећих објеката (ађутантски конак, кухиња, видиковац) и уређење прилаза, стаза за шетање и укупног окружења, кнез је утрошио не само много времена (градња је трајала пуне две године) него и много новца, иако је у радове кулуком било укључено и овдашње становништво. Градња је завршена 1856. године.

Разлог због којег је кнез Александар Карађорђевић градио себи двор у Брестовачкој бањи лежи у чињеници што је у то време ова бања, као место за одмор, лечење и „сваковрсно уживање“ била једна од најпопуларнијих у Србији. Већ се прочуло за њу да има благотворну и лековиту воду као најчувеније европске „топлице“, и да је краси величанствена природа, те су је прозвали српским Баден-Баденом. Да би се и сами уверили у њену лековитост и лепоту, у Бању су сваке године долазили богатији српски чиновници, пословни људи и припадници грађанске аристократије.

Мада је и сам кнез Милош Обреновић раније подизао зграде у Брестовачкој бањи (двоспратна зграда са купалиштем, названа Конаци кнегиње Љубице, нажалост није сачувана до данашњих дана, али је сачуван Конак кнеза Милоша, приземна зграда правоугаоног облика, грађена у бондруку са профилисаним гредама од храстовине, и хамам кнеза Милоша, купа-

тило „турског“ типа у виду турбета), Брестовачка бања добија епитет дворске бање тек са изградњом двора кнеза Александра Карађорђевића.

Највећи проблем у то време је за све бањске госте, као и за кнеза, било путовање. С обзиром на удаљеност и лоше путеве, кнез би се одважио само лети са породицом да путује у Брестовачку бању. За пут се дуго припремао. У кочије је упрезано неколико коња, а путнике је пратило по сто и више ађутаната и наоружаних коњаника. Од њиховог топота, како каже Милан Ђ. Милићевић у свом *Поменуку*, одјекивала је гора. У кнежевој пратњи су, осим чланова породице, били и учени људи тога времена, писци, уметници и други угледници.

У време када је двор био завршен, већ су у великој мери били заострени односи између кнеза и Савета у борби за доминирајући положај у врховној власти. Један од повода сукоба је био и тек изграђени двор у Брестовачкој бањи. Кнез је грађевину подигао о свом трошку, али на државном земљишту. Савет је оптуживао кнеза да је противзаконито присвојио државну земљу, због чега је кнез после дужег опирања прихватио тврђу да се зграде направљене на државном земљишту сматрају државним, а не приватним власништвом.

Ипак, двор у Брестовачкој бањи био је само повод за коначно разрешење озбиљнијих несплагања и све већих и отворенијих сукоба између кнеза и Савета, што је за свој крајњи исход имало заверу против кнеза 1857, у коју је умешан председник Савета, Стефан Стефановић Тенка, по коме је завера и добила име. Завереници су планирали убиство кнеза управо на путу ка Брестовачкој бањи. На срећу, завера је на време откривена, завереници су похапшени и затворени у Гургусовачкој кули (код данашњег Књажевца), тадашњој тамници за политичке затворенике. Различита су била сведочења затвореника, али највероватније је да је иза завере стајао свргнути кнез Милош Обреновић. То објашњава и циљ завереника којима није било довољно да кнеза склоне са власти него и да га убију, што је у складу са Милошевим речима које су наводили: „Мртви зуби не уједају“.

После осујећене Тенкине завере било је извесно да Александар Карађорђевић неће још дуго бити кнез Србије. Следеће, 1858. године на државни празник Кнежевине Србије, одржана је Светоандрејска скупштина као увод за одлазак кнеза са престола, што се убрзо и десило. Истовремено са његовим одласком скупштина је изабрала за кнеза Србије већ остарелог Милоша Обреновића. Са сменом династија окончана је и владавина уставобранитеља у Србији.

Александру Карађорђевићу је после шеснаест година кнежевања у Србији, нова, 1859. година почела у изгнанству. Његови синови, Андреј и Петар пошавши са својим учитељем Подгорским у Женеву, наставили су школовање које, мада у измењеним околностима, њихови родитељи и даље подстичу и финансирају. Александар Карађорђевић је истицао своју спремност

да неће штедети на школовању своје деце „па макар сува леба јео“. Исто је мислила и госпођа Персида, бивша кнегиња, говорећи: „макар последњу пару имала даћу за моје деце науку, јер видим човек без науке као год без очију, то могу казати“.

Александар Карађорђевић је из Србије отишао као што је у њу и дошао, као изгнаник. Најпре је са породицом 1859. прешао из Београда у Земун, на аустријску страну, а исте године преселио се у Пешту у којој је купио пространу породичну кућу. Умро је Темишвару 1885. у 79. години.² Део своје имовине завештао је фонду за школовање Срба из Старе Србије, Босне и Херцеговине и Црне Горе, део наменио Матици српској, Српском народном позоришту у Новом Саду и цркви у Тополи.

Оно што је остало Бору од кнеза Александра Карађорђевића свакако је Двор у Брестовачкој бањи, који је уједно и повод за писање овог текста. С обзиром на чињеницу да се често у средствима јавног информисања, услед непотпуног и недовољног информисања самог информатора, или чак због инструментализације историјских чињеница, праве материјалне грешке када је реч о имену Александра Карађорђевића, да се неретко мешају временски периоди, а са њима и различите личности, чланови династије Карађорђевић са истим именом, било је неопходно да се настанак Кнежевог двора доведе у везу са његовим правим градитељем и да се смести у одговарајући историјски контекст. Зато је направљен осврт на историјски период владавине кнеза Александра Карађорђевића, са хронолошким приказом дешавања од успостављања уставобранитељског поретка, његовог довођења на престо и његовог владања, као првог нашег владара који је владао по Уставу.

Ако се узме у обзир да је Кнежев двор у Брестовачкој бањи завршен 1856. године, као и то да је био предмет спора око власништва и да је кнез склоњен са власти две године после тога, онда се може закључити да је градитељу овог здања ускраћено да мирно и дуго ужива у њему као у свом дому.

Од настанка Кнежевог двора до данас прошло је више од једног и по века. Намена Двора се мењала у зависности од указаних потреба у датим околностима, од објекта за смештај бањских гостију, импровизоване ратне болнице за збрињавање болесних, места за изложбу природњачке збирке, поставке препарираних дивљачи Јужног Кучаја и других потреба мање-више повремено-привременог карактера. Мада је Кнежев двор уз Конак кнеза Милоша и турско купатило (хамам) стављен 1949. године под законску заштиту, као објекат од културно-историјског значаја, ипак тиме није заштићен од пропадања.

² Сахрањен је на бечком гробљу 1885. поред супруге Персиде, преминуле 1873. Њихови посмртни остаци пренети су 1912. године у цркву Св. Ђорђа на Опленцу у Тополи, чиме је њихов син Петар, тада већ српски краљ, испунио завет родитеља да почивају у својој земљи.

Вишедеценијско пропадање и урушавање Кнежевог двора прекинуто је 2007. године када је започела, а две године касније и завршена обнова Двора захваљујући финансирању Европске агенције за развој и реконструкцију. Пројекат је урађен у оквиру програма прекограничне сарадње Србије и Румуније. Повод за учешће Румуније у овом пројекту су свакако родбинске везе између краљевских породица Хоенцолерна и Карађорђевића, створене 1922. године, удајом принцезе од Румуније Марије (1900–1961), кћерке румунског краља Фердинанда, за краља Александра Карађорђевића (1888–1934), који је добио име по свом деди, кнезу Александру Карађорђевићу, личности којој је посвећен овај текст.

Заједничким улагањем обе земље, у финансијском, идејном и прагматичном смислу, да се реконструише зграда, оживљена је и успомена на спајање две династије, што је утицало на то да се Кнежев двор преименује у Дом српско-румунског пријатељства. Са завршетком радова, планирана је вишеструка намена обновљеног објекта: за пријем званичних делегација и гостију општине Бор, за обављање церемоније венчања у сали у приземљу, за изложбену поставку предмета и докуманата из времена владавине династије Карађорђевића, за клуб књижевника и уметника, за библиотеку...

Иако је прошло више од три године од свечаног отварања (29. 10. 2009), коме су присуствовали представници општине Бор и амбасадор Румуније, овај објекат се још увек наменски не користи. Уређен и замишљен као јединствен културни и духовни простор у Брестовачкој бањи, некадашњи Кнежев двор, а сада Дом српско-румунског пријатељства, још увек је „под кључем“. „Чувар“ кључа је најпре била општина, а онедавно је Двор поверен на бригу и старање Туристичкој организацији Бор.

И као што се полако миримо са чињеницом да нова стварност постаје све више виртуелна, тако се суочавамо са обновљеним животом Кнежевог двора, чија једина стварност за сада може бити виртуелна. Уколико се направи званична интернет презентација, једини начин да заинтересовани посетиоци Бање обиђу Двор је виртуелна шетња кроз двор, са свим пратећим садржајима.

Ипак, важно је напоменути да разлог за затвореност и неприступачност Двору није виртуелан, штавише, сасвим је стваран, такорећи материјалне природе. Проблем је што је земљиште око Двора у власништву приватних предузетника који су купили Брестовачку бању 2004. године. Спор и немогућност међусобног договора општинске власти са приватним власницима бањске земље још увек траје. Занимљиво је да је спор око истог земљишта имао и кнез Александар још пре 157 година, али је парадокс у томе што је у његовом случају држава била власник земљишта, те је она могла да поставља услове појединцу, па макар он био и владар, док је

данас ситуација обрнута, што указује на моћ, односно немоћ државе данас и на измењен однос снага између државе и појединца.

Иако Брестовачка бања има природно-географске и културно-историјске потенцијале за развој туризма, она је, нажалост, слика немара, одсуства бриге за природно и национално добро и једног провинцијалног става према заједничкој историји и култури. Очигледно је да Брестовачка бања данас не може да оправда давно добијен епитет „дворске бање“ и да са постојећим стањем и непостојећом стратегијом развоја не може очекивати унапређење како балнеолошког, тако и културног туризма.

Потенцијал културно-историјске баштине налази се у својеврсном резервату. Куће у којима су некада коначили кнежеви и чланови обе династичке породице стоје једна наспрам друге и ћутке се посматрају са неповерењем и подозрењем. Символизују непомирену прошлост. Духови људи из прошлих времена, из супарничких монархија, још увек неизмирени, заточени су међу зидинама њихових некадашњих уточишта.

Иако Музеј рударства и металургије Бор у простору Конака кнеза Милоша има сталну поставку историјско-етнографског карактера, она је само повремено отворена за посетиоце због чега се може рећи да обе зграде, и Конак кнеза Милоша и Двор кнеза Александра Карађорђевића, болују од недостатка животне енергије. Оно што би оживело имагинарне слике прошлости урамљене у новој стварности, што би их помирило и саживело са реалношћу савременог доба, има своје упориште најпре у бољем познавању и разумевању сопствене историје, а затим у осмишљеном приступу и начину презентовања овог простора посетиоцима бање, и у упознавању шире јавности са њим путем различитих медија.

Свакако да томе може свој допринос дати Народна библиотека Бор која, са својим богатим књижним фондом створеним у протеклим деценијама, може премостити статичност садашњости према прошлости. Упркос финансијским, кадровским и организационим проблемима који оптерећују не само борску библиотеку него и нашу савременост уопште, идеја отварања библиотечног огранка у Брестовачкој бањи, тачније у простору некадашњег Двора кнеза Александра Карађорђевића није утопистичка. Отварање библиотеке у овом простору симболично би сачувало успомену на кнеза Александра Карађорђевића који је веома добро схватао значај учења и просвећивања уопште. Иституционално, осим минималне уређености и опремљености за смештај и коришћење „воде видарице“ (због које гости првенствено долазе), библиотека би уз Музеј и Центар за културу Бор могла Брестовачку бању редефинисати као место које даје потпунији смисао дужем боравку бањских гостију. Боље упознавање гостију са природним, културним, историјским и другим занимљивостима из прошлости и садашњости

Брестовачке бање и Бора, имало би за циљ да подржи и допринесе унапређењу туристичке понуде и афирмације овог краја.

Међутим, упркос туристичким потенцијалима Бање, бањски гости ће остати ускраћени за могућност задовољења благороднијих потреба од минималних, све док се не реше спорови међу онима који имају супротне ставове и сукобљене интересе, проистекле на (не)постојању правног власништва над бањском земљом. Немогућност постизања договора и сарадње између двеју супротстављених страна, општинских власти и приватних предузетника, власника Бање, никоме није од користи, али су зато сви на губитку, што је доказ наше пословичне деструктивности и свеколике неодговорности, и појединачне и колективне, према заједничком добру, националним вредностима, традицији и сопственој историји. Нажалост, ово је само још један од многобројних примера наше стварности у којој ситносопственички надваладава општи интерес.

Обнављање Кнежевог двора (за шта је потрошено више од 350.000 евра) лишено је смисла све док је ова зграда затворена, неприступачна, испуњена празнином и мртвим стварима, без иједне књиге, духовног, уметничког или интелектуалног дела и без људи који га походе ради задовољења својих најразличитијих духовних потреба.

Као што је за живота кнез Александар Карађорђевић имао судбину изгнаника, тако је и у смрти изгнаник из свог некадашњег Двора у коме раније, смишљено, из политичких и идеолошких разлога није било писаних трагова о њему и његовој породици, а данас – из инертности, равнодушности, али највише из незнања, из разлога који су више поражавајући него пре, јер зависе од нас самих. У некадашњем Кнежевом двору не постоји ниједна историјска књига, документ, хроника породице или бар родослов Карађорђевића, што би сасвим довољно било да се свако заинтересован обавести, упути или поучи.

Као сведоцима почетка поновног пропадања обновљеног Кнежевог двора, дужност нам је да дамо свој предлог и идеју да се промени жалосни приказ, да се удахне живот здању које мраком окружено делује сабласно пусто, или, за оне склоне спиритуализму, као простор настањен духовима.

Док запослени у култури износе идеје, док туристички радници смишљају стратегију, док се надлежни договарају и усклађују међусобно супротстављене интересе, клопаране капака на прозорима беживотне зграде ритмично упозорава на време које је незауостављиво у свом делању.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Јовановић, Небојша. *Двор кнеза Александра Карађорђевића (1842–1858)*. Београд: Лагуна, 2011.
2. Јовановић, Небојша. *Кнез Александар Карађорђевић (1806–1885): биографија*. Београд: Албратос Плус, 2010.
3. Јовановић, Слободан. *Уставобраници и њихова влада (1838–1858)*. Београд: Г. Кон, 1933.
4. Асоцијација за развој општине Бор. <http://www.arbor.org.rs/projekti.php> (преузето 12. 3. 2013).
5. http://www.forum.mibor.rs/teme.asp?TOPIC_ID=806&whichpage=2 (преузето 12. 3. 2013).

НУЛТИ КИЛОМЕТАР

У склопу изложбе „Између средина истог центра“ (Завичајно одељење Народне библиотеке Бор, март 2013), неколико борских песника прикључило се својим радовима осврту на прошлост и садашњост града.

Поезија ревалоризује географију града као простор топлог животног сентимента и место изградње идентитета, али и као иницијалну тачку одласка, знак опоре и мучне егзистенције, апсурда, пролажења и пропадања. Топонимија старог центра чаршије, дата у симболима рампе, статуе рудара и кафане, јесте опремљена звучном патетиком и размештена оксиморонским дистанцирањима и најнижим регистрима материјалног и жаргонског. Сигурно је да би, у случају да је више позваних песника прихватило позив, оваква слика била надграђена бројним нијансама различитих субјективних виђења и схватања стварности.

Горан Миленковић

НЕКАД СУ СЕ ОВДЕ МРЕСТИЛЕ ПТИЦЕ

Некад су се овде мрестиле птице
Кроз мутне улице одзвањао ход
Водио сам расправе са самим собом
Питао дрвеће где му је плод.

Лета су била блага и љута
Будио нас покошене шинобуса хук
Љубио сам те тада мирисом смоле
Иако сам баздио на бели лук.

Некад смо желели да потраје вечно
Да свакој сирени препознамо тон
Да прекоокеаном јездимо сами
Слушамо бакарних птица пој

А време неко чудно нас склони
Зима хучи, убија род
Ја морао сам тада некамо поћи
Иако још нисам поринуо брод...

Ханс Пити Орли

ПАМ'Я

И ту негде преко Рампе
вршиле се силне трампе
за металне и каљаве
карабитне, црне лампе.

И ту негде баш код Рампе
без јастога и без шкампе
Козарске је извориште
измислило шеталиште.

И ту негде око Рампе
пригушене све су лампе
при пољупцу у тишини
при повоју у ништини.

И ту негде поред Рампе
Ђиру нам је као кера
у заборав завезала
нека нова Бомбоњера.

И ту негде испред Рампе
на платоу код Рудара
шарен снило без престанка

плех музика и игранка.

И ту негде испод Рампе
трајна вест жуте штампе
биоскоп је наш Победа
постао „схоп“ преко реда.

И ту негде насред Рампе
асвалтном је кружном току
калдрм-коцка у свом крику
златни рам за нову слику.

И ту негде сан од Рампе
само неке нове лампе
неко ново шеталиште
неко ново клизалиште.

И ту негде нема Рампе
стигле су и нове трампе
у висине бетон, камен
проклет динар као знамен.

Кадрија Шаиновић Лика

РУДАР

Стамени, стари бронзани рудар
Пркосно стоји испред фонтане
Поглед му сетни на исток блуди
Ноћ је... У јами никад не сване.

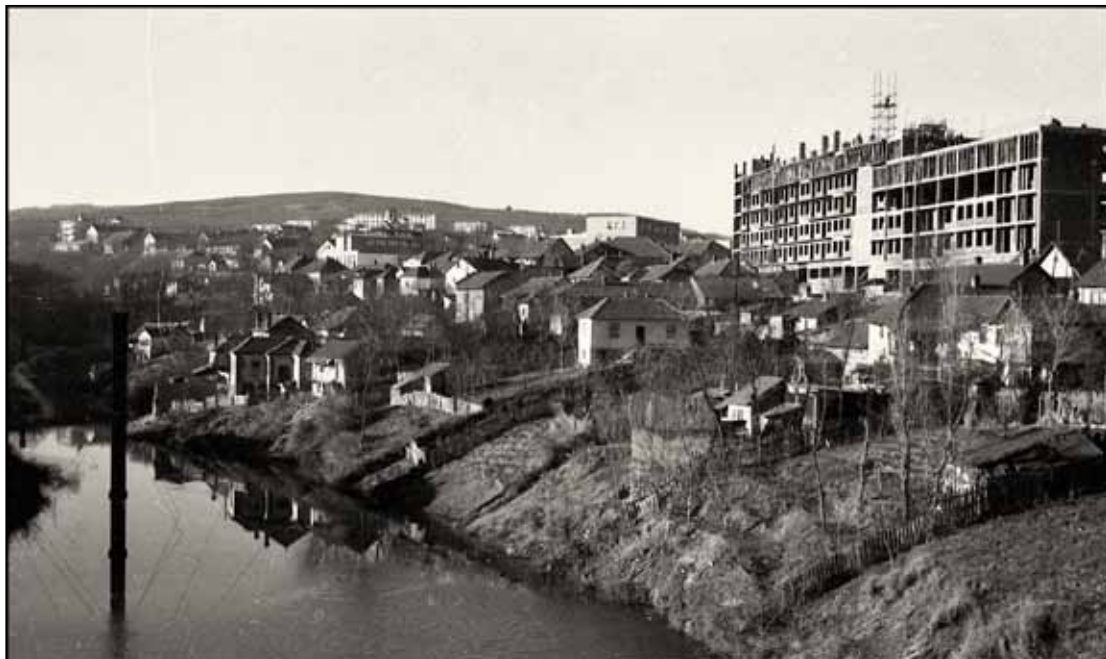
Да л` сунце чека смркнутог чела
Усамљен, без икога свог
Ил` после треће је у дилеми:
„Козара или Рог?“

Јутрос је коначно била плата
Месечни сунчани зрак
Из јаме право у Рог ће поћи
Из таме у дубљи мрак.

А тамо ко зна: биће шта буде
Туча, смрт, љубав ил` дан...
Из Рога зна се – право у кревет
Из њега у јамски сан.

Рудари снију снове у мраку
Живот је изнад њих
Погледај горе у ведро небо
Заслужили су бар стих.

Драган Тешовић

НАД ГРАДОМ ШУМА

А онда су нас довели тамо
На ту згажену и голу земљу
И дали нам
Паји лопату а мени пијук
И по сок и сендвич кад огладнимо
И рекли нам како да копамо рупе и где
А бре
Питали смо се ко сад овде кога зајебава
Па смо решили да и ми мало с опрштењем
Јер коме је уопште пало на памет
Да се поток затрпава
Јел се сећаш кад смо ишли доле у Пеливан
На еклере и баклаве
Сећам се каже Паја
И мени је одмах стомак почео да стење
Сад ће да га преселе овде преко пута
Само то неће да буде исто
То никад не може да буде исто

Реко сам и ја
И запео да ископам ту рупу што дубље
Да се увати то дрво што је припало баш
нама
Да га посадимо и да порасте високо
И да пусти корен доле скроз до потока
Да се увати баш добро
И да видиш после је било баш тако
Сад баш које је тачно моје не знам
Ено га стоји тамо цео парк
Шумица такорећи
На старој чаршији лежи
И на потоку
Што кроз цевке
У нигде јури

Бранислав Димитријевић

Момчило Јовановић, Бор

Доктор Драгослав Миловановић

Прва цивилна жртва Другог светског рата у Бору

У Србији нема породице која није изгубила неког свог члана у ратовима прошлог века. Ово је један од догађаја који се односи на нашег суграђанина др Драгослава Миловановића

Све до Другог светског рата, медицинско особље и преставници Црвеног крста били су у ратним збивањима на неки начин заштићене особе. Ово правило се код тоталитарних режима и у Другом светском рату није поштовало. Окупатор је сваког за кога је сматрао да својим радом угрожава постојећи режим или слао у логоре, или ликвидирао.

У ноћи између, између 23. и 24. септембра 1941. године, у Бору је испред садашње зграде Дирекције РТБ-а убијен др Драгослав Миловановић, лекар и председник подружнице Црвеног крста у Бору.

Др Драгослав рођен је у Прањанима 1896. године и био је најмлађе дете Борисава (Багића) и Персиде Миловановић. Њихова деца били су: синови Милорад, Миливоје, Љубиша, Драгослав и кћи Милица. Борисав је, као и тројица старијих синова, учествовао у балканским ратовима, Првом светском рату и сви су, као и Драгослав, прешли Албанију. Из Првог светског рата, по пробоју Солунског фронта, сви су се вратили у домовину.

У Србији, у породицама које су имале већи број мушке деце, обичај је био да се неко осамостали, а неко школује. Милорад је отишао у Америку, вратио се као добровољац (Други балкански рат), а Драгослав је наставио школовање.

Драгослав је основну школу завршио у Прањанима, а шест разреда гимназије у Чачку. Прешавши Албанске гудуре, са осталим ученицима послат је у Француску на школовање. У Ници, у француско-српској гимназији, завршио је седми и осми разред и положио матуру 4. октобра 1917. године, са осталим ученицима из Србије.

По одлуци Владе Краљевине Србије, а ради обезбеђења потребног школованог кадра за потребе државне заједнице, одабрао је и уписао медицину у француском граду Безансону, и дипломирао на Универзитету у Нансију, 14. јуна 1926. године. Приправнички стаж обавио је, такође, у Француској. Оженио се Леонтином Шател, 7. септембра 1922. године, са којом је добио ћерку Анђу (1924) и сина Јована (1927).

По завршетку приправничког стажа, 1928. године, вратио се у Србију, у Чачак, где је постављен за општинског и ђачког лекара. У Чачку је остао до 1937. године.

На нашој стази _____

Због француских породица чији су чланови радили у Бору, управа Француског друштва Борских рудника (ФДБР) обратила се надлежном државном органу са молбом да Бор добије лекара који говори француски. У априлу 1937. године др Миловановић са породицом долази у Бор. Убрзо по доласку, поред тога што је радио у болници, постао је и школски лекар, као и лекар за подучје Старе колоније, Сењака, Бор-села, Слатине, Доње Беле Реке и Луке.

Доктор Драгослав је био маркантна личност, образован и комуникативан, тако да је својим приступом и понашањем одмах био прихваћен; грађани и колеге су га веома ценили. Слободно време је посвећивао друштвеним активностима у неколико организација (Соколско друштво, Аеро-клуб), а нарочито у раду подружнице Црвеног крста, где постаје и председник. Његовом заслугом, у приземљу школе „Краљ Александар Карађорђевић Ујединитељ“ (данас ОШ „Вук Караџић“) отворена је кухиња Црвеног крста ради појачане исхране деце из сиромашних породица. У оквиру делатности Црвеног крста, одмах по избијању Другог светског рата, организује обуку девојака и млађих жена за пружање прве помоћи и збрињавање рањеника у Бору и околним селима.

Уочи немачког напада на Краљевину Југославију, био је мобилисан. Капитулацију је дочекао у Босни, где је био заробљен. Из логора у Босни успео је да побегне и уз велике тешкоће домогне се Бора. У Бору је наставио да ради све оне послове које је радио и пре окупације. Његов друштвени рад и ауторитет нису остали незапажени ни од стране окупатора.

Одмах по окупацији, Немци су увели полицијски час од 20 до 4 сата ујутро. По документацији од 26. априла 1941. године, др Драгослав добија као лекар потребна документа са којима је могао несметано да се креће у оквиру 24 сата.

По појави првих партизанских одреда у Тимочкој Крајини, окупатор је оградио Бор са три реда бодљикаве жице и подигао бункере. Улаз и излаз из Бора био је могућ једино под контролом на пролазима ка Четвртом километру и ка Кривељу. У том периоду, у делокругу рада подружнице Црвеног крста био је и смештај избеглица, које су пристизале из свих крајева некадашње Краљевине.

Свака сарадња са устаницима сматрана је за напад на немачку војну силу и строго је кажњавана. Окупатор је контролисао рад и кретање свих становника Бора и околине. Борски рудник је једини рудник бакра којим је Немачка располагала и зато је био важан за њену војну индустрију.

Да је др Драгослав у опасности и да се спрема нешто лоше по њега, могло се наслутити већ 10. септембра 1941. године. Тог дана морао је да преда свој мотоцикл немачким властима. Након неколико дана морао је да преда своја задужења на послу др Маљенику и забрањено му је

до даљег да напусти Бор. Увече, око 22 сата, у стан породице Миловановић упала је група гестаповача и ухапсила др Драгослава, а супругу и ћерку приморала да неколико сати стоје подигнутих руку уз зид, колико је трајао претрес стана. Доктора су убили на улици.

Грађани који су се затекли у садашњој Шистековој улици 24. септембра 1941. године, испред Генералне дирекције, видели су докторев леш поред којег је било неколико стражара.

На овај начин окупатор је хтео да заплаши грађане и запрети да ће свако ко ради против Немачке исто тако завршити. Немачка команда је тек поподне наредила општини да склони леш др Миловановића, али да се место гробнице не обележи и не покаже породици. Тек по ослобођењу, захваљујући гробару који је на свој начин обележио место упока, породица је сазнала где је Драгослав сахрањен. Истог дана када је др Миловановић убијен, његова породица је присилно пресељена у Зајечар. Његова супруга је предала архиву, печат и поштанску књижицу подружнице Црвеног крста Бор осталим члановима. Захваљујући помоћи др Тасића и осталих лекара из Зајечара, породица др Миловановића је дочекала крај рата.

У њихов стан у Бору, који су под присилом напустили, уселила се породица др Маљеника. Касније је утврђено да је управо др Маљеник пријавио Немцима да др Драгослав често одлази у села Доња Бела Река и Лука и да односи санитарски материјал из болнице. Гестапо га је вероватно пратио неко време пре но што су га ухапсили. Остало је ипак отворено питање зашто су га одмах убили, без саслушања. Није до данашњег дана поуздано утврђено кога је др Миловановић снабдевао санитарским материјалом.

Зна се да је др Миловановић прва цивилна жртва рата у Бору.

Годину дана касније, на станици у Мирову, припадници Бољевачког одреда извели су из воза немачког доушника др Маљеника и ликвидирали га. У Бољевачком одреду био је и др Ђоловић, рођак породице Миловановић.

Породица Миловановић изгубила је и сина Миливоја, учесника три рата, а кога је казна експедиција са осталим земљорадницима из Прњавора ухапсила 1942. године и као таоца стреља у Јајинцима 1943. године.

Оставши без средстава за живот, супруга и деца др Миловановића су крајем 1944. године отишли у Француску јер је Де Гол породицама жртава фашизма давао пензије. Ипак, потомци нису заборавили свог претка и сваке године посећују његов гроб.

Педесет пет година након рата, једна улица у Бору добила је име по др Драгославу Миловановићу.

**Прикази, читања,
расветљења**

Саша Јеленковић, Матична библиотека „Светозар Марковић“, Зајечар

Потупак демистификације песничког чина

(на примеру песничке трилогије *Елиенори*)

буђење осмо

*Ојмица је дело љубави, али њо не њише
у књијама о сумњи, ако шакве још њосије.
И није сасвим јасно ојкуд чијаоцу нада
да ће, ојремљен за чијање, сјићи даље
од ојиса. Јер, ојиси њрају док несјају
сјвари, речено је у безнадежно наивној
јесми о раном расијању у њреду њује.*

*Ојмица је дело љубави, и њо је њријрема
за силазак у сан, а снови јунака њумачени
шако да узнемуре и њојресу, шја су моји
нео да њосјау обећање свеја ујонулој
у махњијање бројева, у њубијаак ошироумносји.*

*Дело љубави њосјаала је ојмица, шјо више
сањаш њо си буднији у смрји, и ојјоран
њосјајеш на њрекрајање њејажа, јер њи сјаваш
и са њобом сјавају боје, док се звуци буде
иза ојледала шјо више ничији одраз не њоказује.*

*А сан је ојтављен за крај, кад њело ојјане
њривезак шјо се клаји на кључевима времена,
њоларни црв њод њалубом брода окованој у леду.*

Елпенор је јунак из Хомерове *Одисеје*, најмлађи и најомиљенији, који једне ноћи, на повратку из Тројанског рата, под дивљим и јаким утицајем вина, падне и сломи врат. Ујутру, бежећи од Кирке, Одисејева посада, потпуно заборави на Елпенора и отплови. То је прво сумњиво место у причи о Елпенору. Како сад то, он је најомиљенији, а заборавили смо на њега и отпловили? Одисеј га среће у Хаду, где га овај моли да му обезбеди пристојно место за ритуалну сахрану како би његова сен могла почивати у миру. Одисеј је лик чије обресе и трагове пратимо кроз свеукупну светску литературу, док на Елпенора наилазимо тек спорадично – постоји Гетеова драма о Елпенору, постоји драма *Елпенор* Жана Жиродуа, постоји „Елпенор“ у песничком опусу Јоргоса Сефериса, и постоји Елпенор у једној песми Ивана В. Лалића; толико ја о томе знам.

Песнички чин најчешће је обавијен велом мистерија, а сами песници сопствени креативни акт сматрају продуктом деловања неке необјашњиве силе. Сам песнички акт сматран је неком врстом светог заноса у којем надахнути примају поруке богова. Платон је сматрао како песников таленат не игра пресудну улогу у настанку песме, и као илустрацију своје тезе наводио случај песника Тиниха из Халкиде, који у свом животу није написао ништа достојно помена осим једног пеана за који су га, према сопственом признању, надахнуле Музе. Из овога Платон извлачи закључак како песме нису људске, нити су људско дело, него су божанске, а песници нису ништа друго него тумачи богова, и то сваки песник у власти онога бога који га је изабрао за своје оруђе. И као да ово није довољно, Платон иде даље – „(...) Ко се без надахнућа Муза приближи дверима песничког стваралаштва, мислећи да ће својом вештином постати ваљан песник, тај остаје шепртља и његову поезију као разумску ствар, помрачује поезија онога који пева у заносу.“ (*Гозба*). Много векова касније, у доба романтизма, Колриџ, међутим, вели следеће: „Нико још није био велики песник, а да у исто време није био и дубок филозоф.“ На примеру Шекспира, Колриџ показује да се у стваралачком чину стапају поетска снага и интелектуална енергија. На овај начин, Колриџ излази из романтичарских оквира и приближава се симболизму.

Требало би проћи кроз читаву историју књижевности како бисмо се на ваљан начин упознали са различитим теоријама песништва и разноликим објашњењима песничког чина, што би несумњиво обогатило наше знање, али нас не би приближило истинском разумевању суштине песничког чина. Шта ради сваки млади песник на самом почетку свог пута? Уколико је марљив, настоји да што више чита, најразличитије песнике, бирајући у почетку по склоности срца, а потом и по савету старијих песника. А када смо већ код савета старијих песника, послушајмо један од најчувенијих који Рајнер Марија Рилке даје, у књизи *Писма младом ђеснику*: „Остави-

Прикази, читања, расветљења

те својим оценама њихов сопствени, тихи и неремећени развој који, као сваки напредак, мора доћи дубоко изнутра, и ничим не може да буде потискиван или убрзаван. Носити у себи колико је потребно за развој па онда дати плод – то је све. Пустити да се сваки утисак и сваки зачетак осећања доврши сасвим у себи, у тами, у неизрецивом, несвесном, сопственом разуму недокучивом, и са дубоком скрушеношћу и стрпљењем сачекати час рођења једне нове светлости: једино то значи уметнички живети, у поимању као и стварању. Ту нема мерења временским јединицама, ту не важи година, и десет година нису ништа. Бити уметник значи: не рачунати и не бројати; сазревати као што сазрева дрво које не гони своје сокове и спокојно стоји усред пролећних бура, без страха да после њих може и да не дође лето. Оно ће ипак доћи. Али долази само стрпљивима, који живе као да је вечност пред њима, тако безбрижно мирни и неизмерни. Ја сазнајем свакодневно, сазнајем у болу коме сам захвалан: стрпљење је све!“

Живети и делати, дакле, тако да на сопствени живот примењујемо правило вечности, то је поента препоруке коју Рилке даје песницима.

писмо прво

*Невидљива стѐна о коју ударам кад зароним:
граница између предела делфина и обласћи медуза.*

*Нема пошћуне шуме, пошћоје само
буђења из стидних снова. Љубичаста сазвежђа
оледају се у црним наборима океана.*

*Тако звезде чине мноооку немам воде.
Овде се навелико, али пошћајно, прича о пошћовању у крајеве
где људи не знају за море и једу храну без соли.*

*Зар по није велелејно?
Зар једини да се поме не радујем?*

*Остали знају да се не ислајти галамијти –
шреба бијти покојан галѐб.
А ја сам обазрив и када силазим
поод земљу, међу ветрове, у јаву.*

Не желим да знам о клизавој галуби.

*Док ујловљавамо у воде најознајних крајева,
први сам на осмајрачници. Не вичем, њалим бакље:
време које су одредили све мање ми њријада.*

Како сам, и зашто, одабрао да пишем о Елпенору, зашто сам изабрао баш њега као оно што се у поезији назива „песнички субјект“, да кроз њега проговорим и покушам да искажем своје слутње и немире, своја размишљања и ставове? Одабрао сам Елпенора, и ту нема посебне мистерије, једног поподнева 1997. године када сам написао последњу и прву песму књиге *Елленорова њисма*, песме „писмо тридесет седмо“ и „писмо прво“. Мој обичај је да, када пишем књигу песама, најпре напишем прву и последњу песму књиге, а тек потом кренем да размишљам о структури књиге. На тај начин осећам се сигурнијим, као човек који је обележио старт и циљ стазе коју има да превали. Зашто је мени Елпенор био занимљив? Зато што се јавља на тамном месту мита о Одисеју. Зато што је Одисеј соларни јунак, јунак дана, а Елпенор је, по класичној дихотомији, лунарни јунак, јунак ноћи, јунак подземља. Дакле, прави јунак мита наше епохе, епохе подземља, јер ми живимо подземне животе у којима смо ни живи ни мртви. Баш тако, ни живи ни мртви. Девет година касније, када будем завршавао трилогију *Елленори* као мото књиге која садржи све три књиге о Елпенору ставићу следећи цитат Мориса Бланшоа: „(...) Један неиздиференциран говор, проређен у простору, потврдан изван сваког потврђивања, неотклоњив, сувише слаб да би био ућуткан, сувише покоран да би био ограничен, не говорећи ништа само говорећи, говорећи без живота, без гласа, гласом ослобођеним сваког гласа: живећи сред мртвих, мртав међу живима (...)“. Пожелео сам да више не говорим као онај који пише песму, пожелео сам да се дистанцирам, да се извучем из конвенционалне позиције песника који само стоји у свету и посматра ствари које пролазе мимо њега, које га потресају, који се труди да спознајући себе самога, остави некакав траг. Да будем изван света, то сам хтео. Тако сам одабрао Елпенора који у мојој поезији добија расути, дифузни глас. Елпенор је мени био потребан као чворна тачка, као нови лик, јер је мени у једном тренутку био потребан ослонац, јер се читав мој свет пољуљао, био ми је потребан један интегративни чинилац, збирни субјект, лик каквих има у светској поезији, неко попут Господина Когита или Плима. Када сам, дакле, на самом почетку трилогије о Елпенору, за коју у том тренутку никако нисам могао знати да ће постати трилогија, написао прву и последњу песму, и када сам коначно књигу и објавио, већина књижевних критичара, сасвим добронамерних људи, иначе, није схватила о чему је ту реч, већина осим словеначке критичарке Габриеле Бабник која ме је сместа прозрела и написа-

Прикази, читања, расветљења

ла: „Говор лирског субјекта и говор друге особе понекад уступају место самој причи, јер поезија више не открива сопствену методу, већ есенцијализује друге жанровске поступке.“

ѿисмо ѿринаесѿо

*У шкрѿа времена ѿрисѿе ѿуѿник на нежељено
ѿло, ѿа видеви да оѿѿанак је скоѿчан
с нужним усѿуѿцима, осврну се и набаса
на смерне сусеѿке. За разбојем једна*

*ѿовесѿ је ѿкала измишљајући увек новоѿ
јунака, но ѿризор никада не дочека свршеѿак –
ѿовраѿак или несѿанак размеѿноѿ сина.
Друѿа је везла објашињење – белом чѿѿком –*

*уокруѿ ѿриче – као шећерни ѿрелив врх
шамѿѿѿе – заводљиво ѿолико да скрене ѿажњу
с ѿразнине шѿо је красила рукодеље ѿкаље.*

*Иако своје разѿињаху мреже, не беше начина
ни ѿуѿа да би везѿла уздиѿла се до умеѿносѿи,
а ѿкаља умакла баналносѿи занѿѿа.*

Немам онај поповићевски идеал песме као целе лепе, а тада сам још волео и да мистификујем. Ја волим да кроз песму прође неколико различитих гласова, јер ми је тако занимљивије, имам утисак неке веома еротичне многострукости, да тако кажем. Мој Елпенор је веома истанчан, префињен, аристократски, снобовски лик, и ја се не устручавам, не мислећи да тиме себи дајем комплимент, да кажем како је он једини персонализовани, целовити песнички јунак у савременој српској поезији. У својој „пределпеноровској“ фази ја сам много читао Хелдерлина и био под његовим великим утицајем. Има Хелдерлин један стих из „Менонових тужаљки за Диотимом“ који гласи: *Славио бих, ал чему?* Овај стих се мени у пределпеноровској фази указао као погодан за наслањање на хелдерлиновску традицију како бих био способан да из ње изађем. Прва моја песничка фаза, негде до *Херувимских шајни*, обележена је хел-

дерлиновским искуством бивствовања у ноћи, у свету који су богови напустили. Осетио сам да нема трагедије, него само несрећа, да је свет испражњен, и да Бог није мртав, него да није уопште било Бога који је могао да умре или напусти људе. Тада се јавио Елпенор као подстицај да напишем ту последњу песму из *Елиенорових њисама*.

њисмо њридесет седмо

*И њре нећо њићо обновим досаду окусићу мало
успијаној њеска у живо блаћо њрећвореној њоћезом
њрстѡа њресудићеља, најмањећ, њићо ћа
одсецају најчећиће на њржњицама, скућа са
кашиевима и њојасним њорбицама, усћући,
крадимице, кривим ножем, сецикесе и накриво
насаћени мазћари, у њредаћу измећу два каравана.*

*Милосћ и немилосћ о којима декламује дворски
њесник раздраћују разносаче весћи од којих
и на њрестћо да ућекнем и њроћласим
забрану њодизања храмова од злаћа и увоз
ружа из Ећићћа, и да ми се њоклоне до земље
ућваре и ковачи, њамничари и друиди,
ћа да се њрећаднем колико сам невин и збућен.*

*А неће се њроменићи нићића и да се зачудићи
рани њићо на око њодсећа, свевидећем жару,
кад си се већ, сумњичав, оћраничио на сузбијање
наћона и њодилажење сујећи, и сићаш ли сићаш
оћисе њрприоде да законодавцима измамићи усхићење
а њеснићима њорицање, као да ниси до синоћ био њићар,
а од јућрос бернардинац, чемерни језиче мој!*

Тешко би се могло рећи да у мом стваралачком поступку инспирација, схваћена на онај школски, шаблонски начин, има пресудну улогу. Питање је чак има ли инспирација уопште икакву улогу у мом стваралачком поступку. Нека врста иницијације, ипак мора да постоји. Не

Прикази, читања, расветљења

спадам у ону врсту песника који бивају обасјани ирационалним подстицајем као пресудним подстицајем који их на писање подстиче. Ја поезију пишем рационално и непрестано, али заиста се непрестано питајући – чему? Увек кад пишем песму, ја се питам – чему? Зашто баш таква песма? Поезију видим као преображај и као разлог. Много људи ме је питало, а многи међу њима и веома подсмешљиво – зашто пишеш о јунаку грчког мита? Онолико је српских митова, богата традиција, имамо и наш косовски мит, зашто ти је био близак грчки морнар који је пијан сломио врат? Поезију доживљавам као метаморфозу, јер ми је антички мит веома близак, што је вероватно последица дуготрајног и исцрпљујућег студирања светске књижевности на Филолошком факултету у Београду. Антички мит сам препознао као свој зато што је то мит преображаја, а метаморфоза тешко да може постојати без извесне дозе скепсе, и зато што је то победнички мит. Зато што чак и кад дођу освајачи, кад дођу Римљани, њих грчки мит увуче у себе. Значи то је динамичан мит, жив мит. Косовски мит није мит преображаја, него је то један окамењен мит, губитнички мит, зато што његове трагове не налазимо нигде изван њега самог. Тај мит не увлачи у себе културу Отоманске империје, него нас и данас заводи својом глорификацијом пораза. То је једна слепа улица изван које путеви не воде никуда. Што не значи да је искуство слепе улице минорно и занемарљиво, напротив, оно је веома значајно, али је то сасвим друга тема.

Писмо шеснаест

*Она што задржава, беше ли ојаснија
од оне која чека? Док су се множили
чворови у њејиву, дан је јружао доказе
сенилности свејта, а у ноћи искрило је
саучесништво у јослу свођења зајлејта.*

*А неко је, ипак, остиао заборављен,
јонекко јрејворен у нечислиу живојишњу,
док многи јразнише јехаре убеђени
да лук и шејива докони ће бијти, у улу,
крај машица, наковња и сјарој јања
за комадање меса.*

Делатне ноћи оне што задржава

*Шекле су у знаку недоумица –
сајетѝ сѝрашићу намејнућѝом, може ли се
хѝићројловке лађе оканућѝи лућалица?*

*И шѝа да изућѝи ѝовраћѝник
оној која чека, ѝрвоћ јућѝра,
осим да је вино младо или сѝаро
и да нема средње сѝароћ вина.*

Када песник одлучи да своје песништво уобличи као демистификацију поезије, он мора да рашчисти најпре са илузијом да ће бити читљив, или да кажем транспарентан, већини читалаца, а кад кажем читаоци мислим подједнако и на критичаре и на поклонице поезије. Дакако, и на саме песнике. Постоји једна дефиниција поезије која каже да песма настаје кроз насиље над језиком. Према таквом схватању песма је груб искорак из уобичајеног начина изражавања, што је сасвим тачно, али није довољно за ваљано разумевање поезије. Мени се чини да је језик, онај свакодневни, тај који чини насиље над песником, и да песнику не преостаје ништа друго него да пронађе за себе неко прибежиште. Да ли је то прибежиште мистификација, или демистификација? У једном тренутку прихватио сам постмодернистичку метафору размене, и то је био тренутак када ми се учинило како се руши читав мој концепт поезије грађене на митолошким обрасцима. Односно, да будем прецизнији, не руши се него размењује. У *Елѝеноровим ѝисмѝма* и *Елѝеноровим буђењѝма* заиста се све и свашта размењује. Размењује се килограм злата за милиграм ултрамарина, размењују се нека огледала за неке књиге. Размењујући килограм злата за милиграм ултрамарина ја сам хтео да кажем како не бих дао уметност ни за какво богатство овог и оног света. Мени се чинило да је ова слика веома класицистичка, док неки тумачи моје поезије сматрају да је она постмодернистичка, што мени, који сам помало и сноб, веома одговара. Моја поезија пориче све што би могло да се схвати као окончан и довршен поступак. Не бих ишао тако далеко да се према Рилкеу одређујем као песник, али бих више волео да се одредим као читалац. Чини ми се да кроз лик Елпенора, дифузан, расут и развејан, не остављам много могућности да се он разуме искључиво посредством симболистичких кодова, али било би ми веома драго када бих установио да сам Елпенора успео да изведем изван света видљивих ствари.

Прикази, читања, расветљења

Њисмо ѡридесет ѡреће

*Прислушкивао сам ѡвоје ѡлсирање
наслањајући се, ѡладан, на зидове ѡаме.
Хладна машиѡа, негде између сѡрасноѡ*

*језѡра и обиља облака, чува ѡодивљалу,
обрнуѡу ѡравѡѡацију. На небу се ѡѡварају
ѡросѡори ѡјседнуѡосѡи, ѡреѡери безброј*

*неразумљивих језика, на свакоме срце ѡосѡаје
сувишно: јаѡода у снеђу, изломљени ѡанѡ,
риѡам звечарке. Дан је неѡисива, умивена,*

*искрена ѡѡа. И немоѡуће је милошћу назваѡи
ѡрзај сѡварносѡи, очаравајуће ѡреѡуѡиѡње.
А када кажем: ѡочиње ѡребражај, размени се*

килоѡрам злаѡа за милиѡрам умѡрамарина.

Елѡеноре сам писао потпуно наѡлавачке. Реѡимо, прво сам написао *Елѡенорова ѡисма*, а пошто пишем ужасно споро, то је трајало читавих пет година. Потом сам написао *Елѡенорово буђење* за невероватних двадесет дана. То је невелика књижица од двадесет четири песме, али је то нешто што никада више нећу успети да поновим. И њих сам писао по принципу прве и последње песме. И помислио сам да је ту крај. Затим ми се учинило да *Елѡенорово буђење* може да буде одлично као крај будуће трилогије, али ми је недостајао почетак. Она сам сео и написао *Елѡенорова несѡирѡења*. Тако је прва књига постала друга, друга је отишла на треће место, а последња написана је послужила као отварање триптиха о Елпенору. Он је јунак, а ја намерно избегавам термин „песнички субјект“, који је морао себе да измисли. Морао сам да направим такав контекст из којег је једино било могуће да он себе пронађе, тако што ће себе измислити. Поезија не мора настати из инспирације, бар ја не видим како сам читау ову трилогију могао написати по некаквом надахнућу. И мени није преостало ништа друго него да измишљам, као да сам усред прозног поступка. Јер Елпенор је антијунак, у тај лик не може много тога да се смести што би дошло из надахнућа. Мора човек да седи и комбинује, никако да

очекује некакву непредвидљиву ирационалну силу која пада на човека и спасава га доносећи му надахнута решења. Дакле, да измислите самог себе, то је све што вам остаје. Књижевност измишља саму себе, језик измишља себе самог. Питање надахнућа не могу да браним у својој поезији, то је нешто што најмање могу да браним. Могу једино да рационализујем. Потпуно и до краја.

буђење прво

Ако поједеш себе без укуса биће
месо сродника ако себе усниш
ируло њило ироуишено неухваљиво
ако одуианеш од ирејиске унаипред
као иуишник немарник нехајник
раскрили кабаницу илаши оириач
савиј иоњаву нестиани ово није иоштраја
ово је разговор необичан ирошивање
оишивање скраћивање ирјовина сад знам
куда иреба сео си да одмориш
нико не види не уме није иуићен
нема која да оикрије ишио сви знају
а не би да изјоворе јер изјоворено
не можеш чуиши иако снажно одјекне
седео сам на иоду собе за ириирему
улазили излазили иеиресиано иосиода
у фраковима очекивано иинивини
орловских физиономија дабровских навика
илан ирви илан друи ирећи илан
исиуњења редовна ирофийи неочекивани
ако заисиа поједеш себе као онај ишио
књиу је иод језиком носио док није
научио да свесит смрит разлози иуриианско
наслеђе конформизам кукавичлук лабилност
карактера али иосиојане намере

Прикази, читања, расветљења

*да открије се љад која уводи чистиошћу
систој шћо не каља и похлеја која шћишћи
невиности припреману за истише провере ошћише
да све је без циља осим циља самој
немој заискашћи прибор за јело да би себе
појео нема ни прибора за спавање
а себе уснишћи шћо исто је као да ниси
и јеси онај којег сусрешћу у часу док будем
окрепшао леђа оледалу да не бих искорачио
из једне у друћу љад*

У мојој поезији, Елпенор је подељен између разума и лудила, он пролази кроз три иницијална степена, од нестрпљења, преко трагања до буђења, то је пут од ученика, преко помоћника, све до мајстора, који на крају пролази кроз она чувена нека врата након којих устаје савим другачији. Што ће касније постати и тема, а ја то нисам могао тада знати, моје поеме, још увек у настајању, која носи наслов „Гола молитва“.

Какав је језик којим сам писао *Елпеноре*? Цитираћу стих из књиге *Краљевска објашњења – Моје љеме је пробужено, не прејознаје језик у којем се родило*. Или из „писма трећег“ – *када језику признам да је од мене учинио кријумчара а ја од њега бернардинца*. Ако један род не препознаје језик у којем је настао, онда је то огроман проблем идентитета. И томе се нема пуно тога додати. Што се тиче овог стиха са бернардинцем, ја сам најпре имао слику бернардинца, некога ко долази да би унео ред у метафизичком и онтолошком хладноћом поремећена чула, а затим сам схватио да ми је хладно у сопственом језику, да се смрзавам, да почињем да халуцинирам. Што може бити подстицајно за такозвану инспирацију. Али од ње, у мом случају ни трага ни гласа. Ја нисам песник, ја сам нека врста кријумчара. Постало ми је тескобно у језику, осетио сам да ћу у сред реченице заборавити језик којим пишем. Као Елпенор у Хаду, који је окружен мртвима, али недовољно мртав, као у цитату од Бланшоа, не може ништа осим да жуди за потврдом сопствене смрти. Тако сам и ја у сред лудила језика једино могао да жудим за препознавањем идентитета језика сопствене поезије. И даље нигде места за надахнуће. Хтео сам да припитомим лудило језика. Кад сам читао новине, док сам још читао новине, и гледао телевизију, имао сам утисак да сопствени језик све мање разумем. Нисам у стању, у поезији, да користим језик на којем стварност лудује. Шта сам хтео сликом бернардинца?

Дакле, ако сам га припитомио, покушао да од језика који дивља направим бернардинца, који дође усред замрзнутог простора, и донесе вам нешто мало тоpline, то значи да сам неке наслагe језика препознао и да сам их обновио. Нешто сам прокријумчарио у песму, нешто се догодило на *језику нерeда*, што сам покушао и, надам се, успео да преведем на *језик рeда*.

йисмо йреће

*Долази доба девичанске руке, доба сйокојсйва
и йоверења, долази доба смиривања, йрисних
йокрейа, доба исйомишљеника, доба најлейших
мисли и йомирења. (Пази на себе. Они ће мойрийи
на мене. О њој ће се сйарайи рибар и њејов
сусед.) Никада више нећу засйаји, йосмаййраћу
живоше ййица, ејзојичних буба, йусеница и жежева.
Зима ће йрајайи заувек, йа ийак, смењиваће се
йризори белине, сивила и зеленила. Месечеве мене
расйураће оно мало склада са йужном и окрујном
околином. Ако нешйо йожелим да сазнам, одйоворе
нећу добийи од йријайеља, јер они су далеко.
Нећу изабраји водича кроз Пакао, Чисйилишйе и Рај:
йоследње сйвари йрихвайићу йшек на крају Књије,
када језику йризнам да је од мене начинио кријумчара,
а ја од њеја бернардинца. Заљубљиваћу се у девојку
крайке косе, крујних очију, као да ми није достйа
йонављања, као да од Кјеркејора нишйа нисам научио.
По усијаној йланеји ходаћу кораком несйокојној,
који је живео крайко, јер свака му йодина беше век.
Памйићу оно шйо друји заборављају,
сйид који ме обузме биће моја униформа,
моја лудачка кошуља, мој узалудни вишешки оклој.
Исйрајносй монаха уйражњаваћу
само у йословима одмейничким.
Лакрдијаши ће гуйаји вайру и ходайи йо жици,
бацаћу им новчиће с балкона, за хлеб и срећу,*

Прикази, читања, расветљења

*Њодсмехнућемо се колекџивној њресуди, заџим ћу
у кухињи склойиџи савез са њоврћем и медом.
Веран ћу биџи Северу, веџировима од којих чврсне
восак на њечайиџима: неће биџи њрубa, ломљаве
и необјаџињивих њромена. Сасвим без њосла
осџаће њророџи. И каквим именов назваџи оно
џиџо имена нема, а без њресџанка њрми о доласку
доба девичанске руке?*

Зашто, уопште, пишем, ако је све ово овако како сам вам сада испрџао? Имам један стих који гласи – *Заџо и џиџи ове хладне редове, да ућуџикам њрекорџ и окончаџ скривања*. Мени је нарочито стало до овог *хладни редови*, јер одавно не мислим да поезију могу да пишем, ако сам икада и могао, срцем. Почео сам да верујем како човек није оно што пише, већ оно што чита, и ја све мање читам поезију, а све више прозу, јер ме читање поезије не обнавља као некада. А сада мало о скривању. Поново смо на терену лунарног. Шта ради Орфеј? Као што вели Бланшо, он откључава таму, силази по Еуридику и откључава таму. Бланшо га назива нестрпљивим, јер Орфеј упорно покушава да победи бесконачност, време и разне категорије које човеку по-одавно праве велике проблеме. И наравно, Орфеј носи кривицу нестрпљења, јер се осврнуо. Елпџнор има кривицу недефинисаности. Он је мртав међу живима и жив међу мртвима. Песник је ако тако посматрамо, све више налик и једном и другом, јер му нема места где год да крене. Песник има различите кључеве, само је питање хоће ли умети да погоди ону праву браву. А и када погоди, остаје му да стрџпи од онога што се налази иза врата. Ако уђе, кајаће се, ако не уђе, више ће се кајати. Као мртав међу живима и жив међу мртвима, он се игра жмурке. Он кријумчари живот у смрт, пошто је њега прокријумчарило из смрти у живот. Прави песник увек је песник смрти.

буђење двадесџи четврџо

*Када џе њробуде бићеш луд ко је овде луд
неко чџиџа слеџиџа неко џира џувима
џоследња џесма њред улазак удараџ чекићем
џри џуџа црно бели џод улџрамарин одећа
злаџйна аура женски дух мушка равнодуџности
када џе њробуде бићеш сабран чврси а луд*

неопростииво пошравање са природом
не додирни не окуси а поверуј у тело без тела
савиљиво подајно поредак усостављен
привид пошврћен само безумни пуују
када кажеш пробудио сам се осумњај
истицај првој до себе дозволи да те подићу
леви ударац десни ударац чеони ударац
тело не може да мисли сва одлучује
себе види у другим телима ти свој сан
заборављаш чекајући безизледно
одговор ће ситићи каже тело
када те пробуде када поверујеш да се неће
окончати издајом ово расицање завођење
сан је био лудило разум не зна за себе
недодирљив оклољен одсућан
нема разговора само говор ко је овде луд
само тумачења пошврди припреми се
ошворена су вратица срца вратица храма су ошворена

Др Софија А. Петковић, Археолошки институт, Београд

Књига о романском становништву у области Тимока

(Славољуб Гацовић: *Романизација и романско становништво
Тимочке зоне од I до XVI века,*
Музеј рударства и металургије; *Ariadnae filium*, Бор, 2012)

Књига Славољуба Гацовића *Романизација и романско становништво Тимочке зоне од I до XVI века* је допуњен и за штампу припремљен текст докторске тезе овог аутора под називом *Români timoceni de la romanizare la începuturile turcocrâției*, коју је одбранио на Историјском факултету Универзитета у Букурешту 2007. године. Имала сам част и задовољство да читам текст ове обимне монографије током настајања, да дискутујем са аутором, дајем сугестије, али и учим, да бих се коначно прихватила и писања рецензије за сва три тома ове, рекла бих монументалне публикације. Уз стручне рецензенте из области етнологије, медијевалистике и лингвистике, др Љиљану Гавриловић, проф. др Александру Барнеа и проф. др Марине Пуиа Бадеску, успела сам да уђем у средиште Гацовићевог научног лавиринта сачињеног од историјске потке, проткане археолошким, етнографским и лингвистичким студијама.

Пред нама је синтетичко дело С. Гацовића, који, с готово ренесансном ерудицијом, са необичном лакоћом користи огромну количину разнородних података који се тичу романског становништва у области Тимока, познатијег код нас као српски Власи. Аутор, и сâм припадник овог народа, настоји да научном анализом осветли генезу, историју, језик и културу тимочких Романа. Ово је изузетно значајно, јер је научна литература о српским Романима, односно Власима или Румунима, веома оскудна и, нажалост, често обојена националистичким (српским или румунским) или политичким тоновима. Ова књига, уз све своје врлине и мане, не даје коначану културно-историјску и лингвистичку слику наших Романа, Влаха, што није ни био ауторов циљ, већ представља систематизовано и научно анализирано полазиште за будућа истраживања. Али, то је веома чврст камен-темељац, на којем је могуће подићи озбиљну грађевину културног идентитета овог народа. Као археолог, претпостављам културни идентитет етничком и националном идентитету, пре свега на нашем простору који спада међу најдинамичнија места на свету по променама ових потоњих, од почетка нове ере све до данашњих

дана. Потврду за изречено налазимо и у Гацовићевој књизи, што је можда и њена највећа вредност.

Комуникација праисторијских народа и племена на Балкану: Илира, Трачана, Трибала, Дачана, Гета, Мезијаца, Дарданаца и Скордиска, да поменем само неке од најважнијих, довела је до културне синтезе у протоисторијском периоду, пред римска освајања. Јединство се огледа у економским, духовно-религијским и социјалним аспектима, а један од интегришућих фактора је и културна и економска интеракција са хеленском и, касније, хеленистичком културом. Ово је омогућило културни интегритет и препознатљивост Балкана од Гвозденог доба до данас, читава два миленијума. Те најстарије споне снажно зраче из балканског фолклора, сезонских аграрних обичаја и светковина, култа предака, веровања о циклчном обнављању живота и бесмртности душе, обичајима везаним за животни циклус: рођење, венчање и смрт, магијских обреда, али надасве из лирске и епске поезије. Иако нама блиска и, можда, позната, ова културна ризница и даље је обавијена велом тајне, често и незнања и предрасуда, у осталом делу Европе и света. Зато је Гацовићева књига добар пут да представу „дивљег“ Балканца претворимо у слику „племенитог“ Балканца.

О самој монографији треба рећи да има три тома, а два дела:

– I том, „Од римских грађана до романског становништва (I–IV век)“ јесте први део књиге, има 465 страна текста, илустрованих са 57 планова и 51 сликом, а чине га следећа поглавља:

– Уводна разматрања;

– Аналитички преглед основних извора и

– Аналитички преглед досадашњих истраживања представљају уводна поглавља, корисна за праћење текста у оба дела монографије.

I „Романизација становништва Тимочке зоне под римском влашћу до провале германских племена на Балканско полуострво“, где се аутор бави првим контактима аутохтоног становништва са Римљанима, формирањем и административном поделом римске провинције Мезије и насељавањем легијских ветерана;

II „Романизација становништва Тимочке зоне под римском влашћу од провале германских до насељавања словенских племена на Балканско полуострво“, где се анализира утицај Велике сеобе народа (Готи, Хуни, Авари, Словени и Бугари) на романско становништво у области Тимока;

III „Материјална и духовна култура романског становништва Тимочке зоне под римском влашћу до насељавања словенских племена на Балканско полуострво“, у којем аутор разматра

Прикази, читања, расветљења

различите аспекте романизације: путеве и насеља, привредни развој и хришћанство. С. Гацовић јасно уочава стожере романизације и културног развоја Тимочке области за време Римске доминације, међу којима се најважнији: 1. изградња важне комуникације, цесте која је долином Тимока спајала Подунавље и Поморавље, 2. развој рударства и металургије племенитих и обојених метала – злата, сребра, бакра и олова и 3. христјанизација, коју је пратила изградња великог броја цркава и црквених средишта, епископија у Аквама (*Aquae*, данашње Прахово), Меридију (*Meridium*, можда данашњи Гамзиград), Наису (*Naissus*, данашњи Ниш), *Horreum Margi* (данашња Ђуприја), Маргуму (*Margum*, данашња Дубравица на ушћу Мораве) и Виминацијуму (*Viminacium*, данашњи Костолац), под архиепископијом у Солуну, а од VI века у Цричином Граду код Лебана (*Iustiniana Prima*).

Следе регистри географских појмова, личних имена, лексема, етнонима, карата, планова и илустрација.

– II том, „Од романског становништва до Румуна Тимочана (VII–XVI век)“, представља сегмент другог дела монографије, има 497 страна текста, 44 плана и 21 слику, а састоји се од следећих поглавља:

IV „Историјска збивања на простору Тимочке зоне од насељавања словенских племена до доласка Турака Османлија на Балканско полуострво“, где се излажу и анализирају историјски догађаји у изузетно дугом периоду, од читавог једног миленијума, односно током читавог средњовековног периода, понекад неуједначено обрађени, са мање или више тачности, што је и разумљиво с обзиром на величину задатка. У сваком случају у овом поглављу се, на једном месту сабрани, могу наћи занимљиви подаци који бацају ново светло на средњовековну историју романофоних Тимочана;

V „Романско становништво Тимочке зоне до провале Турака османлија на Балканско полуострво“, у којем аутор анализира однос досељених Словена и Романа у области Тимока, формирање влахија и Влаха, помен народа Влаха, односно Румуна у средњовековним писаним изворима, формирање етнонима Влаха, затим, законодавно-административни и социо-економски статус Влаха у оквиру средњовековних држава на Балкану и у Османлијском царству, однос Влаха и степско-номадских народа (Кумани, Узи и Авари), средњовековно хришћанство и сакралне објекте области Тимока. Сматрам да је најзначајнији закључак С. Гацовића у овом поглављу да Власи/Румуни никада нису представљали посебну социо-економску категорију, већ етнос. Аутор поткрепљује овај став преобимном писаном историјском грађом, манастирским хрисовулама, различитим документима, натписима на споменицима и сл. После тога, нема ди-

леме да су тимочки Романи/Власи у средњем веку, као и пре тога, па до дана данашњег, припадали различитим социјалним категоријама друштва и бавили се најразличитијим занимањима. Тако је романтичарска представа Влаха-пастира избледела под светлом историјских аргумената. Као занимљиве лајтмотиве овог поглавља издвојила бих влашке феудалце у српској средњовековној држави, законску забрану женидбе Срба Влахијама и статус Влаха у окиру Османлијског царства, нарочито класе војнука, што све сведочи о посебној врсти аутономије романске заједнице на средњовековном Балкану.

И овај том пропраћен је истоврсним регистрима, као и претходни.

– III том је наставак другог дела књиге и носи исти наслов, „Од романског становништва до Румуна Тимочана (VII–XVI век)“, има 501 страну текста, односи се на романски/влашки језик Тимочана и у научном смислу представља најзначајнији део монографије, јер се већим делом састоји од оригиналних проучавања С. Гацовића. Аутор је овде на свом терену, где зналачки представља обимну прикупљену грађу о романском језику тимочких Влаха/Румуна, озбиљну лингвистичку анализу и први пут изнете оригиналне хипотезе и закључке. С обзиром на то да нисам упућена у херметичну структуру лингвистике, бићу слободна да поред набрајања поглавља овог тома, изнесем уопштено, хуманистичко мишљење о значају овог тома монографије.

VI „Настанак и развој романског/румунског језика и (супстратно) лексички остаци овога у призренско-тимочком дијалекту као показатељ континуитета Влаха/Румуна на простору Тимочке зоне“, где аутор анализира подунавски вулгарни латинитет касноантичког периода као полазиште за стварање влашког/румунског језика, историјске изворе о подунавском латинитету и његовој трансформацији у румунски језик, формирање лексике овог језика, те његову лексику и морфологију, као и грчке, словенске, турске и друге позајмице у влашком/румунском језику. У овом поглављу су посебно подробно приказани формирање лексике (изведенице са префиксима и суфиксима) и морфологија (чланови, именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи, прилози, предлози и везници) влашког/румунског језика;

VII „Фонетика румунског језика“, где се анализира фонетска сродност и дивергенција румунског/влашког са латинским језиком;

VIII „Балканизми и лексички остаци румунског језика у призренско-тимочком дијалекту и аргоима на простору Тимок–Осогово–Шара“ је поглавље занимљиво, колико за стручњаке толико и за лаике, које нуди вишезначне импликације за изучавање Балкана у оквиру хуманистичких наука (археологија, историја, етнологија, антропологија и лингвистика);

Прикази, читања, расветљења

IX „Ономастика Влаха као показатељ романијета на Балкану са посебним освртом на Тимочку зону“ је поглавље које нам пружа обимну грађу о влашким/румунским личним именима у Тимочној зони, засновану и на турским дефтерима Браничевског субашилука из 1467. године и Видинског санџака из 1478/1481. године. Иако је реч о документима из позног средњег века, аутор покушава статистичком анализом учесталости три групе имена (према његовој подели), српско-влашких, календарских (хришћанских) и српских, да суди о етничком саставу становништва, што је можда преамбициозан подухват. Наиме, лична имена су у прошлости, као и данас, неретко давана према афинитету кума или родитеља, према некој постојећој или жељеној особини особе која се крсти, према свецу из црквеног календара и коначно на основу популарности појединих имена у одређеном историјском контексту (према неком владару или члану владарске породице, војсковођи, јунаку и сл.);

X „Романско/Румунско и друго становништво Тимочке зоне у светлу топономастике“ је поглавље, које, такође, даје обимну грађу о романским, али и палеобалканским топонимима, сачуваним у Тимочној зони, али и на читавом простору Балкана, пре свега у нашој земљи. Треба нагласити да су римска имена наших највећих река *Danubius* – Дунав, *Savus* – Сава, *Margus* – Морава, *Drinus* – Дрина, *Timachus* – Тимок, *Malvus* – Млава, *Pincus* – Пек палеобалканског порекла. Ово нам даје јасну поруку о древном богатству вода, које су кроз миленијуме давале живот и повезивале људе са овог простора. С. Гацовић нам и даље кроз топониме открива и објашњава древна места, планине, брда, речице, потоке и насеља.

Закључак/Conclusion – на крају следи закључак на српском и енглеском језику, који бих пре назвала сажетком или резимеом. То управо указује на чињеницу да ова монографија и нема дефинитиван закључак и да, као што је већ наведено, према жељи и намери аутора, отвара једно велико и комплексно питање, а не даје коначан одговор, који, можда, на овом нивоу истражености и није могуће дати.

Извори и Литература, које је аутор користио при писању монографије, дати су на 70 страна, што говори о великој ерудицији, прегалаштву и интелектуалном поштењу С. Гацовића. Скептици, али и заинтересовани научници и лаици, лако могу да провере коришћене податке, па и да их интерпретирају на другачији начин у дискусији са аутором.

И овај том опремљен је регистрима географских појмова, личних имена, лексема и етронима.

У III тому књиге С. Гацовић остварује пионирски подухват научно утемељеног формализовања романског влашког/румунског језика у Србији, што има далекосежне последице у очувању културног идентитета и етничитета Влашке заједнице код нас.

Култура и језик древног народа Тимочана – како год их ми назвали, Власи, Романи или Румуни – сада има основу за очување. Напоменућу да је аутор до сада написао многобројне научне радове и више књига о култури и језику Влаха, међу којима бих издвојила *Petrecătura, ȩsma за исџраћај љокојника у Влаха Унџуријана* (Зајечар, 2000), *Бајање у кулџу мрџвих код Влаха североисточне Србије* (Београд, 2002) и *Од Римљана и латинској до Румуна Тимочана и румунској* (Бор, 2008).

У најновијем тренду заштите нематеријалне културне баштине, који се данас огледа у организовању „сеоских сабора“, такмичења у справљању „стариx јела“, разних „роштиљџада“, „сланиниџада“, „шкембиџада“, итд., можда је поузданије следити пут С. Гацовића и прикупљати, проучавати, анализирати и презентовати нашу древну културну баштину, материјалну и духовну, која последњих деценија убрзано нестаје. Нико други то неће урадити за нас, јер је то наше (а не њихово) наслеђе. Ово важи како за Влахе, тако и за Србе и све Балканце.

На крају, захваљујем колеги Гацовићу што нам је подарио ову књигу, која ми је нова инспирација за археолошка истраживања Тимока, која ме заокупљају више од 15 година, а надам се да ће подстаћи и нове генерације археолога, антрополога, етнолога, историчара и лингвиста да се баве изучавањем Тимочке зоне и њеног доброг и честитог народа: Срба, Влаха, Торлака, Рома и других.

Проф. др Дубравка Ђурић, Факултет за медије и комуникације, Универзитет Сингидунум, Београд

Методолошки космополитизам и студије књижевности

У овом кратком тексту желим да поставим нека општа питања која су неко време већ у оптицају, а могу помоћи у савременим приступима студија књижевности. Полазим од проблема научних приступа у хуманистици, позивајући се на Криса Џенкса (Jenks Chus), који је у тексту „Средишња улога ока у западној култури“ писао да друштвена и културална теорија, као и сви облици разумевања или „начини гледања“, производе *парцијални* поглед на свет. Сама друштвено-културна теорија је парцијална, јер су делови друштвеног света које издваја и саставља увек у складу са неким скупом интереса, без обзира на то да ли се ради о непосредним политичким интересима или недиректно теоријским интересима. „Визије“ друштвене теорије су зато остварене кроз праксе *селекције*, *ајсџиракције* и *трансформације*. *Селекција* је, по Џенксу, процес теоретичаревог одабира или почетног става изведеног из било ког система вредности, од личних до традиционалних, а она одређује касније „фокусирање“ или „изоштравање“ тачно одређених видова друштвене стварности (можемо додати, и књижевности). *Пракса селекције* укључује „осветљавање“ или „стављање у видокруг“ одређених ограничених елемената континуираног и неограниченог друштвеног (или уметничког) процеса. *Селекција* се обично остварује и легитимише методолошким апаратом прикупљања: у друштвеним наукама и културалној теорији постоје начини на које се свет може зауставити у покрету, посматрати, сакупљати или окупљати помоћу скупова класификација, поступака разврставања и стварања и примене властитих категорија анализе. *Пракса ајсџиракције* је перспективистички проблем, који се бави мењањем величине и важности аспеката неког феномена у односу на његово изворно место. Перспектива је облик апстракције. Она прикупља видљиве чињенице и стабилизује их, чинећи од њих јединствено поље, при чему је око оштро одвојено од видљивог поља, као што је и мозак одвојен од света који промишља. *Ајсџираховаци* значи одвојити се, повући се из изворне локације и на силу померати елементе с једног нивоа на други. *Ајсџиракција* претпоставља транспозицију светова. Излучивање суштина, елемената или општости из једног изворног облика у други. Кад једном слике ослободимо изворног контекста, оне постају бескрајно прилагодљиве и променљиве, иако у себи још увек садрже значења изворног контекста.

Питање погледа доводи до питања шта је методолошки постављено у фокус. Овде бих се послужила предложеном методолошком променом коју означава прелазак са *методолошког национализма* на *методолошки космополиитизам* о чему су писали Урлих Бек и Натан Шнајдер. Разматрајући промене до којих долази у добу глобализма, поменути аутори су објаснили да економске, политичке и културне промене налажу промене у приступу проучавању различитих друштвених феномена, укључујући и проучавање књижевности. *Методолошки национализам*, по њима, не значи да социолози (или, додаћемо, историчари и критичари књижевности) свесно стварају једну *експлицитну* методологију, односно теорију, засновану на једном *експлицитном* национализму. Појам *методолошки национализам* указује на то да научници у истраживању или теоретизирању узимају као неупитну чињеницу да се друштво изједначава са националним друштвом. Дефиниција гласи:

„Методолошки национализам узима следеће премисе здраво за готово: он изједначава друштва са друштвима националне државе и види државе и њихове владе као примарни фокус друштвено-научне анализе. Он претпоставља да је човечанство природно подељено у ограничени број нација, које се интерно организују као нације-државе и у односу на споља постављају границе да би се одвојили од других националних држава. И даље: ово спољашње ограничење као и надметање нација-држава, представља најтемељнију категорију политичке организације.” (Beck и Sznaider: 281).

Бек и Шнајдер сматрају да нам је данас неопходан *методолошки космополиитизам*. У његовом дефинисању треба поћи од чињенице да постоје дуалности глобалног и локалног, националног и интернационалног, те да су се оне растопиле и помешале у нове форме које захтевају другачију концептуалну и емпиријску анализу. Па ипак, упозоравају они, национална држава неће нестати, мада се може трансформисати у трансационалне државе. Они сматрају да „национална организација као структурирајући принцип друштвеног и политичког деловања више не може да служи као оријентирајућа референца за посматрача из друштвених наука“ (Beck и Sznaider: 282). Није могуће разумети ни тренд ре-национализације или ре-етнизације у Западној или Источној Европи без космополитске перспективе. У том смислу, друштвене науке могу само да одговоре на изазов глобализације ако успеју да превазиђу методолошки национализам и поставе емпиријски и теоријски фундаментална питања унутар специјализованих поља истраживања и разраде основе новоформулисане *космополиитске* друштвене науке.

Прикази, читања, расветљења

И овде долазимо до расправе Роланда Робертсона (Robertson, Roland) о односу глобалног и локалног. Робертсон је писао да треба имати на уму опсег до којег је оно што називамо локалним у великој мери конструисано на транс- или супер-локалној основи. Много тога што се сматра локалним у ствари је локално изражено у терминима општих рецепата локалности. Транслокални фактор је на делу јер је савремено прокламовање етничитета и/или националности учињено унутар глобалних одређења идентитета и партикуларности. У бројним савременим описима, глобализирајући трендови се посматрају као да су у тензији према „локалним“ прокламовањима идентитета и културе. Широко су промовисане идеје попут глобално *насујрои* локалног, глобално *насујрои* „племенског“, интернационално *насујрои* националног, универзално *насујрои* партикуларног. Али, већ је Имануел Валентин писао да је однос између универзалног и партикуларног суштински производ светског система капитализма који је био у експанзији. Робертсон сматра да не треба порицати да свет-као-целина има некаква системска својства преко унутрашњих „јединица“. С друге стране, мора се нагласити да су такве јединице и саме у великој мери конструисане у терминима процеса и деловања који су изван тих јединица, у терминима све веће глобалне динамике. На пример, национално организована друштва и „локалне“ аспирације за успостављање још више национално организованих друштава, нису само јединице унутар једног глобалног контекста или текст унутар једног контекста или интертекста. Много тога у апаратима савремених нација, национално-државног организовања друштава, укључује *форму* њихових партикуларности, односно, конструкцију њиховог јединственог идентитета, а слично је у целом свету, упркос безбројним варијацијама. То су, можда, најопипљивија савремена места међусобног пробоја партикуларизма и универализма. Робертсон је истицао да глобализација, дефинисана у најопштијем смислу као сажимање света као целине, укључује повезивање локалности, али и њену „инвенцију“, у истом општем смислу као инвенцију традиције или инвенцију „имагинације“. Он напомиње да сада постоји нешто попут „идеологије дома“, која је настала као одговор на стално понављање и глобалну дифузију тврђе да живимо у условима бездомности и неукорењености; као да је у претходном периоду историје већина људи живела у „сигурним“ и хомогеним локалностима. Форма глобализације укључивала је, бар до скоро, извесно наглашавање културне хомогенизације национално конституисаних друштава, али с друге стране, пре овог наглашавања, полиетничност је била нормална.

Одређење онога што обухвата национална култура у пракси је арбитарно, политичко питање, питање моћи, повезано са појмовима „нације“ и „националне државе“. Митја Великоња је писао да је национална култура у последњих неколико столећа уједињена

културна продукција једне, већинске, а можда и државотворне нације, на некој територији или унутар сопствене државе. За разлику од народне, племићке и религијске културе, које спадају у чиниоце обликовања нације, она је дериват, последица процеса *национализације*, а то значи *националне (културне) унификације модерног друштва* (а ту спадају и појмови као што су национални симболи, химна, национални празници, национална историја, национална уметност, национални културни програми). Великоња истиче да националну културу више него било шта друго обележавају следећи процеси селекције и компоновања:

- „1. хомогенизација (асимилирање културног полицентризма, отуда и различитих културних и језичких наслеђа, локалних, регионалних, класних, итд. партикуларизама унутар нације, стога је то некакав „унутрашњи културни колонијализам”, који уништава разлике уместо да их призна и развија);
2. канонизација (одређених уметничких врста, стилова/културне и језичке историје, преферираних аутора, итд.);
3. стандардизовање, тј. типизирање (у и кроз институције, као што су службени/књижевни језик, школски систем, медији, музеји, галерије, итд.);
4. активно подупирање (субвенције, систематично чување, одбрана од непожељних спољашњих и унутрашњих културних елемената)“ (Великоња 287).

Јан Недервен Петерс (Pieterse, Jan Nederveen) је писао да не постоје чисте културе и да су европска и западна култура *deo* глобалног *mélange*-а. Он ипак упозорава да слављење синкретизма и хибридности по себи, ако није артикулисано у спреси са питањима хегемоније и неоколонијалних односа моћи, може занемарити колонијално насиље. Хибридность се објашњава као мешање феномена за које се држи да су различити, одвојени, а хибридизација је процес мешања различитих категорија. Категорије, о којима је овде реч, могу бити и културе, нације, етничитети, статусне групе, класе, родови, а хибридность, самим својим постојањем, замућује разлике између њих. Хибридность функционише, по Петерсу, и као део односа моћи између центра и периферије, хегемоније и мањинскиости, и показује замућивање, дестабилизацију или субверзију тог хијерархијског односа. Можемо, сматра он, конструисати *континуум хибридности*, на чијем једном крају се налази асимилационистичка хибридность која нагиње центру, присваја канон и имитира хегемонију, док се на другом крају налази дестабилизирајућа хибридность која нарушава канон и субвертира центар. Хибридности се могу разликовати у складу са компонентама у меланжу, те се може рећи да с једне стране постоји асими-

Прикази, читања, расветљења

лационистичка хибридна у којој центар доминира, а с друге је стране хибридна која пасивно нарушава или активно дестабилизује канон и његове категорије. Као пример прве наводи В. С. Најпола, а друге С. Руждија. Петерс сматра и то да су односи моћи и хегемонија уписане и репродуковане *унуијар* хибридности јер шта год да пажљиво посматрамо, наилазимо на трагове асимилације у култури. Отуда хибридна поставља питање *сасијојака* мешавине, услова мешања и меланжа. Али важно је рећи и то да хегемонија није само репродукована, већ је *преобликована* у процесу хибридизације.

Кад посматрамо данашњу књижевност, можемо видети моделе који глобално круже локалним књижевним културама. Док је методолошки национализам налагао посматрање једног књижевног модела унутар строго дефинисаних непробојних граница националне државе, језика или идентитета, приступ методолошког космополитизма нагласак ставља на везе које локални књижевни корпуси успостављају са глобалним књижевним моделима.

Другим речима, како се књижевни модели који су глобално постављени као хегемони локализују у глокалним¹, хибридним формама.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Beck, Ulrich and Natan Sznaider. „Unpacking Cosmolitism for the Social Science: A Reserch Agenda: In *Readings in Globalization: Key Concepts and Major Debates*. Ed. by George Ritzer and Zeynep Atalay, pp. 280-285. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
2. Jenks, Chris. „Središnja uloga oka u zapadnoj kulturi”. U *Vizuelna kultura*. Uredio Chris Jenks, str. 11-45. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Naklada Jasenski Tursk. 2001.
3. Pieters, Jan Nederveen. „Globalization as Hybridization.” In *Readings in Globalization: Key Concepts and Major Debates*, pp. 326-333.
4. Robertson, Roland. „Globalization: Time Space and Homogeneity - Heterogeneity.” In *Readings in Globalization: Key Concepts and Major Debates*, pp. 334-343.
5. Velikonja, Mitja. „Dom in svet’ Kultura in študije naroda.” U *Cooltura: uvod v kulturne študije*. Uredili Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc, Mitja Velikonja, str. 283-297. Ljubljana: Scripta, študentska založba, 2002.

¹ Појам глокално је изведен спајањем речи глобално и локално. Настао је у Јапану 80-их година и означавао је јапанску пословну стратегију која је наглашавала однос између локалног и глобалног и њихову међусобно конститутивну условљеност. Роланд Робертсон овај појам користи да би назначио да је глобализација истовремено и процес хомогенизације и процес хетерогенизације.

Маријана Николајевић, Београд

Поезија као избор

(П.С., Ана Ристовић, Повеља, Краљево, 2009)

Недавно ми се десило нешто врло занимљиво. У потрази за једном антикварном књигом, на једном сајту, набасала сам на неколико књига поезије, заправо шест „Повељиних“ издања по веома повољној цени. У опису је стајало *некоршићено*, при томе је продавац, како би похвалио „своју робу“ навео и *никад ошварано!* Управо та синтагма ме је и навела да ове редове пишем. Какав је то човек који поседује тих неколико књига, а да их ниједном не отвори? И колико је још таквих људи? Једном само да прелиста, прочита бар један стих, макар из пуке радозналости? Наравно, лицитирала сам. И таман када сам помислила да је поезија мртва за неке људе (или у најбољем случају неки људи за њу), појавио се још један лицитатор и цена поезије је почела да скаче. Копкало ме је присуство тог неког другог с друге стране екрана, копкало ме је, дакле, кога је то он/она хтео/ла да чита? Или је хтео/ла свих шест песника? Наравно, обратила сам му се (испоставило се да је он), питала га да поделимо „благо“, но он је инсистирао да „отворимо карте“. Он је рекао своје, ја своје. Иста „карта“ био је П.С. Ане Ристовић.

Написао ми је: „Проблем је Ана. Шта ћемо сад?“

Сама помисао да неко жели исту књигу коју и ја, навела ме је на компромис. Наиме, обећала сам му, када је будем прочитала, да ћу му је обавезно послати.

Али, зашто баш Ана? П.С. је, заправо, избор из свих збирки песама ове песникиње, али избор који упркос разноликости представља кохерентну целину, као и сâм преглед Аниног стваралаштва. У првом циклусу, „Сновидна вода“¹ имамо *девојчицу на чијем се језику не ошайа снећ*, дакле, реминисценцију на детињство, на мирис непатворене дечје невиности, као некакав улаз у друго неко доба где девојчица још не постаје жена, док у петом а последњем циклусу, „Око нуле“, збирку завршава „Чистином“, где већ одрасла, налази *шширај малих ийичијих крила*, чему претходи *ишшина шшо је од шебе начинила инсйрументй*. У првој песми из „Сновидне воде“, о девојци чији *анђео сања клавир не већи од кујије шибица*, / *који се може носити у џеју, сакријти у рукавици / и йренетйи йод кайом*, у измењена *оледала*, појављује се мотив измењених огледала, који може бити кључ за последњи циклус овог избора. Каква су то измењена огледала и шта је с оне друге стране огледала чему лирски глас тежи?

¹ Циклуси су избор из збирки које носе наслов циклуса, као и годину издања.

Прикази, читања, расветљења

Отуд се може рећи да је Анин избор, односно збирка песама П.С., заокружена целина. У измењеном огледалу се прва збирка огледа у петој, друга у четвртој што збирку чини прстенастом.

Поред огледала, посебно је занимљив мотив птица. Анине птице не лете, оне су сићушне, моју сјајни у кућију шибица, оне улећу као врапци из „школске“ (традиционалне) поезије² где се разочаране учишљивце досађују питајући се и објашњавајући круте школске дефиниције „шта је поезија“, а као лајтмотив се кроз муклу ишину провлачи *иакѝ домаркиних иили / чујан чак на њоследњем сирају*. Управо је та песничка слика плетива које се чује „чак на последњем спрату“ – сама поезија тако суптилно уп(реп)летена у песму. Птице као песнички мотив јесу одавно „протеране“ из поезије, постале су не само опште него и непожељно место, а код Ане, у последњој песми збирке П.С., у „Чистини“, имамо страх чак и од титраја крила. Тај страх је и својеврсна комуникација с тим мотивом птица, а самим тим и комуникација са традицијом, али не и као разрачунавање. Какав је то страх од титраја крила? Тај је титрај од лирског гласа начнио инструмент, па и преносник што „семена маслачка“, то и поезије *као љрудвица љаучине која ље не љишиа за име* као нешто дато, као нешто што одређује тебе, али и то плетиво. Заправо, то је поезија као судбина, јер нема се куд даље *и сѝрах љвој љосѝане радосѝ, јер љзненада, / срце љвоје куца свуда, и у семељу / љраве ље, на чистѝини: још увек исиѝе*.

П(осле) С(вега), шта је поезија (?), то и јесте централно питање које Ана тражи кроз песму, у пределима њених тренутних рефлексѝа. Да је Каировос прамен поезија уместо среће, рекла бисмо да песникиња сеје стихове као прамење о обичним сликама из живота које оне обичава, чини их поетичним, детаље које као осредњи посматрачи можда и не бисмо запазили. Управо од таквих детаља Ана тка стихове:

*Дан и ноћ, ноћ и дан
ѝуѝујемо ка Словенији:
у малом ауѝобусу, међу нама
ѝишина растѝе
као љрад ѝицѝеѝен од земље и светиа³.*

Али шта је то што ово путовање одваја од других? Могло би то бити обично путовање, *нека сѝарица, Марушка* можда *дробила би кекс у крилу*. Шта је то поезија? Поентира одговором да је поезија хармонија док под *лошим осветљењем* *дроби сѝихове, на лошем друму* – где је ту симетрија, ако је, као што је у песми: *чишиа ѝесник чије се име одрекло љоезије*. Опет рефрен, *дан*

² Ана Ристовић, П.С., (Краљево: Повеља, 2009), 37.

³ Нав. дело, песма „Лајбниц“, 57.

и ноћ, ноћ и дан (...) у ритму брундања аутобуса кроз ноћ. Ову песму треба читати тихо, као успаванку, водити рачуна о ритму и снизити интонацију, готово шапатам на крају. Управо тако, како се не би пробудио једва успавани бог. Поезија је ритам.

Али, то није све. У другом циклусу „Уже од песка“, песма посвећена мајци, док се и даље пита шта је поезија, документује нам детаљ, како прималац информације, рецепијент (у песми је то мама) покушава да дохвати, опипа поезију, али не успева, песма нас зачара и уместо да су речи ухватљиве под пером, ми смо под њеном влашћу, омамљени поезијом. Речи су нас већ завеле снагом своје плиме. Али, то смо ми већ знали. Лепота је у ономе како је речено. Тако и у „Упутству за употребу“, спонтано провејава мисао како ћеш од поезије добити тек само мало фосфорно зрнце. Додуше, то и није мало, с упутством за употребу, оно може светлети у мраку:

йоесиа дивна, а йо шййо нудиш, чаробни длану, свей̄ је из дрӯе руке бео, йайворен, йорозан⁴.

Поред комуникације са Џојсом, Прустом, Лајбницом, Дантеом, Поупом, Силвијом Плат и многим другим, јер је Анино усвојено културно наслеђе позамашно, посебно је занимљив начин на који комуницира са оцем, песником Александром Ристовићем (о томе је већ доста писано). Но, ту, ипак, ваља издвојити стих: (...) *йоезија је уклей̄а јер су речи које / нико није смео додирнуши, нанизане / на йаукову ниш̄*, јер поезију не можемо додирнути, иако нас прожима. Она поентира једном нежном и потресном емоцијом, обраћајући се оцу:

*На дохвай̄ руке – йај умножени, варљиви йросй̄ор
ойробан у мноо̄сий̄уком йрајању,
на дохвай̄ ковий̄лавом снеју и йвоји йрсй̄и
већ ойробани у корењу древној дрвећа.
Ошй̄ром као врх йера, исй̄иний̄а ружа,
йочей̄на свей̄лосй̄ и йрво издајсй̄во
йронађене речи⁵*

и где проналази реч да изрази за њу „то нешто“ што је дотад било неизрециво.

Поезија је, у „Тромим веслима“⁶ *као и одусй̄ајање од свођења рачуна, / јуш̄арњи йосао, руке, ти преносници стихова на папир јесу та трома весла, речи дрхй̄е и мрзну се на йовришини: / издаја је свако удаљавање од мрмљања, издаја је размишљај̄и о сй̄иховима, издаја је све што није препуштање тренутку у коме нас поезија носи, јер како другачије обрачунати се с по-*

⁴ Исто, песма „Упутство за употребу“, 17.

⁵ Нав. дело, песма „Тати“, 16.

⁶ Исто, из циклуса „Забава за доконе кћери“, 70.

Прикази, читања, расветљења

езијом, она није јутарњи посао, да јесте, не би на крају песме била изведена поента : *њѐйова оловка, ѝойуѝ ѝромой весла / изјуѝира ѝоне на дно*. Дакле, суштинско другачије мисаоне преокупације и емоционално-интелектуална структурираност модерног човека прераста и отуђује се од плачевног сентиментализма. Отуд Анина поезија није само поезија, већ је поезија о поезији.

Читајући избор из поезије Ане Ристовић, читалац кроз етапе може пратити нијансирање у сазревању лирског гласа. С тим у вези, „Сновидна вода“ и „Уже од песка“, нипошто нису „не-сазрела дела“, али су мотиви, песничке слике знатно другачије у односу на касније збирке. Наиме, прве две збирке имају атмосферу бајковитих предела док касније имају другачију атмосферу, интересовања су преусмерена на неке друге пределе, песничке слике су слике из живота или боље речено – детаљи отргнути од целине.

Трећи циклус (а који чини избор из збирке *Забава за доконе кћери*) није тек пука забава, као што ни кћери нису тако доконе. Осим ако се о доконости не мисли као о размишљању о поезији – што опет није доконост. Овај циклус је *ѝрелазни*, ту се Анина поезија мења, тј. измешта из бајковитог предела у свакодневицу, и то с мером подношљиве искрености. Каква је то забава за доконе кћери? Већ су поменуте песме „Трома весла“ и „Лајбниц“. Ваља поменути и песму „Слободан зидар“ где се лирски глас још више приближава маргини:

*Моји су дани ѝривайѝной масонсѝва:
до у сѝйне сѝйе ѝишем
ѝљоснайѝом зидарском оловком (...)*

која није само ѝљосната зидарска оловка већ и принцип мушког. Даље, промишљено а са извесном лакоћом, преиспитује однос „мушког“ и „женског“ писања. Зидарска оловка је такође и алузија на однос тела и језика поезије. Ана наставља:

коју радници заборавише на суседском ѝрему

(опет не на ѝеном трему, нити сусеткином).

*Кажу да сам уврнуѝа цура и ѝиѝају
за куѝйлачу, знам ли...*

Још један детаљ који у свега неколико речи описује грубу балканску средину, сасвим ненаметљивим дискурсом да би стигло до кулминације слике:

*Изјуиџра, на сџејенишију
дуго наињу џивске флаше, укочени
као да џечно злато џију.*

*Размахну се, да џрођем,
али увек осџаве мрџицу малиџера,
на џолом лисџу, џод сукњом.⁷*

⁷ Исто, песма „Слободни ѕидар“, 68.

речју непосредном, а песничком сликом да се са незадовољством посматра евоцирани свет, дакле:

*Дани у којима џризнајем,
књџе живе од узалудносџи:
лисџови належу један на друџи
џоџуџи јалових кровова
за које куће још нису измишљене.⁸*

⁸ Исто

Ако се присетимо тезе с почетка текста о смрти поезије, можемо рећи да Анина поезија овом збирком описује збрку, али и заблуду деведесетих⁹, више субјективизмом и рефлексџом кроз коју провејава мотив изгнанства, него ангажованом поезијом.

Шта је Ана видела у 21. веку, оно „После двеџиљадите“ понетирано је стихом:

*На свакој џланеџи
дрема џо једна Лајка
која чезне за бувама*

⁹ *Забава за доконе књери* објављена је 1999. на самом концу XX века.

Ерозија интимности, у којој нам је све дато, а са немогућношћу да се користи. Заправо, није у питању сама интимност већ и неко лично осећање „усамљености у мноштву“, макар то биле и буве као спас од отуђења. Како је свако на својој планети, тако и зна да су оне сувише удаљене једна од друге. Та удаљеност мери се светлосним годинама, које чак и не светле.

Прикази, читања, расветљења

„Живот на разгледници“ није само отуђење једних од других, него и самоотуђење. Кроз есејистичке путописе, лирски глас тражи себе и налази се кроз стихове:

*А суїра ћу їи, кад доїуїујем,
шайнуїи: разлїїај ме їолако,
као кайїїуларну сарму,
їосрчи и слани сок, оближи їањир
којим замених све лажне ореоле.*

*Гле, расїу ми нове, їиринчане дојке.
Под језиком їуїи лорберов лїїи.
И їоред знаної срца још једно.*

*Шїо не уложисмо у ову љубав,
уложићемо
у добре їихїїїје, душо.¹⁰*

Ова песма је увертира у песму која следи, „Први лед“; и започет је путопис кроз хладније пределе одрастања и сазревања, а самим тим и клонућа. Младост је на увиру, а питање и даље исто – шта је то поезија?; ритам је спорији и на значењском нивоу сугерише опште успоравање:

*сїусїїиїи їранчицу, дунеш у лїїи,
оївориши нечујна враїа за їриїушено свеїло (...)*

*сїусїїиїи їранчицу, дунеш у лїїи,
а лїїи склизне на јасїук
и враїа се оїворе,
са їихом шкриїом*

шта је то с оне стране врата и шта је поезија, нека остане мамац за читаоца овог текста да отвори и (у добром случају – опет) отвори књигу.

Последњи циклус, „Око нуле“, одише двосмисленостима, па и сâм наслов, где се прва реч синтагме може тумачити и као именица и као предлог. И сами страхови у поднаслову песама,

¹⁰ Исто, песма „Смрзнуте сармице“, 87.

такође су двосмислени у погледу страха. То је *сйрах од йрироде, од йригесей йреће, комйјуйе-ра, мушкараца, жене, чисйої веша, близине, руйине, од „йодейињиийи“, од налеїа йисања, од йоїа да ћеш рећи: йо није љубав, од йамћења... и йре свеїа од йубийка сйраха*. Јер како то нису страхови у правом смислу речи, па ни страхови од страхова, то је једно кружење ни око чега, једно вртење у круг, у миру, немиру егзистенције пре свега. У овом случају страх је баријера и штит.

И коначно, „Страх од губитка дистанце“,¹¹ о једноставном песничком поступку када је писање већ потреба и то и те како оправдана потреба:

*у овим висинама ваздух је редак, дах
крайшак, реченице одсечне. Овде се не
комйликује. Неийо се у йеби скуйљало,
зйушњавало йодинама. Тражило йроцей (...)
и коначно, хајде, найиши
йу љубавну йесму, да барем неко збої
једної сйиха задрхйи (...)*

Из самог наслова песме провејава парафразиран наслов Кишових *Савейа младом йисцу*, али може се надовезати и на Рилкеова *Писма младом йеснику*. Рилке младом песнику пише и о томе како са иронијом поступати, а што се тиче Аниних савета не тако младом песнику и, такође, страха од губитка дистанце, иронија је право решење. Уз њу никада не губимо дистанцу, уосталом, данас су најуспелије љубавне песме оне које су бар мало осенчене иронијом. Иронија „примењена чисто, и она је чиста и човек не мора да се ње стиди; а ако се осећате сувише присно везани за њу, ако се плашите све веће присности са њом, онда се окрените великим и озбиљним предметима, којима она постаје сићушна и беспомоћна.“¹²

Поезија је љубав. Анин став према поезији је амбивалентан, а то најбоље илуструју стихови:

*Труљење је, душо, йривилеїја зрења;
над земљом и у земљи,
исїи ужиийак, исїа размена.¹³*

Питање особености Аниног песничког дела је самонаметљиво. Ана је уметница детаља: у естетизовању стварности, обичности се под њеним пером претварају у посебности. Тренуци који живе своје животе, независно, упркос дану, месецима – што значи да „сеобе унутар на-

¹¹ Исто „Савети више не младом песнику“, 131.

¹² Рајнер Марија Рилке, *Писма младом йеснику* (Београд: Графос, 1978), 15.

¹³ Исто, песма „Подземна љубав“, 84.

Прикази, читања, расветљења

ших укочених тела могу да почну“ – све што у песми постоји живо је само у песничкој слици, а то покреће асоцијативни механизам и варијације се гранају, метапоетски и аутопоетски искази преплићу, а ни иронија ни парадокс не недостају.

Деведестих година се пронео трач, а то није ништа ново за људе. Оно око нуле може да се шири и у концентричним круговима, баш као она слика с почетка *Мејнморфозе круја* Жоржа Пулеа.

И на крају, пре но што књигу проследим даље, лицитатор ме је замолио да ја одредим цену. Ја сам хтела да му поклоним књигу и остајем при томе, а што се тиче одређивања цене – ово је мој начин.

Нема смрти, каже Аристотел; према томе, деведесете нам нису говориле истину. Шта је поезија но извор.

Избор Бележнице

Владимир Арсенић, Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“

Слике замрзнуте у времену

(*Било/Биџи*, уредник Горан Миленковић, Народна библиотека, Бор, 2012)

На тржишту књига све је више тематских антологија: те избор из млађе српске прозе/ поезије, те приче о старости, о Грчкој, о посластичарницама, те оне о вампирима у две варијанте, мушка и женска... У свету је овакав тренд одавно присутан, па су се и србијански издавачи коначно досетили да се баве оваквим начелно јефитним, а пригодним књигама. Разлог је једноставан – овакве књиге функционишу и као штиво „високе књижевности“ јер су у избору заступљени текстови озбиљних и реномираних писаца и списатељица, али могу да буду и згодан синдикални осмомартовски поклон, литература за понети на одмор и слично. При томе, махом сте лишени антологичарског ауторског концепта и одговорности, једноставно изаберете или наручите приче које се баве одређеном темом од одређених аутора и књига је ту – издавач сит и новци на броју.

Ипак, појавила се ових дана једна књига која за нијансу одскаче од уобичајене праксе. Народна библиотека Бор објавила је антологију приповедака *Било/Биџи*, коју је приредио Горан Миленковић, библиотекар, књижевни критичар и есејиста. Само још да на-

поменем да је ово једна од ретких библиотека са изванредним тимом млађих људи, који је реализовао неколико заиста веома успешних пројеката од којих је мени најдражи онај под називом *Боросане*. У њему су учествовали уметници који су боравили у Бору и видели га другим очима, а након тога је изашла публикација (специјални број часописа *Бележнице*) у којој су њихови радови објављени.

Нешто слично учињено је и са књигом *Било/Биџи*. Позвано је девет писаца и списатељица, њима је дат на увид поприличан број дигитализованих фотографија које поседује библиотека, а онда су они, на основу једне изабране, написали причу. Овај условно речено екфрастички концепт дао је изузетно занимљиве резултате, пре свега због тога што читалац књиге има прилику да види фотографије пре читања и да тако сâм, пре него што му аутор/ауторка сугеришу своју измаштану повест, оживи слике замрзнуте у времену. Ова прилика за упоређивање, за самеравање прича реномираних приповедача са личним доживљајем, један је од квалитативних искорака из тематско-сакупљачког концепта.

У *Било/Биџи* која и није тематска антологија у правом смислу, иако су јој оквири унапред задати, махом се тичу града Бора и његових становника у повести која није старија од прве фотографије која је снимљена у овом граду, што значи највише неких сто тридесет година; у овој, дакле, књизи учествовали су Јелена Ленголд, Зоран Ђирић, Игор Маројевић, Саша Стојановић, Михајло Пантић, Дејан Вукићевић, Дивна Вуксановић, Милета Продановић и Давид Албахари. Реч је о писцима/списатељицама средње генерације, што нам говори да је приређивач играо на сигурно, односно да му је било изузетно битно да репрезентацију библиотеке, што ово издање јесте, кресе аутори/ауторке који су увелико канонизовани и који заузимају одређене позиције моћи унутар србијанске књижевности, културе и библиотекарства. Ако, дакле, овом интересантном концепту има нешто да се замери, иако ово није замерка у правом смислу речи, онда је то управо *мејнстримизација* књиге која већ по својој замисли искаче из устаљених оквира. Другим речима, колико ову књигу издавају фотографије, толико се она уклапа у концепт тржишних антологија по ауторима који су приложили своје радове.

Приче које се налазе у књизи различитог су квалитета, ниједна није одиста лоша, иако нема ни ремек-дела. С обзиром на то да све представљају неку врсту домаћег задатка, односно писања у задатом оквиру фотографије,

с тим да није нужно да прича представља опис фотографије, већ да има јасну додирну тачку са њом, писцима/списатељицама је било на неки начин олакшано. Књигу отвара прича Јелене Ленголд „Неприсутан“, која се креће у њеном тематском регистру и почиње прилично смушено. Наиме, однос између мушкарца и жене као да се на силу онеобичава, при чему су језичка средства прилично испод нивоа којим Ленголдова располаже. Приповедна ситуација која се гради остаје у оквиру који делује познат из њених ранијих дела. Међутим, на крају приповетке дешава се занимљив обрт који на текст баца ново светло и успева да делимично сакрије његове слабе стране.

Приповетка Зорана Ђирића „Љубав руши све што покреће“ бави се последњим тренуцима пред одроњавање тла и отварање циновске рупе у центру Бора, која је и неке зграде пресекала на пола. Ђирић приповеда једну породичну сторију у којој се односи међу члановима породице преламају кроз претњу физичким нестајањем и погибијом, што није нова идеја, али појачана фотографијом функционише коректно.

Прича „Смарање“ Игора Маројевића одудара јасним географским одмаком, наиме он је своју приповетку сместио у Борчу. Чини се, такође, да њему дефинитивно више лежи краћа форма јер успева да сукоб генерација и савремену безидејност и бесадржајност живота прилично уверљиво дочара књижевним

средствима. Оно што приповетку издваја је доследна перспектива која функционише као средство литерарности. Наиме, прича би могла да изгледа сасвим другачије да је исприповедана из угла незаинтересованог посматрача. Међутим, игра са оним што читаоци знају и претпостављају и оним што изговара нараторка и протагонисткиња, чини причу потреснијом и провокативнијом.

„Крај невиности“ је прича Саше Стојановића, која је од свих у књизи најамбициозније замишљена. Користећи своје раније списатељско искуство, он рашомонски приповеда о догађају који је неповратно изменио животе четири дечака са фотографије. Четири гласа делују аутентично, иако је оквирна прича могла да буде за нијансу краћа или бржа. Постоји код Стојановића проблем помпезности и разметљивости који некада уме да смета. У овој приче се то истиче у беспотребној употреби латинског од стране уредника, једног од ликова. Ипак, сиже је добро вођен, а посебно је успешан крај, када се у тренутку мења приповедна перспектива. У том смислу, „Крај невиности“ представља успешан омаж филму „Дежурни кривци“ Брајана Сингера.

Прича Михајла Пантића „Добротвор, мучитељ буба“ је вероватно она која ће читаоца натерати да постави питање: „Какве ово има везе са књигом?“ Оно што може да смета јесте да се чини да је прича постојала и да је прилагођена фотографији на основу које је уврштена у антологију. Ипак, за разлику од

својих *trademark* прича интимне атмосфере, досаде и тишине, ова Пантићева, готово на персифлажа Гогоља, има неки неуобичајен шарм и ларму, мада делује као стилска вежба на тему Николаја Васиљевича.

Дејан Вукићевић исписује сасвим коректну приповетку „Рани јад“, која говори о неповратно изгубљеној основношколској љубави и животној потрази за њом. Оно што ову причу чини успешном јесу дистанца коју успоставља приповедач и њено мењање на крају. Ако се присетимо Бартове теорије фотографије из „Светле коморе“, лако је пронаћи *punctum* у причи коју Вукићевић пише на основу типичне фотографије школског разреда снимљене на степеништу испред школе. Носталгија и приватно су прилично клизав терен за приче, али Вукићевић се снашао и није прешао границу кича, иако, да будемо искрени, није јој се ни приближио, односно остао је на сигурном тлу чиме је приповетка можда изгубила на узбудљивости.

Дивна Вуксановић тематизује боксерску причу, што је прилично неочекивано. Ипак, фокнеровски унутрашњи монолог и прича о односу између две стране у уличном спектаклу, тачније између учесника и посматрача, прилично се уверљиво уписују у читалачко искуство. У овој причи као да чујемо одјек оне традиције која је започела са Хемингвејом, а наставила се до данашњих дана, са Томом Џонсом као једним од главних промотера „боксерске поетике“, с тим да не смеомо

заборавити ни филмове попут „Рвача“ Дарена Аронофског.

Милета Продановић своју причу „(Не) срећни медведи“ пише са лакоћом искусног писца. Његово уланчавање догађаја је убедљиво, заплет јасан, поента чврсто и прецизно изведена. Приповетка носи аутобиографску црту што није неуобичајена реакција на посматрање непознатих фотографија. Лепота Продановићевог приповедања је управо у томе што нас одводи у непознато, наизглед личном правцу, али на концу схватамо да нас је довео управо на место са којег смо кренули и да се налазимо у „двострукој експозицији“ приче и фотографије.

Вероватно најбољу причу у антологији исписује Давид Албахари. „Завијутак“ је исписан у препознатљивом маниру овог писца који као да се исцрпио у последњим романима; ипак ова прича на свега десетак

страница тематизује оно што свако од нас доживљава гледајући фотографије. Он рачва причу у небројено много праваца, све време се питајући о природи приповедања. Албахаријева приповетка представља и логичан завршетак антологије јер нас враћа на почетак указујући на игру различитости која влада између два медија. Просто речено, једно је фотографија, а сасвим нешто друго писање о њој, односно по њој.

Управо писање по фотографији које се може схватити и дословно, попут палимпсеста, дало је више него задовољавајуће резултате. Није ово књига која помера границе, али јесте модел по којем би се могле стварати интересантније антологије, оне које би допринеле некој врсти унутаруметничког дијалога на пример, али и оне које би имале више смисла за читаоце, а не само за купце књига и издваче који желе лаку и брзу зараду.

Виолета Стојменовић, Народна библиотека Бор

„Сама као кактус“

(Јелена Радовановић, *Отворени преломи*, Народна библиотека Бор, 2012)

Четврта збирка поезије песникиње Јелене Радовановић самим насловом, *Отворени преломи*, упућује читаоца на мишљење поезије као незацељене или незацељиве ране, којој је лирска исповест истовремено и мелем и со. Духовне и емотивне фрактуре постају, кроз поетски рад жалости који их плеви и залева, отвори који лирско Ја воде у плоднунутрину, до самих клица и корена бића које се кроз бол обнавља. Пукотине и напрснута се језиком шире и продубљују како би се што дубље зашло у област коштане сржи тог бола, како би му се подарио глас, опор, бодљикав, тежак од алитерација које застају у грлу и болно се преваљују преко језика.

У *Отвореним преломима* Јелена кроз неколико циклуса тематизује своју вишеструку другост, различите модусе другости: песникиња у прозаичном свету, провинцијалка у велеграду, емигранткиња у туђини, исток на западу, Медитеран на северу, жена у свету мушкараца, „аљкавуша“ међу чистуницама, нероткиња међу плодним „махунама“, скромна и једноставна у свету супермаркета... Из свог „ћошка“, „ћумеза“, „ћелије“, „скупченог ћепенка“, из своје „тесне женске коже“, из свих осталих оклопа, кавеза и затворених,

замандаљених соба, избацује Јелена своје исповести, оптужбе, вриске, молбе..., стихове који, сем ритма и темпа емоције, не прихватају никаква друга формално-ортографска ограничења. У широком емоционалном и ритмичко-метричком распону, од очаја до сатиричног подсмеха, од разуданог нехата према читавом свету до срушеног вапаја, стихови су час као клин – изолована реч која хоће да пробураси белину листа, колико и слух (*и њричај / њричај / њричај / ноћима; замези / заложу / не жали*) – час као отегнути јецај, испрекидан полисидентон, грцав (*срце ми зајло на сјо бацу / са коморама и њрејкоморама / и закрчењима и срчаним манама*), а час као гневна бујица (*разбокорићу речи јодинама склујчане / [...] њрошишићу све шјо ме је њишићало / расјришићу сенке њроућућу њуу; или, још изразитије: јадна ми њи мейројоло свейско село бућкурушиу дођоша / у њеби све кувало мрјиво њувало аројанина бедна сјодобо, итд.*). Искусна песникиња (два пута награђивана – Бранкова награда и Млади Дис), Јелена вешто барата како дужином стиха и строфе, тако и ритмичким фигурама попут асонанце и алитерације, синтаксичког паралелизма, анафоре, крећући се у распону од

квазихаику секстине „Попис“, засноване на концептуалној опозицији пуно-празно и варијацији на тему пуноће, до пренатрпаних, захукталих других стихова скоро песме у прози „Београду“, чија форма хоће да одрази хаотичну и бесну гунгулу града као помијаре.

Проемиј збирке, песма „Пакао поезије“ утемељује, као неизбежан и судбински, праисконски захтев поетског; обнавља древно наслеђе које песнички дух проноси од памтвека и Јеленину поезију уписује у традицију оних који су се одлучили на силазак у мрак умрлог и сведеног на бестелесне сенке. У том су мраку и сећања на трауматична, али и ефемерна, у својој крхкости епифанијска искуства одрастања и младости, на године лутања и трагања за својим стаништем и боравиштем; ту су и неиспуњене/неиспуњиве чежње, љубави и свађе. Пре свега, ту су – речи. Заборављене, одбачене, потиснуте у свет историзама, анахронизама, дијалектизама, жаргонизама..., речи које су прегазили време и моде, а које се у Јелениној поезији надмећу за простор са неологизмима, нарочито са терминима, латинизмима уведеним да означе нове социјално-политичке и технолошке појаве и нова научна, биолошка и био-медицинска знања; надмећу се као што се њена носталгија надмеће са реалностима светова у којима живи.

*у њејенку Твоје васељене
молећи молекул зрна милости
(„Мала молитва“)*

Јелена се одбаченим турцизмима и разним дијалектизмима краја из којег потиче слади, као што се њена лирска Ја сладе – читавим телом и свим чулима – старинским јелима обнављајући у језику укусе, мирисе и хрскавост или сочност састојака домаће трпезе.

*учваримо сир
влашки сџари бели
бриџак као јед
слан џапан као сузе
од ујрженој лука
хрсковој као наши додири
нарендај нам рен*

(„Похвала простим ручковима“)

Имагинарне и стварне топографије, духовне и географске отаџбине, бивши и садашњи простори граде се и из супротстављених вредносних перспектива осветљавају у песмама из циклуса „Апатрија“ и „Балканоид“, у којима Јелена даје дубоко проживљено и интимно виђење разних тренутака сопствених и гео-политичких транзиција.

„Жудња вербалне жене“ тематизује специфично родне аспекте и елементе љубави и жудњи, али не из монотоне и неупитне позиције истицања женског и женственог. Као што је у претходним песмама испробавала и осуђујућу и опраштајућу, помирљиву тачку гледишта, и перспективу носталгијом везаног емигранта и перспективу рвања са аве-

Избор Бележнице _____

тима порекла, тако се и у овом циклусу Јелена користи неколиким, увек громогласним гласовима који преламају различите фазе искуства и различите „женске“ теме – од изграјуће и препуштајуће љубави-страсти, преко мајчинства, домаћинства, до хировитости, пркоса и одбијања, разбијања калупа мушких жеља, очекивања и стереотипа. Она је и:

*сипиа од беса, набубрела као бабура
йуна крви, оцвала и сочна
душе смршале, сјакованој једа*

(„Тихи ужаси женствености“)

И:

*нема од чуда йред морем
усхићена над речју скврчен*

(„Ако хоћеш истину“)

И много што-шта друго.

Последњи циклус, „Крај маскенбала“, сабира више дисперзивних искустава, оних који једино у духовном космосу једног бића могу да образују смислену и смислотворну

констелацију. У овим се песмама појединачне другости међусобно комбинују на нов начин како би се из претходног издвојили најсуштинскији импулси – туге, пркоси, бремена, аберације... који песникињу издвајају и идентификују. Пројектујући у другог (у будућност неименоване особе мушког пола) своју снагу суочавања са сопственим бесовима, своју одлучност да са свиме што је гризе и мучи ступи у борбу и наметне му своју свест, да заузда оно чудовиште које сваки човек, живећи у друштву, међу другим људима, несвесно храни, Јелена збирку завршава најдубљим „отвореним преломом“, оним који остаје када се раздере све годинама брижљиво израђиване и дотериване маске сопствених демона.

Као прва књига новопокренуте едиције „Разбор“ (или „РазБор“), чији је циљ, по речима њеног уредника, Горана Миленковића, да „оцрта стваралачке границе до којих су стигли борски завичајни аутори“, збирка *Ойворени йреломи* показује да те границе треба да су на хоризонту пресецања и претапања локалног, регионалног, националног и космополитског.

Ствари које су прошле

Ствари које су прошле _____

За сада се може рећи да би са не много напора могло да не буде као што је у поменути негативним случајевима било

У Бору нису искоришћене све могућности за развој културног живота

Нарочито за последње две године нио чему се није више дискутовало готово на свим нивоима него о култури а уједно нигде се није мање урадило него у овој области друштвеног живота, која је била готово потпуно заборављена. У прошлој години, на пример, сваки борчанин који је желео да који тренутак ужива у истински уметничком квалитету остао је празна срца. Таквих приредби, на жалост, није било а и вредност онога што је публици презентирано као квалитет, или је никаква или, ако се већ позивамо на захтеве најширих слојева публике, одговарало је само једном делу љубитеља уметности.

Истина је да су средства са којима су располагале борске културне институције била толико мала да су често једва покривала сличне расходе, али је чињеница и то да се и одатле није заузимао један чвршћи став, људи су се просто мирили са ситуацијом таквом каква јесте. Ако се нешто и започело то је имало у погледу стварне културне делатности само формални карактер, а понекад се ствар сводила на чисто комерцијалне ефекте. Није дакле, ни код оних који се старају о материјалним средствима ни оних којима су она потребна нађено довољно мере и воље па се уместо главним путем, ишло многим стазама и богазама у уверењу да ће се најзад стићи.

Крајем прошле и на почетку ове године такође је на разним састанцима било речи о некаквом преокрету, али овог пута одлучено је да се те дискусије и реализују. Некога би то можда потсетило на многе раније дискусије које су биле и прошле. Као и овог пута и тада се говорило о културним потребама, о томе да треба једном раскрстити са „досадашњим слабостима“. По тој логици било би пуно разлога да се овим разговорима прида само формални значај.

Да ли ће се ипак овде нешто изменити и да ли ће се коначно кренути путем конкретне акције? Кажу да хоће, а да то нису само речи доказује се програмом који је већ почео да се остварује.

Шта је у питању – схватање или нешто друго?

Одакле треба поћи да би се дошло до правих узрока овако слабе активности на ширењу културе и слабо схваћене обавезе према људима чији живот се не исцрпљује само радом, јелом и спавањем. То је једна друштвена обавеза и схватање њеног значаја уклониће и узроке раније неодговорности. пре него што се било шта друго предузме вероватно је требало створити некакву „интимнију“ климу кроз разне видове систематског и сталног окупљања људи, а нарочито омладине, набавити некакве друштвене просторије и дати им извесна колективна обележја. Овако, ишло се очигледно само линијом измишљених резултата и проблема и задовољења пуке формалности.

Вероватно би било на месту да је приликом организовања и ових ретких приредби на неки начин испитана и жеља публике, а то се могло чинити или преко анкета или преко разних скупова. Влада код многих мишљење да би та публика показала много више зрелости него што се мисли да је она има. Сигурно је да се сви не би определили само за један вид забаве и једну врсту уметности, поготово не у Бору где је састав становништва толико шаролик. У сваком случају под фирмом уметности форсирати оно што она није, не само што квари укус публике и њен смисао за лепо, него то није ни у духу наше социјалистичке културе, то је шарлатанство. Зато има разлога да се питамо да ли је и оно што је утрошено дато тамо где треба? Овде се не ради о много примера и њих није могло ни бити, јер где се мало ради мало се и греша, али и то што је било довољно је као упозорење да се убудуће прилази проблемима културе са мало више укуса, а и одговорности. Све то значи да би и нека схватања о култури и њеној улози у друштву из основа требало изменити.

Хоће ли се остварити овогодишња обећања?

Обратили смо се председнику Културно-просветне заједнице Бора Александру Чемеркићу да нам нешто ближе каже о овогодишњим плановима и њиховим изгледима и о неким урочицима досадашњих слабости.

– То, да ли се до сада успело или не – рекао је Чемерковић – релативна је ствар. Овде ми-слим углавном на почетак ове године, јер не може се рећи да се ништа није учинило више него других година. Ето, на пример, 30 јануара склопљен је уговор са атељеом „212“ за његово гостовање, али је оно ових дана отказано због заузетости Мије Алексића на филму. Иначе, ни

Ствари које су прошле _____

ово гостовање није било случајно, него је оно саставни део плана да се сваког месеца у Бору организују по два гостовања врхунских уметника која би обухватила не само модерну музику него и концерте класичне музике, позоришне представе, књижевне приредбе, оперске вечери и друге видове, који би задовољили пре свега квалитет.

Поред овога, наставио је Чемерићић, организоваће се и неке локалне акције, како такмичења села која су прекинута и где ће бити свакако поједине ствари измењене тако и разна такмичења у самом Бору. На предлог Културно просветне заједнице зајечарског среза ове приредбе ће се одржавати и на нивоу среза. Ту ће узети учешћа аматерска позоришта и драмске секције по привредним организацијама и школама и мањим местима. Одржаће се такође и средски сусрет пионира где ће учествовати и Бор, а у оквиру тог такмичења један од централних сусрета биће изведен у Бору.

Овог пута верујемо да ће се ови планови и остварити, јер ће се изгледа добити и потребна средстава. Треба ипак повратити поверење публике, јер је у досадашњем нашем раду било и објективних и субјективних слабости. Такмичења и остале ствари биле су често забава али, често не и култура и уметност. У културној политици било је доста једностраности.

(Без потписа.)

(Колектив, петак, 22. фебруар 1963, број 7, стр. 6)

Шта је са биоскопском публиком?

Непосредни повод за овај напис је совјетски филм „Девет дана једне године“, који је ових дана приказиван у биоскопу „Победа“ у Бору. По једнодушној оцени критике и већине од малог броја који су га овде гледали ради се очигледно о једном од најбољих филмова који су последњих година посетили наше биоскопе.

Пре свега, то није филм који својом тематиком или њеном филмском обрадом ограничава круг гледалаца. Напротив, има занимљиву причу, савремену тему и све остало што га чини приступачним свакоме. Али, управо одатле почиње један парадокс. Овај у сваком погледу изврсни филм имао је мање гледалаца него најсладуњавије лимунaде које су приказиване у нашим биоскопима. Да ли је то случај само са овим филмом? Свакако, није. Због тога се о овом случају, без обзира на исто толико чудне изузетке, може безмало говорити као о једној појави

која убедљиво показује да нешто у нашем укусу, навикама или нечему другом вероватно није у реду.

Зашто су лоши филмови добро посећени?

Погледајмо само неке лошије филмове које су према евиденцији самог биоскопа имали изванредне посете. Амерички каубојски филм „Ђавољи врт“, на пример, посетило је 2.646 гледалаца, амерички каубојски филм „Кола на западу“ 3.153, затим италијански филм „Давид и Голијат“ равно четири хиљаде гледалаца, изразито лош шпански филм „Продавачица љубичица“ три хиљаде гледалаца, амерички филм „Песма бунтовника“ четири хиљаде и двеста гледалаца и, тако би се могло још дуго ређати.

Погледајмо сада неке од филмова који се налазе на релацији опште прихваћеног квалитета. Изврсни совјетски филм „Васкресење“ по роману Лава Толстоја, што је већ и само по себи са литерарне стране требало да заголица интересовање, гледало је, на жалост, оба дела свега једва хиљаду и по особа, затим награђени италијански филм „Ноћ“ свега хиљаду гледалаца, совјетски филм „Дама с псетанцетом“ свега 343 гледаоца и тако даље. Филмови о којима је реч још увек не чине рекорд. Има исто тако изврских филмова који су још много горе посећени.

Ево неких од њих: совјетски филм „Непослато писмо“ забележио је запањујући број гледалаца од 514, такође совјетски филм „Чисто небо“ једва за коју десетину више, а совјетски филм „Челкаш“ рађен по приповеци Максима Горког забележио је чак 114 гледалаца. Ово су наравно само неки, драстични примери кретања интересовања љубитеља седме уметности у Бору.

Чиме тумачити све ово? Можда тренутним помањкањем укуса, замрачењем у коме неко треба да упали сигнал оријентације. Јер, истини за вољу, многи од нас су склони да се препусте навикама и линији мањег отпора. Да то није никаква неизлечива „болест“ говоре неки исто тако добри филмови који представљају не мању аномалију, наравно у позитивном смислу. Италијански филм „Роко и његова браћа“ међу добрим филмовима представља свакако парадоксалан изузетак. Он је забележио посету од око хиљаду и шест стотина гледалаца. Њему се приближава и домаћи филм „Саша“ који је гледало преко три и по хиљаде гледалаца, затим домаћи филм „Прекобројна“ који је гледало две хиљаде и осам стотина гледалаца.

Овај последњи податак убедљиво говори о томе да нечим треба усмерити и оријентисати публику, да треба пре свега добрим филмовима на неки начин трасирати пут до њеног интересовања. Како друкчије тумачити изузетну посету филма „Роко и његова браћа“, на пример, или нашег домаћег филма „Саша“, ако не одличном рекламом, која је учинила своје. Гледалац није дужан да погађа који је филм добар а који лош, њему то треба унапред рећи ради

Ствари које су прошле _____

нужне оријентације. Поред уобичајених видова филмске рекламе, која је за неке добре филмове иначе веома оскудна и недовољна, треба се можда послужити и неким другим видовима развијања укуса гледалаца. То се може постићи како путем информативних приказа, што већ одавно представља праксу у нашем листу тако и путем јавних предавања, где треба значајну улогу да одиграју просветни радници и других популарнијих видова обавештавања. За сада се може рећи да би са не много напора могло да не буде као што је у поменутиим негативним случајевима било.

Р. Ч. и И. Р.

(Колектив, петак, 19. април 1963, бр. 15, стр. 6)

Против културног примитивизма

Какве су нам потребне културне приредбе то је питање које често доводи у недоумицу оне који су позвани да воде културну политику.

Управо проблем и није у томе шта нам је потребно већ шта треба подржавати: ђуд публике или признате вредности. На први поглед ствар је сасвим јасна: културна политика не сме постати оруђе тренутног расположења већ израз одређених друштвено-економских потреба и циљева. У пракси се, међутим, често дешава да публика игнорише поједине културне приредбе иако се у њихову вредност не може сумњати. Навешћемо неколико примера.

Приликом гостовања Народног позоришта из Тузле сала на представи Крлежине драме *Господа Глембајеви* једва да је била испуњена више од половине. Ансамбл који је изводио ову представу ужива југословенски углед за сценско извођење Крлежених дела и где год је гостовао налазио је на изванредан пријем публике. Осим у Бору. Још горе је прошла балетска група из Београда чија представа није привукла ни толико гледалаца да би испунили половину сале. О Народног позоришту из Зајечара да и не говоримо. Има се утисак да публика просто бојкотије представе ове позоришне куће. Најчешће се дешава да је број гледалаца раван броју ансамбла.

На другој страни, за концерте забавне и народне музике често се тражи карта више. Организатори често и нису у могућности да задовоље прохтеве публике за ову врсту разоноде.

У таквој ситуацији принципи се често жртвују повољивим и несталним ћудима публике. Јер, ма колико били свесни штетности овакве политике не можемо запоставити материјални чинилац који понекад има и пресудну улогу. Где онда треба тражити решење?

Пре свега васпитање укуса публике не може се само препустити једној установи или једном броју људи. То је ствар читаве заједнице и свих друштвених фактора. Ниједна школа, на пример, не сме остати равнодушна према културним афинитетима својих ученика, установа према својим службеницима и предузеће према својим радницима. Само организована и стална брига може потиснути културни примитивизам.

Одговорност свакако пада и на оне у чијим се рукама налазе средства за организовање културно-забавног живота. Ми овде не мислимо да треба предузимати неке административне мере и ускраћивати људима право да се опредељују за оно што су сами одабрали. Али се не морају финансијски подржавати они облици за које заједница нема бог зна какав интерес. Зашто се, на пример, концерти забавног карактера не би поставили на комерцијалној основи? Јер заједница може бити равнодушна према томе да ли неко иде да слуша разне урлаторе и квалитетне музичаре, али не може мирно гледати празне сале.

Б. П.

(*Колектив*, петак, 2. август 1963, бр.30, стр. 5)

Летопис библиотеке

Летопис библиотеке

2012.

12. јун: „Сајам оmlадинског предузетништва“ у организацији Асоцијације за развој општине Бор;

13. јун: Представљање књиге *Роми у њаклу Јасеновца* и предавање на тему „Криза идентитета код Рома“. Гост-предавач био је Бајрам Халити;

15. јун: Представљање *Трајова*, листа ученика Економско-трговинске школе;

17. јун: Уметничка група ИГНИС, у сарадњи са организацијом МАПА „Балкон“, извела је представу „Grave by Sara Kane“ на енглеском језику, у режији Саше Перића. Поред њега, у представи су учествовали и: Валентина Ковач, Драженка Челебићанин и Новак Симић. Музику су радили Иван Чкоњевић и Тијана Станковић. Представа је реализована уз подршку Швајцарског програма за културу на Западном Балкану, Фонда за отворено друштво и асоцијације Независна културна сцена Србије;

28. јун: Предавање „Политичка репресија у Србији 1944–1986“ и пројекција два документарна филма, „Тајне гробнице у Србији“ и „Откопавање истине“, поводом представљања књиге „Између српа и чекића“. Гости су били: предавач др Срђан Цветковић и аутор филма Зорица Маринковић, координатор пројекта „Отворена књига“;

29. јун: Предавање Владимира Арсенијевића, „*Wartime pop* или ко је убио постмодерну?“ у оквиру пројекта „Припитомљавање књижевности“, чији је уредник Горан Миленковић, биши библиотекар НБ Бор;

31. август: Трибина поводом Дана румунског/влашког језика: „Наш румунски/влашки језик – мост преко Дунава“; „*Limba noastră rumaneasca – pod pesta Dunare*“. Гости на трибини били су: др Славољуб Гацковић, др Драгиша Костандиновић и протојереј Бојан Александровић;

13. септембар: Радионица „Кроз игру речи до песме“ у организацији Дечјег одељења НБ Бор;

25. септембар: Књижевно вече ОШ „3. октобар“ и драматизација Чеховљеве новеле „Чиниољикова смрт“;

27. септембар: Предавање Владимира Гвоздена на тему „Књижевност и крај утопије“. Разговор о књигама *Српска њујорксна култура* и *Књижевност, култура, њујорк*;

1. октобар: У оквиру Дечје недеље, отварање изложбе фотографија за конкурс „Мој љубимац и ја“ у организацији Дечјег одељења НБ Бор; радионица – поетско дружење са бакама и декама „Кроз игру речи до песме“;

2–4. октобар: У оквиру Дечје недеље, у сарадњи са Народном банком Србије, организовано је шест радионица за децу на теме:

„Знаменити Срби“, „Динар, наш новац“ и „Мој буџет и ја“;

5. октобар: Књижевно вече – дружење са пицима за децу Бранком Стевановићем и Душаном Поп Ђурђевићем и додела награда на конкурс „Мој љубимац и ја“;

8. октобар: Представљена *Бележница* број 24–25. О часопису НБ Бор говориле мр Драгана Милуновић и Бојана Вукотић из Народне библиотеке Србије;

11. октобар: Културно-уметнички програм у оквиру манифестације „Златна свадба“;

16. октобар: У оквиру пројекта „Опланети се: рециклирај“ обележен је Светски дан хране и одржано неколико презентација ученика Техничке школе: „Добре и лоше масти у исхрани“ и „Рециклирање амбалаже прехранбених намирница“;

18. октобар: Конференција за штампу поводом резултата конкурса НБ Бор за необјављену кратку причу; жири у саставу Мирко Демић (Крагујевац), Весна Тешовић (Бор) и Ана Јанковић (Бор) објавио је имена награђених аутора; то су: Бојан Брукнер из Београда (прва награда за причу „Сонда“), Саша Стојановић из Лесковца (друга награда за причу „Ђавоља посла“) и Бојан Марјановић из Ужица (трећа награда за причу „Бог изјављује саучешће деди Миловану“);

19. октобар: У оквиру програма „Боре – понекад и стално“ Завичајног одељења НБ Бор, отворена изложба фотографија „Пут“ Миладина Чолаковића, представљена истоима-

на фотомонографија и одржано предавање „Субјективно и објективно у документарној фотографији“;

20. октобар: У оквиру програма „Боре – понекад и стално“ предавање проф. Миладина Чолаковића „Фотографија као средство комуникације“;

26. октобар: У оквиру програма „Боре – понекад и стално“ предавање проф. Ђорђа Одановића „Град као документарна категорија и лична имагинација“;

27. октобар: У оквиру програма „Боре – понекад и стално“ предавање проф. Ђорђа Одановића „Портрет од документа до фикције“;

1. новембар: Представљање зборника „Криза–Одговори–Левица“. О зборнику говорили аутори Милош Јадић, Ана Веселиновић и Душан Маљковић;

7. новембар: Трибина о значају омладинског рада и активизма и сајам омладинских организација;

8. новембар: Представљање књиге Предрага Ж. Вајагића *Зов њолуделој соколара*. О књизи говорили аутор и Ана Јанковић, виши библиотекар НБ Бор.

15 новембар: Трибина „Град Бор некад и сад“ у организацији Завичајног одељења НБ Бор и BorNet-a;

19–20. новембар: Стручни семинар за библиотекаре „Креативне радионице у школским библиотекама“ у организацији НБ Бор и Филолошког факултета у Београду. Предавачи: проф. др Александра Вранеш (Филолошки

факултет Универзитета у Београду) и мр Тамара Вученовић;

22. новембар: У оквиру пројекта „Опланети се: рециклирај“, а поводом обележавања Светског дана еколошких покрета, презентовани резултати једногодишње реализације пројекта. Организатор је Друштво младих истраживача Бор, Канцеларија за животну средину општине Бор и НБ Бор;

27. новембар: Предавање проф. Миладина Шеварића на тему органске пољопривредне производње;

3. децембар: Предавање о ХИВ-у и унапређењу заштите од сиде, у сарадњи са Ресурс центром Бор и Здравственим центром Бор;

5. децембар: Стручни семинар „Унапређење рада школских библиотекара“ у организацији Друштва школских библиотекара Србије и НБ Бор;

6. децембар: Литерарно вече ученика ОШ „Душан Радовић“;

14. децембар: Поводом Дана библиотекара представљене су књиге из едиције „Корени“, издавачке куће „Службени гласник“: *Млава, Хомаље, Звижд, Пореч, Крајина и Кључ и Црна река*. О књигама је говорио приређивач едиције, проф. Борисав Челиковић;

17. децембар: Отворена изложба карикатура Боранина Љубише Микуловића;

26. децембар: Представљена антологија афоризама *Горки мед медија*; о књизи су говорили аутори Бане Јовановић и Витомир Тео-

филовић и писац предговора проф. др Жарко Требјешанин;

28. децембар: Представљена књига др Славољуба Гацковића *Романизација и романско сџановнишииво тџимочке зоне од 1. до 16. века*. О књизи су говорили др Софија Петковић и проф. др Чедомир Чупић;

2013.

17. јануар: У оквиру програма „Боре – понекад и стално“ одржана је трибина поводом представљања уметничког издања *Раднички колектив*. О издању и проблемима статуса радничке културе, стваралаштва, као и јавног културног добра говорили аутори Владан Јеремић и Рена Радле и библиотекар и руководилац Завичајног одељења НБ Бор Драган Стојменовић;

21. јануар: Представљање књиге *Књига о њременама. Трилогија њривреде Тимочке крајине*. О књизи су говорили проф. др Мића Јовановић, Душан Иванић, мр Миодраг Петковић, др Небојша Радмилац;

24. јануар: Отварање репрезентативне изложбе Народне библиотеке Србије „Србија на карти Европе и света“. На отварању изложбе говориле ауторке, др Оливера Стефановић и Маша Милорадовић и управник НБС Дејан Ристић;

29. јануар: Презентација програма „Еколошки дани Бора и борског округа 2013.“ у организацији НБ Бор, Друштва младих истражи-

вача, Канцеларије за заштиту животне средине општине Бор;

7. фебруар: Књижевно вече са Горданом Ђирјанић и представљање књиге приповедака *Као сване, разлаз*;

9. фебруар: Трибина посвећена борби против трговине људима у организацији Црвеног крста;

14. фебруар: Јавна расправа поводом представљања нацрта Локалног плана за борбу против корупције за Општину Бор у организацији радне групе за израду Локалног плана за борбу против корупције, Бироа за друштвена истраживања (БИРОДИ) из Београда, Мултиетничког центра за развој регије „Дунав 2.1“ и НБ Бор;

19. фебруар: Радионица посвећена пријатељству – гости: Милена Вељковић, педагог и Наталија Ђурић, школски библиотекар;

20. фебруар: Радионица „Здрави зуби – леп осмех“; гост др Ана Гађић, стоматолог;

21. фебруар: Културно-уметнички програм поводом Дана матерњег језика; говориле Весна Тешовић и Сузана Мијић; уметнички програм у организацији Центра за културу општине Бор;

1. март: Отварање изложбе фотографија старог центра Бора „Између средина истог центра“, из различитих колекција Завичајног одељења НБ Бор. На отварању говорили аутор изложбе Драган Стојменовић, руководилац Завичајног одељења НБ Бор и проф.

Миљана Голубовић, општинска већница задужена за културу;

6. март: Јавна вођења кроз изложбу „Између средина истог центра“: у 12 сати Момчило Јовановић и у 18 сати Ђура Рех говорили о фотографијама окупљеним ученицима борских основних и средњих школа;

13. март: У оквиру изложбе „Између средина истог центра“, трибина на тему „Заштита културних добара и амбијенталних целина“; предавачи: Слађана Ђурђекановић Мирић, Неда Ђорђевић, Ана Стефановић; модератор Драган Стојменовић;

14. март: Трибина поводом Светског дана бубрега, у сарадњи са Здравственим центром Бор;

15. март: Поетско вече поводом Светског дана поезије – гост је био Горан Тадић, песник и кантаутор из Новог Сада;

18–21. март: „Змајологија“ – циклус радионица посвећених годишњици рођења Јована Јовановића Змаја;

19. март: Прво у циклусу предавања на тему „Безбедан интернет за вашу децу, школа за родитеље“. Предавачи су били Бранкица Михајловић Илић и Зоран Милојевић из Борске интернет организације БИТНО;

20. март: У оквиру изложбе „Између средина истог центра“ одржана трибина на тему „Симболички редослед и распоред између центра и средине“; предавачи: Јелена Милетић, Милан Стошић и Деана Јовановић; модератор Драган Стојменовић;

21. март: Обележавање Светског дана воде, шума и метеорологије;

22. март: Представљање часописа ученика гимназије „Бора Станковић“ *Наша реч*;

25. и 26. март: Културно-уметнички програм посвећен неговању и поспешивању франкофоније; организовало Дечје одељење НБ Бор у сарадњи са ОШ „3. октобар“;

28. март: Отварање изложбе „Свакодневица младих у Бору и Пећи“ – изложба је организована у сарадњи са Асоцијацијом за развој општине Бор;

28. март: Друго у циклусу предавања на тему „Безбедан интернет за вашу децу, школа за родитеље“. Предавачи су из Борске интернет организације БИТНО, Бранкица Михајловић Илић и Зоран Милојевић;

29. март: „Сизифов посао живљења (и писања)|: књижевно дело А. Камија“ – програм поводом стогодишњице рођења Албера Камија; организатор Виолета Стојменовић, библиотекар НБ Бор.

Белешка

Милица Цветковић, Библиотека Матице српске, Нови Сад

Букинисти

Један од најстаријих симбола Париза

Ах колико ја волим књије! Њихов облик, мирис, њихово обећање. А ипак, какав је то само банални облик и какав само одуран мирис то уме бити, какво разочарање! Све је то ипак ипотишно неважно. Најоследњу, из тој посве обичној предмету настаје читав свет. И, ето зашто читање не значи ићи против живота. Оно јесте живој, један мноштво озбиљнији живој, мање насилан, смисленији, трајнији, мање поносан, мање сујешан, често са свим слабостима поноса, стигљивости, људљивости и повучености. У својштем стању глорификације утилитаризма, читање је оно што држи дистанцу у користи мисли.
(**Зашто читамо?**, Шарл Данциг¹)

¹ Charles Dantzig

Сена тромо тече, задовољна што пролази управо кроз Париз, Град светлости... кроз град Париз, ту светковину књиге. На сваком кораку књижаре. Нису прогнане навалом бутака великих брендова.

Париз је град светлости захваљујући бљеску књижевних талената. Париз је престоница света зато што поштује Њено височанство књигу. Париз је град немирења, град страсти, јер чува сећање на Оскара Вајлда (Oscar Fingal O'Flahertie Wills Wilde), тог великог и контраверзног књижевника, који почива на чувеном гробљу Пер Лашез (Père Lachaise), на које поштоваоци долазе да по традицији са ружем на уснама пољубе његов споменик, остављајући тако траг пољупца.

Управо у овом граду је 1885. године, сахрани Виктора Игоа (Victor Hugo) присуствовало преко милион људи.

Прва збирка песама Жака Превера (Jacques Prévert), објављена одмах по завршетку Другог светског рата, продата је у невероватних 150 000 примерака!

У парковима и метроу свакодневни призори читања. Књиге као спас од баналности. Књиге као спас од просечности. Књиге као знак распознавања одабраних и као једини преостали грађевински материјал за барикаде духовности.

Сена и даље тече, пролазе дани, пролазе ноћи, како каже Аполинер (Guillaume Apollinaire), мостови спајају леву и десну обалу града, а на кејевима – чувени париски букинисти. Продав-

ци старих књига. Жива културна баштина Града светлости, саткана од традиције, носталгије и садашњег тренутка.

Букинисти са великим Б (непотребно је додати – на обалама Сене, био би то плеоназам), са својим тамнозеленим кутијама-штандовима превученим патином прошлих времена, који су одувек били и остали људи са стиллом, за разлику од већине других продаваца у француској метрополи, који су често наметљиви.

Реч „букинист” први пут се појављује у речнику 1723. године уз детаљан опис: сиромашни продавци половних књига, који, немајући довољно средстава да отворе сопствену радњу, своје продајне штандове постављају на Новом мосту и дуж кејева Сене, да би пар деценија касније, тачније 1789. године, ова реч постала бесмртна, као што су то и они² који су је таквом учинили, уврстивши је у свој званични речник.

Да имају свог свеца заштитника, то би морао бити „Свети Гутенберг“... Традиција дуга четири века, колико и Пон неф (Le Pont Neuf), најстарији мост у Паризу, чије име данас звучи помало парадоксално. *Pont Neuf*, наиме, на француском језику значи – нови мост. Али, какве везе тај мост има са Букинистима, запитаћете се? Према подацима нађеним у Историјском архиву Париза – савим директне. Први продавци старих књига појавили су се управо након изградње тог

велелепог каменог моста који је у то време спадао међу највеће париске атракције. Није служио само за прелазак са једне обале Сене на другу, већ и као нека врста градске уличне сцене.

Много је воде, дакле, протекло Сеном откад су се први букинисти докопали њених кејева. Први букинисти су уствари били студенти који су продавали своје књиге млађим колегама. Шетали су по Новом мосту са својом понудом, а када би пљуснула киша, налазили би заклон под његовим аркадама.

Касније се та активност на неки начин професионализовала. Појединци су од студената откупљивали књиге по нижој цени од реалне, да би им после продаје остала зарада. Испочетка су их носили у дрвеним кутијама окаченим на каишевима око врата. Временом су почели да их спуштају на камену ограду кеја када би се уморили и то им је полако прелазило у навику. Током векова навика је полако прерастала у традицију, да би коначно, почетком 19. века, букинисти добили и званичну дозволу да своје кутије поставе на ограду кеја.

Године 1859. било их је 55 на левој обали Сене (*très à la mode*⁹), док их је на другој страни било 13. Свако од њих располагао је са 10 метара ограде кеја од изласка, па све до заласка сунца, за шта је морао извојити суму од око 50 франака на годишњем нивоу.

² Чланови Француске академије, такозвани „Бесмртни“, јер се на ту позицију бирају доживотно.

³ Веома популаран део града

Тек од 1891. године, када су градске власти схватиле да су ти несвакидашњи продавци постали саставни део париског пејзажа и дозволиле им да на парапет причврсте велике металне кутије-сандуке са локотима, у којима су књиге остајале и преко ноћи, нису их више морали свако вече паковати и носити кућама, те ујутро враћати на обале Сене.

У то доба, дуж Сене су се продавала и вина, тек упецана риба и, наравно књиге – за оне гладне знања. У тим кутијама-сандуцима, налазило се понешто за свачију душу, појести и попити, густирати или пак прождирати књиге, напитки се речи. Киосци брзе хране за брзу обнову душе, *fast food* за гладне духове у којима се за мало новца може сасвим лепо најести. Посао је цветао. На самом почетку XX века било је близу 200 регистрованих букиниста. У то време још увек није било телевизије, тако да су људи управо овде проводили своје вечери, многи од њих купујући и пуњећи читаве кофере књигама којима ће прекинути време током путовања у сунцем окупане колоније, али и током боравка у истим.

Ипак, после сунца обично дођу кише и овог пута су то биле кише какве никада раније нису задесиле Париз. До те мере обилне да су потопиле град. Те 1910. године разјарена Сена изненадила је Парижане, ту, наравно укључујући и букинисте који су били први на удару. Вода је однела све њихове штандове, претворивши их у сплавове и подморни-

це, док су књиге плутале поплављеним Паризом попут мртвих риба.

А невоља, као што **кажу**, **никада не долази сама**. Ускоро је почео Велики рат и, иако није било много мобилизованих међу букинистима, јер су то махом били старији људи, често и жене, ипак су током тог периода велике металне кутије-штандови стајале узалуд отворене.

Током Другог светског рата ситуација је била још тежа. Књига се сматрала оружјем, а штандови букиниста, дакле, све те кутије-штандови са књигама дуж Сене – сматране су кутијама са динамитом! Истини за вољу, неке од њих француски Покрет отпора јесте користио као поштанске сандучиће.

Након рата, уследило је враћање у нормалне токове пословања. Услед тренда повећања еколошке свести, нови закон, уз већ прописане димензије, одређује и обавезну боју кутија-сандука са књигама, тако да су 1952. године све оне офарбане у тамнозелену боју, боју старих возова.

Студентски протести 1968. године доносе букинистима нове невоље. Они, наиме, опет бивају приморани да прекину свој рад током пар недеља. Део металних штандова-кутија је чак послужио и за подизање барикада, као што је то био случај и са добрим делом намештаја париских кафеа на левој обали.

Ни ту њиховим невољама није крај. Наиме, ево о чему је реч. Неки од њих су се ту и

заволели. Али, чак ни то није могло проћи без мука! Знам за случај двоје букиниста који су били принуђени да годинама живе „у греху“, јер уредба дозвољава само један штанд-кутију по домаћинству. Уласком у брак би, дакле, изгубили половину прихода. Нови прописи донети 1993. године, подразумевали су, између осталог, и ову сурову меру!

Букинисти се, као један од најстаријих симбола Града светлости, данас налазе и на Унесковој листи светске баштине. Можда сте се питали где букинисти набављају књиге? Најчешће у Отел Друо⁴, специјализованој установи где се уметнички предмети и књиге продају на лицитацији, затим на бувљаку, а понеко дође и на кеј са великом торбом препуном књига да их директно понуди букинистима. Није реткост да и наследници великих породичних библиотека дођу да их понуде на продају.

Има, дакле, разних случајева. Недавно сам присуствовала сцени када је један старији господин дошао Букинистима са два огромна кофера које је извадио из гепека таксија. Дошао је, како је објаснио, да у сигурне руке преда оно што, на своју огромну жалост, не може понети тамо где ускоро очекује да буде позван. Управо од њих је све те књиге и „позајмио“ на неко време – на један живот. Није желео да његове књиге заврше на неком тавану. Веровао је да им удахњује нови живот, предајући их у руке овим заљубљеницима у

писану реч... Смештајући их у металне штандове-кутије боје старих вагона једног воза паркираног толико дуго на кејевима Сене – да је ту пустио корење једне цивилизације и њених традиција и обичаја, укратко свега онога што већини земаља новог света недостаје.

Како било, ова композиција од 240 вагона, нешто је без чега Париз више никада не би био оно што данас јесте.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ratković, Milan. *La légende des bouquinistes de Paris*. Lausanne: l'Age d'homme, 2000.
2. Fournier, Albert. *Métiers curieux de Paris*. Paris: Editions Jeheber, 1953.
3. <http://www.bouquinistedeparis.com/le-parapet/>
4. <http://bouquinistedeparis.com/pdf/s3.pdf>

⁴ Hôtel Drouot

Огњен Шестић, Београд

Ноћ књиге

(хорор прича)

Најстрашнији пандан америчкој Ноћи шестиица код нас је Ноћ књиге. И овај обичај одвија се крајем године, само се уместо бундева у излоге књижара постављају страшне књиге које тако плаше безбрижни народ, навикао на начин живота ријалити-гранд-шоу-кукамо-лако-ћемо. Многи тада облаче грозне суморне костиме читалаца и покушавају да уплаше једни друге куповином и поклањањем књига. Општа атмосфера у граду је прилично језива, а разне одавно изопштене сподобе као што су професори, познаваоци и љубитељи књижевности налазе своје уточиште у измаглици и сивулу асфалта, док са хрпама књига у рукама сабласно тумарају мрачним и уским улицама.

Те вечери, по повратку са посла, навукао сам свој читалачки костим који се, као и сваке године, састојао од црних ципела, обичних сивих сомотских панталона, једнобојне памучне кошуље и црне дебеле јакне. Погледао сам се у огледалу – стварно страшно! Задовољан постигнутим ефектом, осмехнуо сам се свом злокобном одразу и кренуо узбрдо, ка Булевару. Већ дуже време планирао сам да купим неке књиге које никако нисам стизао ни да набавим, а камоли прочитам. Рачу-

нао сам: ако их купим, сигурно ћу их прочитати, да ми се исплате.

У књижари на Булевару већ је било много грађана костимираних у читаоце. Нису чекали да падне ноћ – и предвечерња тама је довољно добра ако си прави манијак. Било је и страшније костимираних од мене. Гурали су се око рафова пружајући своје грамзиве прсте ка књигама наслаганим на гомиле. Од најновије белетристике, преко фантастике, до филозофије. Ужаси незамисливи нормалном човеку. Релативно брзо и лако пронашао сам пар ствари због којих сам и дошао. За сада је добро, помислио сам.

И баш када сам погледом негде у даљини фиксирао последњи од неколико наслова због којих сам и дошао, иза леђа сам зачуо познати глас:

– Извините, да немате нешто од Пекића?

Био је то мој колега Боки који је, покушавајући да буде неупадљив, испод гласа затражио помоћ продавачице. Нашао сам се у небраном грожђу. Не би било добро да и Боки сазна да ја читам, кад сам већ ја сазнао нешто тако незгодно о њему. Није да му не верујем, али када се такве ствари једном прочују, после је немогуће ослободити се лоше репутаци-

ције читаоца. Неки су тако остали и без посла.

Одлучио сам да брзо изађем и сакривен иза угла сачекам да колега заврши куповину и напусти књижару, па да се после вратим и неометано обавим своју. Међутим, две бакице које су се отимале о последњи преостали примерак новог хита Жике Шаренице препречиле су ми пут. Прво су почеле да се кошкају, а затим и да се гурају, па су тако срушиле целу једну хрпу Толстоја. *Ана Карењина* била је расута свуда по поду, као да је прегазио воз. Призор је био заиста мучан. Покушао сам да их заобиђем последњим алтернативним правцем, тако да се не окренем лицем према Бокију чиме бих ризиковао да ме он угледа и сутра у фирми свима „али у поверењу, немојте нико ме да причате“ раструби где ме је срео, уз неки добар изговор за своје присуство. Е па, нећеш, колега!

Прешао сам цела два метра и недостајало ми је још само пар до излазних врата, када ме је за рукав шчепао кошчати старији грађанин у одвратном костиму пензионера. Похабано браон одело преко којег је као на чивилуку висио тамносиви мантил, већ је само по себи било довољно дегутантно, а додатни поглед на његову маску – изборано лице и седу косу – следио ми је крв у жилама. Другом руком је махао ка каси, протестујући:

– Немају ниједно издање Хармса! Па, то је апсурд, дечко! Апсурд!

Покушао сам да се отргнем од гротескног чичице и успео бих да изађем да у том тренутку нисам налетео на неког непажљивог главоњу који је секунд раније кренуо ка каси. Од силине судара, до тада прикупљене књиге испале су ми из руку. Кишон је пао преко Огдена Неша, онемогућивши му дисање. Непажљивац и ја у исто време заустисмо:

– Гледај куд идеш, чове...

Поглед ми се срео са Бокијевим. Погледом. Почетну непријатност заменило је грозничаво размишљање – шта сад рећи, како остати чист пред колегом, а обојица смо ухваћени ин флагранти.

– Боки, човече, откуд ти овде? Зар ниси остао да радиш прековремено због оног пројекта?

Напад је најбоља одбрана, што рекоше својевремено класични центарфори које је мрзело да трче назад.

– Ооовааај, дааа, остао сам прековремено. У ствари, још увек радим! Дошао сам да видим да немају неку стручну књигу, баш у вези са пројектом. Фале ми неке информације без којих не могу да га завршим. А ти, откуд ти овде? Ово је последње место на коме бих те очекивао!

Покварењак је преузео иницијативу и прешао у брз контранапад. Шта сад, кад смо сви на противничкој половини?

– Ја сам свратио само да видим да немају украсног папира. Идем на неки ројндан, а

немам у шта да увијем флашу вињака. Не иде да је носим у најлон кеси, као неки сељак.

– Не иде, не иде. Него, изгледа да ови немају то што тражим. Ево, ту су ти украсни папири, код касе. Ајде, бирај неки, па да те одбацитим до куће.

– Нека, хвала, не треба. Иди ти, сигурно журиш. Нећеш ваљда да загинеш на послу до ујутру?

– Ма, никакав проблем, то ми је пет минута, ниси ти толико далеко. Па, какав бих ја колега био... него, чекај, што си у том грозном костиму? Зар ниси кренуо на рођендан? Шта је, маскенбал, а?

– Није ово костим, него сам однео сребрни шљаштећи сако на хемијско чишћење,

а ништа друго ми се не слаже уз црвене шпичасте ципеле и тиркизне чарапе, разумеш? Морао сам да обучем ове крпе.

Некако је прогутао ту причу, мада сам ухватио његов подозриво-невернички поглед.

Десет минута касније, са ролном украсног папира под мишком нашао сам се поново испред куће. Бацио сам онај папир у контејнер, ушао у кућу и збацио костим читаоца са себе. Одустао сам од куповине и било каквог читања уопште. У праву је био Достојевски. Злочин се не исплати. Насуо сам вињак који ми је неко недавно донео за рођендан и укључио ТВ. Жика Сељак је гостовао у новом ријалити програму код Салета Поповића. Милина.

Упутство ауторима, преводиоцима и приређивачима

Да бисмо избегли извесне недоумице на које наилази редакција приликом приређивања текстова за штампу, али и ради једнообразности текстова, поготово када је реч о навођењу литературе и фуснота, молимо ауторе, преводиоце и приређиваче да се придржавају следећих упутстава:

- За *Бележницу* се пријављују радови чији садржај није објављиван;
- Радови (и други прилози) треба да буду достављени редакцији ИСКЉУЧИВО у електронској форми имејлом (nbboq@open.telekom.rs), са знаком „За Бележницу“, уређени у програму Microsoft Word;
- Све остале прилоге који иду уз текст (односи се само на рубрику „Живот библиотеке“ – у осталим рубрикама неће бити штампано ништа осим самог текста) – илустрације: шеме, дијаграми, табеле и сл. – треба доставити одвојено од текста, такође у атачменту, јасно обележене и са знаком у ком делу текста треба да буду штампане, најбоље што је могуће ближе тексту где се први пут помињу;
- Илустрације уз текстове за прву рубрику, „Живот библиотеке“, треба да буду у

одговарајућим форматима, а не „Word document“.

- Стране свих текстова треба да буду формата А4, текст у једној колони;
- Текст мора бити ћириличан (изузев неопходних термина и скраћеница који морају да буду на страном језику и ако је матерњи језик аутора – хрватски или бошњачки) – style: Normal + Justified, font: Times New Roman (Serbian Cyrillic), font size 12, проред: 1;
- Текст треба организовати следећим редоследом: у истом реду – (титула) име и презиме аутора, (назив установе у којој је запослен), место, испод – јасно одвојени (наднаслов), наслов и (поднаслов), текст рада (са фуснотама); напослетку – (литература);
- За писање наслова књига и часописа у самом тексту треба користити *курзив (italic)*; за наслове песама, приповедака, текстова у часописима или књигама, филмова, позоришних представа, изложби и сл. користити наводнике као у примеру: „Искрена песма“, а у оквиру цитата, уколико је потребно – полунаводнике (апострофе): ‘Искрена песма’;

- У раду се могу користити искључиво фусноте обележене основним бројевима;
- Списак коришћене литературе је на крају текста; извори се наводе језиком и писмом коришћене публикације;
- Стил цитирања у фуснотама и литератури је Chicago Style (Humanities) и молимо ауторе, уколико их текст садржи, да се овог правила придржавају;
Упутство како се овај стил користи можеће пронаћи:
 - у тексту мр Драгане Сабовљев у рубрици „Одраз“ у *Панчевачком чиниљалишту* број 13 (новембар 2008),
 - на сајту www.citaliste.com
 - на веб адресама:
 - http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html
 - http://www.citaliste.com/pdf_stampa/cikago_za_sajt.pdf
- Молимо све ауторе да уз текст пошаљу следеће податке:
 - ако је текст за рубрику „Живот библиотеке“, осим имена и презимена треба написати академску титулу (ако је има), тачан назив установе и место;
 - уз текстове за остале рубрике, уз име и презиме треба написати само место (назив пребивалишта);
 - пожељно је да сви аутори прилога доставе и личну имејл адресу ради евентуалног контакта и консултација у вези са послатим текстом (имејл адреса неће бити објављена);

- Списак литературе треба саставити по азбучном реду (ако је текст писан ћирилицом) или абецедном реду (уз рад писан латиницом), узимајући у обзир прво слово презимена аутора или наслова анонимног дела; на крају списка иду URL адресе. Редакција *Бележнице* ради лектуру и коректуру текстова и задржава право да у договору са аутором измени наднаслов, наслов или поднаслов текста, као и дискреционо право да рад процени и не објави уколико не одовара утврђеним критеријумима, квалитативним, садржинским и формалним.

Објављени радови ни на који начин не смеју повредити ауторска права других појединаца или организација. За право објављивања, оригиналност и квалитет радова одговарају сáми аутори. Аутори су одговорни и за чињенице, податке и ставове изнете у тексту, који не морају бити у складу са ставовима редакције.

Сматра се да су аутори своја ауторска права на текст (и фотографије), од тренутка кад су их послали, пренели на Народну библиотеку Бор као издавача часописа. Издавач ће радове објављивати у штампаном и електронском облику (на сајту Народне библиотеке Бор).

Текст објављен у *Бележници* аутор може објавити и у другим публикацијама, уз сагласност главног уредника и обавезно навођење извора, тј. броја *Бележнице* одакле је рад прештампан.

ISSN 1451-2378